BU/15
Biblioteka Urbanisty

Manifesty urbanistyczne

pod redakcją
Tomasza Majdy i Izabeli Mironowicz

Biblioteka Urbanisty 15

Manifesty urbanistyczne

w poszukiwaniu współczesnego modelu miasta

POD REDAKCJĄ
TOMASZA MAJDY I IZABELI MIRONOWICZ

Warszawa 2017

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

Redaktorzy serii „Biblioteka Urbanisty”:
prof. dr. hab. inż. arch. Piotr Lorens
mgr Ludwik Biegański

Redaktorzy naukowi tomu:
dr. inż. arch. Tomasz Majda
dr hab. inż. arch. Izabela Mironowicz

Recenzenci:
prof. dr hab. Jakub Lewicki
dr hab. inż. arch. Justyna Martyniuk-Pęczek

Projekt okładek serii:
Marek Kreusch

Publikacja subwencjonowana przez Murator EXPO sp. z o.o.

© Copyright by Towarzystwo Urbanistów Polskich 2017

Publikacja jest rozpowszechniana bezpłatnie

Redakcja techniczna i przygotowanie do druku:
Akapit-DTP Elżbieta Albinowska
e-mail: akap.dtp@interia.pl

Druk:
Advertdruk

Nakład: 1000 egz.

ISBN 978-83-904276-4-5

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

OD WYDAWCY

„Biblioteka Urbanisty" to seria wydawnicza, która pomyślana została jako płaszczyzna medialna do upowszechniania analiz i konstatacji podejmowanych w dziedzinie szeroko pojmowanej „urbanistyki", czyli wiedzy o otaczającej nas przestrzeni i jej kształtowaniu, nie tylko ściśle związanej z rozwojem miast. Do jej powstania w 2003 roku przyczyniło się wiele czynników, związanych z ewolucją systemu gospodarowania przestrzenią oraz dyskusji nad kluczowymi jego aspektami.

Jednym z najważniejszych z nich stało się podjęcie decyzji o organizacji przez Towarzystwo Urbanistów Polskich – w cyklu trzyletnim – Kongresów Urbanistyki Polskiej, jako stałej platformy dyskursu o współczesnych uwarunkowaniach i kierunkach kształtowania przestrzeni naszych miast. Deklaracje kongresowe oraz dorobek poszczególnych sesji – w szczególności wobec faktu, iż miały one często formę wypowiedzi osób bezpośrednio związanych z wykonywaniem zawodu – od początku cieszyły się dużym zainteresowaniem szerokiego grona czytelników. Podobnie, zmiany systemowe w zakresie planowania przestrzennego, w tym wejście w życie ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym w 2003 roku, stworzyły potrzebę nowego spojrzenia na szereg problemów kształtowania przestrzeni oraz przeprowadzenia szerzej zakrojonej akcji edukacyjnej w odniesieniu do nowego modelu planowania rozwoju przestrzennego. Jedna z konsekwencji tej regulacji – czyli powołanie Izby Urbanistów – zrodziła w środowisku urbanistów duże nadzieje związane ze spodziewanym i potrzebnym podniesieniem rangi zawodu. Ich konsekwencją stało się oczekiwanie rozpropagowania we wszystkich środowiskach zainteresowanych przyszłością naszych miast szerszego spektrum poglądów na kluczowe kwestie związane z ich planowaniem i rozwojem. Wspomnieć także należy inicjatywę podjęcia dzieła wydawania fachowego czasopisma „Urbanista" przez specjalnie powołaną w tym celu spółkę (z udziałem TUP jako jednego z jej założycieli). Już od pierwszego numeru miesięcznika, który pojawił się w styczniu 2003 roku, okazało się, że skupiając się na wydarzeniach aktualnych i krótkich z reguły formach wypowiedzi, zabraknie miejsca na treści bardziej pogłębione, obejmujące szerzej wybrane tematy, sumujące ważne wydarzenia, jak choćby wspomniane Kongresy Urbanistyki Polskiej.

Spośród 14 tomów Biblioteki, wydanych w latach 2003–2009, kilka miało w znacznym stopniu charakter doradczy, zawierając na przykład interpretację przepisów ustawowych, zastosowanie decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania lub prognozy skutków finansowych planu. Inne pokazywały problematykę gospodarki przestrzennej w Polsce na tle rozwiązań europejskich albo skutki komercjalizacji przestrzeni. Nie bez znaczenia stały się też – w pewnym sensie pionierskie – publikacje dotyczące kwestii suburbanizacji, poświęcone analizie pierwszych doświadczeń z realizacji programów rewitalizacji czy też kształtowaniu obszarów metropolitalnych. Artykuły i opracowania składające się na ich treść są do tej pory szeroko cytowane i przywoływane w kontekście współczesnych debat związanych z kształtowaniem przestrzeni.

Wydawanie serii – wraz z zakończeniem funkcjonowania spółki „Urbanista" – zostało na jakiś czas zawieszone. Toczące się jednak współcześnie dyskusje nad reformą systemu planowania rozwoju urbanistycznego w Polsce – w tym obejmujące już wdrożone regulacje w zakresie rewitalizacji czy też kształtowania krajobrazu

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

naszych miast, a także dyskutowane kolejne zmiany systemowe – przekonały nas do wznowienia wydawania Biblioteki. Towarzystwo Urbanistów Polskich, działając tym razem nie tylko jako patron, ale bezpośredni wydawca, chce tym samym podtrzymać sprawdzoną linię tematyki publikacji, poszerzając ją oczywiście o aktualne problemy szeroko rozumianej gospodarki przestrzennej. Wyrazem tego będą dwa najbliższe tomy: pierwszy, który Czytelnik ma przed sobą, poświęcony ideom zawartym w „manifestach urbanistycznych", ogłoszonych na przestrzeni ostatnich osiemdziesięciu pięciu lat, oraz drugi, poświęcony praktyce funkcjonowania reklamy wizualnej w przestrzeni publicznej w kontekście m.in. obowiązującej od 2015 roku ustawy „krajobrazowej".

Liczymy, że kontynuacja „Biblioteki Urbanisty", nie tylko w środowisku planistów, ale także wśród pracowników administracji, radnych samorządów, deweloperów i wszystkich zainteresowanych polską przestrzenią zostanie dobrze przyjęta. Czekamy na ciekawe sugestie tematyki następnych tomów serii i chętnie je dołączymy do naszych własnych propozycji i inicjatyw. Jednocześnie chcielibyśmy w tym miejscu wyrazić podziękowanie wszystkim, którzy swoją pracą i wsparciem przyczynili się do wznowienia tego projektu wydawniczego.

Ludwik Biegański
Piotr Lorens

Gdańsk – Warszawa, w sierpniu 2017 roku

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

Szanowni Państwo,

planowanie przestrzeni miejskich, a szczególnie wpisywanie osiedli mieszkaniowych w istniejącą tkankę miasta jest niezwykle ważne dla jakości życia mieszkańców, dla klimatu i atmosfery miasta. Czy miasto bez czerpania z przeszłości może pozostać otwartą, nowoczesną i przyjazną przestrzenią dla jego użytkowników?

W tym kontekście kształtowanie miasta i jego harmonijny rozwój niesie ze sobą odpowiedzialność za związek przestrzeni osobistej i społecznej, a także wpływa na zachowania społeczne w relacji z architekturą i urbanistyką. Ta odpowiedzialność spoczywa na urbanistach, którzy wyznaczają kierunki poszukiwania modelu i charakteru współczesnego miasta, w tym jego przestrzeni mieszkalnych.

Murator EXPO jest jednym z wiodących w Polsce organizatorów targów mieszkaniowych, zatem wydaje się zasadne, aby dyskusje dotyczące jakości polskich miast towarzyszyły takim przedsięwzięciom. Chcemy zwrócić uwagę zarówno projektantów jak i inwestorów na kontekst przestrzenny projektowanych i budowanych domów, na jakość otaczającej nas przestrzeni. Liczymy, że otwarte spotkania dla architektów i urbanistów, towarzyszące targom, zainteresują mieszkańców właściwym planowaniem oraz kształtowaniem przestrzeni miejskiej.

Dziękuję Panu prof. Piotrowi Lorensowi, prezesowi Towarzystwa Urbanistów Polskich, za tegoroczną współpracę. Składam wyrazy uznania. Życzę wytrwałości i konsekwencji w przezwyciężaniu wszelkich trudności, jakie niesie ze sobą kształtowanie miast.

Jacek Oryl
Prezes Zarządu
Murator EXPO sp. z o.o.

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

Tomasz MAJDA[1], Izabela MIRONOWICZ[2]

MANIFESTY URBANISTYCZNE – W POSZUKIWANIU WSPÓŁCZESNEGO MODELU MIASTA

Przypominane w tym tomie manifesty urbanistyczne powstały w odpowiedzi na „szok urbanizacyjny" XIX i początku XX wieku, kiedy problemy wyrosłe z nienotowanego nigdy wcześniej wzrostu miast odsunęły na bardzo daleki plan wcześniejsze rozwiązania geometryczne jako nieadekwatne do palących problemów społecznych, ekonomicznych, technicznych i środowiskowych. Wizje miast zaczęli budować nie tylko, a może nawet nie przede wszystkim, urbaniści (którzy jako odrębny zawód dopiero kształtowali swoją tożsamość), ale także społecznicy, filantropi, dziennikarze, fabrykanci i politycy.

Manifesty te diagnozowały sytuację i proponowały sposób poprawy sytuacji w miastach. W tym sensie tworzyły wizje czy modele miasta, które miało odpowiadać na wyzwania współczesności. Wśród klasycznych przykładów tego rodzaju manifestów należy oczywiście wymienić koncept miasta-ogrodu zaproponowany przez Ebenezera Howarda (1898), *Ciudad Lineal* opisany przez Arturo Soria y Matę (1882), miasto przemysłowe Tony Garniera (1917) czy *Der Städtebau nach seinen künstlerischen Grundsätzen* Camillo Sitte (1889). Wszystkie te idee tworzyły nowy w owych czasach zbiór pomysłów jak miasto powinno wyglądać i funkcjonować.

Początku procesu tworzenia „profesjonalnych" manifestów, formułowanych nie przez indywidualnych wizjonerów-reformatorów, ale przez „ukonstytuowane" środowisko urbanistów należy oczywiście szukać w Karcie Ateńskiej z 1933 roku, która bardzo precyzyjnie konstruowała zracjonalizowaną wizję, jak miasta powinny się rozwijać i jakie wskaźniki osiągać.

W tomie 15 „Biblioteki Urbanisty" przypominamy wybrane, najważniejsze naszym zdaniem manifesty urbanistyczne, które ukształtowały myślenie o urbanistyce XX i XXI wieku. Warto zaznaczyć, że niektóre z nich prezentujemy po raz pierwszy w języku polskim oraz w możliwie kompletnej wersji. Do wszystkich dokumentów dołączono w przypisach informację, kto jest autorem polskiego tłumaczenia, z jakiego źródła tekst został zaczerpnięty oraz linki do oryginalnych dokumentów anglojęzycznych. Ze względu na pokaźną objętość niektórych dokumentów Redaktorzy dokonali skrótów, pomijając przede wszystkim informacje formalne lub szczegółowe rozwinięcia problematyki, zwłaszcza wdrożeniowej. Powiązanie z tekstami źródłowymi pozwoli zainteresowanym sięgnąć bez trudu do pierwowzorów publikowanych manifestów. Tekstom tych dokumentów towarzyszą refleksje urbanistów niejako przez nie ukształtowanych oraz głos młodego pokolenia, interpretującego z dzisiejszej perspektywy ich przesłanie i znaczenie.

W pierwszym rozdziale oddawanego w ręce czytelników tomu staramy się podsumować wspominany etap przejścia od wizji miast proponowanych przez zaangażowanych społecznie wizjonerów do wizji proponowanych przez profesjonalistów oraz krytycznie przyjrzeć się często nadinterpretowanym ideom zawartym w Karcie Ateńskiej z 1933 roku. Prezentujemy także jedną z wersji tego dokumentu, bo chociaż dokument uchwalony przez IV Międzynarodowy Kongres Architektury Nowoczesnej (CIAM) jest jeden, to wydanych wersji jest faktycznie

[1] dr inż. arch., Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego.

[2] dr hab. inż. arch., Katedra Urbanistyki i Procesów Osadniczych, Wydział Architektury Politechniki Wrocławskiej.

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

więcej. Obrady toczyły się początkowo w dwóch, a później w trzech językach, a pierwotne wersje dokumentów kongresowych były spisywane po niemiecku i symultanicznie tłumaczone przez Helenę Syrkus na francuski. Pierwsze wydanie pojawiło się w Grecji, a więc po grecku ale i francusku, następne po niemiecku, jednak największą popularność i wpływ na urbanistykę XX wieku miało wydanie francuskie z 1943 roku, w którym Le Corbusier dokonał nie tylko dosyć istotnych korekt redakcyjnych, ale również kilku merytorycznych. I tu dochodzimy do tłumaczeń na język polski. Pierwsze ukazało się w 1944 roku w Biuletynie Towarzystwa Urbanistów Polskich w Anglii i było tłumaczeniem studentów Szkoły Architektury w Liverpoolu amerykańskiego wydania książki hiszpańskiego delegata José Luisa Serta, któremu CIAM powierzył napisanie ostatecznej wersji tekstu. Kolejne tłumaczenie, o którym pisze w swoim artykule Sławomir Gzell, było przekładem wydania francuskiego z 1943 roku. Redaktorzy zdecydowali się jednak na przypomnienie jeszcze innej wersji, bliższej oryginalnemu dokumentowi uchwalonemu na pokładzie „Patris II" 13 sierpnia 1933 roku, tłumaczonej przez uczestniczkę Kongresu, Helenę Syrkus, na bazie uchwalonego dokumentu i wersji niemieckiej.

Książkę rozpoczyna tekst Aleksandry Sas-Bojarskiej analizujący wpływ idei Howarda na rozwój współczesnej urbanistyki. Następnie Sławomir Gzell maluje fascynujący pejzaż, w którym została przyjęta Karta Ateńska w 1933 roku i jej konsekwencje dla rozwoju urbanistyki. Robert Skrzypczyński pokazuje, jak dziś młode pokolenie urbanistów widzi zarówno koncepcję miasta-ogrodu jak i postulaty Karty Ateńskiej.

W 1998 roku European Council of Town Planners przyjęła *The New Charter of Athens 1998: European Council of Town Planners' Principle for Planning Cities*, dwukrotnie rozbudowywaną i aktualizowaną: w 2003 roku jako *The New Charter of Athens 2003*: *The European Council of Town Planners' Vision for Cities in the 21st century* i ponownie w 2013 roku jako *The Charter of European Planning: The Vision for Cities and Regions — Territories of Europe in the 21st Century*.

Ciekawa jest ewolucja tytułów dokumentów, które od „zasad planowania miast" doszły do „wizji miast i regionów". To pokazuje, że w środowisku urbanistów nastąpiło pewne przewartościowanie od paradygmatu „technokratycznego" w kierunku „strategicznego", jednak jeszcze nie „koewolucyjnego". Druga kwestia dotyczy zmiany nazwy samego stowarzyszenia, które 2003 roku skupiało jeszcze *town planners*, czyli urbanistów a w 2013 już *spatial planners* czyli planistów przestrzennych. Ta zmiana pokazuje, że urbaniści widzą istotną rolę miast jako elementów większego systemu przestrzennego. Ta zmiana pokazuje jak bardzo poszerzyło się rozumienie odpowiedzialności urbanisty.

W rozdziale drugim prezentujemy teksty wszystkich trzech wersji Nowej Karty Ateńskiej.

Bogdan Wyporek, który *notabene* był uczestnikiem tego procesu, opisuje jak powstawały te dokumenty, natomiast Anna Bocian przygląda się im z perspektywy młodego pokolenia urbanistów.

Próbujemy także pokazać udział urbanistów polskich w tej europejskiej dyskusji. Od transformacji 1989 roku odbyło się pięć Kongresów Urbanistyki Polskiej organizowanych przez działające od 1923 roku Towarzystwo Urbanistów Polskich. Mieczysław Kochanowski przypomina ich historię oraz główne przesłania, jakie formułowały w formie Deklaracji Programowych, które także publikujemy.

Unia Europejska przez wiele lat, w zgodzie z literą traktatów, nie definiowała polityk miejskich, nie mając do tego formalnych kompetencji. Niemniej jednak uznając, że nie można w żaden sposób pominąć roli miast w związku w polityką spójności oraz politykami rozwoju regionalnego coraz śmielej definiowano normatywne modele miast także przez gremia polityczne, począwszy od przyjęcia w maju 1999 roku w Poczdamie przez ministrów odpowiedzialnych za sprawy planowania przestrzennego *European Spatial Development Perspective: Towards Balanced and Sustainable Development of the Territory of the European Union*. W dokumencie tym widać już akceptację dla myślenia w kategoriach zrównoważonego rozwoju, przynajmniej jako politycznej

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

deklaracji, jednak w treści dokumentu cały czas dominuje podejście zdecydowanie technokratyczne. Z niewielkiego rozdziału w ESDP, miasta stały się centralnym punktem kolejnego dokumentu – Karty Lipskiej w sprawie Zrównoważonych Miast Europejskich (*Leipzig Charter on Sustainable European Cities*) przyjętej w maju 2007 roku. Mimo braku mocy wiążącej, Karta Lipska stanowi jednak ważną deklarację na rzecz zrównoważonego rozwoju miast w krajach Unii Europejskiej, za którą wkrótce potem, w czerwcu roku 2010, podążyła Deklaracja z Toledo, która dotyczy kwestii zintegrowanej rewitalizacji miast. Wraz ze strategicznym raportem przygotowanym przez Komisję Europejską w listopadzie 2011 *Cities of Tomorrow – Challenges, Visions, Ways Forward* otwarta została droga do powstania Agendy Miejskiej Unii Europejskiej, deklaracja woli, w sprawie której została wyrażona formalnie na spotkaniu w czerwcu 2015 roku w Rydze, a sama agenda, znana jako Pakt Amsterdamski została przyjęta w maju 2016 roku.

Jest w pewien sposób paradoksalne, że europejskie gremia polityczne odbywają jakby przeciwną drogę w definiowaniu modelu miasta niż gremia profesjonalne, to znaczy od szerszej skali przechodzą do problemów samych miast. Ważne jest także, aby rozumieć, że pomimo pewnego politycznego otwarcia na kwestie partycypacji, także w gremiach politycznych nie nastąpił przełom w definiowaniu miasta jako systemu koewoluujacych elementów, a w kwestiach zarządzania, pomimo pewnego zwrotu w kierunku paradygmatu *governence,* podejście technokratyczne nadal ma silne umocowanie.

W rozdziale trzecim prezentujemy pełne teksty dwóch z wymienionych dokumentów: Karty Lipskiej i Deklaracji z Toledo oraz tekst deklaracji ministrów tworzący pierwszą część Paktu Amsterdamskiego. Aldo Vargas Tetmajer przygląda się procesowi pojawiania się tematyki miejskiej w politykach Unii Europejskiej oraz szerzej – europejskich społeczeństw, na nowo definiujących swoje oczekiwania wobec miast.

Nie tylko w Europie, ale także na forum globalnym konstruowane są od co najmniej czterdziestu lat manifesty urbanistyczne. W 1976 roku Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych zwołało w Vancouver konferencję pod nazwą Habitat I, która kwestię urbanizacji i wyzwań, jakie generuje postawiła na arenie globalnej. Dwadzieścia lat później, w 1996 roku, konferencja Habitat II w Stambule uznała miasta jako koła zamachowe globalnego wzrostu a w urbanizacji widziała szansę rozwoju, w szczególności dla krajów rozwijających się. Wskazała także na potrzebę większej roli samorządów lokalnych w miastach oraz zwróciła uwagę na kwestię partycypacji. Kolejna konferencja, Habitat III, która odbyła się w październiku 2016 roku w Quito, przyjęła Nową Agendę Miejską. Deklaracja z Quito, podobnie jak Karta Lipska, odwołuje się do kwestii zrównoważonego rozwoju w kontekście miejskim.

W czwartym rozdziale prezentujemy pełne teksty Deklaracji z Vancouver i Stambułu oraz – wobec obszerności dokumentu – zasadnicze, pierwsze 22 artykułów Nowej Agendy Miejskiej przyjętej w 2016 roku w Quito. Tę globalną perspektywę uzupełniają dwa teksty autorskie. Tomasz Parteka próbuje wyprowadzić z metabolizmu miasta lekcję na przyszłość, natomiast Łukasz Medeksza pokazuje polityczną twarz urbanisty i jego sprawczą moc.

Zestawienie tak wielu ważnych dla rozwoju urbanistyki dokumentów pozwala, naszym zdaniem, każdemu z czytelników uzyskać własną perspektywę i interpretację celów i zadań urbanistyki i urbanistów. A także przyczynić się do formułowania nowego manifestu, odpowiadającego na wyzwania, przed jakimi miasta stoją obecnie.

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

MANIFESTY URBANISTÓW U PROGU XX WIEKU

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

Aleksandra SAS-BOJARSKA[1]

IDEA MIASTA-OGRODU W ROZWOJU WSPÓŁCZESNEJ URBANISTYKI

Dyskusja o narodzinach współczesnej urbanistyki nie może się rozpocząć bez omówienia idei miasta-ogrodu uznawanej za podwaliny systemowego i kompleksowego myślenia o rozwoju miast. Wielokrotnie opisywaną koncepcję warto raz jeszcze naszkicować jako tło powstania najważniejszych manifestów i teorii urbanistycznych XX i XXI wieku.

Jak każda idea, tak też koncepcja miasta-ogrodu powstała, aby naprawić pewien stan, oceniony przez autora jako krytyczny i wymagający zasadniczych zmian. Ebenezerowi Howardowi, jej twórcy, chodziło o rozwiązanie dwóch podstawowych problemów XIX-wiecznej Anglii: nadmiernego wyludniania regionów rolniczych w wyniku exodusu ludności wiejskiej do miast w poszukiwaniu pracy oraz przeludnienia dużych miast przemysłowych, co sprawiło, że miasto stało się „zatłoczone, duszne, bezplanowe, niewydolne, niezdrowe", tworząc „wrzody na obliczu naszej pięknej wyspy" (Howard 2015, s. 127). Howard dostrzegał i krytykował wyzysk i niesprawiedliwości ówczesnego systemu ekonomiczno-socjalnego, kształtujące bardzo ciężkie warunki życia w mieście przemysłowym, powodujące zatłoczenie miasta, nadmierny rozrost przedmieść, przeludnienie i fatalne warunki higieniczne w slumsach, nędzę, choroby i patologie. Celem eksperymentu – bo tak Howard nazwał swój projekt – miała być naprawa tej fatalnej sytuacji, poprzez budowę nowych lepszych miast na terenach wiejskich. Howard ukazał możliwości tworzenia od podstaw organizmów miejskich, zdrowych i sprawiedliwych, dla jednostek i całej społeczności. Ponownie zaludniłyby się tereny rolnicze, powstałyby nowe miejsca pracy. Do swojej idei Howard zapalił przedstawicieli wielu środowisk i specjalności.

Koncepcja miasta-ogrodu, powszechnie kojarzona z oryginalnymi schematami wyrażonymi za pomocą trzech magnesów oraz kilku okręgów funkcjonalnych, była w istocie ideą społeczną, mającą wprowadzić nowy ład gospodarczo-społeczny i zapewnić dogodne warunki życia i pracy dla ogółu mieszkańców kraju. Ideowe magnesy, dzięki zrozumiałej graficznej formie przekazu, miały zachęcić do poparcia nowej idei, bowiem dwa z nich pokazywały wady i zalety obecnych miast i wsi, a trzeci – strukturę opartą na całkowicie nowych zasadach funkcjonowania, zapewniających jedynie zalety miasta i wsi (ryc. 1).

Struktura ta oraz zasady jej funkcjonowania, również zostały ukazane jako model, który w każdym przypadku miał być dostosowywany do lokalnych warunków. W pierwszym wydaniu swego dzieła z 1898 r., *To-morrow: a Peacefull Path to Real Reform*, Howard przedstawił układ składający się z sześciu satelickich mniejszych miast i jednego miasta centralnego, który nazwał „miastem społecznym", zawierając w tej nazwie całą istotę swojego pomysłu. Nie był przecież architektem ani urbanistą, więc jako urzędnik i społecznik skupił się na budowie nowej społecznej organizacji życia w nowym mieście. W myśl idei miasta społecznego skorzystałyby też stare miasta, dzięki wyprowadzce nadmiaru ludności, wyburzeniu slumsów i zastąpieniu ich zielenią publiczną. Cztery lata później, w drugim, bardziej znanym wydaniu książki, pod tytułem *Garden Cities of To-morrow*, ograniczył się

[1] dr hab. inż. arch., Katedra Urbanistyki i Planowania Regionalnego, Wydział Architektury Politechniki Gdańskiej.

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

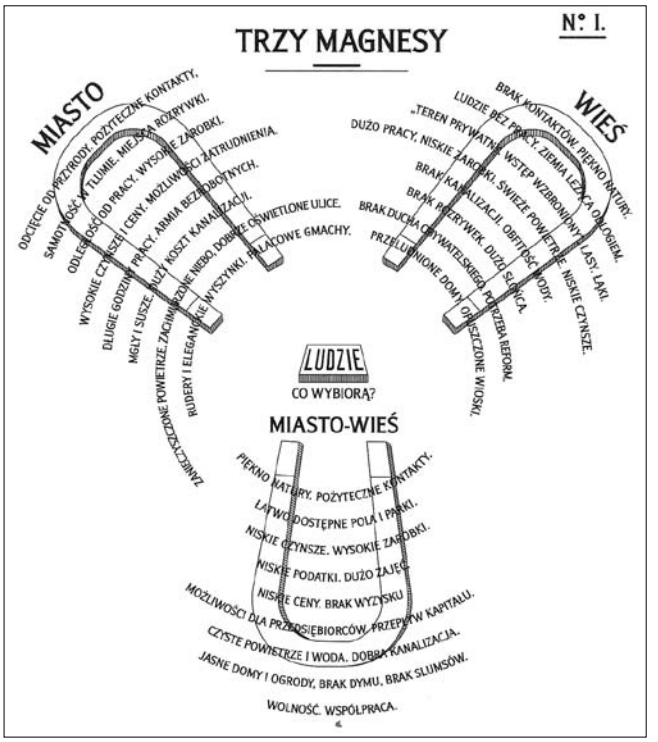

Ryc. 1. Trzy magnesy ukazujące wady i zalety miast oraz wsi i zalety miasta-ogrodu (za: Howard 2015).

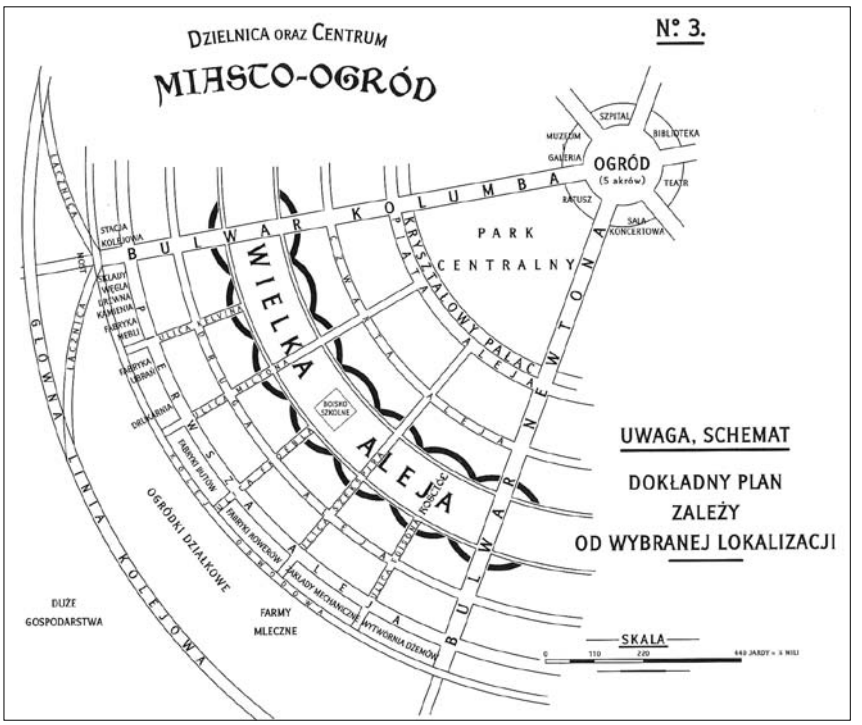

Ryc. 2. Miasto-ogród, schemat wycinka struktury: dzielnica i centrum (za: Howard 2015).

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

już do zaprezentowania wycinka pełnego diagramu (ryc. 2), aby uniknąć problemów związanych z tą kontrowersyjną tezą (Czyżewski 2009, s. 56).

Nowatorskie podejście Howarda polegało na połączeniu aspektów społecznych, gospodarczych, przestrzennych i technicznych w jednej, całkowicie nowej strukturze, która miała być realizowana na tzw. surowym korzeniu, na terenach niezagospodarowanych i czystych. Zrealizowany zgodnie z planem system miał zastąpić chaos miasta przemysłowego. Po osiągnięciu docelowej wielkości struktura miała być powielana w miarę potrzeb na nowych dziewiczych terenach.

Koncepcja opierała się na trzech filarach: komunalnej własności gruntów (tanich, bo niezaludnionych), ograniczaniu rozwoju przestrzennego i limitowaniu ilości mieszkańców, oraz równowadze funkcjonalnej miasta i otoczenia. Dawało to samowystarczalność i stabilność finansową miast-ogrodów, dobre warunki zamieszkania i pracy oraz właściwe funkcjonowanie. Miasto-ogród miało zapewnić funkcjonalność, efektywność ekonomiczną, możliwości pracy, perspektywy rozwoju i wykorzystania swych umiejętności, dobrobyt, godziwe zarobki, niskie czynsze i podatki, dobre warunki sanitarne oraz dostęp do natury i kultury, ułatwić budowanie więzi społecznych, współpracę mieszkańców i działania na rzecz wspólnoty.

Podkreślane w mieście-ogrodzie aspekty związane z higieną można odnieść do dzisiejszej ekologii. Jako proekologiczne należy ocenić m.in. propagowanie transportu zbiorowego (kolej, tramwaj), wykorzystywanie kanałów wodnych (w wersji z 1898 r.), zasilanie maszyn nie uciążliwą dla mieszkańców energią elektryczną, produkcję i transport żywności z pobliskich terenów rolniczych, aby uniknąć dalekich przewozów, i wiele innych, choć pamiętać należy, że Howardowi chodziło głównie o osiąganie korzyści zdrowotnych i ekonomicznych, a nie ekologicznych (zob. więcej: Sas-Bojarska, Walewska 2013).

Idea miasta-ogrodu, pomimo że zrealizowana zgodnie z założeniami w nielicznych miejscach (wzorcowym przykładem jest Letchworth pod Londynem; inne najczęściej opisywane to Welwyn i Hampstead w Anglii; Radburn w USA) i najczęściej traktowana bardzo wybiórczo (jako przedmieścia i osady-ogrody, których setki powstawały nie tylko w Europie, w tym w Polsce, ale też na całym świecie), miała olbrzymi wpływ na rozwój współczesnego miasta. Nie tylko zaszczepiła wśród mas zwykłych obywateli marzenia o posiadaniu własnego domu z ogródkiem, dając im poczucie wolności, ale inspirowała architektów i urbanistów oraz wpływała pośrednio na zjawiska bardziej ogólne, jak jakość planowania urbanistycznego i projektowania osad podmiejskich, rozwój planowania regionalnego, powstawanie nowych pomysłów i idei. Przyczyniła się do powstania ruchów społecznych, organizacji i towarzystw na całym świecie, z Garden City Movement na czele.

Idea miasta-ogrodu do dziś jest popularna głównie jako pomysł kształtowania niewielkich zamkniętych założeń urbanistycznych w strefie podmiejskiej. Jednak w istocie opiera się ona na głębszych przesłankach, które powinniśmy dostrzegać w pierwszym rzędzie. To one bowiem decydują o jej ciągłej aktualności, dowodząc, że można ją uznawać za fundament nowoczesnego myślenia o urbanistyce. Wizja Howarda, idealisty wdrażającego swoje pomysły z zadziwiającą konsekwencją, jest wciąż żywa; czyż bowiem nie jest prawdą, że poprawianie warunków życia mieszkańców miast jest potrzebą ciągłą i zawsze trzeba będzie ją realizować? Howard dostrzegł, że tylko kompleksowe działania – w sferze społecznej, przestrzennej i ekonomicznej, mogą przynieść pozytywne rezultaty. Był marzycielem, a jednak dokładnie liczył koszty swojego projektu, bowiem jego cel był praktyczny – realizacja miasta idealnego. Swoją otwartość i elastyczność Howard udowodnił traktując opisane przez siebie miasto-ogród jako model, schemat, który każdorazowo trzeba dostosować do warunków lokalnych. Takie myślenie dziś, po złych doświadczeniach związanych z miastem funkcjonalnym, uznajemy za oczywiste.

Naturalnie, obecnie inaczej postrzegamy pewne zjawiska i dostrzegamy w wizji Howarda istotne błędy. Inna jest współcześnie wiedza dotycząca konieczności planowania ciągłego, zamiast projektu zaplanowanego

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

i realizowanego jako kompletnej i spójnej całości, jak to było w zamierzeniu Howarda. Inaczej postrzegamy aspekty proekologiczne, wywodząc je raczej z ekologii głębokiej, z troski o środowisko przyrodnicze (które należy chronić dla przetrwania ludzkości), a nie o potrzeby higieniczne pojedynczego człowieka czy różnych grup, jak to widział Howard. Zawłaszczanie terenów podmiejskich pod nową zabudowę obecnie jest krytykowane jako nieekologiczne. Wybieramy rewitalizację miast, czyli terenów już zainwestowanych, w tym zdewastowanych i źle użytkowanych, aby realizować ideę rozwoju zrównoważonego, pozostawiając niezabudowane obszary otaczające, a więc aktywne biologicznie. Nie są już najważniejsze we współczesnych wyborach wysokie koszty ekonomiczne naprawy miasta, co tak skrupulatnie obliczał i krytykował Howard, bo liczymy też koszty środowiskowe, na które on nie zwracał uwagi. Pozostawienie centrum miasta-ogrodu jako struktury ekstensywnie zagospodarowanej, jako park, traktujemy jako nieuzasadnione funkcjonalnie ani ekonomicznie. Zastrzeżenia budzi segregacja pewnych funkcji, tak przekonująco opisana przez Adama Czyżewskiego (2009), jako ideologia prowadząca do antyhumanistycznych ideologii XX wieku.

Jednak różnice podejść nie powinny zatrzeć wartości samej idei. Od jej narodzin minęło ponad 100 lat intensywnego rozwoju nauki i wiedzy o świecie oraz doświadczeń zdobytych przy gwałtownym przekształcaniu przyrody i przestrzeni. Nic więc dziwnego, że pewne aspekty się zdezaktualizowały. Pomimo to trwała pozostanie wizja wynikająca z potrzeby naprawiania patologii, poprawy życia społecznego, wyrównywania szans wszystkim obywatelom. Te echa pojawiają się w kluczowych manifestach współczesnej urbanistyki, co tylko podpiera tezę o wartości i aktualności głównego przesłania idei miasta-ogrodu.

Literatura

Czyżewski A., 2009. *Trzewia Lewiatana. Miasta-ogrody i narodziny przedmieścia kulturaln*ego. Państwowe Muzeum Etnograficzne w Warszawie, Warszawa.

Howard E., 2015. *Miasta-ogrody jutra*. Fundacja Centrum Architektury, Warszawa; Instytut Kultury Miejskiej, Gdańsk.

Sas-Bojarska A., Walewska A., 2013. Od garden city do ecocity. [w:] Lorens P., Mironowicz, I. (red.), *Wybrane teorie współczesnej urbanistyki*. Akapit-DTP, Gdańsk, s. 118–152.

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

KARTA ATEŃSKA 1933
MIASTO FUNKCJONALNE. USTALENIA I POSTULATY IV CIAM

[...] Przedmiotem prac kongresu była przebudowa i rozbudowa współczesnych miast. Celem uzyskania pełnej oceny istniejącego stanu miast współczesnych i zwrócenia szczególnej uwagi na powszechnie spotykane, znane już błędy, oparto analizę na możliwie najszerszych podstawach. Już w pracach poprzednich kongresów: „Mieszkanie społecznie najpotrzebniejsze" i „Racjonalne systemy zabudowy" stwierdzono, że urbanistyka obraca się w błędnym kole. Uzyskane w poprzednich pracach niezbite przekonanie, że nieograniczony wadliwy rozwój miast współczesnych powinien być zahamowany, zostało przyjęte jako punkt wyjścia dla dalszych ustaleń i postulatów, [...]

Ustalenia

1. Miasto stanowi część całości ekonomicznej, socjalnej i politycznej. Wiąże się z nim bezpośrednio cały kompleks zagadnień aktywności psychologicznej i biologicznej zarówno jednostki jak i kolektywu.
2. Rozwój miast zależy od ich:
   a) sytuacji geograficznej i warunków topograficznych: wody i ziemia, właściwości gruntu, klimatu;
   b) sytuacji gospodarczej: zasoby regionu, jego powiązania z otaczającym środowiskiem (naturalne lub stworzone przez człowieka);
   c) sytuacji politycznej (system zarządzania).

Szczególne okoliczności, jak: warunki obronności, odkrycia naukowe, następujące kolejno systemy zarządzania, stopniowy rozwój środków lokomocji (pojazd konny, kolej żelazna, samochód, samolot, transport morski) zdecydowały w toku historii w różny sposób o rozwoju miast. Podstawy rozwoju miast ulegają przeto ciągłym przemianom. Wprowadzenie maszyny do produkcji – mechanizacja – spowodowało niezwykle szybki rozwój miast, bez precedensu w historii. Ten właśnie nie zorganizowany szybki rozwój jest przyczyną chaosu, panującego obecnie w miastach.

Aktualny stan miast i ich potrzeby

Mieszkanie

Gęstość zaludnienia w starych, historycznych ośrodkach, podobnie zresztą jak w dzielnicach XIX-wiecznej ekspansji przemysłowej jest nadmierna (sięga liczby 1025 mieszkańców na jeden hektar). Warunki życia w tych dzielnicach są niezdrowe. Jest to wynikiem przeludnienia mieszkań, braku terenów zielonych i niezabudowanych, a także złego stanu budynków (eksploatacja oparta na spekulacji). Ten katastrofalny wręcz stan wpływa na obniżenie i tak już niskiego standardu życiowego mieszkańców tych dzielnic (ok. 20% śmiertelności w starych dzielnicach Barcelony).

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

Rozrost miast pochłania stopniowo tereny zielone, przylegające do dawnych dzielnic mieszkaniowych, pogarszając coraz bardziej warunki zdrowotne.

Budynki rozmieszczane są w sposób sprzeczny z zasadami higieny:

– tereny najgęściej zabudowane i zaludnione znajdują się w strefach najbardziej upośledzonych (źle zorientowane stoki, strefy silnego zamglenia, zatruwane przez wyziewy przemysłowe, tereny zagrożone powodziami itp.),

– budownictwo luźne (osiedla zamożne) zajmuje strefy uprzywilejowane (nasłonecznione, chronione przed wiatrami, położone na brzegach jezior i mórz, o dogodnych dojazdach).

To niewłaściwe rozmieszczenie zabudowy jest sankcjonowane przez ustawodawstwo, uwzględniające w sposób niedostateczny wymagania higieny (wadliwe strefowanie).

Obrzeżna zabudowa arterii komunikacyjnych i wznoszenie budynków mieszkalnych przy ich skrzyżowaniach stwarzają fatalne warunki mieszkaniowe (nadmierny hałas, zapylenie, wyziewy). Stosowana powszechnie obrzeżna zabudowa ulic zapewnia niezbędne nasłonecznienie tylko połowie mieszkań.

Przedmieścia są zabudowywane chaotycznie, bez zapewnienia dogodnej komunikacji ze śródmieściem. Peryferie bywają też często wcielane zbyt późno do granic administracyjnych miasta. Niejednokrotnie stanowią one zbiorowisko baraków i ruder, w którym trudno nawet zbadać warunki życia.

Rozmieszczenie budynków użyteczności publicznej jest przypadkowe. W szczególności dotyczy to szkół lokalizowanych często przy arteriach komunikacyjnych, w zbyt wielkiej odległości jedna od drugiej.

Postulaty

1. Dzielnice mieszkaniowe powinny zajmować w układzie miasta tereny uprzywilejowane pod względem topografii, klimatu, ilości zieleni i nasłonecznienia.
2. Rozmieszczenie dzielnic mieszkaniowych powinno być zróżnicowane w zależności od warunków zdrowotnych.
3. Należy określić dopuszczalne minimum nasłonecznienia izb mieszkalnych.
4. Obrzeżna zabudowa arterii komunikacyjnych powinna być ze względów zdrowotnych zabroniona.
5. Należy wykorzystywać możliwości nowoczesnej techniki dla wznoszenia luźno rozstawionych wysokich budynków mieszkalnych i uwalniać w ten sposób grunty miejskie celem zakładania rozległych terenów zielonych (parków).

Wypoczynek

Powierzchnia terenów niezabudowanych jest przeważnie zbyt mała, tam zaś gdzie jest wystarczająca, tereny te są niewłaściwie rozmieszczone i trudno dostępne dla znacznej części ludności miasta. Ich peryferyjne położenie sprawia, iż nie mogą one być wykorzystywane dla poprawy niezdrowych warunków dzielnic mieszkaniowych śródmieścia. Prowizoryczne place sportowe znajdują się przeważnie na terenach przeznaczonych w przyszłości pod zabudowę, co powoduje ich nieustanne przemieszczenia. Tereny, które mogłyby być przeznaczone na rekreację, nie mają na ogół dogodnego połączenia z miastem.

Postulaty

1. Tereny zielone w obrębie dzielnicy: każda dzielnica mieszkaniowa powinna zawierać przestrzeń zieloną w odpowiedniej wielkości, urządzoną w sposób racjonalny z przeznaczaniem na miejsca zabaw i sportu dla dzieci i dorosłych, z otwartymi pływalniami.

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

Stan zdrowotny zbyt gęsto zabudowanych dzielnic należy polepszyć, wyburzając budynki przestarzałe oraz rudery i zakładając na ich miejscu tereny zielone.

Tereny zielone powinny być wykorzystywane na zakładanie przedszkoli i ogródków jordanowskich, wznoszenie szkół i innych budynków użyteczności publicznej (małe, zdecentralizowane muzea, sale zebrań itp.).

2. Miasto powinno zapewnić dostateczną powierzchnię zieleni przeznaczonej ma ogólnie dostępne miejsca wypoczynku (spędzanie wolnego czasu, weekendy itp.) w formie parków, placów sportowych, stadionów, plaż itp. Należy też wykorzystywać właściwie warunki naturalne (rzeki, lasy itp.) urządzając je dla celów wypoczynkowych.

Praca

Miejsca pracy (przemysł, handel, administracja) są rozmieszczane w zespołach miejskich niezgodnie ze swymi funkcjami. Brak jest należytych połączeń między dzielnicami mieszkaniowymi a miejscami pracy, dojazdy pochłaniają zbyt wiele czasu (1 godzinę w Berlinie, 1,5 godziny w Londynie). Szczególnie krytyczną sytuację obserwuje się w godzinach szczytu.

W wyniku gwałtownego z zarazem bezplanowego rozrostu miast oraz spekulacji gruntami przemysł zmuszany jest do częstej zmiany lokalizacji. Dzielnice handlowe (city) mogą się powiększać jedynie przez wykupywanie terenów po bardzo wysokich cenach, często kosztem likwidacji dzielnic mieszkaniowych.

Postulaty

1. Należy zredukować do minimum odległość między miejscem zamieszkania a miejscem pracy. Dzielnice przemysłowe winny być niezależne od dzielnic mieszkaniowych i izolowane od nich strefami neutralnymi (tereny zielone, sportowe).
2. Drobne zakłady związane integralnie z życiem miasta (rzemiosło, zaopatrzenie, warsztaty naprawcze itp.) powinny otrzymać odpowiednią lokalizację na terenie dzielnic mieszkaniowych, dla których potrzeb pracują.
3. Strefy przemysłowe powinny znajdować się w bliskości kolei żelaznej i innych szlaków komunikacyjnych (lądowych, wodnych, ewent. powietrznych).
4. Dzielnice handlowe powinny mieć dogodne połączenia z dzielnicami przemysłowymi i mieszkaniowymi.

Komunikacja

Sieć miejskich arterii komunikacyjnych doby obecnej jest wynikiem stopniowego rozszerzania szlaków średniowiecznych. Drogi przewidziane dla pieszych i pojazdów konnych nie są dostosowane do współczesnych środków lokomocji (samochód, tramwaj itp.). Niedostateczne przekroje ulic są przyczyną „korków" komunikacyjnych i uniemożliwiają należyte wykorzystanie możliwości współczesnych środków transportu. Odległości pomiędzy skrzyżowaniami ulic są zbyt małe i nie odpowiadają już szybkości, z jaką poruszają się dzisiejsze środki lokomocji. Stwarza to rosnące zagrożenie dla ludzi (Berlin – 600 zabitych i 12 000 rannych w ciągu roku).

Nieracjonalny, schematyczny układ sieci ulicznej, niezróżnicowany w stosunku do potrzeb, utrudnia właściwą orientację zabudowy. W większości przypadków poprawa warunków ruchu przez poszerzenie ulic (bardzo zresztą kosztowne) jest rzeczą nieosiągalną.

Racjonalną organizację ruchu utrudniają często przeżytki fałszywie pojętej reprezentacji (założenia osiowe, budynki monumentalne). Sieć kolei żelaznej jest w większości miast jedną z głównych przeszkód w ich rozwoju.

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

Otacza ona niejednokrotnie dzielnice mieszkaniowe, odcinając je od terenów wypoczynkowych (Barcelona, Berlin, Kolonia i in.).

Postulaty

1. Celem stworzenia właściwej sieci komunikacyjnej, odpowiadającej współczesnym potrzebom ruchu, należy wprowadzić racjonalne wymiarowanie arterii komunikacyjnych, oparte na dokładnych danych statystycznych.
2. Arterie komunikacyjne powinny być klasyfikowane w zależności od różnorodności prędkości środków transportu. Należy wprowadzać skrzyżowania bezkolizyjne (wielopoziomowe). Ruch pieszy powinien być separowany od samochodowego.
3. Ulice powinny być różnicowane w zależności od spełnianych funkcji: ulice dzielnicowe, arterie komunikacyjne, arterie o wielkim natężeniu ruchu.
4. Dzielnice mieszkaniowe powinny być izolowane od wielkich arterii komunikacyjnych zielenią.

Dzielnice historyczne (zabytkowe)

Zabytki (zarówno pojedyncze budynki, jak i historyczne zespoły urbanistyczne) powinny podlegać ochronie:

a) jeśli są nieskażonym pomnikiem minionej kultury, a ich zachowanie jest zgodne z interesem społecznym,

b) jeśli ich zachowanie nie następuje kosztem zmuszania ludzi do zamieszkiwania w niezdrowych warunkach,

c) jeśli poprzez odpowiednie objazdy lub przemieszczenie centrum można zapobiec niekorzystnemu zahamowaniu organicznego rozwoju miasta.

Estetyczne dostosowywanie nowego budownictwa do historycznych części miasta wywiera zgubne skutki. Wymagania tego rodzaju nie powinny być tolerowane w żadnej formie.

Podsumowanie

1. Stan istniejący większości analizowanych miast przedstawia obraz chaosu i nie odpowiada podstawowym biologicznym i psychologicznym potrzebom ludności. Stan ten jest wyrazem supremacji interesów prywatnych, która narasta od początku epoki uprzemysłowienia.
2. W większości miast występują jaskrawe sprzeczności pomiędzy siłami ekonomicznymi a odpowiedzialnością administracyjną i społeczną.
3. Miasta przekształcają się nieustannie, jednakowoż ich rozwój przebiega w sposób nieprzewidziany i niekontrolowany, bez oparcia o ogólnie przyjęte pojęcia nowoczesnej urbanistyki.
4. Miasto funkcjonalne powinno zapewnić, zarówno w sferze duchowej jak materialnej, wolność indywidualną i dobrodziejstwa działania zespołowego.
5. Wymiarowanie wszelkich założeń miasta funkcjonalnego powinno wynikać z ludzkiej skali i z ludzkich potrzeb.
6. Podstawowe zadania urbanistyki (planowania przestrzennego):
   a) Właściwe rozmieszczenie i wymiarowanie dzielnic mieszkaniowych, dzielnic pracy, terenów wypoczynkowych i sieci komunikacji.
   b) Sporządzenie planów, określających ściśle rozwój poszczególnych dzielnic, stosownie do ich potrzeb i ograniczonych praw.

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

c) Planowanie przestrzenne powinno ustalić wzajemne stosunki pomiędzy miejscem zamieszkania, pracy i wypoczynku w taki sposób, aby codzienny cykl mieszkania, pracy i wypoczynku przebiegał przy maksymalnej oszczędności czasu. Mieszkanie należy uznać za podstawowy element urbanizacji.

7. Prędkość nowych pojazdów mechanicznych wprowadziła gwałtowne zaburzenia warunków bezpieczeństwa, wydajności pracy i higieny miejskiej. Prędkość ta wymaga nowej klasyfikacji ruchu.

8. Właściwa organizacja i koordynacja czynników miastotwórczych wszelkiego rodzaju powinna doprowadzić do ograniczenia ruchu miejskiego przez skoncentrowanie go na wielkich arteriach.

9. Planowanie przestrzenne jest dyscypliną naukową operującą trzema, nie zaś dwoma wymiarami. Poprzez świadome wykorzystanie elementu wysokości można zorganizować w sposób wydajny sieć komunikacji, uzyskując jednocześnie wolne przestrzenie dla wypoczynku.

10. Miasto należy rozpatrywać w całokształcie gospodarczym regionu, podlegającego jego wpływom. Plan miasta powinien być zastąpiony przez plan regionalny. Stąd konieczność ustalenia granic miasta jako funkcji zasięgu jego ekonomicznego oddziaływania.

11. Należy zapewnić możliwość organicznego rozwoju zespołu miejskiego i wszystkich jego różnorodnych elementów. W każdym etapie rozwoju powinna być zachowana równowaga podstawowych funkcji miasta.

12. Ustalenie dla każdego miasta programu jego rozwoju i ustanowienie praw, umożliwiających realizację tego programu, jest sprawą palącą i niezwykle ważną. Program powinien opierać się na szczegółowych analizach, przeprowadzonych przez specjalistów, przewidywać etapowanie rozwoju miasta w przestrzeni i w czasie, zapewnić zharmonizowanie warunków przyrodniczych, gospodarczych i społecznych, a także duchowych potrzeb ludności.

13. Podstawą wszelkich poczynań architekta w dziedzinie planowania przestrzennego są potrzeby ludzkie i ludzka skala. Punktem wyjścia do tych poczynań jest mieszkanie oraz zgrupowanie mieszkań w jednostki urbanistyczne o optymalnej wielkości. Na tej podstawie należy stanowić współzależność funkcji mieszkania, pracy i wypoczynku, i znaleźć dla nich właściwe rozmieszczenie w przestrzeni zespołu miejskiego. Rozwiązanie tego wielkiego zadania wymaga wykorzystania zdobyczy nowoczesnej techniki i stworzenia powiązań, zapewniających współpracę specjalistów. Kierunek działania będzie podlegał decydującym wpływom czynników politycznych, społecznych i gospodarczych, przy czym względy natury architektonicznej powinny być stawiane na pierwszym, nie zaś na ostatnim planie.

14. Zasięg prac, jakie należy podjąć dla rozwiązania palącej sprawy zagospodarowania przestrzennego miast, z jednej strony, z drugiej zaś, obecny stan posiadania miejskich gruntów rozdrabnianych do nieskończoności, to dwie realne i antagonistyczne przesłanki. Ich groźna sprzeczność wysuwa na plan pierwszy jeden z najpoważniejszych problemów epoki: palącą konieczność takiego uregulowania sprawy dysponowania gruntami miejskimi, aby żywotne potrzeby każdej jednostki, a także zbiorowe potrzeby społeczności mogły być w pełni zaspokojone. Interesy prywatne muszą być podporządkowane interesom ogółu.[1]

[1] Tekst Karty pochodzi z publikacji: H. Syrkus, *Ku idei osiedla społecznego*. PWN, Warszawa 1976, s. 142–147. Inne wersje Karty, angielskojęzyczne, do pozyskania na http://www.getty.edu/conservation/ publications_resources/research _resources /charters/ charter04.html lub https://modernistarchitecture.wordpress.com/2010/11/03/ciam%E2%80%99s-%E2%80%9Cthe-athens-charter%E2%80%9D-1933/ (przyp. red.).

Downloaded from mostwiedzy.pl

Sławomir GZELL[1]

NOWY WSPANIAŁY ŚWIAT: RACJONALIZM KARTY ATEŃSKIEJ I JEGO WPŁYW NA KSZTAŁT PARADYGMATÓW W URBANISTYCE XX WIEKU

1.

Rok 1933. Według wielu urbanistów i architektów, zarówno praktyków jak i teoretyków, według wielu dziennikarzy pisujących o miastach, według wielu samorządowców i działaczy miejskich ruchów, wreszcie według tych mieszkańców miast, którzy zapoznali się z tym, co napisali bądź powiedzieli wspomniani wyżej zawodowcy od mówienia i pisania, rok 1933 to najfatalniejsza data we współczesnej historii budowy miast. W tamtym roku bowiem powstała Karta Ateńska, i (jest to niby oczywiste) zaraz potem upadło miasto. Do tego miasta upadłego mamy tęsknić – według krytyków Karty. Ale jakie było to miasto?

2.

Przypomnijmy sobie jak wyglądała miejska rzeczywistość AD 1933, która spowodowała, że Karta powstała i że właśnie wtedy. Można postawić tezę, że inaczej być nie mogło. Dla udowodnienia tezy warto zacząć od analizy otoczenia.

Z jednej strony, stabilizowała się w Europie sytuacja polityczna, choć istoty tej stabilizacji raczej dziś nie akceptujemy. We Włoszech od jedenastu lat Benito Mussolini umacniał swoją faszystowską władzę, w Niemczech Adolf Hitler właśnie władzę zdobywał, Rosja od rewolucji 1917 roku stała się „państwem robotników i chłopów", z rezultatami dziś powszechnie znanymi. Inne państwa także przechodziły wstrząsy, np. Polska od zamachu 1926 roku weszła w fazę tzw. sanacji, nie wspominając, że w swoim ówczesnym, odrodzonym kształcie istniała dopiero 15 lat. Jedne państwa w tym czasie zniknęły, jeszcze inne pojawiły się na mapie Europy. Na te przemiany polityczne nakładały się ruchy migracyjne, odbudowa gospodarek po wojnie, epidemie tyfusu i grypy hiszpanki, która zdziesiątkowała ludność wielu krajów, oraz raczej powszechna bieda niższych warstw społecznych, rodząca radykalne sprzeciwy. Z pewnością Europa nie była w latach dwudziestych i trzydziestych XX wieku kontynentem spokojnym.

Sztuka, jak w lustrze, pokazywała te niepokoje, a wcześniej jeszcze odrzuciła akademizm na rzecz twórczej wolności, także wolności w ograniczaniu się twórcy. Dziełem sztuki mogło być wszystko. Obraz, o ile się pojawiał, stał się płótnem, na które autor w sposób rozumny miał prawo nałożyć kolory, jak chciał. Kolor niebieski nie był już zarezerwowany dla płaszcza Madonny, a czerwony dla szat władcy. Nic dziwnego, że w tym fermencie architektura i proponowane sposoby budowania miast także się zmieniały, choćby w odpowiedzi na stan materii, jakiej sztuka budowy miast dotyczyła. Wspaniałe i używane w praktyce modele budowy miast znane od przełomu wieków XIX i XX, jak miasto-ogród, miasto jako dzieło sztuki czy miasto liniowe, nie mogły zmienić owych Kamiennych Miast, które na podobieństwo Berlina, Paryża, Wiednia, Londynu, a i Warszawy, więziły mieszkańców w masie gęsto ustawionych kamienic śródmieść albo ruder przedmieść. W śródmieściu Warszawy na mieszkańca przypadały dwa metry kwadratowe zieleni, mieszkania w suterynach, na strychach

[1] prof. dr hab. inż. arch., Katedra Projektowania Urbanistycznego i Krajobrazu Wiejskiego, Wydział Architektury Politechniki Warszawskiej.

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

i pod schodami były normą, w nieprzewietrzanych podwórkach studniach nigdy nie było słońca, sieć kanalizacyjną dopiero rozbudowywano. Stan taki potwierdzają inwentaryzacje i statystyki, i uwagi te dotyczą nie tylko Warszawy. W mniejszych miastach sytuacja nie była lepsza. Opisy polskich małych miast dokonywane przez Kazimierza Wejcherta i pod jego kierunkiem jeszcze wiele lat po okresie, o jakim tu mówimy, wyraźnie to pokazują. Przykładów nie ma co mnożyć, można za to śmiało powiedzieć, że warunki mieszkaniowe w miastach pierwszej ćwiartki XX wieku były złe, a dla dzisiejszego obywatela tych samych miast były niewyobrażalnie złe. Po prostu większości z nas wydaje się, że mieszkaniowa rzeczywistość, oparta na przepisach ukierunkowanych na dbałość o higienę zamieszkiwania, w jakiej dziś przebywamy, istniała od zawsze.

3.

Tak więc wszystko musiało się zacząć od higienicznej roztropności i poszukiwania środków na wcielanie w życie jej wskazań. Stało się to możliwe na przykład w Wiedniu i w Republice Weimarskiej, gdzie władzę zdobyli socjaldemokraci. W Wiedniu, od początku lat dwudziestych, powstawać zaczęły dotowane przez miasto zespoły mieszkaniowe nazwane potem łącznie Czerwonym Wiedniem. Charakteryzowały się tym, że wewnątrz kwartałów mieszkalnych istniały dziedzińce, na których starano się skupić socjalne życie mieszkańców. Warto wymienić cześć z nich: Winarsky-Hof, przy skrzyżowaniu Strom Strasse i Winarsky Strasse (realizacja 1924–1925, proj. Oskar Strnad, Peter Behrens i inni), Reumann-Hof przy Margaretenguertel (1924–1926, proj. Hubert Gessner), Matteottihof przy Siebenbrunnenfeldgasse (1925–1927, proj. Heinrich Schmidt i Hermann Aichinger), Raben-Hof przy Rabengasse (1925–1927, proj. Hermann Aichinger i Heinrich Schmid), Karl-Marx-Hof przy Heiligenstaedter Strasse (1927–1930, proj. Karl Ehn), Friedrich-Engels-Platz (1930–1933, proj. Rudolf Perco).

Podobnie było w Republice Weimarskiej. W Berlinie zbudowano między innymi: osiedle w Spandau przy Zeppelinstarsse (1926–1933, proj. Richard Ermisch i Adolf Steil oraz Hans Scharoun i Adolf Rading), osiedle Freie Scholle w Tegel (1924–1926 i 1929–1931, proj. Bruno Taut), Onkel Toms Hütte w Zehlendorfie (1926–1928, proj. Bruno Taut, Hugo Haering, Otto Salvisberg), osiedle Hufeisen (Podkowy) w Britz (1925–1936, proj. Engelmann i Fangmeyer oraz Bruno Taut i Martin Wagner), osiedle im. Friedricha Eberta (1925–1927 i 1929–1931, proj. Bruno Taut i Jean Kramer), osiedla Siemensstadt i Heimat (1929–1935, plan całości: Hans Scharoun i Martin Wagner, projekty poszczególnych zespołów: Hans Scharoun, Walter Gropius, Hugo Haring, Fred Forbat, Paul Henning, Otto Bartning i Hans Hertlein). Wszędzie było to samo: niewielkie mieszkania, ergonomiczne kuchnie, wspólne urządzenia socjalne, zielone dziedzińce, szkoły i przedszkola w najbliższej okolicy.

We Frankfurcie nad Menem, gdzie z Wrocławia przeniósł się Ernst May, powstały przy jego ogromnym udziale ideowym i projektowym osiedla: Praunheim (1926–1929), Roemerstadt, (1927–1928), Heimatsiedlung (1927–1934), Westhausen (1929–1931), Bornheimer Hang (1926–1930). W projektach tych „model berliński" został udoskonalony w pojęciu ówczesnych projektantów: miejsce skromnej, ale przecież widocznej kompozycji przestrzennej (patrz choćby Osiedle Podkowa w dzielnicy Britz), zajęła zasada oszczędności przestrzeni, realizowana w postaci długich i powtarzalnych budynków, ustawianych równolegle i tak blisko siebie, jak się dało, o architekturze pozbawionej wszystkiego, co nie było w oczywisty sposób funkcjonalne.

4.

Siła oddziaływania wymienionych wyżej osiedli na projektantów w Europie była olbrzymia, zwłaszcza po konkursie na osiedla Dammerstock w Karlsruhe, wygranym przez Waltera Gripiusa w 1928 roku i sformułowaniu zasady zabudowy linijkowej (budynki o szerokości około 6 m, ustawione równolegle na osi północ–południe, z obustronnym dostępem słońca do wnętrz, w zieleni). Nic więc dziwnego, że w roku 1935 Bolesław Malisz, robiąc dyplom u profesora Tadeusza Tołwińskiego, zaprojektował plan Kielc w postaci wprost przeniesionej z konkursu na Dammerstock, i nie był to w szkole warszawskiej przypadek odosobniony. I jeszcze dla przypo-

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

mnienia: Greenbelt, pierwsze miasto ogród w USA w stanie Maryland, zbudowane w 1937 roku przez H. Walkera, D. Ellingtona i R.D. Wadswortha, składało się z domów identycznych, jak te w osiedlach frankfurckich.

Osobną akcję prowadził niemiecki Werkbund, budując wzorcowe osiedla, w których „forma bez ornamentu", co dotyczyło budynków mieszkalnych i było zaprezentowane na wystawie w Berlinie w 1924 roku, była wytyczną architektoniczną. Osiedla te powstawały kolejno: w 1927 roku w Stuttgarcie, w 1928 w Brnie, w 1929 we Wrocławiu, w 1931 w Zurichu, w 1932 w Wiedniu i w 1932 roku w Pradze. Towarzyszyły im wystawy: w Paryżu wystawa „Pokoje wypoczynkowe w w budynkach mieszkalnych" (1930), w Hannoverze „Idealny projekt seryjny" (1930) oraz w Berlinie „Niedrogi obiekt użytkowy"(1931) (Urbanik 2016).

Niemiecki Werbund miał solidne zaplecze teoretyczne i dydaktyczne. W 1919 roku Walter Gropius zakłada Bauhaus, najsłynniejszą szkołę współczesnej / nowoczesnej architektury jako sztuki, o ile można tak skrótowo Bauhaus opisać (Hochman 1977). W 1925 roku szkoła przenosi się do Dessau, gdzie w latach 1927–1930 kieruje nią Hannes Meyer. Jego działalność w szkole kończą oskarżenia o propagowanie komunizmu – pamiętać trzeba, że jest to okres ostrych walk politycznych. W 1932 roku Bauhaus przenosi się do Berlina jako prywatna szkoła Miesa van der Rohe, ale po roku kończy działalność, nic dziwnego, od czasu dojścia Hitlera do władzy inna architektura i urbanistyka zaczynają dominować, stając się kierunkiem zadekretowanym przez państwo (Hochman 1990).

5.

W latach poprzedzających rok 1933 ukazało się wiele publikacji promujących wymienione projekty i idee, które ucieleśniały. Z pism wymienić trzeba choćby „De Stijl" ukazujący się w latach 1917–1931 pod redakcją Theo van Doesburga. Oprócz neoplastycznych odniesień do architektury, takich jak używanie czystych kolorów i dekoracji, promował odrzucenie natury na rzecz dzieł rąk ludzkich.

Z pism polskich wymienić należy „Blok" wydawany w latach 1924–1926, którego ostatni numer poświęcony był architekturze (użyjmy wreszcie tego słowa) modernistycznej, a także „Praesens", pismo grupy twórców o takiej samej nazwie. W pierwszym numerze z 1926 roku Szymon Syrkus w tekście *Preliminarz architektury* wyłożył istotę tego, co grupa chciałaby uzyskać w architekturze i urbanistyce. „Niema miejsca na liryzm (...) tam, gdzie potrzeby zarówno emocjonalne, jak rozumowe i zmysłowe zaspokajać trzeba wysiłkiem dobrze obliczonym, tam, gdzie toczy się zaciekła walka, której jednostka podołać nie może, a w której muszą [uczestniczyć] zorganizowane zespoły (...) Przemysł opanowując materię, uduchawia ją (...). Dzięki standaryzacji i centralizacji wielkiego przemysłu możemy mieć: mebel-maszynę, mieszkanie-maszynę, miasto-maszynę (...). Części składowe maszyn-mebli, maszyn-mieszkań i maszyn-miast wytwarzane są fabrycznie (...)" itd. Przypominał, że masowo wytwarzane produkty są tanie, że potrzebna jest odwaga w działaniu, że działanie to musi być kolektywne (co według Syrkusa „daje rozkosz"), że funkcjonalizm to jedyne wyjście dla architektury i „umiejscowienia i udogodnienia pracy zbiorowej", co można traktować jako wskazówkę urbanistyczną, choć jednocześnie wspomniał, że w tym akurat tekście ograniczy się tylko do szerszego omówienia architektury. No i „nie łowickie samodziały wsławiły imię Polski, lecz Kopernik, który naukę polską uczynił nauką międzynarodową" – czyli mamy raz jeszcze odwołanie do racjonalnego patrzenia na potrzeby i możliwości. W tym samym numerze Stefania Zahorska, w artykule *Krytyka wobec modernizmu* stwierdza, że o ile dokonano zwrotu w sztuce i architekturze ku modernizmowi (przy czym Autorka nie upiera się przy tej nazwie), to krytyka pozostała na przeterminowanych stanowiskach impresjonistycznych, a tymczasem „nowoczesny człowiek, tworzący nowoczesną sztukę, żądał nowoczesnego krytyka (...) by mógł sformułować pojęciowo to, co w dziele sztuki sformułowane jest plastycznie (...). W tem właśnie leży najgłębsza przyczyna tego tragikomicznego bałaganu, którym jest nasza dzisiejsza krytyka modernizmu" – dość proroczo pisze Stefania Zahorska, choć dla niej dniem dzisiejszym był rok 1926.

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

Autorzy publikacji chcieli, aby ich projekty traktować jako eksperyment, może nawet jako absurd, jak odważnie proponował Syrkus, ale, dodawał w cytowanym wyżej artykule, „mają one sens wtedy, gdy są uzasadnieniem nowych kanonów architektonicznej kompozycji (dekompozycji) w czasie, ruchu i przestrzeni". Być może podobnie myślał i Le Corbusier projektując przed rokiem 1933 Miasto Współczesne (1922), osiedle w Pessac w Bordeaux (1924), Pavillon de l'Esprit Nouveau (1925), Cité Radieuse (1924), Plan Voisin (1925), plan Rio de Janeiro (1929), plan Algieru (1931), konkursowy projekt przebudowy Moskwy (1931) i pisząc w tym samym czasie książki *Ku architekturze* (1923) i *Urbanistykę* (1925).

6.

W czerwcu roku 1928 doszło do swoistej konsolidacji sił modernistycznych architektów i urbanistów: w zamku La Sarraz w Szwajcarii powstała organizacja o nazwie Congrès Internationaux d'Architecture Moderne (CIAM). W Paryżu o organizację spotkania zabiegali Le Corbusier i Gabriel Guevrekian, w Zurychu członkowie szwajcarskiego Werbundu i Siegfried Giedion. Jak pisze Eric Mumford, CIAM od początku był pomyślany jako instrument propagowania nowej architektury europejskiej lat dwudziestych XX wieku (Mumford 2000). Zamierzano kreować elitę nowej struktury stowarzyszeń architektonicznch, w celu walki z neoklasycystyczną architektura akademicką i uplasowania architektury nowej w „prawdziwym ekonomicznym i społecznym środowisku" – cokolwiek by to dla nas obecnie nie oznaczało.

Według Le Corbusiera na spotkaniu w La Sarraz powinny być dyskutowane następujące sprawy: ekspresja modernistycznej architektury, standaryzacja, higiena, urbanistyka, edukacja w szkołach podstawowych, debata pomiędzy władzą a architekturą. Lista ta, rozszerzana zresztą w materiałach przygotowanych na spotkanie, pokazuje czym CIAM również w przyszłości chciał się zajmować i zajmował się. Potwierdza to „Deklaracja La Sarraz", w której szczególną rolę odegrał rozdział „Urbanistyka albo Urbanizm" (w oryginale *Urbanism*), będący zapowiedzią nieuchronnego pojawienia się Karty Ateńskiej. Uczestnicy spotkania w Szwajcarii wiedzieć tego nie mogli, my, mając oba dokumenty możemy to powiedzieć. Otóż „urbanizm to organizacja wszystkich funkcji kolektywnego życia ... jego esencją jest funkcjonalny porządek ... [i w punkcie 2 Deklaracji] porządek ten opiera się na trzech funkcjach: mieszkaniu, produkcji i wypoczynku. Podstawą uzyskania jest podział terenów, regulacja transportu, regulacje budowlane" , czyli mamy już tutaj zapowiedź Miasta Funkcjonalnego. Potwierdza to trzeci punkt Deklaracji, potępiający spekulacyjny chaos i optujący za kolektywną i metodyczną gospodarka terenami.

Po powołaniu CIAM szybko nastąpiły kolejne kongresy. CIAM 2 we Frankfurcie, w 1929 roku, miał za temat przewodni *Existenzminimum.* Nazwa wyjaśnia wszystko, trzeba dodać, że kongres odbywał sie w Nowym Frankfurcie, to znaczy odmienionym przez Maya i subsydia rządowe: w miejsce kamienic budowanych wzdłuż ulic, wznoszono wymienione już wyżej osiedla, wolno rozrzucone wokół śródmieścia. Doświadczenia i obserwacje poczynione we Frankfurcie miały być wykorzystane w czasie CIAM 3, planowanego w Brukseli i który nazwano *Rational Lot Development* (pierwsza proponowana nazwa *Rational Site Planning*) i który odbył się w 1930 roku. Rok 1931 to rok Nadzwyczajnego (Specjalnego) Kongresu w Berlinie. Porównywano analityczne mapy miast i debatowano nad politycznymi implikacjami zmian proponowanych w duchu Miasta Funkcjonalnego, co zaowocowało detaliczną analizą planistyczną Barcelony w roku następnym, oraz tzw. planem Macia dla tego miasta (Busquets 2005). Nie trzeba dodawać, że plan dla miasta, w którym w 1929 roku Mies van der Rohe zbudował niemiecki pawilon wystawowy, jeden z najpiękniejszych budynków doby modernizmu, nie mógł być inny, tylko modernistyczny, z gigantycznym wysokościowcami Le Corbusiera, ustawionymi wzdłuż wybrzeża. Wymienione kongresy odbywały się na przemian ze spotkaniami Comité International pour la Réalisation des Problèmes d'Architecture Contemporaine CIRPAC, powiedzmy Rady CIAM, przygotowującej obrady kongresowe.

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

Tak doszliśmy do roku 1933 i zaplanowanego CIAM 4 pn. *Functional City,* Miasto Funkcjonalne. Zaznaczmy, że dotychczasowy tekst nie ma na celu erudycyjnych popisów, jest niezbędnym opisem sytuacji, w jakiej doszło do postawienia na ogólnoeuropejskim forum dyskusyjnym problemu miasta jako pewnej całości, zgodnie z Deklaracją La Sarraz. Jest opisem bogactwa zdarzeń, które zgodnie kierowały CIAM ku deklaracjom podejmowanym na pokładzie *Patris II.* Do owego bogactwa dodać należy dzieło Toniego Garniera. Trudno bowiem przypuszczać, aby członkowie CIAM nie znali jego *Miasta Przemysłowego*, zgodnie nazywanego w literaturze *Miastem Pre-funkcjonalnym.* Wszystko to, wraz z późniejszymi wydarzeniami, umieszcza Kartę Ateńską, wynik CIAM 4, w niekończącym się ciągu wydarzeń, co jest rudymentarną cechą życia miast.

7.

CIAM 4, Miasto Funkcjonalne, miał odbyć się w Moskwie, tak więc trzeba choć kilka zdań poświęcić związkom między uczestnikami spotkań CIAM-owskich a Związkiem Radzieckim. Nie ma wątpliwości, że zorientowani lewicowo CIAM-owcy, niemieccy zwłaszcza, uwierzyli w możliwości, jakie dla urbanistyki i architektury stwarza kraj, w którym planowanie rozwoju jest wpisane w doktrynę polityczną. Planowanie było słowem kluczowym, ale też ważne było przekonanie o dążeniu do budowy w ZSRR nowego społeczeństwa, bardziej wspólnotowego niż w Europie Zachodniej. Minimalne mieszkania CIAM 2 utożsamiano z projektami domów-komun, nowe osiedla Frankfurtu z dzielnicami-komunami a projektowane nowe miasta ZSRR z funkcjonalnymi miastami zapowiadanymi przez CIAM. W radzieckich koncepcjach osadnictwa rozproszonego Bruno Taut widział własne idee. Po rozłamie w Bauhausie do ZSRR przybywa Hannes Meyer, kilkakrotnie jest tu Erich Mendelsohn, Walter Gropius, Hans Poelzig. Ernst May, mieszkając w ZSRR kilka lat, tworzy koncepcje planistyczne Magnitogorska, Kuźniecka i Karagandy. Kilkakrotnie przyjeżdża Le Corbusier, biorąc udział w konkursie na przebudowę Moskwy (1932), buduje (od 1929 roku) wspaniały gmach Centrosojuzu, uczestniczy w dyskusjach i koresponduje z kluczowymi postaciami radzieckiej architektury i urbanistyki (Gurjanowa 1967). Wszystko więc idzie dobrze, ale polityka wewnętrzna ZSRR diametralnie się zmienia. Przybysze z Zachodu są niepotrzebni i niebezpieczni. Aż do marca 1933 roku CIAM wydaje się tego nieświadom, w końcu list z Moskwy proponujący przełożenie Kongresu na kiedy indziej wyjaśnia sprawę: Kongres w Moskwie się nie odbędzie, w to miejsce (po miłym zaproszeniu z Grecji) organizuje się Kongres na statku płynącym z Marsylii do Aten i z powrotem.

8.

Patris II wypływa z Marsylii 29 lipca 1933 roku. Podróż i wydarzenia na pokładzie filmuje Laszlo Moholy-Nagy. Na zdjęciach widać, jak montowana jest wystawa, jak przebiegają obrady, widać Le Corbusiera w kłębach tytoniowego dymu i Helenę Syrkusową w bereciku zsuniętym (jak zawsze) na ucho. 10 sierpnia *Patris* zawraca do Marsylii. Uczestnicy Kongresu usiłują sporządzić końcową rezolucję, ale z powodu braku porozumienia wspólna opinia o *Mieście Funkcjonalnym* nie powstaje. Są jedynie notatki robione przez szereg osób, kwestionariusze dotyczące prezentowanych miast i ich mapy wykonane według jednego wzoru, teksty wypowiedzi i wykładów. Z tego powodu aż dwa różne teksty Rezolucji i tekst Obserwacje opublikowane są w ciągu kilku miesięcy po podróży. Pierwszy to *Fundamental Postulates of the City* wydrukowany przez G. Brunon-Guardię w „Gazette de Beaux-Artes", odzwierciedlający m.in. poglądy Le Corbusiera – wysokie budynki wśród zieleni, to postulowana wizja miasta. W tekście *Constatations* opublikowanym w listopadzie 1933 roku w greckim „Technika Chronica" (Annały techniczne) Siegfried Giedion, Karl Moser i Rudolf Steiger stwierdzają, że postulaty Kongresu mogą wpływać jedynie na miasta socjalistyczne, na polityków rządzących, gdzie indziej postulaty CIAM-u wpływu nie mają. Tylko przejęcie gruntów przez miasto / państwo pozwala na reorganizację miejskich funkcji. Zdanie to przybierało rozmaite formy w kolejnych publikacjach i wymianach listów, ale bez względu na formę intencja jest jasna: dla dobra miasta komunalizacja albo nacjonalizacja

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

gruntów jest konieczna. Kropka. Aż do rozwiązującego CIAM spotkania w Oterllo w 1959 roku zdania tego nie zmieniono.

Nazwa Karta Ateńska chyba pierwszy raz pojawiła sie w 1938 roku w publikacji Le Corbusiera *Des cannons, des munitions? Merci! Des logis ... s.v.p*, gdzie autor przedstawia rezolucje Kongresu Ateńskiego jako „CIAM: La Charte d`Athens". Następnie, w 1943 roku, Le Corbusier w okupowanym Paryżu opublikował tekst, który nazwał Kartą Ateńską, przygotowany już w 1941 roku. Według Heleny Syrkusowej zaznaczył w nim to, co było bardziej autentyczne i to, co sam dokomponował. Tekst ten był tłumaczony na wiele języków i zyskał pozycje kluczowego dokumentu ery modernistycznej (Mumford 2000).

Po raz pierwszy w Polsce Kartę Ateńską wydało po polsku Koło Naukowe Wydziału Architektury Wnętrz Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie, najprawdopodobniej w 1956 roku, w postaci niepozornej broszury w formacie A5. Pracowali przy tym: tłumaczenie – Krystyna Szeronos, opracowanie – Jan Choroszucha i Stefan Maciąg. W broszurze zawarta jest przedmowa do „pierwszego kompletnego wydania z 1941 r.", pod którą jest podpisana „Grupa Francuska CIAM 1941". Publikacja nosi nazwę *Karta ateńska. Urbanistyka CIAM*[2].

9.

Choć CIAM rozwiązał się w 1959 roku, to nie ma żadnych wątpliwości, że poglądy uczestników tego ruchu przetrwały do naszych czasów. Wystarczy analiza planów miast, np. Warszawy, wykonywanych podczas II wojny światowej i po niej, aby się o tym przekonać, nie mówiąc już o Brasilii czy Chandigharze, albo o Tychach, albo o setkach innych miast. Rzecz tylko w tym, że pomiędzy realizacjami występowały różnice związane z jakością architektury i wykonania budynków, ale różnice te nie świadczą o jakości przestrzeni, jaką tworzono w kolejnych miastach, dzielnicach i osiedlach (Deckker 2000). Świetnym przykładem jest tu Berlin, gdzie w latach sześćdziesiątych po stronie zachodniej zbudowano Gropiusstadt, według wstępnych projektów Waltera Gropiusa, i Märkisches Viertel, gdzie zatrudniono ponad trzydziestu architektów (w tym Schadracha Woodsa i Oswalda Mathiasa Ungersa) i gdzie w obu przypadkach efekt jest dyskusyjny. Budynki utrzymane w brutalistycznej manierze są prawie niemożliwe do rewaloryzacji, która by je doprowadziła do stanu, jaki dziś wymagany jest dla wygodnego zamieszkiwania. Za to zbudowany po wschodniej stronie muru Hellersdorf dość gładko przeszedł przez rewaloryzacyjne procedury. Skłania to do refleksji nad dość powszechnym dziś twierdzeniem, że całą tę „betonową architekturę" i tworzoną przy jej użyciu urbanistykę zawdzięczamy (w Polsce i innych tzw. ludowych demokracjach) obecności sowieckiego okupanta i zaprzedanym im renegatom (Basista 2001). To skrajne twierdzenie ma pokrycie w faktach, jest nim chociażby ta obecność Rosjan, ale też jest w prostacki sposób uproszczone, co odbiera mu walor prawdy.

Rzecz wyjaśniała Hanna Adamczewska-Wejchert w referacie *Kształtowanie i realizacja zespołów mieszkaniowych* na I Ogólnopolskiej Konfrontacji Architektury w 1979 roku. Była to osoba, która jako generalny projektant Nowego Miasta Tychy, jak nikt znała problemy budowy miast, a poza tym nie była hołubiona przez komunistyczną władzę. Według niej nikt nie dysponował w tamtym czasie innymi materiałami budowlanymi poza prefabrykowanymi elementami z fabryk domów. Adamczewska przypomniała, jak widzi to opinia publiczna: „Monotonna, kamienna pustynia, siedlisko pozbawione usług, architekci pozbawieni wyobraźni, szarzyzna", i dodaje „Być może dojdziemy do tego, że elementy przywożone z różnych stron będą składane na placu budowy i będzie się mówiło – dobry architekt to z tego zrobi architekturę. I być może z tego architektury zrobić się nie da". Będąc, jak zawsze, jak najdalej od dzielenia projektantów na projektujących „słusznie"

[2] *Karta ateńska. Urbanistyka C.I.A.M*. Koło Naukowe Wydz. Arch. Wnętrz ASP – Warszawa, ok. 1956 (oryginalny tekst z okładki broszury).

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

i „niesłusznie", lecz obserwując swych kolegów w Tychach i gdzie indziej, dochodzi być może do najbardziej dramatycznych stwierdzeń co do postaw ludzi projektujących w czasach socjalizmu urbanistycznego: „Jeżeli ludzie są obojętni, to dla nich jest to sprawa przerobu i wszystko jedno, co robią. Jeśli obojętni nie są, ulegają w końcu nieprawdopodobnym naciskom psychicznym i sfrustrowaniu. Mam wielu kolegów, od 45 lat do 50, których nie wiek, ale zmęczenie upoważnia do tego, że (...) rozważają, kiedy i w jaki sposób przejść na emeryturę" (Adamczewska-Wejchert, Wejchert 1995). To też jest lekcja, którą dają nam socjalistyczne Nowe Tychy, jako swoista spuścizna Karty Ateńskiej i wysublimowanych rozważań jej twórców. Lekcja polega na tym, żeby (jak pisał Max Weber) uzbroić się stałością serca, która potrafi stawić czoło także klęsce wszelkiej nadziei. I czas urbanistycznego socjalizmu minął, ale czy Tychy nagle zaczęły wyglądać inaczej. Oczywiście nie, i to jest dziś problemem, a nie rozliczanie projektantów za minione lata (Gzell 2002).

10.

Wspomniane wyżej przykłady berlińskich dzielnic mieszkaniowych otwierają temat nowych paradygmatów projektowania, jakie pojawiły się po CIAM-ie. Na pierwszym miejscu należy wymienić działalność grupy Team 10 (Rissalda, van den Heuvel 2005). Członkowie tej grupy to m.in. Jaap Bakema, Georges Candilis, Giancarlo De Carlo, Alison i Peter Smithsonowie i wspomniani przed momentem Schadrach Woods i Oswald Mathias Ungers, a także dwaj Polacy: Oskar Hansen i Jerzy Sołtan. Wydaje się, że powodem zarzutów grupy pod adresem CIAM-u było to, co Aldo van Eyck, w czasie przygotowań do CIAM 10 w Dubrowniku, w 1956 roku, określił jako „nadmiar nauki w porównaniu z ilością emocji". Wcześniej jeszcze Bakema mówił o „braku prawidłowych związków pomiędzy ludźmi i przedmiotami", co miało oznaczać, że istotny niegdyś Corbusierowski słownik architektoniczny nie odpowiada aktualnym i zmieniającym się ludzkim potrzebom i marzeniom. Przypominał też, że potrzeby mieszkaniowe gwałtownie rosną a multiplikacja ich przez proste powtarzanie form nie zaspokoi potrzeb wynikających ze zróżnicowania socjologicznego, ekonomicznego, geograficznego, politycznego i plastycznego. Mieszkaniec musi emocjonalnie identyfikować się z domem i mieszkaniem. Patrząc dziś na efekty pracy grupy Team 10 trudno powiedzieć, że udało się jej osiągnąć taki cel. Oznacza to być może krótkotrwałość architektonicznych i urbanistycznych mód, sztucznie hodowanych w czasie zamkniętych spotkań z przeintelektualizowaną atmosferą. A przecież van Eyck przypominał o roli emocji w projektowaniu...

11.

Jeśli chodzi formalne kierunki w projektowaniu architektonicznym, to zarówno członkowie CIAM jak i Team 10, a także angielskiej grupy Mars, dzielili swoje zainteresowania (gdy modernizm wrócił w latach pięćdziesiątych na deski projektantów po okresie nazistowskiego neoklasycyzmu i radzieckiego socrealizmu) pomiędzy brutalizm i strukturalizm. Pierwszy (nazwa od francuskiego *beton brut,* „surowy beton" a nie „brutalny budynek") był wyrazem moralnej powagi, niezbędnej dla otrząśnięcia się po frywolnych latach dwudziestych, złudnej twórczej jednomyślności lat trzydziestych i tragicznych latach wojny. Nie darmo Reyner Banham napisał książkę (1966) pt. *The New Brutalism: Ethics or Aesthetics?*, a jedno z Międzynarodowych Krakowskich Biennale (dotyczące Nowej Huty) miało tytuł: *Więcej etyki, mniej estetyki*. Do najlepszych przykładów architektury brutalistycznej należy z pewnością polska ambasada w Delhi (1977), projektu Witolda Cęckiewicza, Stanisława Deńki, czy kościół Bożego Miłosierdzia w Kaliszu (konkurs 1957, budowa 1977 do 1993), projekt Andrzeja Fałata i Jerzego Kuźmienki, a z najnowszych osiągnięć dodałbym teatr w Lublinie, znany jako Centrum Spotkania Kultur, ukończony rok temu, Bolesława Stelmacha, żeby poprzestać na polskich przykładach. W takich zestawieniach gorzej wypadają osiedla mieszkaniowe, więc nie ma ich co tu wymieniać. Pisząc o nich zwykło się używać nazwy „ubogi modernizm" – w tej nazwie jest i opis, i ocena.

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

Drugi kierunek to strukturalizm. Określany jest jako paradygmat podkreślający to, że poszczególne elementy pewnej całości wchodzą w relacje ze sobą a także z tą całością, tworząc wzajemnie uwarunkowaną strukturę. Przykłady architektury (dla odmiany nie polskie): przedszkole w Amsterdamie (1960) Aldo van Eycka, Habitat 67 Moshe Safdiego w Montrealu. Przykłady urbanistyczne: zabudowa Zatoki Tokijskiej (1960) przez Kenzo Tangego, czy znacznie starsze przykłady, które można nazwać archetypicznymi: miasta amerykańskie budowane na planie gridironu od dwustu lat, czy plan Barcelony z 1859 roku projektu Ildefonsa Cerdy, także na takim planie. Tutaj należy rozważyć, czy miasta i dzielnice postmodernistyczne (powrót kwartału miejskiego), sięgające do tych samych wzorów, nie są tworami strukturalizmu, czyli paradoksalnie i modernizmu, przeciwko któremu przy ich pomocy protestowano.

Wreszcie neomodernizm, jaki pojawił się u schyłku postmodernizmu. Otóż okazało się, że nie jest tak, jak twierdzili postmoderniści, iż wszystkie formy już zostały wymyślone. Rozwój techniki i fascynacja nią, podobna do tej, jakiej nauczyliśmy się w czasach modernizmu, spowodowała, że mamy dziś do czynienia z „modernizmem przebudowanym". Pisze Piotr Winskowski: „High-tech, techniczny racjonalizm, architektura neo-modernistyczna, meta-modernistyczna, czy trans-modernistyczna lat 90. inspirowane są już w fazie projektowania efektami postępu technicznego" (Winskowski 2000). Idąc dalej, inspiracji modernizmem można by szukać w architekturze parametrycznej, zwłaszcza, że Zaha Hadid i Patrik Schumacher w swoim *Manifeście parametrystycznym* (2008) nawiązują wprost do modernizmu. Uważają postmodernizm i dekonstrukcję za przemijające epizody. Modernizm był oparty o nowy koncept przestrzeni, to teraz my – piszą – mamy prawo do jego deformacji, do tworzenia nowych pól zainteresowania, na których tamte budynki płynęłyby poprzez krajobrazy. Deformacja nie jest złamaniem porządku, jest tworzeniem nowych reguł. Jest to wzbogacenie dynamiki współczesnego społeczeństwa (Hadid, Schumacher 2008).

Manifest parametrystyczny otwiera drogę w przyszłość. Powinniśmy nią iść zdając sobie sprawę z tego, że i ten paradygmat może stać się przedmiotem „rozliczeń". Bo co będzie, jeśli uznamy, że zbyt mocno wiązał się z postaciami star-architektów, nie kontaktujących się z nikim poza dobrze płacącym inwestorem z grona turbo-kapitalistów? Już dziś zarzuca się neoliberalizmowi, że stał się ideologią pieniądza, że miasto stało się maszyną do robienia pieniędzy. Nie dziwi więc nawoływanie do rewolucji architektonicznej. Może więc okazać się, że ostatnia wystawa wenecka na Biennale 2016 pod hasłem *Reporting from the Front* będzie najbliższa najdawniejszym modernistycznym wezwaniom do oszczędności, po prostu do oszczędności. Ale nie należy mieć wielkiej nadziei. Aaron Betsky, analizując zjawisko modernizmu i tego co po nim nastąpiło, przekonuje bowiem, że odchodzenie od modernistycznych ideałów kończy się najczęściej tworzeniem budynków – reklam dla zamożniejszych warstw społeczeństw, ulokowanych najprawdopodobniej na stałe w rozpraszających się miastach pisząc to wszystko w manierze łatwo przyjmowanej przez rozleniwionych internetem czytelników (Betsky 2016). Jakże takie opisy są dalekie od solidnych analiz Piotra Biegańskiego (Biegański 1972), a zwłaszcza od surowych w tonie i pięknych w swym profetycznym nastawieniu tekstów Heleny Syrkusowej, uczestniczki wydarzeń z 1933 roku (Syrkus 1976, 1984).

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

Literatura

Adamczewska-Wejchert H., Wejchert K., 1995. *Jak powstało miasto. Monografia planowania*. Wydawnictwo Pergamon s.c., Tychy.

Basista A., 2001. *Betonowe dziedzictwo. Architektura w Polsce czasów komunizmu*. PWN, Warszawa – Kraków.

Betsky A., 2016. *Making it modern. The history of modernism in architecture and design*. Actar Publishers, New York, Barcelona.

Biegański P., 1972. *U źródeł architektury współczesnej*. PWN, Warszawa.

Busquets J., 2005. *Barcelona. The urban evolution of a compact city*. Harvard University, Graduate School of Design, Nicolodi, Rovereto.

Deckker T. (red.), 2000. *The modern city revisited*. Spon Press, London.

Gzell S., 2002. *Tezy projektowe a plan miasta i przemiany planu Nowych Tych*. Kwartalnik Architektury i Urbanistyki, Tom XLVII, Zeszyt 2/2002.

Gurjanowa H., 1967. *Radzieckie koncepcje nowego osadnictwa z lat 1928–1931*. IPPPP PW, PWN, Warszawa.

Hadid Z., Schumacher P., 2008. Parametricist Manifesto. [w:] *Manifestos. Out There. Architecture beyond building*. Volume 5, Fondazione La Biennale di Venezia, Marsillio.

Hochman E.S., 1977. *Bauhaus. Crucible of Modernism*. Fromm International, New York.

Hochman E.S., 1990. *Architects of Fortune. Mies van der Rohe and the Third Reich*. Fromm International Publishing Corporation, New York.

Mumford E., 2000. *The CIAM Discourse on Urbanism, 1928-1960*. The MIT Press; Cambridge, MA; London.

Rissalda M., van den Heuvel D., 2005. *Team 10. 1953–81. In search of Utopia of the present*. NAI Publishers, Rotterdam.

Syrkus H., 1976. *Ku idei osiedla społecznego*. PWN, Warszawa

Syrkus H., 1984. *Społeczne cele urbanizacji. Człowiek i środowisko*. PWN, Warszawa.

Urbanik J. (red.), 2016. *Droga ku nowoczesności. Osiedla Werkbundu 1927–1932*. Muzeum Architektury we Wrocławiu, Wrocław.

Winskowski P., 2000. *Modernizm przebudowany. Inspiracje techniką w architekturze u progu XXI wieku*. Universitas, Kraków.

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

Robert SKRZYPCZYŃSKI[1]

MIASTA-OGRODY I KARTA ATEŃSKA: OD RACJONALNYCH WIZJI DO EWOLUUJĄCEJ RZECZYWISTOŚCI MIEJSKIEJ. CO DZIŚ ZOSTAŁO Z IDEI HOWARDA I MANIFESTU MODERNISTYCZNEGO?

Mimo że od opublikowania książki-manifestu pt. *To-morrow: A Peaceful Path to Real Reform* minęło już prawie 120 lat, to koncepcja miast-ogrodów wciąż jest żywa. Z początkiem 2017 roku brytyjski rząd ogłosił, że planuje budowę 3 nowych miast-ogrodów oraz 14 wsi-ogrodów (*garden villages*), w których łącznie ma powstać ok. 200 tys. mieszkań (McCann 2017). Town and Country Planning Association aktywnie propaguje zakładanie miast – i przedmieść-ogrodów (TCPA 2011, 2013, 2014); model miast-ogrodów podejmowany jest na nowo również w wydanym niedawno manifeście pt. *21st Century Garden Cities of To-Morrow. A Manifesto*. Echa idei Howarda pobrzmiewają także nieco dalej od jego ojczyzny – Chiny próbują zdecentralizować rozrost swoich największych ośrodków poprzez budowę właśnie miast-ogrodów, zainteresowanie nimi wyrażają też Czechy, Francja czy Kanada (Ames 2014).

Również modernizm ma dziś swoich apologetów, choć częściej skupionych raczej na jego estetyce niż programie społeczno-gospodarczym (Jędruch 2016). W Polsce o modzie na dziedzictwo modernizmu świadczy choćby głośna akcja protestacyjna przeciwko wyburzeniu warszawskiego pawilonu Emilia[2] lub popularność publikacji rehabilitujących architekturę PRL-u (*Źle urodzone* Filipa Springera, *Przewodnik po warszawskich blokowiskach* Jarosława Trybusia, *Ukryty modernizm. Warszawa według Christiana Kereza* i wiele innych). Mimo że modę tę opisuje się jako powierzchowną (Piątek 2011) bądź bezrefleksyjną (Kubieniec 2015), to wydaje się, że zaczynamy też sięgać głębiej, choćby dzięki udostępnianiu polskiej publiczności tłumaczeń dzieł Le Corbusiera lub filmów takich jak *Mit osiedla Pruitt-Igoe*, w którym dekonstruowane jest uproszczone postrzeganie „klęski modernizmu".

Czy jednak, wobec (anachronicznego?) idealizmu miast-ogrodów i programu CIAM zawartego w Karcie Ateńskiej, koncepcje te mogą mieć dziś jakieś zastosowanie? Czy może są w nich jakieś wrodzone wady, które z góry przesądzają o niemożliwości ich realizacji w pełnym zakresie?

Obrońcy Howarda mogą przecież odpowiedzieć, że doprowadził on do powstania dwóch miast-ogrodów (Letchworth i Welwyn), które były następnie przenoszone na grunt innych państw całego świata, a po 1945 roku zainspirowały planistów do stworzenia licznych *New Towns* zarówno w Wielkiej Brytanii, jak i poza nią. Podobnie modernistyczne osiedla, które szczególnie po II wojnie światowej stawiano w tysiącach miast, w państwach o różnych ustrojach i kulturach, na każdym kontynencie. Z kolei krytycy – z Jane Jacobs na czele – odeprą, że to tym gorzej, bo zamiast zdrowej, miejskiej tkanki miasta-ogrody przyniosły tylko „jednolitą, ciężkostrawną papkę" (Jacobs 2014, s. 25), a powstałe modernistyczne osiedla to „amputowane członki miasta, zżerane często przez galopującą gangrenę" (Jacobs 2014, s. 22).

O ile słowa dobrane przez Jacobs mogą wydawać się przesadą, to historia ruchu miast-ogrodów oraz modernizmu wskazuje na pewne elementy tych koncepcji, które nie przetrwały konfrontacji z rzeczywistością. Co do pierwszej z nich. Wbrew intencjom Howarda nie udało się pozyskać środków na budowę miast-ogrodów bez

[1] mgr inż., Katedra Urbanistyki i Procesów Osadniczych Politechniki Wrocławskiej, Instytut Rozwoju Terytorialnego..

[2] zob. np. www.bryla.pl/bryla/1,85301,18414882,w-obronie-emilii-czy-modernizm-zasluguje-na-ochrone.html

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

pomocy państwa; miasta zaludniały się znacznie wolniej niż zakładano; ich mieszkańcy (głównie klasa średnia) nierzadko dojeżdżali do pracy w Londynie, a fabryki w mieście-ogrodzie zatrudniały robotników z pobliskich miejscowości; ponadto nowe miasta nie zmieniły paradygmatu rozwoju większych aglomeracji, a w samym ich obrębie nie zaistniały nowe stosunki społeczne (Leśniak-Rychlak 2015). Niezamierzonym efektem propagacji miast-ogrodów okazała się także popularyzacja przedmieść jako komfortowego miejsca do mieszkania – co pozostało nie bez wpływu na rozwój współczesnych miast. Trudno jednak oskarżać samego Howarda o rozlewanie się miast, tym bardziej że zapewne miasta, tak czy inaczej, rozrosłyby się na obszary wiejskie je otaczające – być może w jeszcze mniej skoordynowany sposób.

Również modernizm w architekturze i urbanistyce krytykuje się z różnych pozycji, atakując zarówno jego formę, jak i funkcjonowanie. Postmoderniści zarzucali swoim poprzednikom przede wszystkim nieczytelność stosowanego przez nich języka architektury (Jędruch 2016, zob. Krier 2011), ale również nadmierny redukcjonizm ich programu w ogóle (zob. Venturi 1977). Modernistom wytyka się nieuwzględnianie w projektach ludzkiej skali, uniformizację przestrzeni, strefowanie funkcjonalne miast czy też budowę absurdalnie szerokich arterii dla ruchu samochodowego i oddzielanie go od innych form komunikacji, co wytwarzało dodatkowe bariery w już i tak poszatkowanym mieście, a także doprowadziło do innego niż planowane wykorzystania zieleni międzyblokowej, czyli jako parkingi.

Żadnemu z tych manifestów nie udało się wytworzyć nowego człowieka, który miał powstać wskutek zakładanej przez wizjonerów przebudowy środowiska miejskiego. Zresztą wizje te mają też swoje złowieszcze oblicza – wprowadzenie elementów eugeniki do planu miasta-ogrodu (Czyżewski 2009) oraz powiązania modernizmu z europejskimi totalitaryzmami rzucają cień na człowieka, który mógłby z takiej inżynierii społecznej się wyłonić. Zdyskredytowanie inżynierii społecznej w XX wieku sprawiło, że chyba nikt nie wierzy już w odgórne projekty o takiej skali.

Jednakże na gruncie urbanistyki najpoważniejszymi argumentami przeciwko planowaniu miast w sposób, w jaki robili to Howard i moderniści, wydają się być podstawowe, niewypowiedziane założenia ich koncepcji. Sennett (2006) – podążając linią krytyki zapoczątkowaną przez Jane Jacobs – argumentuje, że wizje Howarda i CIAM były z góry skazane na porażkę, ponieważ usiłowały zredukować skomplikowany byt, jakim jest miasto, do zamkniętego, uproszczonego systemu w stanie równowagi statycznej, gdzie każdy element ma swoje stałe miejsce w racjonalnym, całościowym *masterplanie*. Sztywność planu nie przewiduje zaistnienia spontanicznych, nieprzewidzianych procesów będących mechanizmem rozwijania się miejskiego organizmu (emergencji) oraz osiągania przez system równowagi dynamicznej w miejsce równowagi statycznej. Strefowanie funkcjonalne miasta, homogenizacja osiedli i nadmierne przywiązanie do „kontekstu miejsca" dławi oddolną aktywność i interakcję mieszkańców, przez co nie mogą oni swobodnie kształtować miasta w sposób, który odpowiadałby ich zróżnicowanym (zmieniającym się też w czasie) potrzebom. Prowadzi to do powstania tzw. *Brittle City*, które można przetłumaczyć na polski jako „sztywne" lub „nieelastyczne" miasto. W teorii planowania analogicznym podejściem jest model planowania racjonalnego, w którego skrajnej wersji aspiruje się do obiektywnego, technokratycznego planowania narzucającego odgórnie wypracowane (najlepiej na podstawie metod ilościowych) rozwiązania, bez włączenia w proces obecnych lub przyszłych użytkowników danej przestrzeni.

Sennett uważa jednak, że planista może wspomagać spontaniczność miejskiego życia, tj. że może tak projektować przestrzeń miejską, by zostawiać w niej miejsce na oddolną aktywność i nieformalną interakcję jej użytkowników. W tym celu należy przyjąć założenie, że miasto należy kształtować jako system otwarty, ewoluujący zgodnie z wektorem wypadkowym oddolnych sił je kształtujących – i że powinno zachęcać do ścierania się tych sił (choć warto przywołać tu zastrzeżenie Keesa Christiaanse (2015), by nie doprowadzić

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

w ten sposób do całkowitej dominacji którejś z nich, wykluczającej tym samym pozostałe). Sennett proponuje realizować swoje założenia przez:

– projektowanie barier przestrzennych jako przepuszczalnych (porowatych), umożliwiających ich swobodne przekraczanie;

– budowanie struktur miasta od początku niedokończonych, pozostawiających użytkownikom możliwość ich modyfikacji i uzupełniania;

– ukierunkowanie rozwoju miejskich struktur w taki sposób, by pozostawić maksymalnie wiele możliwości ich rozwoju na każdym etapie;

– zapewnienie miastu demokratycznych przestrzeni publicznych, które dzięki swojej otwartości zachęcają nieznających się wzajemnie mieszkańców z różnych klas i grup społecznych do partycypacji w życiu publicznym miasta.

W myśl koncepcji Sennetta również wiele spośród współczesnych praktyk urbanistycznych – grodzone osiedla, centralne dzielnice biznesowe, monofunkcyjne dzielnice mieszkaniowe, wielkie centra handlowe, prywatyzacja przestrzeni publicznych i wykluczanie z niej grup marginalizowanych – nie tylko nie będzie dobrze spełniało potrzeb obecnych i przyszłych mieszkańców miast, ale, co być może ważniejsze, przeszkodzi w tworzeniu się miejskości rozumianej jako środowisko sprzyjające kształtowaniu się świadomej, samostanowiącej wspólnoty politycznej. Tworzenie takiej wspólnoty jest procesem wymagającym odpowiedniego przemieszania formalnych i nieformalnych (zdeterminowanych i niezdeterminowanych) elementów miasta, z jednej strony, nadających ramy jego strukturze, a z drugiej, umożliwiających upodmiotowienie się jego obywateli (bez odwoływania się do paternalizmu) i wypracowanie przez nich kompromisu związanego ze wspólnym użytkowaniem przestrzeni miasta przez różnych, obcych sobie ludzi.

Na ironię zakrawa fakt, że potencjalne rozwiązania opisanych powyżej problemów zbyt silnego zdeterminowania struktury i funkcjonowania miast docierają dziś do Europy z miejsca, do którego jeszcze niedawno masowo eksportowaliśmy idee modernizmu – z Ameryki Łacińskiej – i gdzie wdrażano je z jeszcze większym niż w Europie rozmachem (McGuirk 2015). Mimo usilnych prób kraje latynoamerykańskie nie były jednak w stanie zapewnić odpowiedniej podaży budownictwa mieszkaniowego, a zatem to właśnie ich mieszkańcy najdobitniej mogli odczuć najpierw niezdolność rządu do stworzenia odpowiednich warunków mieszkaniowych poprzez modernistyczne osiedla socjalne, a następnie skutki reakcji władz w postaci oddania prymatu w zakresie mieszkalnictwa wolnemu rynkowi (McGuirk 2015) – w myśl neoliberalnego dogmatu propagowanego przez USA poprzez Bank Światowy i Międzynarodowy Fundusz Walutowy. W konsekwencji miasta Ameryki Łacińskiej stały się później areną radykalnych działań wymierzonych w marginalizację, segregację przestrzenną, nierówności społeczne czy brak dostępu do podstawowej infrastruktury technicznej i społecznej, a więc najbardziej palących problemów generowanych przez postępujące procesy urbanizacji w ramach modelu neoliberalnego. Co ważne, McGuirk podkreśla, że próby odpowiedzi na wyżej wymienione problemy podejmowane są zarówno przez władze miasta, jak i z inicjatywy samych mieszkańców – lub też poprzez połączenie tych dwóch podejść.

Jednym z dobitniejszych przykładów działania próbującego połączyć odgórne z oddolnym był projekt PREVI, zrealizowany w 1968 roku przez prezydenta Peru we współpracy z ONZ, w ramach którego władze wybudowały osiedle parterowych domów, zostawiając mieszkańcom możliwość dobudowania kolejnych kondygnacji. Współczesną wariacją tego pomysłu jest słynny już projekt dzielnicy Quinta autorstwa Alejandro Araveny – mieszkańcy wprowadzali się do połowy budynku, a jego drugą połowę mogli dobudować sami w dowolnym

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

momencie, korzystając z przygotowanej w tym celu konstrukcji. Podobne projekty podjęto jak dotąd w 12 innych miastach Chile i Meksyku (Burszta 2015). Charakterystyczne dla latynoamerkańskich miast są także przykłady wykorzystywania niecodziennych środków transportu – kolejki linowej czy schodów ruchomych – w celu poprawy dostępności mieszkańców faweli do obiektów użyteczności publicznej (i miasta w ogóle), tak jak miało to miejsce choćby w Caracas czy Medellín.

Inicjatywy takie należy, z jednej strony, rozpatrywać jako ucieleśnienie koncepcji planowania otwartego (choć zastrzeżenie mogą budzić takie aspekty, jak homogeniczna struktura społeczna tych osiedli), ale z drugiej, jako porażkę państwa, które nawet poprzez masowe budownictwo modernistyczne nie było w stanie spełnić jednej z podstawowych potrzeb swoich obywateli (abstrahując od otwartości osiedli modernistycznych). Przykład latynoamerykańskich miast pokazuje, że wolny rynek również potrzeb tych nie spełni. Nie dziwi więc, że mieszkańcy (w tym aktywiści i samorządowcy) próbują brać sprawy we własne ręce, usiłując samodzielnie stworzyć dla siebie miasto odpowiadające ich potrzebom. Symptomem popularności takiego podejścia do kształtowania miast – zarówno w Ameryce Łacińskiej jak i poza nią – jest budżet partycypacyjny, pierwszy raz wprowadzony w brazylijskim Porto Alegre pod koniec lat 80. XX wieku, który przez następne ćwierćwiecze wdrożono w prawie 3 tys. samorządów na całym świecie (Sintomer, Herzberg, Röcke 2014), w tym ok. 90 w Polsce (Szaranowicz-Kusz 2016).

Rozwiązanie to jest często adaptowane do polskich warunków w okrojonym zakresie, ale nawet w takim stopniu zwraca ono uwagę mieszkańców na rozbieżność pomiędzy ich potrzebami, a rozmiarem i sposobem wydatkowania budżetu neoliberalnego miasta.

Powraca tym samym kwestia znaczenia XX-wiecznych manifestów urbanistycznych dla miast wieku XXI. O ile zaproponowane przez Howarda i CIAM rozwiązania mają swoje ograniczenia, o tyle wiele z problemów zdiagnozowanych w ich manifestach wcale nie straciło na aktualności. Szczególnie zapisy Karty Ateńskiej dotyczące nierównowagi pomiędzy interesem prywatnym a interesem publicznym, a także sferą ekonomiczną i sferą prywatną oraz administracyjną są jeszcze trafniejsze w dobie międzynarodowych korporacji silniejszych niż państwa oraz pogłębiających się nierówności w krajach rozwiniętych. Z kolei, ciągłe rozlewanie się miast, prowadzące do ogromnych kosztów zewnętrznych funkcjonowania miejskich obszarów funkcjonalnych, jest jedną z przyczyn, dla których Howard chciał koncentrować ludność we względnie samodzielnych miastach-ogrodach – i jest to problem aktualny dziś jeszcze bardziej niż 120 lat temu.

Żeby zmierzyć się ze współczesnymi wyzwaniami rozwojowymi miast, będziemy musieli zatem znaleźć odpowiedź na pytanie, jak osiągnąć kompromis pomiędzy całościowym, racjonalnym planowaniem spod znaku Howarda i CIAM, a oddolnym, samodzielnym kształtowaniem miast poprzez ich mieszkańców. Z pewnością testowanie nowych sposobów radzenia sobie z tym dualizmem – które docierają do nas przede wszystkim z miast Ameryki Łacińskiej – pomoże wypracować metody inkluzywnego, ale jednocześnie racjonalnego gospodarowania miejską przestrzenią. Dodatkowego wsparcia urbanistom może udzielić rozwijająca się teoria systemów, która pozwala dokładniej analizować złożoność miasta, a także nowe technologie stojące za takimi innowacjami, jak narzędzia partycypacji *on-line* czy ekonomia współdzielenia (choć obserwacja Ubera, jej sztandarowego produktu, każe zachować pewną dozę sceptycyzmu, co do jej emancypacyjnego charakteru).

Warto na koniec dodać, że projektowanie otwartych, inkluzywnych miast jest dziś szczególnie istotne. Stoimy przed poważnym wyzwaniem, jakim jest integracja przybywających do europejskich miast imigrantów w taki sposób, by włączenie ich w miejską wspólnotę nie pozbawiało ich podmiotowości. Doświadczenia wyniesione z prób realizacji XX-wiecznych manifestów (np. na przedmieściach miast francuskich czy w ramach angielskich *New Towns*) będą tu – i w pozostałych problemach urbanistycznych – nie do przecenienia.

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

Literatura

Ames D., 2014. *Taking Letchworth to Chengdu: can garden cities work in China?*, The Guardian [Online]. Dostępne http://www.theguardian.com/housing-network/2014/dec/02/garden-cities-china-chengdu-letchworth [dostęp: 20.06.2017 r.].

Burszta J., 2015, *Alejandro Aravena*, Magazyn Miasta, nr 2(10), s. 36.

Christiaanse K., 2015. Dominacja, która nie wyklucza innych. [w:] *Smutek konkretu. Materializacja idei* / *Dziury w całym*. Warszawa, Fundacja Bęc Zmiana.

Czyżewski A., 2009. Trzewia Lewiatana. Miasta-ogrody i narodziny przedmieścia kulturalnego. [w:] Czyżewski A., Howard E., *Trzewia Lewiatana. Miasta-ogrody przyszłości*. Warszawa, Państwowe Muzeum Etnograficzne w Warszawie.

Jacobs J., 2014. *Śmierć i życie wielkich miast Ameryki*. Warszawa, Fundacja Centrum Architektury.

Jędruch D., 2016. *Bum, bum, bum! Śmierć modernizm.* Autoportet [Online], nr 3(50). Dostępne http://autoportret.pl/artykuly/bum-bum-bum-smierc-modernizmu [dostęp: 20.06.2017 r.].

Krier L., 2011. *Architektura wspólnoty*. Gdańsk, Wydawnictwo słowo/obraz/terytoria.

Kubieniec M., 2015. *Antymodernistyczna moda na modernizm*. Magazyn Kontakt [Online], nr 144. Dostępne http://magazynkontakt.pl/antymodernistyczna-moda-na-modernizm.html [dostęp: 20.06.2017 r.].

Leśniak-Rychlak D., 2015. Wstęp. [w:] Howard E., *Miasta-ogrody jutra*. Warszawa, Fundacja Centrum Architektury.

McCann K., 2017. *New garden towns and villages to provide 200,000 homes to ease housing shortag*e. The Telegraph [Online]. Dostępne http://www.telegraph.co.uk/news/2017/01/02/new-garden-towns-villages-provide-200000-homes-ease-housing [dostęp: 20.06.2017 r.].

McGuirk J., 2015. *Radykalne miasta. Przez Amerykę Łacińską w poszukiwaniu nowej architektury*. Warszawa, Fundacja Nowej Kultury Bęc Zmiana i Fundacja Res Publica.

Piątek G., 2011. *Snobizmy: modernizm. Od stylu na przemiał do stylu na sprzedaż*. Dwutygodnik [Online]. Dostępne http://www.dwutygodnik.com/artykul/2792-snobizmy--modernizm-od-stylu-na-przemial-do-stylu-na-sprzedaz.html [dostęp: 20.06.2017 r.].

Sennet R., 2006. *The Open City*. Dostępne http://downloads.lsecities.net/0_downloads /Berlin_ Richard_Sennett_2006--The_Open_City.pdf [dostęp: 20.06.2017 r.].

Sintomer Y., Herzberg C., Röcke A., 2014. *Transnational models of citizen participation: the case of participatory budgeting*. [w:] Dias N. (red.), *Hope for democracy – 25 years of participatory budgeting worldwide*. São Brás De Alportel, InLoco Association.

Szaranowicz-Kusz M., 2016. *Budżet partycypacyjny w Polsc*e. INFOS Zagadnienia społeczno-gospodarcze, 1(25).

Town and Country Planning Association (TCPA), 2011, *Re-imagining Garden Cities for the 21st Century. Benefits and Lessons in Bringing forward Comprehensively Planned New Communities*.

Town and Country Planning Association (TCPA), 2013. *Creating Garden Cities and Suburbs Today: A Guide for Councils*.

Town and Country Planning Association (TCPA), 2014. *New Towns and Garden Cities – Lessons for Tomorrow. Stage 1: An Introduction to the UK's New Towns and Garden Cities.* Dostępne http://www.tcpa.org.uk/pages/lessonsfortomorrow.html [dostęp: 20.06.2017 r.].

Venturi R., 1977. *Complexity and Contradiction in Architecture*. New York, The Museum of Modern Art.

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

MANIFESTY URBANISTÓW U PROGU XXI WIEKU

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

NOWA KARTA ATEŃSKA 1998
ZASADY PLANOWANIA MIAST

Dokument ten został opracowany w latach 1995–1998 przez stowarzyszenia urbanistyczne jedenastu krajów Unii Europejskiej: Belgii, Danii, Niemiec, Grecji, Francji, Irlandii, Holandii, Hiszpanii, Portugalii i Wielkiej Brytanii, będących członkami Europejskiej Rady Planistów Przestrzennych (European Council of Town Planners – ECTP[1]).

W skład zespołu opracowującego ostateczną redakcję Karty weszli: Jed Griffith, Charles Lambert (honorowy prezes Rady, przewodniczący zespołu), Flemming Thornaes i Alexander Tripodakis. W pracę tę istotny wkład wnieśli także członkowie korespondenci Rady z Cypru, Węgier, Polski, Szwajcarii i Turcji.

Wstęp

W trakcie pracy nad tekstem nowej Karty Rada zdawała sobie sprawę z szerokiego zasięgu oddziaływania Karty Ateńskiej z 1933 roku oraz z niedoskonałości struktur i zespołów miejskich powstałych pod jej wpływem. Przygotowana nowa Karta bardziej odpowiada nadchodzącym dekadom. Przyjmuje ona, że obywatel jest centralnym punktem odniesienia dla polityki miejskiej. Koncepcja Karty opiera się na założeniu, że ewolucja miast powinna być wynikiem wpływu różnych sił społecznych oraz działań głównych aktorów życia miasta. Zdaniem ECTP konieczne jest stworzenie nowej formuły planowania miejskiego odpowiadającej kulturowym i społecznym potrzebom tak obecnego jak i przyszłych pokoleń.

W kontekście zmieniającej się rzeczywistości istotną staje się rola koordynacyjna i mediacyjna planisty miejskiego,[2] dysponującego odpowiednim zasobem wiedzy zawodowej. Sugeruje się, aby podstawowym elementem nowej Karty była szeroko pojęta troska o miasto i jego mieszkańców, gdzie działania urbanisty służyłyby umożliwieniu i porządkowaniu rozwoju, rezygnując z pozycji Wielkiego Twórcy – Demiurga. Określenie nowej roli miast winno następować we współpracy i dialogu pomiędzy urbanistami i ich partnerami w skali lokalnej, krajowej i europejskiej. Wiele różnych instytucji i organizacji będzie brało udział w procesie planowania miast. Rolą planisty jest stworzenie wizji przyszłości miast i jej objaśnianie stanowiące inspirację dla ich przyszłych mieszkańców.

Ponieważ planowanie jest procesem ciągłym, niniejsza Karta jest tylko zapoczątkowaniem działań. Opierając się na analizie zawartej w dwóch pierwszych częściach Karty, Rada opracowała zestaw stwierdzeń i zaleceń adresowanych do planistów, do polityków i do tych wszystkich, którzy są zainteresowani rozwojem miast w Europie. Są one przedstawione w części 3. Przewiduje się, że zalecenia powinny podlegać systematycznej

[1] Organizacja ta, mimo używania skrótu ECTP, nosi obecnie oficjalną nazwę angielską European Council of Spatial Planners, a w języku francuskim: Conseuil Européene d' Urbanisme (przyp. red.).

[2] W oryginale „town planner". Tłumaczenie tego pojęcia jako „urbanista" może być w niektórych przypadkach mylące, gdyż często chodzi o „planistę" w szerszym sensie niż w Polsce rozumie się zadania „urbanisty" (przyp. red.).

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

aktualizacji, a cały dokument powinien być przeglądany i przeredagowywany co cztery lata, aby uwzględniał zmiany struktury i działania systemu planowania w Europie.

Cały szereg agencji będzie zajęty planowaniem miast. Rola planisty w tym procesie polega na dostarczaniu wizji przyszłości miast oraz objaśnianiu i inspirowaniu przyszłych ich obywateli.

Podsumowując, celem Nowej Karty jest:

– określenie aktualnych problemów urbanistycznych (część 1),

– określenie roli planowania w rozwiązywaniu tych problemów (część 2),

– zarekomendowanie urbanistom i zajmującym się polityką miejską decydentom wszystkich szczebli kilku podstawowych zasad postępowania (część 3).

CZĘŚĆ 1. Aktualne problemy urbanistyczne środowiska miejskiego – program dla miast

Wprowadzenie

1.1. Współczesne miasto europejskie jest nękane przez cały szereg problemów, którymi powinno się zająć planowanie miejskie. W latach dziewięćdziesiątych XX wieku seria raportów Komisji Europejskiej oraz Konferencja ONZ Habitat II, która miała miejsce w Stambule, w czerwcu 1996 roku, przyczyniły się do zarysowania programu działań na rzecz miast. Najważniejszymi spośród raportów, które zostały przygotowane przez Komisję w tym czasie, były:

1) „Zielony Raport na temat środowiska miejskiego" (1990),

2) „Europa 2000: Perspektywa rozwoju obszaru Wspólnoty" (1991),

3) „Europa 2000+: Współpraca dla rozwoju przestrzennego Europy" (1994),

4) „Miasta europejskie o zrównoważonym rozwoju – raport grupy ekspertów w zakresie środowiska miejskiego" (1996),

5) „Europejska perspektywa rozwoju przestrzennego" (1997),

6) „Prace nad programem dla miast Unii Europejskiej" (1997).[3]

1.2. Ostatni z wyżej wymienionych raportów został opublikowany jako komunikat Komisji Europejskiej z zaproszeniem do nadsyłania opinii. Raport uznał potrzebę opracowania specjalnej strategii rozwoju miast w Europie w kontekście uprawnień i polityk Unii Europejskiej. Komisja ma zamiar zorganizować w 1998 roku Forum Miejskie, by szczegółowo rozważyć odpowiednie zagadnienia oraz poprzeć właściwe działania.

1.3. Powyższe raporty zarysowały szereg tematów odniesionych do powstającego programu dla miast. W szczególności wskazują na potrzebę działań w zakresie czterech kluczowych zagadnień:

– poparcia dla konkurencyjności i zatrudnienia w gospodarce,

[3] Oryginały dokumentów są dostępne w sieci: (1) *Green Paper on the Urban Environment*. COM (90) 218 final, 27 June 1990. [http://aei.pitt.edu/1205/]. (2) *Europe 2000. Outlook for the development of the Community's territory*. COM (91) 452 final, 7 November 1991 [http://aei.pitt.edu/5661/]. (3) *Europe 2000+. Cooperation for European territorial development* [http://aei.pitt.edu/41761/]. (4) *Targeted Summary of the European Sustainable Cities Report for Local Authorities.* Prepared by the Expert Group on the Urban Environment XI/519/96 [http://aei.pitt.edu/38664/1/A3499.pdf]. (5) *ESDP European Spatial Development Perspectiv*e 1999 [http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/reports/pdf/sum_en.pdf]. (6) *Towards an Urban Agenda in the European Union 1997* [http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/communic /pdf/urban/urban_197_en.pdf] (przyp. red.).

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

– sprzyjania spójności gospodarczej i społecznej,
– usprawnienia transportu i sieci transeuropejskiej (*Trans-European Networks – TENS*),
– poparcia dla zrównoważonego rozwoju i podnoszenia jakości życia.

1.4. Przeprowadzona przez ETCP analiza programu dla miast została przedstawiona w dalszych punktach raportu, pogrupowanych w działy. Potwierdzając ważność wielu zagadnień rozpoznanych przez Komisję Europejską, przedstawiono również szereg dodatkowych problemów uznanych za istotne.

Demografia i mieszkalnictwo

1.5. W czasie ostatnich pięćdziesięciu lat struktura demograficzna Europy uległa znacznym zmianom. Choć zapowiedziana eksplozja wskaźnika urodzeń została ograniczona, to nastąpił znaczny wzrost liczby gospodarstw domowych. Zjawisko to wynika z wielu powiązanych czynników – wzrostu liczby rozwodów, późniejszego zawierania małżeństw, większej liczby mieszkań jednoosobowych, starzenia się ludności oraz wyższego standardu życia. Szereg pytań wymagać będzie odpowiedzi odnośnie do rozmieszczenia i struktury nowych gospodarstw domowych w Europie, czy sposobu rozwiązywania ich problemów mieszkaniowych, uwzględniającego wymogi ochrony środowiska. Ten obraz może ulec dalszej komplikacji w wyniku ruchów migracyjnych, specjalnie wewnątrzeuropejskich, które najprawdopodobniej wzrosną wraz z otwarciem rynków pracy. Również globalne ruchy ludnościowe i masowe podróże będą źródłem dodatkowych problemów.

1.6. Pomimo że w wielu miastach europejskich istnieją tradycje i doświadczenia w zakresie komunalnego (niekomercyjnego) budownictwa mieszkaniowego, wiele jeszcze pozostaje do zrobienia, aby zapewnić mieszkania, pracę i usługi socjalne bezdomnym, ubogim, osobom starszym, samotnym rodzicom i mniejszościom etnicznym. Te zagadnienia są istotnym elementem planowania miejskiego i stanowią wielkie wyzwanie dla przyszłości miast.

Zagadnienia społeczne

1.7. Równocześnie ze zmianami demograficznymi nastąpiły w miastach europejskich radykalne przemiany ich struktur społecznych. Wzrosło zrozumienie, że intensywność życia miast w dużym stopniu zależy od zróżnicowania grup społecznych, które mogą być określone przez wiek, przynależność etniczną lub stopień zamożności. Z jednej strony, wielokulturowe społeczności lokalne spotykane w starszych miastach mogą zapewnić żywotność sił społecznych i gospodarczych, z drugiej jednak strony, w niektórych miastach występuje marginalizacja, nędza i wykluczenie społeczne, często skoncentrowane na obszarze konkretnych obszarów, czy części miasta.

1.8. W tym samym czasie zmieniał się także szybko styl życia i rodzaj potrzeb mieszkaniowych, choć powstające plany i zabudowa różniły się zasadniczo w zależności od regionu, głównie ze względu na odmienności kulturowe, zwyczajowe i klimatyczne. Celem planowania powinna być trwałość społeczna, rozpoznanie tendencji do zwiększania zróżnicowania i pluralizmu oraz większe wyczulenie na potrzeby bardziej zróżnicowanych grup w ramach społeczności. Rolą takiego planowania jest też zmniejszanie negatywnych skutków bezdomności, nędzy i wykluczenia poprzez skoordynowane strategie odnowy wspólnot.

1.9. Niedawne wydarzenia, zwłaszcza Szczyt Ziemi w Rio de Janeiro i Habitat II w Stambule, potwierdziły wzrastającą rolę i zakres zadań planowania urbanistycznego w odniesieniu do spójności społecznej. Choć planowanie to nie może zająć się wszystkimi problemami związanymi z rozwojem miast, to planiści, zarówno

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

praktycy jak i teoretycy, muszą znaleźć radykalne rozwiązania, które pozwolą na stworzenie nowych form aktywności miejskich, odpowiadających kulturowym i społecznym potrzebom przyszłych pokoleń.

Kultura i edukacja

1.10. W społeczeństwie rozporządzającym coraz bardziej wyrafinowaną techniką wzrasta zapotrzebowanie na usługi z zakresu rozrywki i wypoczynku. Obywatele Europy będą potencjalnie mieli coraz więcej wolnego czasu, spędzając mniej godzin w miejscu pracy i ciesząc się perspektywą dłuższego życia. W krajach Unii Europejskiej wzrost popularności wypoczynku i turystyki miejskiej opiera się w dużej mierze na korzystaniu z wartości kulturowych historycznego dziedzictwa miast. Wywiera to wielką presję na obszary zabytkowe i tereny zielone w miastach.

1.11. Dziedzictwo historyczne jest podstawowym elementem, który określa kulturę i charakter Europy w porównaniu z innymi regionami świata. Dla większości mieszkańców, jak i dla turystów, charakter miasta jest określany przez jakość budowli i przestrzeni między nimi. W wielu miastach tkanka miejska, również ta o wartościach zabytkowych, ulega zniszczeniu w toku realizacji niewłaściwych planów przekształceń przestrzennych, budowy tras komunikacyjnych i niekontrolowanych działań na rynku nieruchomości. W przyszłości niezbędne będą zintegrowane działania zapewniające ochronę zasobów dziedzictwa kulturowego oraz popierające najlepsze przykłady konserwacji i adaptacji. Działania te, wraz z odpowiednią strategią przestrzenną, będą niezwykle istotne dla utrzymania niepowtarzalnego, indywidualnego charakteru każdego miasta.

1.12. Edukacja będzie kluczowym czynnikiem rozwoju miast. Zapewnia ona nie tylko podstawowe umiejętności czytania, pisania i liczenia, ale również pojęcie sensu historii, a także rozwija dumę obywatelską. Umożliwia mieszkańcom zrozumienie ich miasta, uzyskanie niezbędnych informacji i przyswojenie umiejętności współżycia społecznego. Pozwala to z kolei na pełniejsze uczestnictwo w życiu miasta i na wykorzystanie możliwości udziału w procesach decyzyjnych.

Społeczeństwo informacyjne

1.13. Rewolucyjny postęp w technikach informatycznych i łączności elektronicznej już teraz ma znaczący wpływ na sposób funkcjonowania miast. Można spodziewać się, że dalsze zmiany zmniejszą potrzebę podróżowania, zmienią charakter miejsca pracy, umożliwią mieszkańcom szybkie uzyskiwanie informacji i skuteczne porozumiewanie. Można dyskutować, czy ułatwienie nauki w domu lub studiowania zaocznie przyczyni się do ulepszenia systemu edukacji. Jednakże w odniesieniu do użytkowania terenu najbardziej istotnym skutkiem może być spadek zapotrzebowania na duże zespoły budynków biurowych lub przemysłowych, co zmniejszy presję na tereny w miastach. To z kolei może przyspieszyć proces powstawania wielofunkcyjnych obszarów miejskich i zwiększania integracji społecznej mieszkańców.

1.14. Generalnie można przyjąć, że rewolucja informatyczna będzie prawdopodobnie miała pozytywny wpływ na przyszły rozwój miast. Niemniej należy liczyć się z koniecznością zabezpieczenia się przed takimi możliwymi negatywnymi konsekwencjami, jak izolacja społeczna, czy podział na tych, którzy mają łatwy dostęp do informacji i tych, którzy dostęp ten mają utrudniony i mogą się czuć wykluczeni. Władze miejskie winny być odpowiedzialne za umożliwienie wszystkim mieszkańcom korzystania z udogodnień prowadzących do lepszego zrozumienia ich miasta.

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

Środowisko

1.15. W ciągu ostatnich dziesięciu lat trwały i zrównoważony rozwój stał się podstawowym zagadnieniem w planowaniu miast. Panuje pełna zgodność co do konieczności stosowania zasad zrównoważonego rozwoju jako integralnego elementu planowania i rozwoju miast. Współczesne miasta wytwarzają znaczne ilości odpadów i zanieczyszczeń, które powodują pogarszanie jakości środowiska i ogólnego poziomu życia. Wymóg stworzenia warunków zapewniających trwały i zrównoważony rozwój miast jest jednym z największych wyzwań stojących przed planistami miejskimi XXI wieku. Należy zarówno przeciwdziałać pogarszaniu się jakości środowiska jak i zapewnić ochronę zespołów zabytkowych oraz systemu terenów otwartych i zielonych oraz krajobrazu kulturowego, tak w miastach jak i w ich otoczeniu. Krytyczną sprawą jest utrzymanie różnorodności biologicznej, co odnosi się tak do miast jak i do terenów wiejskich. Oszczędność energii będzie również stanowić istotny element systemu planowania miast przyszłości. Wagę tych zagadnień potwierdzono na szczeblu międzynarodowym na konferencjach Szczytu Ziemi w 1992 roku i Habitat II w 1996 roku oraz zaliczono do celów Europejskiej Kampanii na rzecz Miast o Trwałym i Zrównoważonym Rozwoju.[4]

Gospodarka

1.16. Zagadnienia gospodarcze zawsze miały znaczący wpływ na kształtowanie się miast. W okresie ostatnich dwudziestu lat zasadniczo zmieniła się struktura gospodarki w Unii Europejskiej. Proces ten przebiegał pod wpływem dwóch okresów głębokiej recesji, które dotknęły zarówno produkcję przemysłową jak i usługi, równocześnie w sektorze publicznym i sektorze prywatnym. Pomimo że aktywność gospodarcza w Europie nadal będzie koncentrować się w miastach, to wiele obserwowanych trendów może wpłynąć na przyszły proces planowania. Rozwój gospodarczy, obejmujący współpracę sektorów publicznego, prywatnego i społecznego, będzie pełnił zasadniczą rolę, wymagając jednak rygorystycznego przestrzegania jawności procesów, przy udziale dobrze przygotowanych zawodowo fachowców, w tym planistów miejskich.

1.17. Generalnie przewiduje się przyspieszenie procesów restrukturyzacji gospodarki. Na poziomie makroekonomicznym nastąpi wzrost współzawodnictwa miast w tworzeniu atrakcyjnych warunków dla nowych miejsc pracy, zarówno w skali narodowej jak i międzynarodowej, na przykład z państwami wybrzeża Pacyfiku (Daleki Wschód). Rewolucja technologiczna w telekomunikacji i informatyce niewątpliwie przyspieszy ten proces. Nastąpią dalsze zmiany w strukturach organizacji pracy i coraz więcej osób będzie pracować na części etatu lub na krótkoterminowych kontraktach. Występująca w skali międzynarodowej tendencja do zmniejszania wielkości przedsiębiorstw i ilości zatrudnionych przyczyni się do zwiększenia skali długoterminowego bezrobocia. Połączenie tych trendów może doprowadzić do zmiany zasad rozmieszczenia miejsc pracy i działalności gospodarczej w strukturze miast.

1.18. Na poziomie mikroekonomicznym również przewiduje się wzrost aktywności gospodarczej w skali lokalnej, co już obecnie przejawia się w rosnącej liczbie małych i średnich przedsiębiorstw na terenie Europy. Ukierunkowanie polityki na stworzenie miasta zdolnego do zrównoważonego rozwoju oznacza konieczność rozszerzenia możliwości pracy i działania w skali lokalnej, co z kolei przyczyni się zarówno do ożywienia tempa rozwoju jak i poprawy jakości życia. Doświadczenia ostatniej dekady wskazywały na istotną rolę planowania

[4] *The European Sustainable Cities & Towns Campaign* – program przyjęty przez First European Conference on Sustainable Cities and Towns, która odbyła się w Aalborgu (Dania), w maju 1994 roku [http://archive.iclei. org/index.php?id=1449] (przyp. red.).

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

urbanistycznego w procesie generowania rozwoju gospodarczego i odnowy społeczności lokalnych. Wraz ze zwiększaniem się tempa zmian występować będzie taka konieczność stałej obserwacji i znajomości charakteru zmian zachodzących w gospodarce globalnej i na rynkach lokalnych, aby móc szybko przystosowywać się do nowych warunków.

Mobilność

1.19. W 1996 roku Komisja Europejska opublikowała Zielony Raport na temat transportu pod tytułem: „Sieć Obywatelska: pełnienie roli publicznego transportu pasażerskiego w Europie". [5] W raporcie stwierdzono, że od lat siedemdziesiątych XX wieku ilość samochodów osobowych i intensywność ich użytkowania szybko wzrastały w całej Europie i że możliwy jest ich dalszy wzrost w następnych dwudziestu pięciu latach aż o 200%. Ponadto, należy się również spodziewać, że kraje Centralnej i Wschodniej Europy będą chciały dogonić zachodnie standardy w tym zakresie. Skutki tej rewolucji w transporcie są ogólnie znane, szczególnie te związane z zanieczyszczeniem, zatłoczeniem, zagrożeniem zdrowia oraz zużywaniem nieodnawialnych surowców. W odniesieniu do przestrzeni miasta i jakości życia transport drogowy stwarza szczególnie duże zapotrzebowanie na tereny. W rezultacie miasto rozlewa się na otaczające je obszary tworząc region zurbanizowany (*city-region*). Choć wydaje się, że zwiększa to mobilność, to w rzeczywistości jednak dostępność do podstawowych usług i urządzeń dla uboższej części wspólnoty zmniejsza się. W wielu miastach ulice zostały zdominowane przez pojazdy, ograniczając przestrzeń dostępną dla pieszych i rowerzystów.

1.20. Obecne tendencje cechuje brak zrównoważenia, powodujący zagrożenie dla wartości kultury i środowiska historycznych miast europejskich. Planowanie musi odpowiedzieć pozytywnie na tę presję – zwiększając dostępność, tworzyć równocześnie środowisko lepszej jakości. Na poziomie decyzji strategicznych, realizacja Europejskiej Sieci Transportu przyczyni się do lepszej dostępności miast, generując aktywność gospodarczą i ułatwiając wymianę pomiędzy miastami i regionami. Na poziomie lokalnym ważnym zadaniem planowania jest zapewnienie pełnej integracji planowania zagospodarowania terenu i transportu. Wymaga to zwiększenia inwestycji w nowe rodzaje infrastruktury transportowej, zwłaszcza dla transportu publicznego oraz udogodnień dla pieszych i rowerzystów. Mieszkańcy potrzebują o wiele większych możliwości wyboru i dostępności środków transportu.

Wybór i rozmaitość

1.21. Obywatele XXI wieku, żyjący w coraz bardziej globalnym społeczeństwie, będą oczekiwali większych możliwości wyboru i zróżnicowania oferty obejmującej warunki zamieszkania, towary, usługi i urządzenia, które miasto ma im zaoferować. Jak zwykle, najsilniejsze grupy społeczne będą miały najszersze możliwości wyboru; będą zdolne do wybrania takiego miasta do zamieszkania, które odpowiada ich kryteriom i odgrywać w jego lokalnej gospodarce wiodącą rolę i w ten sposób wpływać na rodzaj zatrudnienia dostępny mieszkańcom. W kontekście planowania struktury gospodarczej miasta i związanej z tym aktywności gospodarczej należy bardzo poważnie rozpatrzyć zalety terenów wielofunkcyjnych, w przeciwieństwie do bardziej tradycyjnego podejścia, w którym funkcje komercyjne i mieszkaniowe koncentrowane są w oddzielnych strefach. Należy

[5] *The Citizens' Network. Fulfilling the Potential of Public Passenger Transport in Europe*. European Commission Green Paper. COM (95) 601 final, 29 November 1995 [http://aei.pitt.edu/1233/] (przyp. red.).

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

zaznaczyć, że zasady użytkowania terenów na obszarach wielofunkcyjnych, które występują w wielu starszych miastach, zapewniają większą rozmaitość wraz ze wzrostem aktywności społecznej i gospodarczej. To z kolei przyczynia się do polepszenia ogólnej jakości życia. Niemniej jednak, nadal konieczne będzie wyodrębnianie i kontrolowanie poprzez przepisy działalności wytwarzającej zanieczyszczenia i potencjalnie niebezpiecznej.

Bezpieczeństwo i zdrowie

1.22. Chociaż nastąpiła generalna poprawa w stosunkach międzynarodowych, to jednak w niektórych regionach Europy nadal trwają lokalne konflikty i zamieszki w miastach. Należy mieć nadzieję, że problemy te zostaną rozwiązane jak najszybciej poprzez działania polityczne. Na poziomie bardziej lokalnym odczuwa się w miastach europejskich rosnącą obawę przed przestępczością, co jest w pewnym stopniu związane z warunkami życia, strukturą społeczną i stanem zdrowia. Problemami tymi mogą zajmować się planiści we współpracy z innymi specjalistami, w celu zapewnienia lepszej jakości budownictwa, łatwiejszego dostępu do rynku pracy, usług i urządzeń, i ogólnej poprawy środowiska.

Synteza: miejskość a miasto zrównoważone

1.23. Wszystkie powyższe problemy ogniskują się w przestrzennych aspektach planowania, w rozpatrywaniu miejskości[6] i w dyskusjach na temat idealnego kształtu miasta przyszłości. Szereg zagadnień lokalizacyjnych oraz związanych z zarządzaniem ma zasadniczy wpływ na określenie struktury przestrzennej miasta. Z jednej strony, istnieje problem centralizacji, gdzie urządzenia i usługi są skoncentrowane wokół ścisłego centrum miasta. Z drugiej strony, jest problem rozproszenia, gdzie nowa zabudowa rozciąga się od centrum miasta aż do terenów peryferyjnych. Te problemy przestrzenne będą wymagały rozwiązania w planach zagospodarowania przestrzennego nowej generacji.

1.24. Przy ekspansji centralnego miasta nie bierze się często pod uwagę problemów powstających na jego obrzeżach i dalszych peryferiach. W mieście rozproszonym lub nagle się rozrastającym problemy rozlewania się miasta[7] dotyczą w większym stopniu poziomu subregionalnego. Miejskość jest integralnie związana z charakterem miasta i jego *genius loci*.

Planowanie subregionalne powinno zapewnić hierarchiczność rozwoju miasta, czyli zapewnić czytelne funkcjonalne zależności między centrum miasta, jego przedmieściami, obszarami peryferyjnymi, łącząc miasta i otaczające je miejscowości w region miejski. Dla wielu obszarów korzystnym rozwiązaniem może być rozwijanie idei zespołu miast. Taka wspólnota miast, przy zachowaniu ich tożsamości i własnych celów rozwoju, może zostać utworzona, jeśli zostanie powiązana systemem transportu zbiorowego dobrej jakości.

1.25. Koncepcja miasta jako grupy miejscowości lub powiązanych ze sobą gmin, odpowiada koncepcji Komisji Europejskiej miasta zrównoważonego, które zapewnia dbałość o stan środowiska. Obszerny przegląd tej problematyki zawiera publikacja *Europe's Environment: The Dobris Assessment*[8] , w której zebrano analizy z 51 miast europejskich. Zidentyfikowano pięć głównych problemów: jakość powietrza, hałas, transport, jakość

[6] Ang. *urban form* można tłumaczyć dosłownie jako „forma miejska" lub bardzie opisowo jako „miejskość" (przyp. red.).

[7] W polskiej nomenklaturze już powszechnie używa się angielskiego określenia „urban sprawl" (przyp. red.).

[8] *Europe's Environment: The Dobris Assessment*, European Environment Agency, 1994 [https://www.eea.europa.eu/publications/92-826-5409-5] (przyp. red.).

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

budownictwa mieszkaniowego oraz wielkość i dostępność terenów zieleni. Chociaż problemy te w różnej mierze występują w poszczególnych miastach, władze miejskie mogą w dużym stopniu przyczynić się do zrównoważonego rozwoju przez poprawę lokalnych warunków i popieranie rozwiązań przyczyniających się do zmniejszenia zużycia energii i surowców, zajmując się jednocześnie problemami odpadów oraz jakością powietrza i wody.

1.26. Postęp w ogólnym zrozumieniu tych zjawisk przez ludność oraz ewolucja bardziej otwartych procesów demokratycznych będzie wymagać lepszego przepływu informacji i większego udziału mieszkańców w procesach decyzyjnych. W okresie ostatnich dwudziestu-trzydziestu lat planiści znajdowali się w czołówce specjalistów rozwijających techniki partycypacyjne. W wielu krajach techniki te stały się integralną częścią procesu planowania. Powinny one być stosowane jeszcze szerzej w przyszłości. Konieczne staje się kontynuowanie przesuwania akcentu w działaniach planistycznych z planowania nakazowego na proces oparty na potrzebach wyrażonych przez użytkowników miasta. Położenie nacisku na planowanie bardziej zorientowane na potrzeby mieszkańca i wyrażające podstawowe humanistyczne wymogi życia w mieście stanowi istotę tej Karty.

CZĘŚĆ 2. Rola planowania w realizacji programu dla miast

Wprowadzenie

2.1. Praktyczne doświadczenie i prace badawcze prowadzone przez ostatnie sześćdziesiąt lat zdają się dowodzić, że miasta nie rozwijają się ani w sposób przypadkowy, ani według dokładnie zdeterminowanych modeli. Ich rozwój przebiega natomiast zgodnie lub wymaga prowadzenia według ściśle określonych zasad planistycznych. Zasady te mogą być niezmienne w czasie lub mogą podlegać różnym trendom, ale powinny być właściwie zrozumiane przed wprowadzeniem zasad nowych lub rozpoczęciem budowy nowych obiektów infrastruktury czy krajobrazu, albo po prostu przed podejmowaniem działań, które bez ich zastosowania nie miałyby podbudowy. Proponuje się, aby zasady te podzielić na dwie ogólne kategorie:

1) Zasady Ogólne, które obowiązywały w przeszłości i które można uznać za uniwersalne.
2) Nowe Pożądane Zasady Proponowane na XXI wiek.

One są przedmiotem następnych paragrafów. Ich lista jest bez wątpienia niepełna, lecz ECTP prezentuje je w celu pobudzenia dyskusji.

Ogólne zasady planowania miast

2.2. Wszystkie podjęte polityki i działania potrzebują wiele czasu, aby można było ocenić ich efekty, a naprawa popełnionych błędów może trwać dziesięciolecia. Planowanie jest procesem ciągłym. W ciągu ostatnich dwudziestu pięciu lat stawało się coraz bardziej otwarte, uwzględniające szerokie konsultacje planu i strategii rozwoju. Jednakże, jeśli planowanie ma być skuteczne, ten dialog musi być bardziej uczestniczący. Planiści będą potrzebować poparcia organizacji mieszkańców i lokalnych środowisk przedsiębiorców do zapewnienia sobie pozytywnego odbioru. Systematyczne monitorowanie i okresowa ocena planów są już dziś przyjętą praktyką. Informacja ma znaczenie zasadnicze. W coraz większym stopniu cele i wskaźniki realizacyjne stają się podstawowymi elementami w zestawie narzędzi planisty, zwłaszcza w celu informowania w trakcie procesu partycypacji i podejmowania decyzji.

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

2.3. Przy planowaniu miasta zawsze należy brać pod uwagę takie elementy przestrzenne, jak otoczenie i lokalizacja, a także struktura społeczna i podstawowe zasoby danego obszaru. Pozostałe czynniki to rzeźba, klimat, obecna i przeszła struktura użytkowania terenu. Planowanie obejmuje wiele elementów, jak działki, budynki, zadrzewienia i lasy, cieki wodne, sieć transportową, tereny otwarte, ścieżki piesze, obiekty kultury i zabytki oraz granice administracyjne. Kluczowe znaczenie ma określenie relacji miasta z otaczającym je regionem; może to oznaczać konieczność wytyczenia obszarów krajobrazowych lub rekreacyjnych, które będą przekraczać granice administracyjne dzielące miasto od wsi.

2.4. Czynniki te mają szczególne znaczenie dla określenia zasięgu obszaru zurbanizowanego oraz przyszłego kształtu miasta i otaczającego je obszaru. Pojęcie centralizacji nie wyszło z mody z powodu wzrostu mobilności i rozwoju nowych technologii. Od wieków życie miast organizowało się poprzez relacje pomiędzy jakimiś miejscami centralnymi a otaczającymi je terenami. Nie ma powodu, aby ten proces nagle zakończył się, tym bardziej że destabilizacja niektórych tradycyjnych centrów wskutek migracji działalności handlowej i gospodarczej na peryferie spowodowała odnowę dzielnic śródmiejskich. Wiele wskazuje na to, że miasta przyszłości będą raczej policentryczne niż monocentryczne. Pojawienie się szeregu nowych centrów wymaga szczególnej uwagi ze strony planistów, zwłaszcza pod kątem tworzenia wysokiej jakości nowego środowiska. W tym sensie wymieszanie zabudowy[9] – tworzenie obszarów, gdzie można jednocześnie mieszkać i pracować – powinno być popierane wszędzie, gdzie jest to możliwe, w miejsce zasad ścisłego strefowania. Planiści, wspólnie z władzami administracyjnymi, powinni ponownie ocenić i rozważyć celowość stosowania zasad strefowania w planach.

2.5. Miasta wymagają planowania, które uwzględnia ich rozmiar i funkcję, biorąc pod uwagę jednocześnie kryteria środowiskowe i zasady zrównoważonego rozwoju. Konieczna jest także strategiczna lub globalna ocena wszystkich, wchodzących w grę, czynników – środowiskowych, społecznych i ekonomicznych – a nie traktowanie ich jako osobnych zagadnień. Podejście globalne, obejmujące często strategiczną ocenę środowiska, jest jedną z przewodnich zasad zrównoważonego rozwoju.[10] Poza brakiem środków, nie ma żadnych przeszkód technicznych do uzyskania odpowiednich danych. Nowoczesne metody przetwarzania danych pozwalają na opanowanie ich złożoności.

2.6. Nie ma wątpliwości, że miasta będą nadal motorami rozwoju gospodarczego, wpływając na dobrobyt otaczających je obszarów rolniczych. Cykle rozwojowe powinny być przedmiotem dokładnych badań, opartych o długookresowe obserwacje i prognozy. W szczególności wątpliwe korzyści przynoszą pochopne działania lub decyzje natury politycznej czy ekonomicznej. Tak samo niecierpliwość przy podejmowaniu poważniejszych działań lub projektów, bez koniecznej ich oceny technicznej lub bez rozeznania lokalnych uwarunkowań, prowadzi do bezczynności lub popełniania błędów. Hamują one nieuchronnie postęp i powodują, że podejmowane projekty nie zostają ukończone. Dlatego planowanie miasta powinno obejmować ścisłą kontrolę czynników społecznych, środowiskowych i gospodarczych dotyczących danej społeczności i jednocześnie przewidywać przyszłe trendy, które mogą na te czynniki wpływać.

[9] Ang. *mixed development*; obecnie po polsku używa się też pojęć: miks społeczny, funkcjonalny (przyp. red.).

[10] Patrz np.: Basil W. Dennin, *Strategic environmental appraisal*. Harbridge House Europe, London 1973 [https://doi.org/10.1016/S0024-6301(73)80026-3] (przyp red.).

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

2.7. W tym kontekście planowanie miast polega przede wszystkim na służeniu interesom społecznym, które bywają niedoceniane a nawet często rozumiane błędnie. Ponadto, planowanie bywa wciągane w rozwiązywanie konfliktów interesów i w mediacje pomiędzy różnymi partiami i grupami społecznymi. Czasami planiści muszą decydować, które racje są uzasadnione, a które nieuzasadnione lub niezgodne z prawem. Konflikty takie mogą się ujawniać lub nie, ale ich ukryte istnienie i potrzeba rozwiązania są stale w polu zainteresowania i nieuchronnie wpływają na procesy planistyczne. Społeczne, kulturowe i estetyczne kształtowanie miast przyszłości będzie wyrastać z szerokiego wachlarza wartości społecznych i kulturowych jego mieszkańców. Gromadzenie na scenie miejskiej różnych zainteresowanych, z których każdy ma swoje własne priorytety rozwiązania konfliktu, będzie nadal istotną cechą planowania. Sprawiedliwość oraz wrażliwość na problemy społeczne i środowiskowe muszą nadal stanowić płaszczyznę, na której toczą się planistyczne mediacje.

Pożądane nowe zasady proponowane dla XXI wieku

Jest szereg nowych zasad, które mogłyby być dodane do opisanych wyżej. Przede wszystkim istnieje założenie, że zasoby miasta powinny być rozłożone bardziej sprawiedliwie, zgodnie z prawem, lokalnymi potrzebami i zasadą pomocniczości.

2.9. Rozmieszczenie terenów pomiędzy obszarami zabudowanymi, krajobrazów chronionych i stref zieleni oraz terenów rekreacyjnych będzie mieć niezwykle ważne znaczenie. Relacje występujące między tymi terenami, nawiązujące do historycznego rozwoju miasta i odrębnego charakteru jego dzielnic, prowadzą do traktowania miasta jako zbioru zurbanizowanych miejscowości, które z kolei mogą być łączone z kwestią poczucia obywatelskiej tożsamości. Tereny otwarte, obszary zieleni i naturalnej przyrody mają zasadnicze znaczenie a polityki miejskie muszą w większym stopniu zostać ukierunkowane na zapewnienie przyjaznego środowiska i powiększanie obszarów zieleni w mieście. Chociaż powinna obowiązywać ogólna zasada, że najpierw wykorzystywane są tereny poprzemysłowe, a dopiero później tereny zieleni, to jednak nie powinno się to odbywać kosztem obszarów otwartych. Obszary zieleni w mieście i na jego obrzeżach trzeba traktować z dużym wyczuciem.

Synteza

2.10 Postępując zgodnie z sugestiami tej Karty, aby sprostać presji wywieranej na miasto i społeczeństwo, twórcza rola planowania miejskiego musi ulec zwiększeniu. To zadanie musi zostać podjęte przez odpowiednio przygotowanych fachowców, których działania opierają się o kodeks etyczny, sformułowany w interesie szerokich grup społecznych. Niewątpliwie postępowanie zgodnie ze wskazaniami tej agendy będzie wymagało większej liczby lepiej wyszkolonych planistów a system edukacyjny powinien posiadać odpowiednie do tego środki.

2.11. Podstawową rolą planowania miejskiego jest określenie ram przestrzennych przyszłego zagospodarowania i rozwoju miasta. Jednak zakres planowania jest o wiele szerszy i jego specyfika jest nieporównywalna z innymi dyscyplinami. W wielu przypadkach funkcjonuje ono w samym centrum skonfliktowanych sił działających wewnątrz miejskiej społeczności. Działa ono najskuteczniej, gdy identyfikuje rozwiązania, ułatwiając komunikację między fachowcami różnych specjalności, lokalną społecznością oraz partiami i grupami interesu. Poprzez mediacje, przez wpływanie na kluczowych decydentów i przedstawianie alternatywnych rozwiązań do oceny, planowanie miejskie może wynegocjować przyjęcie planu lub programu, który został w pełni przedyskutowany ze społecznością lokalną.

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

2.12. Karta Planistów Europejskich, która stanowiła dokument założycielski Europejskiej Rady Planistów Przestrzennych i została przyjęta w 1986 roku w Amsterdamie[11], a także jej późniejsze załączniki uchwalone w Strasburgu w 1988 roku, w następujący sposób, najogólniej, określają zadania planistów miejskich:

„Planista przestrzenny czy to samozatrudniony, pracujący na kontrakcie czy etatowo, niezależny czy podporządkowany, zatrudniony w praktyce czy badaniach naukowych, w sektorze publicznym czy prywatnym podejmuje się zasadniczo, w części lub w całości, następujących zadań:

– rozpoznania obecnych i przyszłych potrzeb lokalnej społeczności, biorąc pod uwagę możliwości, skutki, ograniczenia i uwarunkowania podejmowanych działań;

– proponowania polityk i planów służących inicjowaniu, regulowaniu, adaptowaniu, umożliwianiu i wdrażaniu zmian, biorąc pod uwagę wskazania płynące z badań naukowych;

– tworzenia przestrzennego wyrazu dla polityk i planów rozwoju;

– prowadzenia negocjacji dla zrealizowania tych polityk i planów;

– ustawicznego śledzenia, kontrolowania i wdrażania tych polityk i planów zgodnie ze zmieniającymi się potrzebami i możliwościami;

– oceny i monitorowania skutków i konsekwencji bieżących zmian w miarę ich pojawiania;

– udzielania pierwszeństwa badaniom i zapewnienia odpowiednich programów szkoleniowych.

2.13. Podsumowując, ECTP wierzy, że planiści, w ramach odpowiedzialności zawodowej, pełnią swoją ściśle określoną i niezastąpioną rolę w formułowaniu nowego programu dla miast i jego specyficznych, długookresowych celów. Przyszła żywotność i dobrostan miast zależą od połączenia wiedzy technicznej, kreatywności i zdolności koordynowania działań we współpracy z przedstawicielami różnych zawodów, politykami i miejscową społecznością w szerokim znaczeniu tego słowa. Miasto XXI wieku powstanie nie tyle dzięki master planom, lecz bardziej w wyniku negocjacji ukierunkowanych na zaspokojenie potrzeb mieszkańców. Udział w tym procesie powinien być otwarty dla wszystkich obywateli.

CZĘŚĆ 3. Zaspokajanie potrzeb miasta przyszłości i oczekiwań jego mieszkańców

W trakcie działania, podobnie jak w podejmowaniu decyzji, wszelkie wprowadzane zmiany i przekształcenia, jak też urbanizacja nowych terenów, muszą być poparte pogłębioną wiedzą i doświadczeniem. W oparciu o analizę zawartą w tym dokumencie, ECTP podaje pewien zestaw konkluzji adresowanych do szeroko rozumianej opinii publicznej i za jej pośrednictwem do polityków, planistów i wszystkich tych, których działania wiążą się z przyszłością miast.

– Wnioski i zalecenia, które przedstawiono poniżej, mają charakter uniwersalny, ale uwzględniają wielką różnorodność i złożoność miast europejskich. Biorą one pod uwagę wszystkie stałe elementy, które wpływają na planowanie miast, a wśród nich czas, złożoność, granice oraz koncentracje funkcji i organizacji przestrzeni. Znaczenia planowania strategicznego i jego wymiaru przestrzennego, w odniesieniu do przyszłej wizji i umiejscowienia miasta w subregionalnym i regionalnym kontekście nie da się przecenić.

[11] *ECTP Charter for Planners in Europe.* Amsterdam, Nov. 1986.Tekst pełny: *International Agreement and Declaration by the National Institutes and Associations of Professional Town Planners within the European Economic Community* [http://www.ectp-ceu.eu/index.php/en/about-us-2/founding-charter?id=89] (przyp. red.).

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

– Wnioski mówią o szczególnym znaczeniu zrównoważonego rozwoju jako integralnej części procesu planistycznego. Przyjęcie tych zasad zostało zainspirowane przez raport Brundtland[12], w którym stwierdza się, że: „zaspokojenie potrzeb obecnego pokolenia ma się odbywać bez naruszenia zdolności zaspokojenia ich przez przyszłe pokolenia". Definicja ta została przyjęta przez ECTP, ponieważ wpisuje się w koncepcję partycypacji mieszkańców zawartą w tej Karcie.

– Karta stara się przede wszystkim umieścić obywateli w centrum procesów planistycznych i formułowania polityk.

– Narodowe organizacje planistyczne [urbanistyczne] mogą uzupełniać tę Kartę o własne zasady i zalecenia odpowiednio do lokalnych uwarunkowań.

– Zakłada się, że Karta będzie monitorowana i aktualizowana co cztery lata. Wnioski będą dyskutowane na konferencjach organizowanych w Atenach.

Zestaw dziesięciu zaleceń

3.1. Miasto dla wszystkich

W wielu częściach Europy napływ nowych migrantów do miast, początkowo z okolicznych obszarów wiejskich, lecz obecnie dotyczący szerszego spektrum terenów europejskich i międzynarodowych, spowodował niekiedy zaburzenie istniejących struktur społecznych. Zjawisko nędzy w miastach, pogłębione jeszcze przez dwa współczesne okresy recesji gospodarczej, stały się zarówno przyczyną jak i skutkiem osłabiania społecznej spójności. Pojawiły się, w różnym stopniu, problemy rasizmu, przestępczości, społecznego wykluczenia, a nawet wojen domowych. Politycy i planiści powinni zwracać szczególną uwagę na znajdujące się w niekorzystnym położeniu i o niskich zasobach grupy społeczne, ponieważ nie mają one głosu we własnych sprawach. Polityki planistyczne powinny uwzględniać specyficzne potrzeby tych grup społecznych.

Przez planowanie rozwoju i działania społeczno-ekonomiczne wszystkie grupy, łącznie z nowo przybyłymi, powinny zostać włączone w społeczne, gospodarcze i kulturalne życie miasta.

Proces planowania miast powinien wymagać współpracy i zaangażowania na szczeblu lokalnym, by wzbudzać zainteresowanie opinii publicznej planowaniem środowiska i poprawą warunków społecznych i gospodarczych.

Jeśli potrzeby i aspiracje wszystkich grup społecznych mają znaleźć swój wyraz w planowaniu i rozwoju miasta, to znaczy, że muszą one wszystkie uczestniczyć w procesie definiowania tych potrzeb i aspiracji, łącznie z realnym łączeniem się we wspólnoty.

3.2. Rzeczywiste uczestnictwo

Stopień partycypacji mieszkańców w sprawach miasta jest w Europie niezwykle zróżnicowany. W niektórych krajach jest wysoko rozwinięty, lecz w wielu innych ukrywa się pod systemem przedstawicielskiej demokracji, który z kolei bywa silnie scentralizowany. Wyrażanie obywatelskich praw, potrzeb i życzeń, zwłaszcza wobec rozwiązań, które dotyczą życia codziennego i jakości lokalnego środowiska, nie może być realizowane wyłącznie

[12] *Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future.* Oslo 1987 [http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf], zwany także „Raportem Brudtland" (przyp.red.).

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

przez system wybieranych reprezentantów na szczeblu lokalnym i centralnym. Władza w takich przypadkach wydaje się być zbyt daleko od ludzi.

System planowania miast powinien być przebudowany na układ hierarchiczny tak, by ułatwiał udział w nim obywatelom. Zasada pomocniczości powinna być ściśle stosowana zarówno w zakresie alokacji środków jak i w działaniach administracji publicznej.

Inowacyjne formy partycypacji winny być stosowane na możliwie najniższym poziomie w taki sposób, aby pobudzać i wzmacniać aktywny udział obywateli w decyzjach planistycznych.

Należy popierać powstawanie urządzeń socjalnych i kulturalnych, aby tą drogą ułatwiać komunikację i kontakty międzyludzkie.

3.3. Kontakty międzyludzkie

Rosnąca koncentracja ludności w centrach miast doprowadziła do utraty ich ludzkiej skali i erozji struktur społecznych i przestrzennych. Życie codzienne mieszkańców miasta jest coraz bardziej ujednolicone, a izolacja, bierność, obojętność wobec wspólnotowych celów i inicjatyw społecznych stały się normą. Wzrost gęstości zabudowy spowodował utratę, tak ważnych jako miejsca spotkań, terenów otwartych, jak parki, skwery i urządzenia komunalne. Procesy te ograniczyły także osobistą kreatywność i okazję do własnej ekspresji.

Hierarchiczne ramy planowania powinny przejawiać się na poziomie struktur przestrzennych, społecznych i administracyjnych. Mniejsze elementy tych struktur, jak zespół budynków, kwartał uliczny, czy dzielnica powinny odgrywać kluczową rolę, stanowiąc ramy dla kontaktów międzyludzkich i umożliwiając udział obywateli w realizacji programów urbanistycznych. Może też powstać potrzeba równoczesnej interwencji lub partycypacji na poziomie ogólnomiejskim, aby zadbać o właściwy kontekst dla działań lokalnych.

Trzeba odtworzyć przestrzenie publiczne, aby ponownie stały się miejscem, gdzie rozwija się poczucie wspólnoty, aktywność i witalność społeczeństwa. Należy podjąć wysiłek, aby zachować i wzmocnić w obrębie miasta sieć terenów otwartych, parków i obszarów wypoczynku. Odnowa terenów zdegradowanych i nie używanych budynków powinna nawiązywać do sieci przestrzeni publicznych jak też możliwości wprowadzania funkcji społecznych do opuszczonych obiektów, takich jak dawne zakłady produkcyjne lub kompleksy wojskowe.

3.4. Kontynuacja charakteru miejsca

Środowisko miejskie tradycyjnie odgrywało kluczową rolę edukacyjną i kulturalną w życiu mieszkańców. Poprzez wieki ustaliła się koncepcja miasta jako motoru postępu cywilizacyjnego, co znalazło wyraz w przestrzennej formie wszystkich miast historycznych. Niestety współczesne skutki intensywnej urbanizacji naruszyły kulturową integralność miasta, obniżyły wartość estetyczną oraz zniszczyły ciągłość tkanki miasta. Planowanie miejskie odgrywa szczególną rolę w zapewnieniu dobrej jakości projektów, uwzględniających charakter miasta, lecz nie hamujących kreatywności w architekturze i zagospodarowaniu przestrzeni między budynkami.

Planowanie powinno poszukiwać sposobu ochrony elementów tradycji i tożsamości środowiska miejskiego, w tym budynków, dzielnic historycznych, otwartych przestrzeni i terenów zieleni. Elementy te powinny tworzyć ciągły układ oparty o zasady projektowania urbanistycznego.

W przyszłości planowanie miejskie powinno wzmacniać i rozwijać tradycje budowlane, które wyrażają odrębny charakter i tożsamość poszczególnych miast i regionów. Forma architektoniczna i rozmieszczenie budynków powinny brać pod uwagę całe miasto i jego okolice. Rozwiązania projektowe powinny opierać się

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

na wizualnej, kulturalnej, funkcjonalnej i historycznej ocenie obszaru i jego specyficznych właściwościach. Planowanie ma inicjować ten proces, który musi obejmować pełne i otwarte uczestnictwo społeczności lokalnej. Powinno również obejmować dialog między planistami miejskimi [urbanistami] a innymi profesjonalistami, zwłaszcza architektami, geodetami, inżynierami, architektami krajobrazu, jak też ekologami, ekonomistami, socjologami, artystami i innymi grupami ekspertów.

3.5. Wykorzystanie nowych technologii

Światowy rozwój technik informatycznych ma ogromny wpływ na przemiany społeczne i przyszłą strukturę miasta, ze sposobem wykorzystania transportu miejskiego włącznie. Niemniej kontakty osobiste pozostaną ważne, gdyż komunikacja elektroniczna nie może ich zastąpić. Techniki informatyczne zwiększą raczej możliwość komunikowania się i różnorodność doświadczeń. Mogą one także wpłynąć na procesy demokratyczne dostarczając informacje ludziom, którzy nie mieli wcześniej do nich dostępu. Potencjalnie, mogą ułatwić mieszkańcom włączenie się w zarządzanie miastem, pod warunkiem zapewnienia sprawiedliwego dostępu do środków. Mniejsze komórki sieci informatycznej powinny odgrywać kluczową rolę w tworzeniu ram kontaktów międzyludzkich, które są głównym składnikiem tożsamości kulturowej i spójności społecznej. Nowa technologia może też stworzyć dogodne warunki do skoncentrowania się na tematach lub rozwiązaniach służących wszystkim mieszkańcom, czy to w wymiarze ogólnomiejskim, czy osiedla, w którym mieszkają.

Planowanie powinno zachęcać do optymalnego wykorzystania technik informatycznych, przy zachowaniu do nich równego dostępu, które zapewni mieszkańcom jak największe korzyści.

Planowanie powinno badać możliwości decentralizacji aktywności mieszkańców, biorąc pod uwagę nowe technologie, przewidując rozwój policentrycznego, posiadającego różne oblicza miasta, i zapewniając pełne lokalne współuczestnictwo w tym procesie. Powinno się zachęcać do rozpraszania aktywności mieszkańców, zarówno w czasie jak i w przestrzeni.

3.6. Czynniki środowiskowe

Zasady zrównoważonego rozwoju powinny stanowić istotę planowania miasta, w którym obywatel jest w centrum procesu planistycznego. Wzrost liczby mieszkańców miast i potrzeba równego dostępu do zasobów powoduje konieczność zrównoważonego zarządzania miastem. Proces ten obejmuje bioróżnorodność i wzajemne zależności między człowiekiem a przyrodą, ochronę zasobów (w tym także powierzchni Ziemi) jak też aspekty społeczne i ekonomiczne. Miasto należy traktować jako ekosystem, który ma wejścia i wyjścia; zarządzanie nim powinno zmierzać do kontrolowania przepływu surowców przez ten system w sposób zrównoważony. Oznacza to, że wiele zagadnień należy uznawać za część procesu planistycznego. Obejmują one gospodarkę odpadami, zużycie energii, transport i bioróżnorodność. Rozmieszczenie przestrzenne różnych form użytkowania terenu będzie mieć kluczowe znaczenie dla powstania zrównoważonego modelu miasta.

Wszystkie plany powinny być oparte na zasadzie zrównoważonego rozwoju. Ocena oddziaływania na środowisko powinna stanowić integralną część planu i być powiązana z procesem partycypacji publicznej.

Planowanie powinno skłaniać do:

- ochrony surowców nieodnawialnych,
- oszczędzania energii i wprowadzania czystych technologii,
- zmniejszania ilości zanieczyszczeń,

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

– unikania wytwarzania odpadów, zmniejszania ich ilości i recyklingu,

– elastycznego podejmowania decyzji w celu wspierania lokalnych społeczności,

– oszczędnego gospodarowania gruntami, których zasoby są ograniczone i odzyskiwania terenów poprzemysłowych.

W interesie obywateli, decyzje w sprawach rozwoju należy podejmować z ostrożnością, tak aby nie marnować na próżno nieodnawialnych zasobów.

Bioróżnorodność musi być istotnym składnikiem planowania miasta, zmierzającym do zachowania ekosystemów poprzez system „zielonych korytarzy" przenikających strukturę miasta. Szczególną uwagę należy zwrócić na podniesienie znaczenia obszarów leżących na obrzeżach miasta.

3.7. Działalność gospodarcza

Planowanie miast tradycyjnie koncentrowało się bardziej na użytkowaniu terenów i fizycznej formie miast niż na problemach natury społecznej czy ekonomicznej. Dziś to podejście ulega zmianie i staje się na czasie promowanie zintegrowanego podejścia do odnowy miast, w którym łączą się zagadnienia przestrzenne z inżynierią społeczną i ożywieniem gospodarczym. Zasadniczym tego komponentem jest zatrudnienie, ale także ważnym jest zapewnienie wszystkim mieszkańcom równego dostępu do urządzeń i usług miejskich. Partnerstwo publiczno-prywatne przedstawiane jest jako dogodna płaszczyzna osiągnięcia celów rozwojowych najbardziej korzystnych dla wszystkich mieszkańców.

Zatrudnienie i produkcja zależą częściowo od polityk miejskich i ogólnego wpływu całego miasta. Planowanie miejskie ponosi szczególną odpowiedzialność za zapewnienie warunków do działania sektorowi prywatnemu i środowisku biznesu. Miasta konkurują między sobą w sferze gospodarki, a na to współzawodnictwo taki sam wpływ, jak tradycyjne czynniki wspólne dla wszystkich miast, czyli struktura przemysłowa, systemy transportu, lokalne podatki i sposoby zarządzania, ma także porównywanie się w zakresie stosunków kulturalnych, osiągnięć akademickich czy jakości życia. Strategia miejska może mieć wpływ na rozwój gospodarczy i na relacje z sąsiednimi miastami, jak też na różne powiązania ich potencjałów. Może też stwarzać dogodne warunki dla funkcjonowania rynku nieruchomości i lokalnych instytucji finansowych. Może również pomagać w zakładaniu spółek mając na uwadze sytuację rynkową i publiczne działania. W świetle decydującej roli planowania miejskiego, które tworzy dogodne ramy do inwestowania i działalności gospodarczej, konieczne jest wprowadzenie niezmiennych zasad finansowania administracji miejskiej w Europie.

W tym znaczeniu jakość miasta jest sama w sobie zasobem, przyczynia się więc do jego powodzenia gospodarczego. Jakość planowania i projektowania, zarówno w centrach historycznych jak i na nowych obszarach miejskich, podobnie jak wizerunek kulturowy prezentowany światu przez miasto, są równie ważne, jak ochrona dziedzictwa i środowiska naturalnego.

Bezrobocie, ubóstwo i wykluczenie społeczne powinny być przedmiotem zintegrowanego podejścia do planowania, obejmującego zagadnienia gospodarcze, społeczne i środowiskowe. Planowanie powinno zachęcać spółki i inne przedsięwzięcia do tworzenia nowych miejsc pracy i małych firm oraz podnoszenia poziomu wykształcenia poprzez szkolenie i praktyki.

Siły rynkowe powinny zostać zaprzęgnięte do utrzymania koniecznego poziomu inwestycji publicznych w mieście oraz sprawiać, by sektor prywatny w znaczący sposób mógł uczestniczyć w kształtowaniu miasta i wspomagał je także w ponoszeniu związanych z tym kosztów operacyjnych. W każdym przypadku fundusze powinny kształtować korzystny stosunek jakości do ceny.

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

Planowanie powinno sprzyjać rozwojowi małej przedsiębiorczości, która lokalnie jest źródłem pracy dla mieszkańców i wzmacnia podstawy gospodarki miasta.

3.8. Mobilność i dostępność

Nadmierne użytkowanie samochodu stało się w ostatnich czasach plagą życia codziennego i funkcjonowania większości centrów miast. Maleje wykorzystanie transportu publicznego a ogromne inwestycje infrastrukturalne, realizowane dla ułatwienia ruchu transportu drogowego, spowodowały degradację i odizolowanie od siebie wielu fragmentów wewnątrz miasta i jego osiedli. Doświadczenia pokazały, że pobudzając świadomość społeczną i wprowadzając rozwiązania eksperymentalne można uzyskać wsparcie dla nowego podejścia do polityki transportowej, które obejmuje systemowe zarządzanie ruchem, usprawnienie transportu publicznego, ułatwienia dla pieszych i rowerzystów, przy równoczesnej poprawie warunków środowiskowych w takich obszarach, jak centra miast. Celem jest zapewnienie bardziej wygodnego i odpowiedniego systemu transportowego, który byłby w pełni zintegrowany ze strategią użytkowania terenów w mieście i był w pełni dostępny dla wszystkich mieszkańców.

Promowanie dostępności wymaga uznania przez planistów miejskich, że planowanie przeznaczenia terenów i transportu nie może być traktowane osobno. Potrzebę ludzi do przemieszczania się powinno się redukować poprzez zwracanie pilnej uwagi na lokalizację i zagęszczenie ich aktywności a także poprzez promowanie obszarów o wymieszanych funkcjach i budowę wydajnych węzłów przesiadkowych. Należy zachęcać do posługiwania się wskaźnikami dostępności, przy ocenie realizacji stawianych celów.

Polityka parkingowa powinna mieć zniechęcający wpływ na uzależnienie od korzystania z prywatnego samochodu. Planowanie obszarów ciążenia powinno być tak skoordynowane, by zwiększać możliwości rozwoju transportu publicznego oraz powstawania udogodnień dla ruchu pieszego i rowerowego. Mieszkańcy mają mieć większy wybór sposobów zaspokajania swoich potrzeb przemieszczania się.

Należy ukierunkować inwestycje na rozwój systemów transportu nie powodujących zanieczyszczeń, jednocześnie wpływając na redukcję zużycia paliw kopalnych, ograniczając emisje transportowe i zanieczyszczenia pochodzące z innych źródeł.

3.9. Różnorodność i zróżnicowanie

Jest oczywiste, że planowanie przestrzenne nie zajmuje się, a nawet nie powinno, zajmować się wszystkim. Mimo to, w wielu miastach ścisłe stosowanie reguł strefowania stworzyło układy monotonnych funkcjonalnie terenów, które przerwały ciągłość i zróżnicowanie życia miasta. Rozplanowanie miasta i jego ewolucja zostały zakłócone, ponieważ specyfika związana z danym obszarem nie została uwzględniona w procesie planowania. Zmniejszyła się różnorodność doznań wynikających z życia w mieście. Potrzeby stale ewoluują a planowanie powinno na nie odpowiadać i w pełni korzystać z istniejących zasobów tkanki miejskiej.

Generalnym celem w planowaniu miast powinno być odejście od wielkoskalowych i monofunkcyjnych stref zagospodarowania terenu, z wyjątkiem konieczności zlokalizowania funkcji wymagających odseparowania ze względu na zagrożenie zdrowia lub bezpieczeństwa mieszkańców.

Należy popierać zasadę przemieszania funkcji, zwłaszcza w centrach miast, by wprowadzić w ich tkankę większą różnorodność i ożywienie. Obszary zabudowy mieszkaniowej, miejsc pracy, jak i innych nieuciążliwych względem siebie funkcji, powinny być powiązane ze sobą w czasie i przestrzeni, powodując zmniejszenie potrzeby podróżowania, oszczędność energii i ograniczając zanieczyszczenia.

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

W celu realizacji potrzeb wszystkich grup mieszkańców miast należy zapewnić szeroki wachlarz oferowanych im, dostępnych typów mieszkań. Wykonywane z wyobraźnią rozwiązania projektowe powinny dostarczać nowych form zabudowy, które przede wszystkim zapewnią oszczędność energii i dobrą izolacyjność. Projekty winny wykorzystywać nowe materiały i techniki budowlane, pozwalające na maksymalne zmniejszenie kosztów, dając możliwość realizacji taniego budownictwa dla najgorzej sytuowanych grup społecznych.

Planowanie powinno zapewnić mieszkańcom dogodne warunki do dokonywania wyboru zatrudnienia, zamieszkania, sposobu przemieszczania i wypoczynku, co będzie sprzyjać stałej poprawie ich dobrobytu.

3.10. Zdrowie i bezpieczeństwo

Koncentracja ludności i różnych aktywności w miastach spowodowała, że kwestie zdrowia i bezpieczeństwa mają pierwszorzędne znaczenie. Jest to związane z trzema czynnikami: działaniami militarnymi w ograniczonej skali, katastrofami naturalnymi oraz zagrożeniem zniszczeniami wywołanymi przez konflikty społeczne, obywatelskie niepokoje lub przestępczość. Bieda i zły stan zdrowia są często powodem uruchomienia spirali wykluczenia i dehumanizacji mieszkańców, z którymi spotykają się niektóre istotne społeczności miast w różnych częściach Europy.

Koncepcja uznania obszarów miejskich za strefy wyjęte spod działań wojennych powinna być promowana i umacniana, skutkująca w rezultacie zawarciem wiążących międzynarodowych traktatów.

Sposoby zapobiegania skutkom katastrof naturalnych powinny być uwzględniane na wszystkich poziomach miejskiego planowania i administracji.

Planowanie powinno promować narzędzia służące identyfikacji pierwotnych przyczyn niepokojów społecznych i miejskiej przestępczości. Powinno także poszukiwać odtworzenia poczucia wspólnoty i opieki społecznej, które podnoszą poczucie osobistego bezpieczeństwa i bezpiecznego miasta.

Planowanie powinno, zgodnie ze standardami Światowej Organizacji Zdrowia, promować i popierać tworzenie „Zdrowych Miast". Może to być działanie bezpośrednie, polegające na podnoszeniu jakości warunków zamieszkania i poprawie jakości środowiska lub pośrednie, wspomagające redukcję zanieczyszczeń i chroniące wyczerpujące się zasoby.[13]

[13] Tekst pochodzi z wydawnictwa: *Nowa Karta Ateńska 1998. Zasady planowania miast przyjęte przez Europejską Radę Urbanistów*. „Biuletyn Informacyjny. Numer Specjalny", Towarzystwo Urbanistów Polskich, Wyd. WEDA, Warszawa, wrzesień 1998. Brak autora tłumaczenia; weryfikacja przekładu: Tomasz Majda. Oryginalny tekst w języku francuskim do pozyskania: www.ectp-ceu.eu/images/stories/download/charter1998.pdf; w języku angielskim: extras.springer.com/2005/.../NewChartaAthens1998-2.pdf.

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

NOWA KARTA ATEŃSKA 2003
WIZJA MIAST XXI WIEKU

[...] Europejska Rada Urbanistów (ECTP), powołana do życia w 1985 roku, ma dwa cele:

– przyczynianie się do budowania jednej Europy przez promowanie ideałów europejskich mających odniesienie przestrzenne oraz przez przedstawianie, zwłaszcza w planowaniu przestrzennym, konstruktywnych rozwiązań;

– organizowanie wymiany doświadczeń i wiedzy pomiędzy urbanistami pracującymi w Europie, a także identyfikowanie i ocenianie tendencji rozwojowych miast europejskich oraz prezentowanie wizji ich przyszłości.

W 1998 roku ECTP opublikowała Nową Kartę Ateńską [...], zobowiązując się jednocześnie do dokonywania regularnych przeglądów i rozwijania tego dokumentu. [...].

Wstęp

Europejska Rada Urbanistów [Planistów Przestrzennych] jest pewna, że w XXI wieku Europa będzie zdecydowanie zmierzać w kierunku integracji. W tej perspektywie Rada przedstawia **Wizję** przyszłości miast europejskich, wyrażającą szeroko podzielane poglądy europejskich urbanistów (Część A).

Jest to Wizja sieci miast, które:

– zachowują bogactwo i zróżnicowanie kulturowe wynikające z ich długiej historii i umiejętnie łączą swą teraźniejszość i przyszłość z przeszłością;

– są powiązane w sieci o wielorakim znaczeniu i funkcji;

– są twórcze i konkurencyjne, ale jednocześnie są zdolne do współpracy i wzajemnie się uzupełniają;

– przyczyniają się w decydującym stopniu do dobrobytu i wygodnego życia ich mieszkańców;

– łączą harmonijnie środowisko zurbanizowane ze środowiskiem przyrodniczym.

Prezentowana w Nowej Karcie Ateńskiej Wizja wyznacza również ramy działań (część B), które tworzą:

– główne problemy i wyzwania miast na początku trzeciego tysiąclecia;

– zaangażowanie urbanistów w realizację Wizji.

Nowa Karta Ateńska jest adresowana przede wszystkim do urbanistów oraz tych wszystkich, którzy uczestniczą w procesach planistycznych w Europie. Ma ona ukierunkować ich spójne działania na rzecz stworzenia sieci powiązań między miastami Europy na wszystkich szczeblach hierarchii miast i we wszystkich dziedzinach.

Planowanie przestrzenne ma żywotne znaczenie dla osiągania trwałego i zrównoważonego rozwoju. Służy rozważnemu gospodarowaniu przestrzenią, będącą podstawowym, ale ograniczonym w wielkości zasobem naturalnym, na który zapotrzebowanie ustawicznie wzrasta. Planowanie przestrzenne wymaga zaangażowania wielodyscyplinarnych zespołów w długotrwałe procesy planistyczne prowadzone w różnych skalach. Atrybutem zawodu urbanisty jest umiejętność jednoczesnego brania pod uwagę i łączenia wielu problemów oraz wyrażania ich w kategoriach przestrzennych. Europejska Rada Urbanistów, biorąc pod uwagę wielkie zróżnicowanie miast i regionów europejskich, jest jednak świadoma zarówno powszechności zawodu urbanisty jak i różnic w jego pojmowaniu w Europie.

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

CZĘŚĆ A. Wizja miast XXI wieku

1. Spójne miasto

W drugiej połowie XX wieku powstało wiele pesymistycznych prognoz dotyczących przyszłości miast europejskich. Przewidywano spadek wydajności pracy, wyludnienie i degradację centralnych dzielnic miejskich, rozpasanie przestępczości, znaczne zanieczyszczenie i zniszczenie środowiska, a także utratę tożsamości miast. Szczęśliwie te przewidywania nie potwierdziły się, aczkolwiek dzisiejsze miasta Starego Kontynentu dalekie są od ideału i muszą sprostać wielkim wyzwaniom.

Odpowiadając na te wyzwania, Europejska Rada Urbanistów proponuje na początku nowego tysiąclecia swoją Wizję miasta. Ta Wizja nie jest ani nową utopią, ani oderwaną od realiów projekcją innowacji technologicznych. Koncentruje się ona na **Mieście Spójnym** i jest wyobrażeniem takiego miasta, jakie chcielibyśmy mieć dziś i w przyszłości. Wizja ta wyraża cel, do którego urbaniści Europy zobowiązują się dążyć, wykorzystując w najwyższym stopniu swoje umiejętności zawodowe; cel, który może być osiągnięty poprzez wspólne wysiłki tych wszystkich, którzy uczciwie wpływają na zrównoważony rozwój i zarządzanie miastami.

Na spójność miasta wpływa wiele czynników oddziałujących w różnych wymiarach. Są to zarówno czynniki fizyczne, widoczne w zabudowie miast, jak i powiązania funkcjonalne, podziemne sieci infrastruktury, technologie informatyczne i systemy łączności.

Spójność w czasie – historyczna ciągłość

Dawne osady były tworzone, aby zapewnić ludziom schronienie i bezpieczeństwo oraz ułatwić wymianę dóbr. Osady te umożliwiły powstanie zorganizowanych społeczności i rozwój różnych działalności, dzięki czemu stały się bardzo produktywne i rozwinęły się w potężne centra cywilizacji. Były lokalizowane w miejscach starannie wybranych, zachowując wyraźną granicę pomiędzy miastem i otaczającymi je obszarami wiejskimi i kompleksami przyrodniczymi, nawet wówczas, kiedy fortyfikacje otaczające te osady stały się zbędne i zostały zburzone.

Miasta europejskie wyróżniają się długą historią swego rozwoju, w której znajdują odbicie cechy struktur politycznych, społecznych i ekonomicznych poszczególnych krajów. To właśnie historia i różnorodność czyni miasta Europy odmiennymi od miast innych części świata.

Odmiennie niż w przeszłości, miasta Europy XXI wieku stają się trudniejsze do wyodrębnienia, ponieważ aktywność ludzka, która dawniej koncentrowała się w ośrodkach miejskich, rozprzestrzenia się obecnie na otaczających je obszarach, zajmując tereny wiejskie i kompleksy przyrodnicze. Sieci transportu i infrastruktury budowane dla obsługi i powiązania ze sobą rozproszonych działalności, rozczłonkowują i degradują tereny stanowiące nieodnawialne zasoby naturalne. Powoli, lecz w sposób nieunikniony, nowe systemy sieci łączą ze sobą małe i duże miasta tworząc *continuum* miejskie widoczne już w wielu częściach Europy, gdzie miasto „klasyczne" staje się tylko częścią sieci pasm urbanizacji. Każda wizja przyszłości miast powinna przeciwdziałać skutkom tych negatywnych tendencji.

Przyszłość kształtują nasze dzisiejsze działania. Przeszłość daje nam nieocenione nauki na przyszłość. Pod wieloma względami miasto przyszłości istnieje już dzisiaj. Współczesne miasto ma wiele cech, które cenimy i pielęgnujemy i chcemy przekazać przyszłym pokoleniom. Jaki jest zatem podstawowy problem istniejących miast? W naszym przekonaniu jest nim brak spójności, nie tylko w sensie fizycznym, ale również w odniesieniu do ciągłości w czasie; brak, który rzutuje na struktury społeczne i różnice kulturowe. Chodzi tu nie tylko

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

o utrzymanie charakteru środowiska miejskiego, ale również o ciągłość tożsamości miasta, będącej istotną wartością, wymagającą umocnienia w dynamicznie rozwijającym się świecie. Natomiast myśląc o przyszłości miast, należy podkreślać ideę „miasta w sieci"; miasta włączonego w różne policentryczne sieci miast, z których wiele przekracza w nowej Europie granice państwowe.

2. Spójność społeczna

Równowaga społeczna

Pomyślna przyszłość ludzkości wymaga, aby dostrzegany był zarówno poszczególny człowiek oraz jego prawa dokonywania swobodnych wyborów, jak i różne wspólnoty wchodzące w skład społeczeństwa. Jest to ważne zadanie dla spójnego miasta, które ma służyć interesom całego społeczeństwa a jednocześnie uwzględniać potrzeby, prawa i obowiązki różnych grup społecznych i poszczególnych obywateli.

Ułatwianie różnym grupom społecznym manifestowania swojej kultury i utrzymywania wzajemnych kontaktów jest niezbędne, ale niewystarczające. W Unii Europejskiej istnieją wymagające przezwyciężenia rozpiętości w poziomie warunków życia, które rodzi system wolnego rynku, konkurencja i procesy globalizacji. Jeśli te różnice będą narastać, to doprowadzą do rozpadu istniejących struktur społecznych i gospodarczych. Aby temu zapobiec, musi pojawić się nowy sposób rządzenia, którego istotą jest współudział w nim wszystkich podmiotów wpływających na życie miasta i którego celem jest podejmowanie takich problemów jak bezrobocie, ubóstwo, wykluczenia społeczne, przestępczość i przemoc. Miasto spójne społecznie ma być zdolne do zapewnienia wysokiego poziomu spokoju społecznego i wygody życia.

Mimo że te szlachetne społeczne cele przekraczają możliwości działań urbanistów, to jednak w ich wizji spójne miasto XXI wieku zapewni mieszkańcom szerokie możliwości pracy i prowadzenia działalności gospodarczej. Zapewni również lepszy dostęp do obiektów służących edukacji, opiece zdrowotnej i innym usługom socjalnym. Nowe struktury społeczne i gospodarcze stworzą warunki do wyeliminowania podziałów wynikających z braku równowagi społecznej.

Zaangażowanie społeczne

Użytkownikami przyszłych miast Europy będą nie tylko ich mieszkańcy, ale również dojeżdżający regularnie lub okresowo do pracy lub w innych celach. W miastach mieszkać będą zarówno słabo wykwalifikowani imigranci jak i wykształceni specjaliści, przybywający do miast na dłuższy lub krótszy pobyt. Te dwie ostatnie grupy odgrywać będą najprawdopodobniej znaczącą rolę w funkcjonowaniu wielu miast. W konsekwencji, demokratyczne instytucje miejskie będą musiały dbać o potrzeby i dobro tych grup społecznych. Obecne systemy zarządzania w mieście, uzależnione głównie od wyborów dokonywanych przez stałych mieszkańców, nie będą jednak do tego zdolne, zwłaszcza w sprawach dotyczących rozwoju miast. W mieście spójnym powinny powstać nowe systemy reprezentacji i partycypacji, wykorzystujące w pełni łatwiejszy dostęp do informacji i większe zaangażowanie sieci aktywnych obywateli, zapewniając głos w sprawach przyszłości środowiska miejskiego nie tylko stałym mieszkańcom, ale i czasowym użytkownikom miasta.

W procesach decyzyjnych, dotyczących planowania i rozwoju przestrzennego, należy brać pod uwagę dostatecznie długi czas potrzebny na utrwalenie się społecznych więzi i powstanie pozytywnych interakcji. Jest jednak wysoce prawdopodobne, że w mieście przyszłości wiele grup stałych i czasowych mieszkańców zadowoli się

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

korzystaniem z użyteczności i usług miejskich bez angażowania się i uczestniczenia w miejscowych procesach decyzyjnych. Tym niemniej, również oni wymagać będą wysokiej jakości świadczonych usług, za które gotowi będą ponosić odpowiednie opłaty.

Wielokulturowe bogactwo

Europejskie miasta staną się ponownie prawdziwie wielokulturowe i wielojęzyczne w wyniku narastających tendencji do unifikacji Europy, która będzie miała powolny, ale wyraźny wpływ na mobilność ludności i miejsca poszukiwania pracy. Powstaną nowe powiązania pomiędzy przybyszami a mieszkańcami miasta. Wymagać one będą takiego utrzymywania delikatnej równowagi i wzajemnych przystosowań, aby mieszkańcy miasta, zachowując swą kulturową tożsamość i dziedzictwo, zachęcali jednocześnie wszystkie grupy przybyszów do kultywowania ich cech społecznych i kulturowych, a także, aby obie strony uczestniczyły we właściwych proporcjach w rozstrzyganiu problemów dotyczących ich społecznego i fizycznego otoczenia. Przestrzeganie zasad zrównoważonego rozwoju, integrującego w sobie wymiar ekonomiczny, społeczny i ekologiczny zachodzących zmian, oraz opartego na szerokim współuczestnictwie wszystkich partnerów społecznych, ma kluczowe znaczenie dla osiągnięcia tych celów.

Związki międzypokoleniowe

Zmieniające się proporcje pomiędzy poszczególnymi grupami wieku w starzejącej się populacji Europy wymagają przywrócenia spójności i więzi pomiędzy różnymi generacjami ludności miasta. To nowe, rosnące wyzwanie społeczne odnosi się nie tylko do sfery socjalnej i ekonomicznej, ale również do rozwoju odpowiedniej sieci usług i infrastruktury miejskiej. Przy opracowywaniu koncepcji, sposobu użytkowania i lokalizacji miejsc i obiektów o charakterze publicznym, należy mieć na uwadze potrzeby wszystkich grup wieku, utrzymywania ich wzajemnych kontaktów i aktywności, a zwłaszcza specyficzne reakcje i rytm życia emerytów i ludzi w podeszłym wieku.

Tożsamość społeczna

Indywidualna tożsamość mieszkańców jest ściśle związana z tożsamością ich miasta. Dynamika rozwoju spójnego miasta, wynikająca z imigracji do miast, wpłynie znacząco na rozwój nowej i silniejszej tożsamości miejskiej. Każde miasto rozwinie swój własny, „mieszany" charakter społeczny i kulturowy, wynikający zarówno z jego historii jak i zachodzących nowych zdarzeń. W rezultacie, utrzyma się wielka różnorodność charakteru i tożsamości miast i regionów w różnych częściach Europy.

W spójnym mieście, umożliwiane przez środowisko miejskie kontakty pomiędzy różnymi grupami kulturowymi, stopniowe łączenie i asymilowanie się tych grup, zwiększy bogactwo i różnorodność życia miejskiego. To z kolei prowadzić będzie do zwiększenia atrakcyjności miasta, nie tylko jako miejsca zamieszkania, ale również jako miejsca pracy, inwestowania, studiów i rozrywki.

Ruchliwość i środki transportu

W europejskich miastach przyszłości mieszkańcy będą mieli do wyboru różne środki transportu, jak również zapewniony dostęp do sprawnych sieci informatycznych.

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

W mieście spójnym i jego zapleczu regionalnym nowe, twórczo wykorzystywane technologie pozwolą na rozwój różnych systemów transportu osób i towarów, jak również umożliwią łatwy przepływ informacji. W skali lokalnej, technologie i zarządzanie ruchem będą wykorzystane do ograniczenia potrzeby korzystania z pojazdów prywatnych. Połączenia między jednostkami sąsiedzkimi, miastami i regionami będą ułatwione dzięki rozwojowi europejskiej sieci transportu, która zapewni połączenia szybkie, wygodne, trwałe i ekonomiczne między miejscami pracy, mieszkania, nauki i wypoczynku. Podróżowanie w granicach miasta będzie ułatwione dzięki sprawnym węzłom integrującym różne środki transportu. Taka zwiększająca się mobilność i poprawa infrastruktury transportowej będzie równoważona przez zapewnienie mieszkańcom możliwości zamieszkania i pracy w rejonach cichych i spokojnych, oddalonych od uciążliwych sieci szybkiego ruchu.

Przestrzenna organizacja „spójnego miasta" opierać się będzie na integracji polityk transportowej i rozwoju przestrzennego. Uzupełnieniem tych działań będą lepsze funkcjonalnie rozwiązania urbanistyczne i łatwiejszy dostęp do informacji, umożliwiający ograniczenie potrzeb podróżowania. Dostępność celów i łatwość poruszania się, oraz większy wybór środków transportu, będą szczególnie istotne dla życia w przyszłym mieście.

Usługi

Zgodnie z dzisiejszymi i przyszłymi potrzebami mieszkańców, mieszkania i usługi będą stawać się coraz łatwiej dostępne i elastycznie dostosowywane do pojawiających się potrzeb i zmieniających się warunków życia miejskiego. Będzie więcej powszechnie dostępnych mieszkań, a także usług w dziedzinie edukacji, handlu, obiektów kultury i wypoczynku. Powszechność użytkowania i korzystania z nich wynikać będzie zarówno z ich cen dostępnych dla każdego mieszkańca, jak i z poczucia bezpieczeństwa i społecznej tożsamości.

3. Spójność ekonomiczna

Miasta europejskie XXI wieku będą silnie powiązane ze sobą gospodarczo. Stworzą zintegrowaną, wysoce sprawną i wydajną sieć, zapewniającą wysoki poziom zatrudnienia i konkurencyjności w układzie globalnym oraz dostosowującą się dynamicznie do zmiennych uwarunkowań gospodarczych, wewnętrznych i zewnętrznych.

Globalizacja i regionalizacja

Gospodarka pozostaje obecnie pod wpływem dwu głównych czynników: globalizacji i specjalizacji (lokalnej lub regionalnej). Z jednej strony, nowe działalności gospodarcze opierać się będą, jak nigdy dotąd, na wiedzy, wykorzystując innowacyjne technologie zarówno w sferze produkcji jak i usług. O lokalizacji tych działalności będą decydować raczej ogólne kryteria ekonomiczne, a nie specyficzne cechy określonego miejsca. Z drugiej jednak strony, zwiększać się będzie zapotrzebowanie na rzadkie i wyrafinowane produkty i usługi, powiązane ze szczególnymi, tradycyjnymi metodami i renomowanymi miejscami ich wytwarzania. W pierwszym przypadku zasadniczą rolę w podejmowaniu decyzji lokalizacyjnych odgrywać będzie relacja pomiędzy jakością produktu a kosztem jego wytworzenia. W drugim przypadku o lokalizacji przesądzać będzie możliwa do osiągnięcia jakość produktu. Poszukiwanie równowagi pomiędzy endogenicznymi (wewnętrznymi) i egzogenicznymi (zewnętrznymi) czynnikami rozwoju będzie szczególnym, strategicznym wyzwaniem dla miast i regionów europejskich. Otwarcie się Europy na wschód wpłynie na rozwój i poszerzenie kontaktów pomiędzy różnymi kulturami, co z kolei przyczyniać się będzie do rozwoju nowych powiązań ekonomicznych, społecznych i kulturowych.

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

Miasta staną wobec konieczności dokonania w tym kontekście strategicznych wyborów swojej orientacji gospodarczej. Będą one mogły albo dostosowywać się do procesów i wymogów globalizacji, kładąc nacisk na zwiększanie możliwości podejmowania w nich różnorodnych działalności, albo rozwijać trwale w nich zakorzenioną i mającą ustaloną markę produkcję specyficznych wyrobów. Lokalna i regionalna gospodarka będzie coraz bardziej powiązana z gospodarką innych miast i regionów, zarówno w układzie krajowym jak i międzynarodowym, a silne powiązania gospodarcze sprzyjać będą pełnemu zatrudnieniu i dobrobytowi obywateli Europy.

Przewagi konkurencyjne

W XXI wieku sukces gospodarczy odniosą te miasta, które potrafią wykorzystać swoje przewagi konkurencyjne. Głównym źródłem tych przewag będzie wieloaspektowa spójność miasta. Znaczące przewagi konkurencyjne stwarzać będą także: umiejętne wykorzystanie przymiotów środowiska naturalnego i kulturowego, zachowywanie dziedzictwa historycznego oraz podkreślanie zarówno unikalności miasta, jak i różnorodności tworzonych przez miasto możliwości działania. Ponadto, zapewnienie w miastach przyjaznego, zdrowego i bezpiecznego środowiska życia i pracy dla jego mieszkańców i użytkowników będzie zwiększać w istotny sposób atrakcyjność miasta dla lokowania w nim przyszłościowych działalności gospodarczych, stwarzających wysokie wymagania miejscu ich prowadzenia.

Do zdobycia pożądanej pozycji ekonomicznej, miasto sukcesu będzie musiało wykorzystać swe najlepsze wewnętrzne i zewnętrzne walory. Aby tę pozycję i przewagi konkurencyjne utrzymać, będzie musiało się też ciągle uczyć i przystosowywać do zmieniających się warunków. Wymagać to będzie stałej obserwacji występujących tendencji zmian oraz takiego poddawania regularnie analizom różnych scenariuszy rozwoju, aby było możliwe antycypowanie zarówno pozytywnych, jak negatywnych zjawisk i podejmowanie odpowiednich działań.

Powiązania sieciowe miast

Dla zwiększenia swojej konkurencyjności, miasta będą musiały się łączyć w różne sieci, funkcjonujące jako mniej lub bardziej zintegrowane systemy. Miasta stanowić będą węzły tych sieci, będąc powiązane ze sobą fizycznie lub wirtualnie, albo jednocześnie w jeden i drugi sposób.

Można będzie wyróżnić kilka typów takich policentrycznych sieci:

– sieć miast o zbliżonej specjalizacji, które poprzez współpracę funkcjonalną i organizacyjną staną się zauważalne, osiągając wielkość i produktywność potrzebną do efektywnego konkurowania w gospodarce światowej lub do realizowania wspólnych celów;

– sieć komplementarnych względem siebie miast o różnej specjalizacji, gdzie specjalizacja miasta będzie wytyczną lokalizacji projektów publicznych podejmowanych w obrębie sieci;

– sieć miast powiązanych pomiędzy sobą elastycznym systemem wymiany dóbr i usług;

– sieć obejmująca miasta mające wspólne interesy (ekonomiczne lub kulturowe), pozwalająca na umacnianie ich profilu, a przez to także ich przewag konkurencyjnych.

Rodzaj powiązań węzłów w poszczególnych sieciach zależeć będzie ściśle od zachodzących między nimi przepływów dóbr materialnych i informacji oraz od charakteru powiązań funkcjonalnych.

Powiązane w różny sposób policentryczne sieci miast będą służyć właściwemu rozmieszczeniu działań gospodarczych w układzie europejskim oraz ich wzrostowi i sile. Zdefiniowanie nowych sieci i pozycji w nich poszczególnych miast wymagać będzie znacznego udziału specjalistów w celu przełożenia na strategie rozwoju przestrzennego dynamicznego procesu formowania sieci.

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

Różnorodność rozwoju gospodarczego

Powiązania gospodarcze miast europejskich nie będą ograniczały ich różnorodności; przeciwnie, będą jej sprzyjać, ponieważ przynależność do systemu opartego na współpracy wzmocni specjalizację i różnorodność miast wynikającą z ich odmiennych przewag konkurencyjnych. Szereg takich czynników wpływających na działalność gospodarczą miast, jak spuścizna kulturowa i materialna, wykształcona i fachowa kadra pracownicza, przyjemne środowisko, dobra strategiczna lokalizacja itp., będzie występować w poszczególnych miastach w różnych proporcjach, przyczyniając się do odmienności i różnorodności miast i pozwalając każdemu miastu określić swój własny stan równowagi pomiędzy pomyślnością gospodarczą i jakością życia.

4. Spójność środowiska

Bilans ekologiczny

Utrzymywanie bezpośredniego kontaktu z przyrodą jest dla ludzi nie tylko źródłem dobrego samopoczucia, ale także warunkiem przetrwania. W rozwoju zrównoważonym kwestie środowiska nie ograniczają się jednak do zachowania i powiększania udziału terenów otwartych w miastach i na ich obrzeżach, ale dotyczą wielu innych kluczowych problemów.

– Można przypuszczać, że głównym zadaniem w XXI wieku będzie **roztropne korzystanie z zasobów** – zwłaszcza z nieodnawialnych zasobów naturalnych: terenów, powietrza i wody.

– Głównym wymogiem będzie taka **ochrona miast przed zanieczyszczeniami** i **degradacją walorów środowiska**, aby miasta mogły zachować swoją użyteczność.

– Miasta w nowym tysiącleciu będą **oszczędnie gospodarować zasobami naturalnymi, ostrożnie ważając korzyści z ich eksploatacji ze stopniem zużycia zasobów;** będą ograniczać zużycie zasobów do zaspokojenia rzeczywistych potrzeb stosując nowe technologie i minimalizując zużycie zasobów poprzez ich wtórne wykorzystanie a także przez ich odzyskiwanie w możliwie najwyższym stopniu z zużytych produktów.

– Produkcja i zużycie energii staną się problemem szczególnej uwagi, wymagając osiągnięcia **bezprecedensowej efektywności wykorzystania energii pierwotnej** oraz zwiększenia wykorzystania odnawialnych źródeł energii.

– Ponadto, miasto przestanie eksportować odpady na otaczające tereny i stanie się **samowystarczalnym, powiązanym systemem** zdolnym odzyskiwać i wtórnie wykorzystywać większość zużywanych zasobów naturalnych.

Dla zminimalizowania skutków klęsk żywiołowych podejmowane będą wnikliwe badania środowiska naturalnego, obejmujące m.in. ocenę ryzyka ekologicznego. I tak, katastrofalne skutki trzęsień ziemi będą zmniejszone przez właściwe strefowanie zabudowy, ograniczające urbanizację terenów sejsmicznie zagrożonych. Zarządzanie gospodarką wodną w całych obszarach zlewni pozwoli na wykorzystanie rzek, potoków i terenów zalewowych do łagodzenia skutków powodzi i innych ekstremalnych zjawisk pogodowych spowodowanych zmianami klimatu i niedostatkami rozwiązań inżynieryjnych. W miastach i wokół nich powiększona zostanie powierzchnia lasów i terenów zieleni w takim zakresie, aby mogły one mieć istotny wpływ na czystość powietrza i stabilizację temperatury. Te działania będą miały również pozytywne efekty uboczne, ograniczając wpływ i zakres niekontrolowanej urbanizacji.

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

Zdrowe miasto

Umiejętne zarządzanie środowiskiem i praktyczne stosowanie zasad zrównoważonego rozwoju spowodują, że wszystkie miasta staną się zdrowsze dla mieszkańców.

W przyszłych miastach europejskich zagrożenie zdrowia przez substancje toksyczne zawarte w artykułach spożywczych i innych materiałach zostanie w znacznym stopniu wyeliminowane.

Te działania będzie uzupełniać rozwój w szerokim zakresie służby zdrowia i usług socjalnych, równo dostępnych dla wszystkich mieszkańców i zorientowanych na zapobieganie przyczynom chorób.

Przyroda, krajobraz i tereny otwarte

W miastach XXI wieku dbać się będzie o zapewnienie wszystkim bliskiego sąsiedztwa miejsc zamieszkania i miejsc pracy, a także **kontaktu z takimi, starannie utrzymywanymi elementami kulturowego i przyrodniczego dziedzictwa,** jak: urokliwe krajobrazy, wykopaliska archeologiczne i inne zabytki, tradycyjne osiedla, parki, skwery, rezerwaty przyrody oraz różnego rodzaju tereny otwarte, rolnicze i powierzchnie wodne (jeziora, rzeki, moczary, wybrzeże morskie).

Ważnym narzędziem ochrony tych elementów przyrodniczej i kulturowej spuścizny będzie nadal planowanie przestrzenne, które odgrywać będzie również kluczową rolę w kształtowaniu nowych otwartych terenów powiązanych z tkanką zabudowy miejskiej.

Emocjonalna więź z otoczeniem i poczucie przynależności do miejsca ma fundamentalne znaczenie dla pomyślnego życia mieszkańców miasta. Najbardziej lubiane miasta i miejsca w mieście dostarczają bogatych i cennych przeżyć. Jakość środowiska jest jednym z podstawowych czynników gwarantujących gospodarczy sukces miasta i przyczynia się także do jego żywotności społecznej i kulturalnej.

Energetyka

Nowe formy energii, pozyskiwanej z czystych i odnawialnych źródeł, będą wykorzystywane do zaspokojenia potrzeb energetycznych miast XXI wieku – zwłaszcza w odniesieniu do takich kluczowych sektorów gospodarki miejskiej, jak transport i systemy klimatyzacji.

Systemy dystrybucji energii i urządzenia energetyczne staną się bardzo sprawne dzięki zastosowaniu nowych technologii, a zużycie energii zostanie radykalnie zmniejszone. Ten postęp będzie miał bardzo pozytywny wpływ na zmniejszenie zanieczyszczenia powietrza, ograniczenie efektu cieplarnianego i zmiany klimatu.

. Synteza przestrzenna

Prezentowane powyżej powiązania w sferze ekonomicznej, społecznej i środowiskowej będą miały znaczący wpływ na planowanie przestrzenne.

Powiązania przestrzenne

W wyniku starannego planowania i innych stosownych działań wzmocnią się sieci **powiąza**ń **funkcjonalnych** w miastach i w ich otoczeniu. W mieście spójnym będą zachowane i rozwinięte podstawowe funkcje centrum

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

oraz innych kluczowych ośrodków aktywności; sieci łączności i transportu zapewnią im sprawną obsługę nie pozwalając na utratę ich żywotności.

Jednocześnie, kompleksy przyrodnicze kontynentu europejskiego będą skutecznie chronione przed ekspansją sieci obszarów zurbanizowanych. Tej ochronie służyć będą zarówno instrumenty regulacyjne jak i działania stymulujące pożądane zachowania przestrzenne, a także pogłębianie społecznej świadomości wartości kompleksów przyrodniczych oraz potrzeby ich ochrony i umacniania.

Spójny charakter i ciągłość historyczna miasta oraz jakość życia

Równolegle z kształtowaniem makrostruktur przestrzennych utrzymywana i umacniana będzie atrakcyjność miast europejskich, przyczyniając się do poprawy warunków życia wszystkich mieszkańców naszego kontynentu, jako że blisko 3/4 ludności europejskiej żyje w miastach. **Projektowanie urbanistyczne będzie kluczowym czynnikiem w procesie odnowy miast** przełamując izolację poszczególnych części miasta, umacniając specyficzny dla danego miasta charakter zabudowy i przeciwstawiając się tendencjom jej uniformizacji.

Urbaniści będą odgrywać bardzo istotna rolę w formułowaniu polityki przestrzennej i realizujących ją działaniach, które obejmować będą:

– **Odrodzenie projektowania urbanistycznego**, które będzie chronić i wzbogacać ulice, place, bulwary i trakty spacerowe jako podstawowe elementy zespalające miasto.

– **Rehabilitację** tych fragmentów tkanki miasta, które uległy degradacji lub były zaplanowane w oderwaniu od potrzeb człowieka.

– Działania ułatwiające **osobiste kontakty mieszkańców** oraz zwiększające im możliwości rekreacji i rozrywki.

– Działania zapewniające **indywidualne i zbiorowe poczucie bezpieczeństwa**, które stanowi podstawowy wymóg dobrego życia w mieście.

– Wysiłki zmierzające do tworzenia **unikalnego krajobrazu miejskiego, wyrażającego jego „genius loci"** i uwydatniającego jego charakter.

– Troskę o zachowanie piękna i **wysoki poziom estetyczny** wszystkich fragmentów miasta.

– **Ochronę przez planowanie** wszystkich znaczących elementów przyrody i dziedzictwa kulturowego oraz ochronę i rozszerzanie sieci terenów otwartych.

W poszczególnych krajach i miastach każde z tych pozytywnych działań realizowane będzie w różny sposób, zależnie od historycznych, społecznych i ekonomicznych uwarunkowań. Równocześnie zwiększać się będzie jednak spójność działań prowadzonych w poszerzonej Unii Europejskiej, bowiem dojrzeją jej struktury administracyjne i społeczne, a wytyczne dotyczące problemów planistycznych będą stopniowo włączane do unijnych reguł. Poprzez ten proces wspólne cele miast europejskich uzyskają szeroką akceptację a różnorodność i unikalny charakter każdego miasta będzie wysoko ceniony i chroniony.

Nowy model miasta europejskiego

Istotnym wkładem Europy XXI wieku w poszukiwania wspólnej przyszłości przez społeczność świata – poszukiwań prowadzonych pośród powtarzających się konfliktów i często błędnych eksperymentów politycznych i gospodarczych – będzie nowy model rozwoju jej historycznych i współczesnych miast. Wzór miast prawdziwie spójnych, innowacyjnych, produktywnych i kreatywnych w dziedzinie nauki, kultury i idei, a jednocześnie

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

miast zapewniających swoim mieszkańcom godziwe warunki życia i pracy. Wzór **miast, które łączą przeszłość z tętniącym życiem dniem dzisiejszym i przyszłością.**

CZĘŚĆ B1. Problemy i wyzwania

Długotrwałe tendencje rozwojowe powinny być wnikliwie analizowane pod kątem ich możliwego oddziaływania na przyszłość miast. Historia pokazuje bowiem, że przyszłość w znacznym stopniu jest definiowana przez przeszłość. Jednakże należy się pogodzić z tym, że nie da się przewidzieć rzeczywistych skutków obserwowanych obecnie trendów dla przyszłości miast, którą w znacznym stopniu kształtować będą również nieprzewidywalne dziś wydarzenia.

W tej części omówione są cztery główne grupy występujących obecnie tendencji rozwojowych:

- zmiany społeczne i polityczne,
- zmiany ekonomiczne i technologiczne,
- zmiany środowiska naturalnego,
- zmiany środowiska miejskiego.

W odniesieniu do każdej z tych grup zmian przedstawia się ich oczekiwany wpływ na miasta oraz wskazuje na wynikające z nich problemy i wyzwania, wobec których staną zarówno miasta jak i urbaniści.

1. Zmiany społeczne i polityczne

Tendencje zmian

Ogarniającym cały świat procesom globalizacji towarzyszy na „starym kontynencie" zjawisko „europeizacji". Postępujący proces unifikacji sprawia, że granice tracą swoje znaczenie, a czynnik czasu i odległości staje się mniej ważny. Obywatele różnych krajów nawiązują bezpośrednie kontakty, a miasta konkurują ze sobą w skali globalnej.

Na kulturę miast wpływają nie tylko nowości technologiczne, ale i kontrasty kulturowe, które pojawiają się w miastach wraz z napływem imigrantów. Następuje także różnicowanie popytu na usługi i dobra materialne w wyniku postępującego starzenia się ludności, zmniejszania się czasu spędzanego w miejscu pracy oraz szybkich zmian struktur społecznych i kulturowych ludności miast. Coraz więcej osób korzystających z usług oferowanych przez miasto mieszka poza jego granicami, co oznacza, że obok stałych mieszkańców pojawiają się nowe grupy „użytkowników miasta" i „konsumentów miasta".

Zachodzące w całej Europie radykalne zmiany sposobu rządzenia wpływają na kontekst planowania i zarządzania miastami. Deregulacja i prywatyzacja otwierają nowe możliwości rozwoju i drogi jego finansowania. Miasta zmuszone do konkurowania o inwestycje, wprowadzają często sposoby zarządzania rozwojem charakterystyczne dla przedsiębiorstw, zorientowane na krótki horyzont czasowy i finansowo motywowane zadania, odmienne od tradycyjnej działalności władz lokalnych wyrażającej przede wszystkim interes publiczny. Przejawia się to między innymi w rozwijaniu partnerstwa publiczno-prywatnego, silnym zaangażowaniu w marketing miasta i promowaniu spektakularnych inwestycji, mających stworzyć nowy wizerunek miasta. Towarzyszy temu niekiedy lekceważenie społecznego uczestnictwa w procesie planowania. Te uchybienia demokracji mogą się

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

pojawiać w miastach, które w nadmiernym stopniu upatrują źródła społecznych korzyści w działaniach sektora prywatnego.

Problemy

Mimo że czas tracony na podróże wydaje się ulegać skróceniu a nawet zanikać (dzięki zastępowaniu podróży przesyłem informacji), nie oznacza to, że wszyscy mieszkańcy odczuwają poprawę dostępności. Wielu ubogich mieszkańców nie korzysta z dobrodziejstw współczesnej łączności, transportu, urządzeń i usług. Obszary zamieszkałe przez bogatych mieszkańców wykazują tendencję do tworzenia zamkniętych enklaw, podczas gdy ubodzy mieszkańcy pozostają bezdomni lub żyją w upadających śródmieściach miast lub na przedmieściach.

W Europie Zachodniej wielu mieszkańców miast odczuwa zagrożenie dużą liczbą imigrantów. Narastać może przy tym poczucie wrogości, podsycane brakiem wzajemnego zrozumienia i uprzedzeniami wobec odrębnych kultur. Lęk przed przestępczością i katastrofami powodowanymi przez człowieka i naturę mogą dodatkowo wzmagać poczucie niepewności życia w mieście.

Starzenie się ludności europejskiej i zmieniająca się struktura gospodarstw domowych oraz słabnące więzi rodzinne, tworzą nowe wyzwania społeczne a także stawiają nowe wymagania społecznej i technicznej infrastrukturze miejskiej.

Ogromne problemy finansowe i socjalne, z którymi boryka się wiele miast, skutkują niedostatkami lokalnej demokracji, bowiem władze publiczne przerzucają na wolny rynek część swojej odpowiedzialności za zaspokajanie zbiorowych potrzeb. Mieszkańcy, czując się opuszczeni przez wybranych demokratycznie swych reprezentantów, tracą zaufanie do oficjalnej władzy. Oznacza to mniej respektu dla władzy, mniej cierpliwości i zaangażowania obywateli, co w konsekwencji może prowadzić do postaw konsumenckich i egoistycznych.

Wyzwanie dla miast przyszłości

Realizowanie szeregu takich podstawowych idei i celów, jak zrównoważony rozwój, utrzymywanie tożsamości miasta, rozwijanie życia społecznego, zapewnianie poczucia bezpieczeństwa i opieki zdrowotnej, staje się coraz bardziej trudnym i newralgicznym zadaniem w pracy urbanistów i w całym procesie planowania.

Rosnąca potrzeba stworzenia środowiska miejskiego dającego obok zdrowia i spokoju wysoką jakość życia, czyni ważnym wyzwaniem dla miast kształtowanie ich przyszłości w sposób zapewniający równowagę i harmonię pomiędzy aspektami społecznymi, ekonomicznymi i środowiskowymi rozwoju.

Budowanie nowej tożsamości w oparciu o ujawniające się wpływy kulturowe jest również jednym z tych wyzwań, które muszą podjąć miasta. Życie w mieście powinno sprzyjać rozwojowi różnorodnych grup kulturowych, zdolnych do współistnienia i wzajemnego respektowania swoich tradycji. Ponadto, miasta europejskie powinny rozwijać się w sposób ułatwiający migracje, pozwalając obywatelom państw członkowskich na łatwe przenoszenie się i osiedlanie w większości krajów.

Odnowa więzi pomiędzy różnymi generacjami i solidarności społecznej wydaje się być również sprawą kardynalnej wagi dla dobra i pomyślności życia przyszłych społeczności miejskich.

Innym ważnym wyzwaniem jest unowocześnianie sposobów funkcjonowania demokracji lokalnej, poszukiwanie nowych dróg zwiększenia udziału społecznego i uczestnictwa wszystkich podmiotów w celu zabezpieczenia wspólnych interesów. Udział społeczeństwa w demokratycznych procesach rządzenia pozwoli lepiej zrozumieć

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

potrzeby mieszkańców i może zapoczątkować przemiany kulturowe prowadzące do akceptacji różnorodnych rozwiązań, umożliwiających zaspokojenie potrzeb różnych grup społecznych przy zachowaniu jednocześnie, uznawanej przez wszystkich za wspólną, tożsamości całego miasta.

2. Zmiany ekonomiczne i technologiczne

Tendencje zmian

Z początkiem XXI wieku tempo rozwoju technologicznego – opartego na badaniach naukowych, innowacjach i ich rozpowszechnianiu w wielu dziedzinach nauki i techniki – jest większe niż kiedykolwiek w historii. Ma to wpływ na sposób życia, gospodarkę, struktury przestrzenne i jakość miast.

Powstanie i rozwój gospodarki opartej na wiedzy zmieniły zasadniczo siły napędowe rozwoju miast w Europie. Zaawansowane „usługi dla producentów" stają się wiodącą działalnością w miastach, podczas gdy powszechny dostęp do sieci informatycznej umożliwia pracę w domu i prowadzenie działalności handlowej i finansowej poprzez system elektroniczny. Ponadnarodowe korporacje organizują i prowadzą swoje interesy niezależnie od granic regionalnych i krajowych, wykorzystując zasoby, na przykład siły roboczej, tam, gdzie są one tanie i dostępne. „Korzyści aglomeracji" wynikające z koncentracji przemysłu przetwórczego straciły na znaczeniu, a czynnikami decydującymi o lokalizacji przedsiębiorstw stały się bogactwo i zróżnicowanie działalności prowadzonej w miastach oraz jakość środowiska miejskiego. Konkurencja międzynarodowa wymusza zarówno specjalizację jak i kooperację w funkcjonalnych i fizycznych sieciach miast. Gospodarka oparta na wiedzy nie tylko zmienia sposób produkcji i strukturę zatrudnienia, ale stwarza także nowe wymogi miejskim układom osadniczym.

Problemy

Łączność elektroniczna w pracy, w domu jak i w handlu i interesach, może spowodować zmniejszenie zapotrzebowania na miejskie obiekty usługowe. Z drugiej jednak strony, ten proces może generować znacznie większy ruch dostawczy w i tak już przeciążonych ruchem centralnych dzielnicach miast. Większość działających w skali globalnej firm przemysłowych i usługowych lokalizuje swe zakłady bez przyjmowania zazwyczaj zobowiązań wobec miast, ponieważ międzynarodowe przesłanki ekonomiczne coraz silniej przeważają nad lokalnymi warunkami społecznymi, środowiskowymi i względami bezpieczeństwa.

Co więcej, globalizacja gospodarki wzmacnia wpływ czynników zewnętrznych na rozwój miasta. Otwierając, z jednej strony, nowe możliwości rozwoju, osłabia jednocześnie często tradycyjną gospodarkę lokalną, co prowadzi do spadku wartości miejscowych zasobów i do zanikania gospodarczych i kulturalnych więzi między miastem i regionem. Bez reakcji i działań władz lokalnych chroniących interesy słabszych grup społecznych, siły gospodarcze mogą powodować również wykluczenia społeczne i niedostatek.

Wyzwania dla miast przyszłości

Gospodarka oparta na wiedzy będzie ważniejsza od konwencjonalnych przemysłów, a optymalizacja jej wydajności może doprowadzić do zwiększenia wolnego czasu obywateli. Może się to łączyć z powstaniem większego spektrum usług służących wypoczynkowi jak i rozwojem nowych działalności wypełniających wolny czas, zarówno w środowisku miejskim jak i wirtualnym.

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

Nowe rodzaje działalności gospodarczej powinny również wpłynąć na ożywienie centralnych dzielnic miasta, zmniejszenie zanieczyszczenia środowiska, odbudowę walorów krajobrazowych i bogactwa przyrodniczego na obrzeżach miast i w ich wiejskim otoczeniu. Kulturowe i środowiskowe walory będą w coraz większym stopniu uznawane za istotny czynnik konkurencyjności miast, a tożsamość historyczna i jakość każdego z miast ogrywać będzie wybitną rolę w ich rozwoju. Miasta będą musiały umacniać swe przewagi konkurencyjne, aby zapewnić sobie pomyślność w uwarunkowaniach tworzonych przez sieci miast rozwijające się w różnych zasięgach i oferujących nowe formy współpracy.

Istotne wyzwanie polegać będzie na realizacji tych zadań w taki sposób, aby zdecydowana większość społeczności lokalnej je popierała i aktywnie w nich uczestniczyła.

3. Zmiany środowiska przyrodniczego

Tendencje zmian

Środowisko naturalne jest pod stałą silną presją spowodowaną wzrostem działalności gospodarczej, ciągłą urbanizacją pochłaniającą tereny, spadkiem znaczenia rolnictwa i rozwojem sieci infrastruktury i usług. Pod wpływem rozwoju gospodarczego stopniowo zanikają tereny otwarte w miastach i wokół nich.

Środowisko naturalne zagrożone jest również przez zanieczyszczenia i rozrzutne korzystanie z nieodnawialnych zasobów. Wzrastające skażenie ziemi, wody i powietrza, hałas i zamglenia poważnie grożą przekroczeniem odporności środowiska naturalnego i utratą jego zdolności do regeneracji. Zmiany klimatu powodują, że warunki atmosferyczne stają się mniej stabilne, z większymi opadami, silnymi wiatrami, turbulencjami i podnoszeniem się poziomu wód morskich.

Problemy

Złe warunki zdrowotne w miastach są konsekwencją działań powodujących zanieczyszczenia i wzrost wytwarzanych odpadów. Mniej przestrzeni otwartych i mniej różnorodności biologicznej w miastach stanowi zagrożenie dla jakości życia miejskiego i przestrzeni publicznych. Pogarsza się stan środowiska na obrzeżach większości miast. Rolnictwo i tereny otwarte ustępują przed zabudową, użytkowaniem i działalnościami, które nie są właściwe w obszarach wiejskich.

Powodzie, których skutki odczuto prawie wszędzie w Europie, powodować będą poczucie zagrożenia. Aglomeracjom nadmorskim może zagrażać jeszcze większe niebezpieczeństwo spowodowane podniesieniem poziomu mórz. Potężne burze, lawiny i osunięcia ziemi spowodują wzrost troski o ochronę ludności przed zagrożeniami naturalnymi.

Wyzwania dla miast przyszłości

Zagrożenia związane z degradacją środowiska przyrodniczego w mieście stwarzają szereg wyzwań dla miast przyszłości. Zasada zachowania szczególnej ostrożności i analizy środowiska muszą być włączone do procesów podejmowania decyzji w każdym przypadku, a nie tylko wówczas, kiedy dokonywanie oceny wpływu na środowisko jest obowiązkowe. Podejście do miast jako ekosystemów musi zostać zakorzenione w zarządzaniu miastami.. Konieczne jest znalezienie równowagi pomiędzy ekonomicznie uzasadnionym rozwojem miasta

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

i zapewnieniem zdrowych warunków życia. Ważnym zadaniem staje się znalezienie odpowiednich środków finansowych na ochronę i konserwację terenów przyrodniczych i ochronę różnorodności biologicznej. Potrzeba utrzymania równowagi środowiska wymaga właściwego zarządzania przestrzenią, którego podstawowym narzędziem jest planowanie i urbanistyka.

Utrzymanie rolnictwa na obrzeżach miast ma zasadnicze znaczenie dla równowagi ekologicznej. Bliskie sąsiedztwo terenów rolnych z terenami zabudowy miejskiej w żadnym przypadku nie jest zjawiskiem negatywnym i powinno być popierane i promowane. Należy tworzyć zachęty finansowe dla ochrony i rozwijania przedsiębiorstw rolniczych, zwłaszcza takich, które dostarczają swoje produkty na lokalny rynek i stosują metody produkcji zdrowej żywności.

4. Zmiany środowiska miejskiego

Tendencje zmian

Miasto nigdy nie było jednorodnym układem ciągłej i intensywnej zabudowy. Charakteryzowało się różnorodnością form zabudowy i przestrzeni miejskich. Zagospodarowanie miast i regionów nie jest wyłącznie rezultatem współczesnych technik planowania przestrzennego, ale także niekontrolowanego i nieplanowanego rozwoju w przeszłości. Warunki, w jakich będzie następował dalszy rozwój miast, ulegają zmianom. Techniki łączności i informatyki pozwalają na komunikowanie się w sposób bezpośredni i natychmiastowy w skali światowej. Fizyczna dostępność oraz transport osób i dóbr ulega radykalnej poprawie w wyniku szybkiego rozwoju i doskonalenia optymalnie i efektywnie zarządzanej sieci infrastruktury. Systemy te funkcjonują coraz wydajniej przy obniżonych kosztach, tworząc nowe rozwiązania oraz nowe formy i układy urbanistyczne.

Problemy

Rozwój infrastruktury transportowej, zapewniający lepszą dostępność terenów, tworzy równocześnie nowe bariery i przeszkody, zwłaszcza dla poruszania się pieszych i wolniejszych środków transportu. W rezultacie, dominująca struktura przestrzenna dzieli i rozbija poszczególne jednostki urbanistyczne i układy krajobrazowe. Suburbanizacja i rozprzestrzenianie się funkcji miejskich w kierunku peryferii prowadzi do wydłużania drogi pojazdów, a w efekcie do pogorszenia jakości obsługi i usług. Dodatkowym problemem miast staje się spadek ilości pasażerów w transporcie publicznym i wzrost użytkowania pojazdów prywatnych.

W kategoriach ekonomicznych proces globalizacji wyraża się dekoncentracją produkcji w skali światowej i koncentracją zarządzania i funkcji z tym związanych w dużych miastach. Może to prowadzić do szybkiego wzrostu regionów metropolitalnych kosztem innych jednostek osadniczych w sieci miast.

Narastające różnice między różnymi grupami społecznymi spowodują nie tylko zmiany w sposobie zarządzania miastami, ale także nasilenie kontrastów pomiędzy dużymi obszarami ubóstwa i degradacji a wysokiej jakości nowymi osiedlami i zespołami aktywizacji gospodarczej oraz dobrze utrzymanymi dzielnicami mieszkaniowymi uprzywilejowanych grup społecznych.

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

Wyzwania dla miast przyszłości

Nowe rozwiązania techniczne w dziedzinie łączności, informatyki i transportu powinny być wykorzystane w taki sposób, aby zyskali na tym obywatele i całe życie miejskie. Wyważenie wartości historycznych i kulturowych oraz zmian wnoszonych przez nowe technologie może pozwolić na wykreowanie nowej tożsamości miasta, która tworzyć będzie bardziej atrakcyjne środowisko życia w mieście. Rozwój technologii powinien być w pełni wykorzystany do zapewnienia zrównoważonego i stabilnego rozwoju przyszłych miast.

Nowe zasady projektowania urbanistycznego potrzebne są wszędzie tam, gdzie stare i nowe części miasta muszą być planowane w sposób spójny i zapewniający właściwe rozwiązania wiążące przeszłość z przyszłością, Powstać również muszą trwałe powiązania między terenami otwartymi i zabudowanymi w różnych zasięgach, od jednostki mieszkaniowej do miasta, i od sieci miast do Europy. Formy zagospodarowania przestrzennego powinny integrować różne struktury socjalne i miejskie, i sprzyjać podnoszeniu poziomu życia. Wypoczynek w mieście może stać się kombinacją środowiska fizycznego i wirtualnego, w trudnej obecnie do przewidzenia formie.

Równocześnie należy pamiętać, że znaczna część użytkowników miasta w nim nie mieszka. Dla tej grupy ludzi ważne jest oferowanie na zasadach komercyjnych usług i środowiska o wysokiej jakości. Działania planistyczne powinny pobudzać prawdziwe zaangażowanie społeczne i chronić wspólne dobro – podstawowe narzędzie tworzenia trwałej spójności społecznej.

Kryteria planowania rozwoju gospodarczego powinny nawiązywać do konkurencji gospodarczej między miastami i z tego powodu konieczne będzie w procesie planowania stosowanie myślenia strategicznego.

Podsumowując, należy stwierdzić, że unikalny charakter miejskiej kultury europejskiej, stanowiącej dziedzictwo historii i określonego stylu życia miejskiego, stawia przed urbanistami-profesjonalistami wysokie wymagania świadomego i umiejętnego tworzenia nowych form zagospodarowania zgodnie z potrzebami mieszkańców miast XXI wieku.

CZEŚĆ B2. Zaangażowanie urbanistów

Ta część Karty przedstawia zadania urbanistów zajmujących się planowaniem przestrzennym w Europie. Wskazuje na system wartości, którym urbaniści mają się kierować doradzając władzy publicznej i społecznościom miejskim, aby umożliwić realizację Wizji i stosować zasady wyrażone w Karcie.

Planowanie przestrzenne jest zasadniczo pracą zespołów wielodyscyplinarnych, angażującą w złożone działania profesjonalistów z wielu dziedzin oraz innych aktywnych uczestników gospodarowania przestrzenią. Przedstawiane zadania mają na celu wydobycie specyfiki zawodu urbanisty, która go odróżnia od innych uczestników gospodarowania przestrzenią. Jednocześnie mają one dać wyraz potencjalnej sile oddziaływania tego zawodu, wzmacniając poczucie wiary w siebie, spójności i solidarności środowiska urbanistów.

Rola urbanisty ewoluuje wraz z rozwojem społeczeństwa, systemu prawa gospodarki przestrzennej i zasad urbanistyki. Te zmieniają się zależnie od uwarunkowań politycznych i społecznych kraju, w którym urbaniści działają jako projektanci, pracownicy administracji, doradcy, nauczyciele lub instruktorzy. Urbanistów wyróżnia spośród innych zawodów koncentracja uwagi na interesach społecznych, traktowanie miasta czy regionu jako wyodrębniającej się całości oraz dalekosiężne spojrzenie w przyszłość.

Urbaniści analizują, nakreślają, wdrążają i monitorują strategie rozwojowe oraz służące realizacji tych strategii polityki i projekty, a także – tak jak specjaliści w każdej innej dziedzinie – wnoszą wkład w szkolenie zawodowe

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

i prace badawcze, aby dostosowywać w sposób ciągły nauczanie zawodu do aktualnych i przyszłych wymagań. Urbaniści uczestniczą aktywnie w różnych fazach i zakresach przedmiotowych procesu planistycznego, jakkolwiek ich rola i udział w tym procesie jest zmienna.

Jest już powszechnie rozumiane, że zadaniem planowania jest nie tylko sporządzanie planów. Planowanie jest częścią procesu politycznego zmierzającego do wyważenia interesów publicznych i prywatnych, aby rozwiązać konflikty dotyczące użytkowania przestrzeni i treści programów rozwojowych. Wskazuje to na znaczenie urbanisty jako mediatora. Zdolności pośredniczenia w sporach i prowadzenia negocjacji będą nabierać, dziś i w przyszłości, coraz większego znaczenia.

Wypełnienie przez urbanistę jego roli stwarzać będzie konieczność sprostania większym zadaniom niż kiedykolwiek w przeszłości. Wymagać będzie od niego umiejętności projektowania, syntetyzowania, zarządzania i administrowania, które są niezbędne dla wspierania i ukierunkowywania społecznego procesu planowania we wszystkich jego fazach. Będzie również wymagać od urbanisty podejścia naukowego a także zdolności doprowadzania do społecznego konsensu, który uznaje zarówno zróżnicowane preferencje jednostek jak i polityczne decyzje dotyczące realizacji, monitorowania i oceny planów i programów oraz ich ewentualnych zmian.

Złożone i pełne wyzwań zadania urbanisty w XXI wieku wymagają od urbanistów szczególnego zaangażowania w działalność jako politycznych doradców, projektantów, zarządców miast i naukowców.

Urbanista-humanista i pracownik naukowy:

– Analizuje obecne zjawiska i tendencje rozwojowe w ich szerokim geograficznym kontekście, skupiając uwagę na długookresowych potrzebach, aby dostarczyć pełnych, klarownych i dokładnych informacji decydentom, innym podmiotom ważącym na rozwoju miast oraz opinii publicznej.

– Sięga po dostępne dane, dostosowane do przyjętych w Europie mierników rozwoju, oraz korzysta z interaktywnych sposobów ich prezentacji, aby ułatwić debaty publiczne i powszechne zrozumienie proponowanych rozwiązań i całego procesu podejmowania decyzji.

– Posiada stosowną wiedzę o współczesnych doktrynach, teoriach, badaniach i praktyce planowania, co wymaga od niego ustawicznego dokształcania.

– Uczestniczy w prowadzeniu szkoleń zawodowych i nauczania, wspomagając rozwój praktyki planistycznej w Europie oraz wiążąc tę praktykę z teorią.

– Pobudza zdrową i konstruktywną krytykę teorii i praktyki planowania przestrzennego oraz dzieli się rezultatami swych doświadczeń i badań, przyczyniając się w ten sposób do rozwoju wiedzy i kompetencji w dziedzinie planowania.

Urbanista-projektant planów i twórca wizji:

– Rozpatruje problemy rozwoju wiążąc lokalne i regionalne strategie z globalnymi tendencjami (myśli globalnie, działa lokalnie).

– Poszerza wszystkim szanse i możliwości wyboru, czując się szczególnie odpowiedzialnym za reagowanie na potrzeby osób i grup upośledzonych.

– Stara się o ochronę integralności środowiska przyrodniczego, doskonałość projektów urbanistycznych i podejmuje wysiłki na rzecz zachowania dziedzictwa kulturowego środowiska miejskiego dla przyszłych pokoleń.

– Opracowuje możliwe warianty rozwiązań odpowiadających na występujące problemy i wyzwania, analizując zarówno oddziaływanie tych rozwiązań na środowisko jak i odporność środowiska, umacnia w pro-

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

ponowanych rozwiązaniach tożsamość lokalną i uczestniczy w ich realizacji przez sporządzanie programów i studiów wykonalności.

– Tworzy i opracowuje wizje rozwoju przestrzennego obrazujące możliwości ogólnego rozwoju miast i regionów.

– Wskazuje na optymalną lokalizację zamierzeń inwestycyjnych w krajowej i międzynarodowej sieci miast i regionów.

– Przekonuje wszystkie zainteresowane strony do wspólnej, długookresowej wizji rozwoju miast i regionów wychodzącej poza indywidualne interesy i cele.

Urbanista-doradca polityczny i mediator:

– Przestrzega zasady solidarności, subsydiarności i równości w podejmowanych decyzjach oraz w planowanych rozwiązaniach i ich realizacji.

– Doradza władzom publicznym przedstawiając cele, oczekiwane efekty i problemy realizacji różnych zamierzeń, a także plany i projekty służące dobru publicznemu.

– Zaleca i opracowuje propozycje instrumentów prawnych mających zapewnić efektywność i sprawiedliwość społeczną w polityce przestrzennej.

– Ułatwia partycypację społeczną i współpracę władz lokalnych, innych decydentów, podmiotów gospodarczych i mieszkańców, aby skoordynować oraz zapewnić spójność i ciągłość działań kształtujących przestrzeń.

– Współpracuje z wszystkimi zainteresowanymi podmiotami w przygotowaniu projektów decyzji władz rozwiązujących na zasadzie kompromisu występujące konflikty.

– Zabiega o wysoki poziom komunikacji społecznej przynoszącej znajomość i zrozumienie proponowanych rozwiązań urbanistycznych wśród ich przyszłych użytkowników.

Urbanista-zarządca i administrator:

– Stosuje w procesie rozwoju przestrzennego metody zarządzania strategicznego raczej niż plany spełniające tylko biurokratyczno-administracyjne wymagania.

– Zapewnia skuteczność i efektywność przyjmowanych rozwiązań biorąc pod uwagę ich realność ekonomiczną oraz skutki środowiskowe i społeczne, zgodnie z wymogami zrównoważonego rozwoju.

– Uwzględnia zasady, cele i zadania zawarte w Europejskiej Perspektywie Rozwoju Przestrzennego i innych dokumentach określających politykę Unii Europejskiej, aby dostosować lokalne i regionalne projekty do europejskich strategii i polityk.

– Koordynuje działania prowadzone na różnych poziomach i w różnych sektorach zarządzania, aby zapewnić współpracę, zaangażowanie i wzajemne wsparcie wszystkich szczebli władz terytorialnych i administracji rządowej.

– Stymuluje rozwijanie partnerstwa publiczno-prywatnego, aby pobudzać inwestycje, tworzyć miejsca pracy i osiągać spójność społeczną.

– Stara się o uzyskanie środków z funduszy Unii Europejskiej zachęcając władze lokalne i regionalne do udziału w programach i projektach współfinansowanych przez Unię.

– Monitoruje oddziaływanie planów, aby zapobiec nieprzewidzianym i niepożądanym ich skutkom i proponuje zamienne rozwiązania oraz działania korygujące, zapewniając stałe sprzężenie zwrotne pomiędzy planami i ich realizacją.

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

Aneks

Tło historyczne

Nowa Karta Ateńska została przyjęta przez ECTP w maju 1998 roku na międzynarodowej konferencji w Atenach. Zdecydowano wówczas, że ECTP będzie aktualizować Kartę co cztery lata. Niniejszy dokument, przygotowany przez komitet redakcyjny ECTP, jest wynikiem takiej aktualizacji.

Istotne jest porównanie Karty ERU z oryginalną Kartą Ateńską z 1933 r., która wskazywała jak budować miasta o dużej gęstości zaludnienia obszarów mieszkaniowych i skoncentrowanych miejscach pracy przy wykorzystaniu wysoce wydajnego transport u publicznego. Uwaga Nowej Karty i jej obecnej aktualizacji ogniskuje się na mieszkańcach i użytkownikach miast oraz ich potrzebach w szybko zmieniającym się świecie. Karta promuje **wizję miasta spójnego**, do której spełnienia może doprowadzić planowanie przestrzenne i wspólny wysiłek urbanistów oraz ludzi innych zawodów. Karta dotyczy też nowych zasad rządzenia i sposobów wciągania obywateli w procesy podejmowania decyzji poprzez nowe formy komunikowania się z wykorzystaniem technologii informatycznych. Jest to jednocześnie wizja realistyczna w ocenie, gdzie planowanie może wywierać istotny wpływ na rozwój miast, a gdzie spełnia tylko ograniczoną rolę.

Kluczowe pojęcia

Aby ułatwić zrozumienie Karty, podajemy sens nadawany stosowanym w niej pojęciom:

Miasto (*polis, civitas*): osada ludzka o pewnym stopniu spójności. Pojęciem tym obejmuje się nie tylko konwencjonalne zwarte miasto, ale także złożone układy osadnicze, regiony miejskie i miasta w sieciach.

Przestrzenny (używany jako przydawka do takich rzeczowników jak: zasięg, perspektywa, planowanie, rozwój): odnoszący się do przestrzeni fizycznej we wszystkich jej wymiarach oraz do znajdujących się w tej przestrzeni terenów, ludzi i działalności.

Planista przestrzenny, urbanista:[1] profesjonalista zajmujący się zarządzaniem i organizacją użytkowania przestrzeni, którego specjalnością jest wyrażanie w formach przestrzennych teoretycznych koncepcji i sporządzanie planów zagospodarowania przestrzennego.

Powiązanie: funkcjonalna, wirtualna lub fizyczna relacja elementów – w Karcie, głównie miast w przyjętym wyżej, szerokim rozumieniu miasta.

Sieć: luźna całość składająca się z powiązanych ze sobą jednostek, działających według pewnych wspólnych zasad i zdolnych reagować w zgodny sposób.

Integracja: organizacja elementów systemu działających według wspólnych zasad i wykazujących silne poczucie jedności.[2, 3]

[1] W tym miejscu w tłumaczeniu użyto obu pojęć: z angielskiego „planista" (z dodatkiem „przestrzenny") i z francuskiego „urbanista" jako synonimy opisujące tę samą profesję (przyp.red.).

[2] Na zakończenie ECTP dziękuje zespołowi redakcyjnemu Karty w składzie: Paulo V.D. Correia (koordynator), Virna Bussadori, Jed Griffiths, Thymio Papayannis, Jan Vogelij i Maro Evangelidou (współpraca) oraz organizacjom urbanistów z Francji (SFU), Polski (TUP), Słowenii (DUPPS), Belgii (VRP), Holandii (BNSR),Grecji (GPA), Malty (MaCP) i w końcowej fazie także z Niemiec (SRL) za ich cenny wkład w aktualizację Karty (przyp. red.).

[3] Tłumaczenie z publikacji: *La Nouvelle Charte d'Athenes 2003 The New Charter of Athens*. Alinea, Firenze 2003 (ISBN 88-8125-782-3); przekład z edycji francuskiej: Stanisław Wyganowski; przekład porównawczy z edycji angielskiej: Stanisław Furman i Bogdan Wyporek. Wersja polska do pozyskania ze strony: http://www.tup.org.pl/download/Karta _Atenska_ 2003-1.pdf; wersja angielska: htp://www.unige.ch/cuepe/virtual_campus/module _landscape/_31_ville_debat_ ctuel/pdf/New_Athen_charter_2003_english.pdf

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

KARTA PLANOWANIA EUROPEJSKIEGO
WIZJA MIAST I REGIONÓW (TERYTORIÓW) EUROPY W XXI WIEKU

Wezwanie do działania

1. Europa potrzebuje miast i regionów (terytoriów), które są silne i w których dobrze się żyje. Planowanie przestrzenne jest zatem istotne dla przyszłości Europy. W szczególności pomaga utrzymać nasze wspólne zasoby ziemi, powietrza i wody, które podlegają wciąż narastającej presji rozwojowej. Jeśli Europa ma rozwijać gospodarkę w sposób zrównoważony oraz mieć uczciwe i sprawiedliwe społeczeństwa, planowanie musi być efektywne. Szczególnie mocną stroną planowania przestrzennego jest jego zdolność do zapewniania możliwości i przeciwdziałania zagrożeniom, wynikającym z nowego rozwoju. Dlatego cechują go perspektywy długoterminowe, a jednocześnie szybkość działań.

2. Zasady określone w niniejszej Karcie Planowania Europejskiego powinny być przyjęte przez wszystkich, w tym rząd, władze lokalne, agencje, stowarzyszenia obywatelskie, organizacje pozarządowe i sektor prywatny. Karta ta stanowi zatem wspólny punkt odniesienia dla wszystkich, którzy ponoszą odpowiedzialność lub posiadają władzę nad przyszłością miast i regionów (terytoriów) Europy.

3. Karta Planowania Europejskiego jest więc skierowana nie tylko do profesjonalnych urbanistów, ale jest również apelem do działania skierowanym do wszystkich, których polityka i programy pomogą ukształtować przyszłość Europy, jej miast i regionów (terytoriów), i wszystkich innych miejsc, w tym odległych społeczności wiejskich i wyspiarskich. Dokument zawiera zatem:

– „Wspólną wizję i zasady", których urbaniści w całej Europie są zobowiązani przestrzegać i które ukierunkowują ich działania w celu osiągnięcia większej i bardziej długotrwałej spójności i zwartości. Cel ten zostanie osiągnięty poprzez rozwój sieci miast i regionów (terytoriów), które są połączone we wszystkich skalach i obejmują całe społeczeństwo;

– „Wspólną perspektywę i program działania" do współpracy wszystkich decydentów i podmiotów na wszystkich poziomach społeczeństwa obywatelskiego, w tym rządu, przedsiębiorstw, pedagogów, organizacji pozarządowych, grup interesów społecznych a szczególnie pojedynczych obywateli.

Planowanie przestrzenne

4. Planowanie umożliwia społeczności formułować strategiczne wizje w celu osiągnięcia swoich przyszłych zamierzeń. Takie wizje mają moc istotnego i bezpośredniego wpływu na tworzenie wspaniałych miejsc i zapewnianie możliwości bardziej zrównoważonej przyszłości dla społeczności w całej Europie. Planowanie przestrzenne działa we wszystkich skalach, od planów lokalnych do krajowych, transgranicznych i europejskich.

5. Różnorodność w Europie znajduje odzwierciedlenie w lokalnych odrębnościach i interdyscyplinarnym charakterze zawodu planowania w całej Europie. Gwarantuje to, że planowanie uwzględnia zróżnicowanie jej miast, regionów (terytoriów) lub innych terenów, w zakresie ich geografii, środowisk, krajobrazów i kultur. ECTP-CEU reprezentuje organizacje urbanistyczne, które działają w ramach szerokiej gamy systemów planowania. Karta ta nie zaleca zatem jednego konkretnego systemu, ale podkreśla potencjalną wartość

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

planowania jako pozytywnego narzędzia i kreatywnego wysiłku, niezależnie od ram administracyjnych, w jakich musi działać.

6. Urbaniści są więc strażnikami przyszłości Europy. Poprzez ECTP-CEU realizują oni następujący trzyelementowy program wspierania Europy w radzeniu sobie z wyzwaniami, przed którymi staje:

– zapewnienie poparcia dla działań niezbędnych do zabezpieczenia przyszłości europejskich społeczeństw i ich kontekstu przestrzennego;

– szukanie sojuszu z tymi, którzy mają wspólne powody w planowaniu przyszłości Europy, i

– kontynuacja działań poprzez pracę swoich członków w przedstawianiu Wizji dla społeczności lokalnych, miast, regionów (terytoriów) i całej Europy.

Karta

7. W celu zapewnienia podstaw dla realizacji tego planu ECTP-CEU przygotowała Kartę Planowania Europejskiego. Karta ta jest kontynuacją Nowej Karty Ateńskiej 2003 i określa specyfikę rygorów planowania przestrzennego i jego potencjał. Ma ona na celu wzmocnienie zaufania, spójności i solidarności w praktyce planowania przestrzennego.

8. Część A Karty Planowania Europejskiego prezentuje **Wizję** przyszłości europejskich miast i regionów (terytoriów) w odpowiedzi na wyzwania, przed którym stoi Europa. To jest wizja sieci miast i regionów (terytoriów), które:

– przyczyniają się do dobrobytu i jakości życia mieszkańców i innych zainteresowanych stron;

– zachowują bogactwo kulturowe i różnorodność, dziedziczone wraz z długą historią;

– stają się ściślej połączone poprzez szeroki zakres powiązań funkcjonalnych, społecznych i kulturowych;

– są bardziej konkurencyjne, przy jednoczesnym dążeniu do komplementarności i współpracy; oraz

– integrują środowisko stworzone przez człowieka z naturalnymi ekosystemami, przy jednoczesnym zachowaniu różnorodności biologicznej, a także biorąc pod uwagę potrzebę radzenia sobie ze zmianami klimatu.

9. Część B Karty Planowania Europejskiego określa **Zadania** dla planowania przestrzennego i planistów w dostarczaniu Wizji w świetle kluczowych globalnych wyzwań, które stoją przed Europą. Od dawna istnieją podstawowe zasady planowania, które pozostają aktualne dziś w takim samym stopniu, jak kiedyś. Jednak zostały one podkreślone w niniejszej Karcie, aby odzwierciedlić nowe problemy i nowe polityczne punkty zainteresowania, które pojawiają się w pierwszej ćwierci XXI wieku.

10. Część C Karty Planowania Europejskiego określa **Zobowiązania** europejskich urbanistów do realizacji Wizji przedstawionej w części A. Zawód urbanistów jest zjednoczony przez te zobowiązania w celu promowania standardów zawodowych i wspólnego programu działania dla wszystkich społeczności.

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

CZĘŚĆ A. Wizja dla europejskich miast i regionów – terytoriów

1. Zintegrowane i połączone miasta i regiony (terytoria)

Zintegrowanie w przestrzeni

11. W wieku XX planowanie stale zajmowało się problemem zagrożeń dla jakości życia w europejskich miastach i regionach (terytoriach). Dotyczyło to zarówno większych aglomeracji miejskich (np. Londyn i Paryż) jak i odległych społeczności wiejskich i wyspiarskich (np. Norwegii, czy Malty). Nasze obszary miejskie cierpią z powodu upadku tradycyjnych gałęzi przemysłu, wykluczenia społecznego, bezrobocia, rozlewającej się zabudowy, upadających centrów miast, przestępczości, poważnych zanieczyszczeń i degradacji środowiska. Obszary wiejskie, często korzystające z lepszego środowiska naturalnego, doświadczają nacisków ekonomicznych, które są często połączone z utratą podstawowych usług i dostępu do atrakcji / udogodnień.

12. Te tendencje w mieście i na wsi zostały spotęgowane globalizacją i wzrastającą homogenizacją kultury. Dają one początek nowym presjom rozwojowym i erozji tożsamości lokalnej. W związku z tym, obecny stan miast i regionów (terytoriów) w Europie jest daleki od ideału. Stają one przed zniechęcającymi wyzwaniami, które wymagają lepszej integracji działań rządu, wspólnot i sfer biznesu.

13. Integracja zostanie osiągnięta poprzez sieciowanie miast, z których wiele wykracza poza granice państwowe w ramach kontynentu europejskiego i jego sąsiadów. Zintegrowane miasto i region (terytorium) wymaga wrażliwości w odniesieniu do połączenia środowiska zabudowanego i naturalnego. Wymaga również skutecznych i efektywnych połączeń pomiędzy poszczególnymi działaniami miejskimi, sieciami infrastruktury oraz technologiami informacyjnymi i komunikacyjnymi.

14. Karta Planowania Europejskiego promuje więc wizję Europy bazującej na „Zintegrowanych i połączonych miastach i regionach (terytoriach)", które są łatwo dostępne dla wszystkich, którzy w nich żyją, pracują i je odwiedzają oraz które są globalnie powiązane. Ta wizja jest celem, do którego my, planiści Europy, jesteśmy zobowiązani – a cel ten można osiągnąć poprzez połączone wysiłki wszystkich stron zainteresowanych rozwojem i zarządzaniem obszarów miejskich i wiejskich.

Zintegrowanie w czasie

15. Nasza wizja to przyszłość Europy, która łączy się także z jej przeszłością. Europejskie miasta i regiony (terytoria) wyróżniają się długą historią rozwoju, ściśle odzwierciedlającą cechy charakterystyczne struktur instytucjonalnych, kulturowych, społecznych i gospodarczych. To ta historia i różnorodność tworzą lokalne odrębności i tożsamości.

16. Przeszłość stanowi bezcenną lekcję na przyszłość w odniesieniu do problemów, których należy unikać i możliwości, które mogą być stworzone.

- Miasta i regiony (terytoria) muszą zachować swoją odrębność i zmniejszać skłonność do ich ujednolicania i rozdrabniania ich struktury.
- Działalność człowieka powinna być lokalizowana w centrum obszarów zurbanizowanych, a tendencję do rozpraszania się na tereny niezurbanizowane, pochłaniającą obszary wiejskie i naturalne, należy odwrócić.
- Trzeba budować nowe sieci transportowe i infrastrukturalne, ale nie w sposób, który zachęca do tworzenia rozproszonych w przestrzeni aktywności i stoi w sprzeczności ze zrównoważonymi środkami transportu.

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

– Ukształtowane społeczności muszą być wspierane i nie powinny być już więcej wchłaniane przez nieokreśloną miejską masę, tracąc swoją tożsamość i charakter.

17. Istnieje wiele cech obecnego życia miasta, które cenimy i które mamy nadzieję przekazać przyszłym pokoleniom. Kluczowym problemem naszych istniejących miast jest ograniczona łączność, nie tylko w sensie fizycznym, ale także w odniesieniu do czasowych więzi wielokulturowych korzeni, które stworzyły naszą własną tożsamość i odrębność lokalną. Podczas gdy rozszerzamy w przestrzeni nasze fizyczne powiązania, musimy znaleźć też sposoby zachowania w czasie naszej odrębności kulturowej.

2. Spójność społeczna i łączność

Społeczna równowaga

18. Naszą Wizją jest Europa, która promuje sprawiedliwość społeczną poprzez spójność i łączność. Przyszły dobrobyt ludzkości wymaga, by traktować ludzi zarówno jako jednostki, z zachowaniem praw człowieka, które muszą być chronione, a także jako ludzi w ramach społeczności, do której należą. Jest to ważny czynnik integracji miast i regionów (terytoriów) w Europie, które muszą równoważyć interesy społeczeństwa jako całości, z potrzebami i prawami mniejszości oraz poszczególnych obywateli.

19. Istnieją rosnące nierówności społeczne, które są pogłębione przez nieregulowane rynki i globalizację. Potrzebna jest większa spójność społeczna, aby zapewnić wyższy poziom bezpieczeństwa i większe poczucie bezpieczeństwa dla miast i regionów (terytoriów), i innych obszarów. Wykracza to poza ułatwianie wyrażania wielokulturowości i wymiany kulturalnej. Na przykład lepsza łączność zwiększy możliwości gospodarcze i szanse zatrudnienia dla wszystkich osób mieszkających i pracujących w jej zasięgu. Jednocześnie zapewni bardziej sprawiedliwy dostęp do edukacji, opieki zdrowotnej i innych usług socjalnych. W celu rozwiązania tych problemów społecznych konieczne jest opracowanie nowego podejścia do zarządzania i zaangażowania społeczności, które dotyczyć będzie wszystkich zainteresowanych stron. Bez tych działań problemy społeczne, takie jak bezrobocie, ubóstwo, wykluczenie społeczne i przestępczość nie zostaną skutecznie rozwiązane.

Różnorodność kulturowa

20. Wraz z rosnącą tendencją do integracji na kontynencie europejskim, miasta i regiony (terytoria) powinny stać się prawdziwie wielokulturowe i wielojęzyczne. Nowe połączenia zwiększą mobilność i możliwości integracji. Powiązania te powinny być kształtowane z wrażliwością kulturową, tak aby umożliwić ludziom utrzymanie ich społecznego, kulturowego i historycznego dziedzictwa i charakteru, i odgrywać pełną rolę przy podejmowaniu decyzji, które będą miały wpływ na ich społeczne i fizyczne środowisko. Bez wrażliwości nie osiągniemy takiego stopnia kulturowej i społecznej integracji, który mógłby zrównoważyć potrzebę utrzymania różnorodności z zachętą do integracji i przyjęcia wspólnych wartości oraz wizji miejsc i krajobrazów, które ze sobą dzielimy.

Społeczne zaangażowanie i upoważnienie do działania

21. Obecne systemy zarządzania miastami są często ograniczane przez poglądy i głosy stałych, zamożnych mieszkańców lub potężne siły biznesu. Prowadzi to do priorytetowego traktowania grup lobbystycznych. Europejskie miasta i regiony (terytoria) powinny w przyszłości zwracać większą uwagę na potrzeby i dobro wszystkich

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

grup społecznych. Wykracza to poza poglądy obecnych lokalnych mieszkańców i ich własne interesy. Muszą być uwzględniane potrzeby grup zmarginalizowanych i wykluczonych (np. zagraniczni nisko wykwalifikowani pracownicy), jak i wysoce mobilnych profesjonalistów (zamieszkałych na czas dłuższy lub krótszy). Muszą być także uwzględniane reakcje zakorzenionych i endogennych lokalnych społeczności i wpływ zmian na jakość ich życia.

22. Potrzebne są nowe systemy reprezentacji i uczestnictwa:

– zapewniające nowe formy dostępu do informacji,
– promujące większe zaangażowanie sieci „aktywnych obywateli", oraz
– wspierające demokrację lokalną i wzmacnianie społeczności.

Takie działania pomogą wzmocnić głos i zaangażować wszystkich mieszkańców i inne zainteresowane strony, a tym samym zapewnić ich sensowny i realny udział w kształtowaniu swojej przyszłości. Potrzeba także sporo czasu na wbudowanie tych systemów w procesy planowania przestrzennego w sposób ułatwiający nawiązywanie kontaktów społecznych i ułatwienia prawdziwego zaangażowania.

23. Wszystkie grupy powinny mieć możliwość pokazania, jak mogą przyczynić się do poprawy życia i funkcjonowania całej społeczności i jak powstaje wartość dodana dzięki ich umiejętnościom i wiedzy. Jest to zgodne z Kartą Lipską (2007) i Deklaracją z Toledo (2010), w których podkreśla się znaczenie zaangażowania planistów miejskich oraz odgrywaną przez nich (obok innych podmiotów: właścicieli gruntów, finansistów, mieszkańców, władze publiczne) podstawową rolę, w kształtowaniu „sojuszu urbanistycznego" potrzebnego w celu „wymyślenia na nowo" istniejącego miasta.

Więzy międzypokoleniowe

24. Zmiana równowagi pomiędzy różnymi grupami wiekowymi starzejącej się populacji europejskiej przynosi nowe i rosnące wyzwania społeczne. Muszą one być traktowane nie tylko w kategoriach społecznych i gospodarczych ale także przez tworzenie odpowiednich sieci wsparcia społeczności i stosownej infrastruktury. Obejmuje to planowanie pod kątem emerytów i osób starszych, na przykład w odniesieniu do dostępności i zarządzania przestrzenią publiczną.

Tożsamość społeczna

25. Tożsamość osób jest silnie związana z identyfikowaniem się ich ze swoimi miastami i regionami (terytoriami). Istnieją duże różnice pomiędzy miastami i regionami (terytoriami) w różnych częściach Europy. Każde miasto i region (terytorium) ma swoją kulturową i społeczną różnorodność, która jest wzbogacana przez wprowadzanie nowych tożsamości poprzez imigrację.

26. W Zintegrowanym Mieście i Regionie (Terytorium) wymiana między kulturami w środowisku miejskim, poprzez komunikację i stopniowe stapianie się, nadaje życiu miasta o wiele większe bogactwo i różnorodność. To z kolei przyczynia się do jego ogólnej atrakcyjności jako środowiska mieszkaniowego, miejsca do pracy, edukacji, biznesu i rozrywki.

Podróż, transport, mobilność i dostępność

27. Planowanie Przestrzenne Zintegrowanego Miasta i Regionu (Terytorium) obejmuje pełną integrację polityki transportowej i przestrzennej. Muszą one być uzupełnione przez twórczy projekt urbanistyczny i ła-

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

twiejszy dostęp do informacji. Łatwość przemieszczania się i dostępność będą kluczowym elementem życia miasta, wraz z większym wyborem środka transportu, na przykład poprzez lepszą informację lub wirtualny dostęp dzięki nowym technologiom.

28. Istnieje również potrzeba minimalizacji odległości podróży związanych z dostępem do podstawowych towarów i usług poprzez efektywne, przyjazne, zrównoważone i ekonomiczne połączenia pomiędzy miejscami. To wymaga zapewnienia różnych systemów transportowych dla ludzi, towarów i informacji. Daje to pierwszeństwo energooszczędnym, lokalnym źródłom towarów i usług, oraz bierze pod uwagę kwestie ochrony środowiska. W skali lokalnej technologia i zarządzanie ruchem muszą być nastawione na zmniejszenie uzależnienia od korzystania z pojazdów osobowych. W skali strategicznej powiązania pomiędzy dzielnicami oraz poprawę intermodalnej wymiany pomiędzy miastami i regionami (terytoriami) ułatwi rozwój europejskiej sieci transportowej.

Mieszkalnictwo, urządzenia i usługi

29. W celu zaspokojenia potrzeb obecnych i przyszłych obywateli, mieszkalnictwo i usługi będą musiały być coraz bardziej dostępne – ich podaż będzie elastycznie dostosowywać się do nowych i pojawiających się modeli potrzeb. Więcej mieszkań będzie powstawać w przystępnych cenach, w powiązaniu z urządzeniami edukacyjnymi, handlowymi, kulturalnymi i rekreacyjnymi. Te działania muszą być wspierane przez bieżące koszty eksploatacji, na poziomie, na który obywatele mogą sobie pozwolić, oraz uzupełnione silnym poczuciem tożsamości wspólnotowej, własności i bezpieczeństwa.

3. Integracja i powiązania gospodarcze

30. Działalność gospodarcza miast i regionów (terytoriów) Europy jest silnie powiązana. Ta współzależność może stymulować większą wydajność i zwiększać konkurencyjność w skali światowej. Oznacza to jednak, że są one potencjalnie zarówno wrażliwe jak i podatne na zmieniające się warunki lokalne i zewnętrzne, wynikające z niestabilności gospodarki światowej. Nasza Wizja Europy promuje silną i zrównoważoną konkurencję gospodarczą.

Globalizacja i specjalizacja regionalna

31. Na działalność gospodarczą wpływa kombinacja dwóch głównych sił: globalizacji i lokalnej lub regionalnej specjalizacji. Nowe dziedziny działalności gospodarczej w coraz większym stopniu są oparte na wiedzy, a produkcja i usługi stosują innowacyjne technologie. Jednocześnie, istnieje coraz większe zapotrzebowanie na wyspecjalizowane i udoskonalone produkty i usługi, pozwiązane ze szczególnymi, tradycyjnymi metodami produkcji i typowymi miejscami pochodzenia.

32. W takim kontekście gospodarczym regionalny wpływ miast staje się tym rozleglejszy, z im większych odległości dojeżdżają do nich pracownicy i im większy jest zakres rynków, które te miasta obsługują. Ponadto, lokalne gospodarki są coraz bardziej związane z gospodarkami innych miast i regionów (terytoriów), zarówno w kraju jak i na arenie międzynarodowej. Miasta nie mogą więc być planowane w izolacji. Współpraca i konkurencja między miastami stają się normą, a europejskie megaregiony stają się ekonomiczną potęgą.

33. Dlatego należy znaleźć równowagę między lokalnymi i zewnętrznymi czynnikami, które aktualnie powodują te zmiany. Jest to strategiczne wyzwanie dla europejskich miast i regionów (terytoriów). W tym

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

kontekście pojawia się konieczność wyboru rozwiązań o decydującym znaczeniu dla potencjalnej przyszłości gospodarczej każdego z miast lub regionu (terytorium). Podejście planowe jest niezbędne do oceny przyszłych możliwości w zakresie lokalnych potrzeb i tożsamości gospodarczej, jak również w świetle wymagań wynikających z czynników globalnych.

34. Wymaga to zbilansowania z koniecznością oszczędzania energii; integracji obszarów miejskich i podmiejskich; nowoczesnego podejścia do promocji odnawialnych źródeł energii; roli rolnictwa i leśnictwa oraz wsparcia dla podstawowej zielonej infrastruktury i ekosystemów. Ponadto, należy dostrzec specjalną rolę małych i rozproszonych społeczności, takich jak w przypadku społeczeństw wysp europejskich, na przykład pod względem ich wrażliwości na zmiany rynkowe i ograniczoną możliwość podniesienia gospodarki na poziom, który może być realizowany gdzie indziej.

Przewagi konkurencyjne

35. Konkurencyjne czynniki wpływające na działalność gospodarczą są w każdym mieście bardzo zróżnicowane i powiązane ze sobą w różny sposób. Należą do nich takie czynniki, jak dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze, istnienie wykształconych i wykwalifikowanych sił roboczych, występowanie przyjaznego środowiska naturalnego i krajobrazów, a również strategiczna lokalizacja. Przyszły rozwój europejskich miast i regionów (terytoriów) nie może odbywać się ze szkodą dla ich różnorodności gospodarczej, ale musi ją podtrzymywać.

36. Znaczącą przewagę konkurencyjną można osiągnąć wykorzystując kulturalne i przyrodnicze walory miast i promowanie ich wyjątkowości i różnorodności. Ponadto, zapewnienie przyjaznego, zdrowego i bezpiecznego życia i środowiska pracy znacznie zwiększy ich atrakcyjność dla przyszłych działań gospodarczych i pomoże przeciwdziałać homogenizującemu wpływowi aktywności globalnych korporacji.

37. Miasto lub region (terytorium) odnosi sukces, gdy wykorzystuje najlepsze z istniejących swoich cech, aby zająć jak najlepszą pozycję gospodarczą. Aby utrzymać tę przewagę, musi stale dostosowywać się do zmieniającego się otoczenia. Przewidywanie zarówno pozytywnych, jak i negatywnych oddziaływań i odpowiedniej na nie reakcji, wymaga stałego monitoringu trendów i badania przyjętych scenariuszy rozwoju.

Miasta i regiony (terytoria) łączące się w sieci

38. Miasta i regiony (terytoria) muszą współpracować w celu utrzymania i zwiększenia swojej konkurencyjności. Formy tej współpracy będą różne w zależności od lokalnych warunków, na przykład:

- stowarzyszenie podobnie wyspecjalizowanych miast, które poprzez funkcjonalną i organizacyjną współpracę osiągną widoczny efekt, rozmiary gospodarki i jej produktywność niezbędne w warunkach globalnej konkurencyjności;
- powiązanie miast o różnych specjalizacjach, w celu wzajemnych świadczeń, ze specjalizacją prowadzącą do alokacji projektów publicznych w tych miastach; lub
- sieć miast połączonych ze sobą w elastycznym systemie wymiany towarów i usług lub w dzieleniu ze sobą gospodarczych i / lub kulturowych interesów, w celu wzmocnienia ich charakterystyk, a tym samym ich przewagi konkurencyjnej.

39. Takie sieci miast i regionów (terytoria), połączone na różne sposoby, określą dystrybucję, rozwój i siłę działań gospodarczych w całej Europie. Ma to szczególne implikacje dla zarządzania metropoliami i do zintegrowanego podejścia do inwestycji na obszarach wiejskich.

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

Wymiary metropolizacji

40. Europa staje nie tylko przed szybkim tempem urbanizacji, ale także wzrostem wielkości zespołów miejskich. Atrakcyjność terenów zurbanizowanych jest wzmacniana przez globalną konkurencję. Doprowadziło to do powstania około 100 obszarów metropolitalnych w Europie, w których mieszka ponad 60% ludności Europy. Te ściśle powiązane zgrupowania miasteczek i miast tworzą siłę napędową zmian w Europie – są one ogniskiem rozwoju gospodarczego, wyzwań społecznych i presji na środowisko.

41. Intensywność wymiany w kategoriach przepływu osób, towarów i kapitału jest motorem gospodarczego i kulturalnego rozwoju miast. Kiedyś sprzyjało to koncentracji przestrzeni miejskiej, ale nowe systemy łączności i transportu oraz modele zarządzania prowadzą do powiększania obszarów metropolitalnych i powstawania regionów zurbanizowanych – megamiast. Wymiary metropolii podważają tradycyjne pojęcie miasta jako odrębnej jednostki, ale nie należy dopuszczać, by tendencje te mogły być napędzane wyłącznie przez siły rynkowe i krótkoterminowe korzyści ekonomiczne, pociągając za sobą wielkie koszty społeczne i środowiskowe. Na innych kontynentach, gdzie następuje szybki i niezrównoważony proces urbanizacji, staje się on przyczyną powstawania megaregionów, w których koszty społeczne i środowiskowe są podporządkowane idei wzrostu gospodarczego. Jest to sprzeczne z kierunkami polityki w Europie.

42. Europejskie miasteczka i miasta muszą jednak pozostać konkurencyjne. Wymaga to działania dwukierunkowego. Z jednej strony, wiązać sie one powinny z uwydatnieniem historycznego miejskiego krajobrazu jako ważnego elementu konkurencyjności Europy, ponieważ wartości kulturowe współtworzą ideę obywatelstwa i system wartości. Z drugiej strony, w celu instytucjonalnego zapewnienia trwałej konkurencyjności, a jednocześnie, aby chronić dziedzictwo naszych miast i regionów (terytoriów), niezbędne są nowe formy zarządzania miejskiego. W największym stopniu można to osiągnąć poprzez planowanie na szczeblu metropolitalnym.

Odległe społeczności wiejskie i wyspiarskie

43. Oprócz ustalonych priorytetów w zakresie rozwoju miejskiego, konieczne jest rozpoznanie specyficznych potrzeb społeczności wiejskich. Wiele obszarów wiejskich w coraz większym stopniu staje się częścią miejskiego zaplecza. Potrzeby tych wiejskich społeczności muszą być rozpoznane, w szczególności w zakresie dostępnych mieszkań dla miejscowej ludności. Istnieją jednak społeczności położone w miejscach bardziej odległych, które mają gorszy dostęp do zatrudnienia, usług wyższego stopnia (np. szpitali i uczelni wyższych) i innych udogodnień występujących na obszarach miejskich. W szczególności społeczności wyspiarskie mają dodatkowe wyzwania w zakresie kosztów i transportu.

44. Na tych odległych terenach tradycyjne wiejskie zajęcia chylą się ku upadkowi, a ludzie zagrożeni są wysokim bezrobociem; ich sytuacja jest jeszcze trudniejsza z powodu oddalonego położenia. Na poszczególnych obszarach występują poważne problemy środowiskowe i wynikające z nich ograniczenia. Są one często skutkiem nakładania się niekorzystnych warunków społecznych oraz ekonomicznych, co generuje szczególną potrzebę zapewnienia tam usług lokalnych i rozwiązania lokalnych potrzeb mieszkaniowych i zatrudnienia. Obszary te są jednak kluczowym elementem dla przyszłości Europy, na przykład w produkcji żywności i zapewnieniu surowców naturalnych (np. minerały i produkcja drewna), a także leżą u podstaw gospodarki turystycznej. Planowanie przestrzenne jest podstawowym warunkiem promocji zintegrowanego podejścia do przyszłości społeczności wiejskich Europy.

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

4. Powiązania środowiskowe

Zrównoważony rozwój

45. Relacje między ludźmi i ich środowiskiem są sprawą fundamentalną. Budują one wspólną tożsamość i jakość życia, która opiera się na wspólnym dziedzictwie kulturowym i przyrodniczym. Są to powiązania między zdrowiem, stylem oraz jakością życia a także zrównoważonym korzystaniem z ekosystemów, krajobrazów, obszarów przyrodniczych i otwartych przestrzeni oraz energii.

46. Stąd też zrównoważony rozwój wymaga utrzymywania, wzmacniania i tworzenia zasobów naturalnych, które znajdują się w obrębie naszych miasteczek i miast lub usług, które są dla nich świadczone. Wiąże się to z:

- mądrym wykorzystaniem zasobów, zwłaszcza nieodnawialnych zasobów naturalnych ziemi, powietrza i wody;
- ostrożnym zarządzaniem zasobami zgodnie z rzeczywistymi potrzebami, a nie tylko na żądanie konsumentów oraz zmniejszanie konsumpcji poprzez promowanie najlepszych praktyk w zakresie ponownego wykorzystania i recyklingu zasobów;
- ochroną miast przed zanieczyszczeniami i degradacją, tak by mogły one zachować jakość swojego środowiska;
- niezwykle wysokim poziomem wydajności produkcji i wykorzystania energii, a także priorytetowym użytkowaniem odnawialnych źródeł energii;
- samowystarczalnym podejściem do traktowania i ponownego wykorzystania odpadów, eliminującego wywóz odpadów do innych gmin w kraju lub za granicą.

Zdrowy styl życia i jakość życia

47. Zarządzanie środowiskiem i praktyczne stosowanie zasad zrównoważonego rozwoju doprowadzi do tego, że miasta będą, generalnie biorąc, zdrowsze. Dlatego też miasta i regiony (terytoria) muszą być tak planowane, aby zapewniać w nich warunki do zdrowszego życia i aktywności. W przyszłości zagrożenia dla zdrowia z powodu toksycznych substancji muszą zostać wyeliminowane, zarówno jeśli chodzi o żywność, procesy przemysłowe, ścieki, emisje transportowe jak i inne substancje. Podobnie, miasta muszą posiadać dostępne otwarte przestrzenie, ekologiczny transport i porządne warunki mieszkaniowe w celu promowania zdrowszego stylu i jakości życia. Środki te muszą być uzupełnione o szeroki zakres usług zdrowotnych i socjalnych, ze szczególnym naciskiem na profilaktykę, dostępne dla wszystkich obywateli.

Ekosystemy

Zachowanie ekosystemów jest nie tylko źródłem dobrostanu ludzi, lecz także warunkiem naszego przetrwania. Bioróżnorodność musi być chroniona i zabezpieczana, pamiętając, że istoty ludzkie są częścią różnorodności biologicznej. Jakość środowiska jest również ważnym czynnikiem w zapewnieniu spójności społecznej i kulturowej, a także przyczynia się do konkurencyjności gospodarki.

48. Z należytym wyczuciem należy podchodzić do minimalizacji ryzyka i skutków, jakie powstają w wyniku klęsk żywiołowych. Na przykład, dla złagodzenia skutków powodzi i innych ekstremalnych zjawisk pogodowych spowodowanych przez zmiany klimatu i niewłaściwej inżynierii, rzeki, potoki i tereny zalewowe

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

wymagają ustanowienia zarządzania strefą ich zlewni. Szkody powodziowe mogą być zmniejszone poprzez odpowiednie strefowanie i ograniczenie rozwoju miast w obszarach ryzyka. Powierzchnia lasów miejskich i terenów zielonych w miastach i w okolicach miast powinny ulec takiemu zwiększeniu, aby były w stanie odegrać większą rolę w poprawie jakości powietrza, powstrzymania erozji gleb i stabilizacji poziomu temperatury. Katastrofalne skutki trzęsień ziemi będą kontrolowane za pomocą systemów ochronnych dla budynków istniejących i nowych.

49. Myślenie ekosystemowe należy zatem rozwijać poprzez teorię i praktykę planowania, wraz z badaniami oraz edukacją planistyczną, żeby pokazać wartość ekonomiczną zasobów naturalnych, różnorodności biologicznej, gospodarowania energią, wodą, odpadami oraz by ograniczać i łagodzić skutki zmian klimatu, które już są oczywiste.

Krajobrazy

50. Krajobraz ma istotne znaczenie dla jakości i różnorodności europejskiej tożsamości kulturowej, ekologii, ochrony środowiska i społeczeństwa, stanowi także istotny składnik gospodarki wszystkich miast lub regionów (terytoriów) z uwagi na działania związane z jego ochroną, zarządzaniem i planowaniem. Krajobraz postrzegany przez człowieka jest więc elementem każdej części regionu (terytorium), a jego charakter jest wynikiem działania i interakcji czynników przyrodniczych i / lub ludzkich.

51. Krajobraz jest ważnym czynnikiem wpływającym na jakość życia, indywidualnego i społecznego dobrostanu ludzi, na obszarach miejskich i wiejskich, na obszarach zdegradowanych, jak również na obszarach o wysokiej jakości zagospodarowania. Krajobraz jest zatem wyrazem zróżnicowania wspólnego multikulturowego i przyrodniczego dziedzictwa.

52. Zintegrowane podejście do planowania krajobrazu w politykach planistycznych jest niezbędne, aby zabezpieczyć jego kulturowe, środowiskowe, społeczne i ekonomiczne wartości. Musi być ono włączone do każdej polityki, która ma możliwości bezpośredniego lub pośredniego wpływu na krajobraz. Aktywne zaangażowanie społeczeństwa w kształtowanie krajobrazów, tj. demokracja uczestnicząca, jest kluczowym czynnikiem zapewniającym poparcie społeczne dla polityk kształtowania krajobrazu.

Dziedzictwo przyrodnicze i przestrzeni otwartych

53. Muszą zostać stworzone takie możliwości, aby wszyscy żyli i pracowali w pobliżu dobrze utrzymanych obiektów dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego. Ponadto, powinny być zachowane i wzmocnione poszczególne naturalne i kulturowe zasoby dziedzictwa. Dotyczy to stanowisk archeologicznych i pomników, dzielnic o dawnych tradycjach, parków, placów i innych otwartych przestrzeni, elementów wodnych (jezior, rzek, terenów bagiennych i brzegów morza), a także rezerwatów przyrody.

54. Wszystkie te elementy są ważnymi składnikami otoczenia ludzi. Planowanie przestrzenne jest skutecznym narzędziem do ochrony i poprawy stanu tych elementów i narzędziem rozwoju nowych otwartych przestrzeni oraz odnawiania zdegradowanych krajobrazów, które łączą tkankę miejską i łagodzą skutki niekontrolowanej urbanizacji.

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

Energia

55. Do zaspokojenia potrzeb energetycznych XXI wieku muszą być wykorzystywane nowe formy energii, uzyskane ze źródeł nie zanieczyszczających środowiska i odnawialnych zasobów, co dotyczy zwłaszcza tych używanych w transporcie i budynkach mieszkalnych. Ponadto, systemy dostarczania energii i urządzenia muszą być bardzo wydajne, na przykład zaprzęgając nowe technologie w celu zdecydowanego zmniejszenia zużycia energii. Takie innowacje będą miały bardzo pozytywne skutki w ograniczeniu zanieczyszczenia powietrza, emisji gazów cieplarnianych i zmian klimatu.

5. Integracja przestrzenna: synteza

56. W centrum Planowania Przestrzennego leży spójność kulturowa, społeczna, środowiskowa i ekonomiczna. Planowanie przestrzenne zapewnia taką sieć powiązań. Nasza Wizja Europy to integracja przestrzenna naszych miast i regionów (terytoriów) w celu maksymalizacji korzyści w zakresie:

- różnorodności kulturowej,
- spójności i solidarności społecznej,
- powiązań środowiskowych, oraz
- integracji gospodarczej.

Powiązania przestrzenne

57. Poprzez staranne planowanie przestrzenne i inne odpowiednie działania polityczne, sieć miast i regionów (terytoriów) zostanie wzmocniona. Podstawowe funkcje miasta, jego centra i inne kluczowe węzły zostaną utrzymane i usprawnione; komunikacja i sieć transportu publicznego muszą służyć efektywnie i podtrzymywać sprawność tych miast. Jednocześnie, naturalne tereny, krajobrazy i ekosystemy Europy będą skutecznie chronione. Zielona infrastruktura pomoże zarządzać i promować rozwój miast i promować świadomość o ich wartości.

58. Będzie to również sprzyjać utrzymaniu i zwiększeniu dobrobytu i atrakcyjności europejskich miast i regionów (terytoriów), przyczyniając się do poprawy jakości życia dla wszystkich. Istnieje wiele strategii, działań i interwencji, w których urbanista powinien odgrywać kluczową rolę. Należą do nich:

- odrodzenie projektowania urbanistycznego mające na celu ochronę i wzmocnienie sfery publicznej (np. ulice, place, chodniki i „zielone ciągi");
- rehabilitacja zdegradowanych lub źle zaplanowanych miejsc i budynków;
- działania umożliwiające realizację miejsc spotkań i możliwości życia w społeczności, dostęp do urządzeń kultury, działalności rozrywkowej i rekreacji;
- działania zapewniające indywidualne i zbiorowe poczucie bezpieczeństwa;
- tworzenie „ważnych" miejsc i krajobrazów inspirowanych specyficznym „duchem miejsca", zwiększając ich różnorodność i charakter, a także
- ochrona i zarządzanie wszystkimi istotnymi elementami dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego.

59. Każda z tych pozytywnych interwencji będzie w danym mieście lub regionie (terytorium) stosowana w różny sposób, w zależności od lokalnych warunków kulturowych, społecznych, środowiskowych i ekonomicznych. Jednocześnie wzrastać będzie spójność na kontynencie europejskim. Jego struktury administracyjne

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

i społeczne będą dojrzewać, zaś wytyczne w sprawach planowania stopniowo będą wprowadzane w całej Europie. Poprzez ten proces wspólne cele dla miast i regionów (terytoriów) na kontynencie europejskim będą powszechnie akceptowane, a ich różnorodność i niepowtarzalny charakter będą wysoko cenione i utrzymywane.

Europejskie planowanie przestrzenne

60. Przyszły rozwój Europy musi być:
- kierowany wartościami opartymi na równości i sprawiedliwości,
- włączający wszystkich jej obywateli, z uwzględnieniem lokalnych potrzeb i aspiracji,
- zrównoważony pod względem wpływu na ekosystemy naturalne i ludzkie, oraz
- zintegrowany pomiędzy państwami i interesami sektorowymi.

61. Planowanie przestrzenne jest praktycznym wyrażeniem tych idei, stwarzających obywatelom i przedsiębiorstwom równe szanse, aby w pełni wykorzystać ich potencjał w każdym miejscu, w którym występują. Ze względu na swój charakter integracyjny, planowanie przestrzenne dysponuje potencjałem do koordynowania działań w ramach polityki wrażliwej na potrzeby lokalnych społeczności. Jest ono oparte na zbiorze zasad harmonijnego, zrównoważonego, skutecznego, trwałego rozwoju terytorialnego. Opiera się na „Wiodących zasadach zrównoważonego rozwoju przestrzennego kontynentu europejskiego" (COE: City of Hannover 2002) i Europejskiej Perspektywie Rozwoju Przestrzennego (ESDP) i jest zgodne z zasadami Karty Lipskiej 2007 i Deklaracji z Toledo 2010.

62. Planowanie przestrzenne jest z natury rzeczy zorientowane na działanie. Jest środkiem do osiągnięcia równości wśród obywateli i najlepszego wykorzystania różnorodności terytorialnej Europy, która to różnorodność stanowi znaczącą przewagę konkurencyjną, zwłaszcza w dobie globalnych zawirowań. Pozwala to na mądre wykorzystanie ziemi, powietrza i zasobów wodnych. Ma decydujące znaczenie dla gospodarczej przyszłości Europy. Jest ucieleśnieniem zasady pomocniczości. Dlatego promuje spójność gospodarczą i społeczną, i przekłada zasady zrównoważonego i trwałego rozwoju na praktyczne działania dla dobra poszczególnych miast i regionów (terytoriów).

63. Polityki europejskie wpływają na konkurencyjność gospodarki, warunki socjalne i zachowanie środowiska naturalnego we wszystkich miastach i regionach Europy. Bez skutecznego planowania przestrzennego przyszły rozwój gospodarczy Europy będzie niezrównoważony, wzrosną nierówności społeczne, a ważne ekosystemy ulegną dewastacji. Działania planowania przestrzennego muszą zostać osadzone w pełnym zakresie polityk europejskich, w celu wspierania ich skutecznej realizacji, nadając wymiar przestrzenny decyzjom na wszystkich szczeblach zarządzania, które umożliwią:
- silniejszy rozwój policentryczny i innowacyjność, umożliwiając tworzenie sieci miast poprzez wzmocnienie wspólnego planowania, w celu osiągnięcia korzyści wynikających z aglomeracji;
- promowanie zintegrowanych inwestycji wiejskich; zintegrowane wizje obszarów miejskich i wiejskich, które identyfikują nowe formy partnerstwa i zarządzania, i zapewniają odpowiednie usługi użyteczności publicznej;
- współpracę regionalną w Europie w oparciu o plany strategiczne dla zapewnienia odpowiedniej wydajności infrastruktury i rozwoju bardziej zrównoważonych sieci infrastruktury;
- spójny kontekst dla wzmocnienia i rozszerzenia transeuropejskich sieci transportowych (TEN),
- całościowe podejście do transeuropejskiego zarządzania ryzykiem, w tym wpływu zmian klimatu, oraz

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

– tworzenie bardziej prężnych struktur dla wsparcia zasobów ekologicznych i kulturowych, i spójnego zarządzania dobrami przyrodniczymi i kulturowymi w całej Europie poprzez projekty rozwoju oparte na naszych regionach przyrodniczych (np. zlewniach i ekosystemach).

64. W europejskich miastach i regionach (terytoriach) również wzrasta współzależność między różnymi szczeblami zarządzania, jak i pomiędzy różnymi obszarami polityki publicznej, a także pomiędzy jej państwami członkowskimi a państwami z nimi sąsiadującymi. Główne wyzwania, przed którymi stoi Europa wymagają ściślejszej współpracy między państwami, regionami, miastami (w tym małymi i średnimi miastami), innymi regionami (terytoriami) oraz politykami sektorowymi wszystkich szczebli. Planowanie przestrzenne jest najbardziej skutecznym sposobem ułatwienia tej współpracy i może osiągnąć inteligentny, sprzyjający włączaniu społecznemu oraz zrównoważonemu wzrostowi i spójności terytorialnej w Europie, zwłaszcza na obszarach metropolitalnych.

Integracja przestrzenna: dążenie do syntezy przestrzennej

65. Integracja przestrzenna w ocenie zadań i ustalaniu polityki wymaga zintegrowanego aktywizującego i partycypacyjnego podejścia do projektowania, komunikowania się i monitoringu. Odpowiednie podejście zależy od tego, kto jest w to zaangażowany, od etapu procesu planowania, oraz od kontekstu planistycznego lub politycznego. W niektórych sytuacjach nieformalne i bardziej eksperymentalne podejście może być pożądane lub nawet konieczne. Jednak to zasady decydują czy planowanie przestrzenne zakłada ekspansję miasta, jego rozwój, nowy zasięg, nową infrastrukturę, regenerację miejsc, interwencje związane z odnową, inicjatywami lokalnymi bądź pojedynczymi projektami.

66. Działania planistyczne i interwencje mają zastosowanie do wszystkich rodzajów obszarów: terenów mieszkaniowych, centrów historycznych, ośrodków miejskich, centrów biznesowych, terenów przemysłowych, portów i przystani, terenów turystycznych i wypoczynkowych, terenów zielonych, parków miejskich, terenów wiejskich na obrzeżach miast, infrastruktury transportowej i sieci infrastruktury technicznej. Działania te podnoszą jakość lub zwiększają ilość także w zasobach komunalnych. Dotyczą ochrony jakości, zmniejszenia lub zwiększenia ilości, dostarczania ilości i jakości oraz zarządzaniem nimi oboma. Formułują pytania, jak można osiągnąć lub stymulować lepszą czystość powietrza, gleby i wody; zmniejszyć produkcję odpadów, zanieczyszczeń, lepiej wykorzystać zasoby i zmniejszyć zużycie energii; osiągnąć lepsze warunki dla flory i fauny, gospodarki ekologicznej i zaopatrzenia w czystą energię; wykorzystywać zrównoważone formy transportu; zaangażować wszystkie zainteresowane podmioty i zapewnić udział społeczeństwa.

67. W celu osiągnięcia zintegrowanego, otwartego, współuczestniczącego i interaktywnego procesu budowania spójności terytorialnej istotne jest zaplanowanie spójnych pod względem społeczno-gospodarczym i środowiskowym obszarów. Dlatego też kluczowe znaczenie ma ocena i rozpoznanie, gdzie obszary w granicach administracyjnych nie są skorelowane z obszarami, w których ludzie szukają pracy lub mieszkania, lub w których prowadzą działalność gospodarczą bądź mieszkają i planują współdziałanie z sąsiednimi obszarami. Podobnie, gdy zarządzanie organizacją planowania nie jest całościowe, zasadnicze znaczenie ma, aby wszystkie zainteresowane podmioty brały udział w procesie podejmowania decyzji, a nie tylko konsultowały lub biernie w nim uczestniczyły. Powstające w ten sposób zintegrowane podejście pozwala na właściwą ocenę silnych stron i wyzwań na danym obszarze, umożliwia zdefiniowanie realnych możliwości i scenariuszy, i na koniec optymalnych polityk przestrzennych dla przyszłego rozwoju danego obszaru, zarówno na poziomie lokalnym jak i strategicznym.

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

CZĘŚĆ B. Rola planistów przestrzennych

Wyzwania stojące przed efektywnym planowaniem

Zintegrowanie przez przestrzeń

68. Zasady planowania przestrzennego są osadzone w europejskiej teorii i praktyce planowania. Owe zasady, stanowiące podbudowę części A tej Karty, muszą być stale formułowane na nowo i rozbudowywane tak, aby odzwierciedlać pojawiające się nowe kwestie. W XXI wieku musimy sprostać nowym priorytetom i politykom skupionym na dominujących wyzwaniach globalnych. Należą do nich: coraz szybsze tempo urbanizacji, pogłębiające się ubóstwo oraz nieuchronne zmiany klimatyczne, które stanowią punkt wyjścia dla planistów na całym świecie. Bez efektywnego planowania nie będzie żadnej długoterminowej wizji dla rozwoju przestrzennego Europy.

69. Szersze spojrzenie jest dzisiaj, bardziej niż kiedykolwiek wcześniej, ważne dla planistów po to, by podkreślić znaczenie planowania przestrzennego oraz wpływać na środowiska związane z planowaniem (np. organizacje pozarządowe, sektor prywatny) oraz na władze. Inne organizacje także usiłują pokazać, jak krytyczne znaczenie ma planowanie dla realizacji ich celów; na przykład Europejska Agencja Środowiska (European Environment Agency, EEA) pracuje nad jakością życia w miastach a Rada Europy (Council of Europe) poprzez Konferencję Ministrów odpowiedzialnych za planowanie przestrzenne (European Conferences of Ministers responsible for Regional/Spatial Planning, CEMAT) zainteresowana jest demokracją lokalną. Te zadania wspomagają politykę Unii Europejskiej, której celem jest większa spójność terytorialna. Jest to także przedmiot troski Rady Europy. Każde poszerzenie Unii Europejskiej zmienia równowagę geograficzną kontynentu. Skuteczne planowanie jest niezbędne dla zapewnienia spójności terytorialnej w Europie.

70. Ważnym zadaniem jest nadanie praktycznego znaczenia spójności terytorialnej w taki sposób, aby uwzględnione zostały idee różnorodności oraz wielopoziomowego zarządzania. To wymaga uznania, że planiści muszą lepiej odpowiadać na wzajemny wpływ systemów ekonomicznych i społecznych w różnych, jednak oddziałujących na siebie, skalach. To wymaga zdefiniowania na nowo koncepcji policentryczności z uwzględnieniem elastyczności układów przestrzennych.

71. Istnieje potrzeba wytworzenia przestrzeni do podejmowania decyzji przez obywateli oraz zrównoważenia wiedzy technokratycznej z nieformalnymi źródłami i informacjami wynikającymi z wiedzy lokalnych społeczności. Nie można tego osiągnąć poprzez odgórnie wyznaczane cele i polityki wdrażane jednakowo we wszystkich obszarach. Istnieje konieczność wprowadzenia konkretnych, specyficznych dla danego miejsca i regionu rozwiązań oraz odejścia od jakiegokolwiek mechanicznego, typowego podejścia w kształtowaniu polityk. Wymaga to także nowych form zaangażowania prowadzącego do uzyskania zbieżności programów wszystkich aktorów.

72. Planowanie przestrzenne odbywa się w środowisku, w którym zachodzą niezwykle szybkie zmiany. W kontekście europejskim cztery z nich mają kluczowe znaczenie:

a) Światowy kryzys gospodarczy w rezultacie dał priorytet programom nastawionym na zatrudnienie i wzrost gospodarczy. Jednakże kluczowym problemem okazało się zaufanie do nieuregulowanego wolnego rynku lub wadliwej struktury finansowania rozwoju. Jest zatem potrzeba większej stabilizacji w podstawach polityk gospodarczych, która to stabilizacja opierać się musi na odejściu od systemu opartego o pieniężną wycenę towarów i usług w kierunku rzeczywistej wartości ekonomicznej zasobów i majątku (aktywów)

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

oraz przejrzystej struktury finansowania. To będzie powiązane z większą efektywnością sposobów produkcji oraz będzie musiało być wdrożone w taki sposób, aby zachować osiągnięty poziom rozwoju. Rozsądne planowanie strategiczne ma zatem kardynalne znaczenie jako narzędzie przeciwdziałania fluktuacjom rynku, które były przyczyną wielu problemów w miastach.

b) Zmiany klimatyczne są priorytetową sprawą. Realizacja zasad określonych w naszej wizji (część A), które odnoszą się do zwartych miast i regionów (terytoriów) wymaga silniejszej kontroli nad obecnym, niepożądanym wysokim poziomem konsumpcji ziemi, co generuje rozlewanie się miast i geograficznie rozproszoną zabudowę. Promocja większej elastyczności i lokalnej samowystarczalności będzie kluczowa dla radzenia sobie ze wzrastającą wrażliwością miast i regionów na zagrożenia środowiskowe. Nie należy zatem polegać jedynie na kontroli sposobów użytkowania terenu. Musi być ona uzupełniona o zintegrowane polityki „zarządzania popytem" (na przykład zmianę niezrównoważonych wzorców zachowań). Lokalni profesjonaliści i liderzy polityczni nie powinni ponadto czekać z podjęciem działań na inicjatywy władz krajowych. Lokalne plany działania muszą napędzać zmiany.

c) Ekosystemom, od których zależą nasze gospodarki i społeczności, grozi wiele niebezpieczeństw, w tym w szczególności odnoszących się do systemów wodnych i warunków gruntowych. Ochrona i zarządzanie bioróżnorodnością i krajobrazem musi stać się głównym nurtem planowania. Integracja planowania obszarów miejskich i wiejskich jest więc, w szczególności poprzez zarządzanie usługami związanymi z ekosystemami (np. zaopatrzenie w wodę, produkcja żywności), ważnym, nowym paradygmatem planowania.

d) Nacisk na wydatkowanie środków publicznych na cele socjalne i usługi użyteczności publicznej stwarza zagrożenie dla sporządzania planów zagospodarowania przestrzennego. To z kolei prowadzi do ryzyka:
   - utraty kompetencji planistycznych,
   - niedostarczania niezbędnej infrastruktury, i
   - dezaktualizacji planów.

Materializacja tych zagrożeń stworzy znaczące bariery dla poprawy sytuacji gospodarczej, jakości życia społecznego i warunków środowiskowych.

Rola planistów przestrzennych

73. Planowanie przestrzenne jest dziedziną interdyscyplinarną, angażującą wielu specjalistów oraz interesariuszy w złożony proces. Rolą planisty jest reagowanie na rozwój społeczny, procesy prawne oraz polityki. Różnią się one w zależności od rozmaitych kontekstów politycznych i społecznych w każdym kraju, gdzie planiści działają jako kreatorzy wizji, technokraci, zarządcy, doradcy, przewodnicy czy nauczyciele.

74. Cechami wyróżniającymi planowanie przestrzenne spośród innych dyscyplin jest koncentracja na pożytkach społeczeństwa jako całości, osiedlach ludzkich lub regionach jako przedmiocie oraz długoterminowej perspektywie. Planiści są bezwzględnie zobowiązani służyć dobru publicznemu i demokracji oraz chronić te wartości. Ich niezależność i obiektywizm są bardzo istotne, jeśli mają oni wypełnić swoją rolę liderów zmian społecznych zmierzających ku bardziej zrównoważonej i bezpiecznej przyszłości kontynentu europejskiego.

75. Planiści analizują, proponują, wdrażają i monitorują strategie rozwoju, wspierające je polityki, programy i kluczowe projekty. Podobnie jak inne zawody, prowadzą szkolenia zawodowe i badania naukowe po to, by nieustanną edukacją sprostać wymaganiom czasów obecnych i przyszłych. Planiści aktywnie uczestniczą w procesach planistycznych w różnych ich fazach i skalach, jednakże nie mogą być oni jednakowo zaangażowani we wszystkie elementy tych procesów.

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

76. Planowanie nie jest jedynie związane z opracowywaniem planów. Jest to także część procesu politycznego, mającego na celu zrównoważenie rozmaitych interesów – publicznych i prywatnych – po to, by rozwiązywać przeciwstawne żądania odnoszące się do przestrzeni i rozwoju przestrzennego. To pokazuje, jak ważna jest rola planisty jako mediatora. Zarówno obecnie jak i w przyszłości umiejętności mediacyjne i negocjacyjne planistów będą stawały się coraz istotniejsze.

77. Zadania planistów będą zatem znacznie bardziej wymagające niż kiedykolwiek w przeszłości. Coraz lepsze umiejętności projektowe, całościowego ujmowania problemu, zarządcze i administracyjne będą planistom potrzebne po to, by wspierać i kierować publicznymi procesami planowania we wszystkich ich fazach. Konieczne także będzie podejście naukowe, prowadzenie dialogu społecznego i osiąganie porozumień, które będą w stanie uznać indywidualne odrębności oraz polityczny charakter decyzji i które prowadzić będą do wdrażania, zarządzania oraz stałego monitoringu i oceny planów i programów.

78. Polityki publiczne są realnie zagrożone krótkoterminowym perspektywą i wycinkowym podejściem. Skutkuje to zazwyczaj rozwiązaniami tymczasowymi i generowaniem dalszych problemów w perspektywie długoterminowej. Jeśli instytucje władzy publicznej mają uzyskać współuczestnictwo i zrównoważoną perspektywę dla rozwiązywania problemów, to potrzeba profesjonalnego planowania staje się paląca.

CZĘŚĆ C. Zobowiązania planistów w Europie

Planiści muszą przewodzić we wprowadzaniu koniecznych zmian w procesie tworzenia i zarządzania miastami i regionami (terytoriami). Wyzwania XXI wieku wymagają od planistów swoje zobowiązania podejmowali jako liderzy zmian, polityczni doradcy, projektanci, menadżerowie miejscy i naukowcy. Zobowiązania te określają podstawowe wartości, przyjęte przez planistów w doradzaniu politykom i społeczeństwu w dążeniu zarówno do realizacji Wizji jak i stosowania Zasad, określonych w niniejszej Karcie. Planiści są również zobowiązani do przestrzegania Kodeksu Etyki Zawodowej Europejskich Planistów[1] we wszystkich swoich działaniach.

1. Planista, jako lider zmian, jest zobowiązany do:

– odnowy ducha Europejskiej Perspektywy Rozwoju Przestrzennego, aby stworzyć wspólną przestrzenną wizję zrównoważonego rozwoju kontynentu europejskiego, stosując się do „Zasad przewodnich Konferencji Rady Europy ministrów regionalnego / przestrzennego planowania – CEMAT", konwencji i traktatów międzynarodowych, które powinny być realizowane w krajowych ustawach (krajów Rady Europy), „Zasadach przewodnich Rady Europy" i „Kart planowania krajów Europy";

– przygotowania strategicznych ram planowania, które interpretują dyrektywy europejskie, integrują europejskie, krajowe, regionalne, miejskie i wiejskie polityki i programy, które zapewniają pragmatyzm planowania na rzecz społeczności lokalnych;

– stworzenia wszechstronnych, nowoczesnych planów dla wszystkich społeczności lokalnych w Europie;

– wspierania „Europejskiego Programu Renesansu Miast", który zapewni rozwijanie prosperity i wzrostu gospodarczego dla miast i regionów (terytoriów), tworząc zalążki sukcesu, dla naszej wspólnej przyszłości;

[1] Kodeks stanowi Aneks 3 do *Founding Charter* (Karty Założycielskiej) ECTP (przyp.red.).

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

– promowania strategii, polityk i programów dla większej „Regionalnej odporności", celem walki z podatnością miast i regionów (terytoriów) na efekty gwałtownej urbanizacji, zmiany klimatu, ubóstwo i rosnące nierówności społeczne;

– promowania większej samowystarczalności dla zapewnienia bezpieczeństwa dostawy wody, energii i żywności;

– reagowania na zmiany demograficzne i gospodarcze oraz presje i wymagania z nich wynikające w zakresie struktury i kształtowania się społeczności pod względem struktury wieku, pochodzenia etnicznego, potrzeb kulturalnych oraz działalności gospodarczej;

– integrowania europejskich strategii zagospodarowania terenów oraz transportu i infrastruktury w rozwijaniu „Sieci transeuropejskiej" i innych odpowiednich programów działań.

2. Planista, jako naukowiec, uprawia zawód oparty na wiedzy, która zobowiązuje do:

– analizy istniejących zjawisk, trendów i scenariuszy, biorąc pod uwagę szeroki kontekst geograficzny, długoterminowe potrzeby i zarządzanie oczekiwaniami, aby zapewnić pełne, jasne i dokładne informowanie decydentów, zainteresowanych stron i społeczeństwa;

– korzystania z dostępnych danych, uwzględniających wskaźniki europejskie;

– opracowywania metod umożliwiających syntezę formalnych i nieformalnych zbiorów danych, w tym pozyskanych ze społecznych i kulturowych źródeł wiedzy;

– utrwalania odpowiedniej wiedzy w zakresie współczesnej filozofii planowania, teorii, badań i praktyki, poprzez ciągły rozwój zawodowy;

– przyczyniania się do rozwoju poziomu szkolenia i kształcenia, wspierania i oceny rozwoju zawodu planisty w całej Europie, wiążących teorię z praktyką;

– zachęcanie do szerokiego zaangażowania w konstruktywną krytykę teorii i praktyki planowania i dzielenie się wynikami doświadczeń i badań, tak aby przyczynić się do zmieniającego się zakresu wiedzy i kompetencji planistycznych.

3. Planista, jako projektant i jako wizjoner jest zobowiązany do:

– myślenia we wszystkich wymiarach, równoważąc strategie lokalne i regionalne w kontekście sieci regionów metropolitalnych Europy i szerszych trendów globalnych;

– określania form i wzorców ekonomicznych, środowiskowych, społecznych i kulturowych rozwoju zrównoważonego, który zapewnia spójność terytorialną;

– rozszerzania pola wyboru i możliwości dla wszystkich, dostrzegając szczególną odpowiedzialność za lepszą jakość życia, a zwłaszcza potrzeby grup i osób niepełnosprawnych;

– dążenia do ochrony i zwiększenia integralności środowiska naturalnego oraz związanych z nim ekosystemów, doskonałości projektowania urbanistycznego i dążenia do zachowania dziedzictwa środowiska przyrodniczego i zbudowanego dla przyszłych pokoleń;

– opracowywania alternatywnych lokalnych rozwiązań dla specyficznych problemów i wyzwań odpowiednio do konkretnych występujących tam warunków, oceny chłonności i presji inwestycyjnej, zarządzania oczekiwaniami społeczności (np. w zakresie gęstości podróży i gęstości zabudowy), zachowania miejscowej tożsamości, zróżnicowania kulturowego i przyczyniania się do realizacji programów wdrożeniowych i studiów wykonalności;

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

– proponowania i opracowywania przestrzennych wizji rozwoju, wskazujących na możliwości przyszłego rozwoju miast lub regionów (terytoriów) integrujących programy dla miast i terenów wiejskich;

– określania optymalnego usytuowania planu przestrzennego lub programu w odpowiednich krajowych i międzynarodowych sieciach miast i regionów (terytoriów) (myśl lokalnie, działaj globalnie);

– przekonywania wszystkich zaangażowanych stron, aby dzieliły wspólne i długoterminowe wizje Europy w ich kraju, prowincji, mieście lub regionie (terytorium), które wykraczają poza ich indywidualne interesy i cele.

4. Planista, jako doradca polityczny i mediator, jest zobowiązany się do:

– poszanowania zasad pomocniczości i równości w procesie podejmowania decyzji, w planowanych rozwiązaniach oraz w ich realizacji, poprzez skuteczny udział społeczeństwa w procesie podejmowania decyzji;

– wspierania władz miejskich w zapoznawaniu się z propozycjami, faktami, celami, oddziaływaniami presji, problemami i dostarczania ich rozwiązań w planach i propozycjach wykorzystywanych w operacyjnych i skutecznych ramach zarządzania;

– proponowania i opracowywania operacyjnych narzędzi legislacyjnych w celu osiągnięcia efektywności i sprawiedliwości społecznej oraz równowagi środowiskowej w polityce przestrzennej;

– ułatwiania konstruktywnego dialogu między władzami lokalnymi, decydentami, podmiotami gospodarczymi oraz poszczególnymi obywatelami, w celu koordynowania rozwoju i zapewnienia ciągłości przestrzennej i spójności;

– współpracy i koordynowania działań wszystkich uczestników planowania w celu rozwiązywania konfliktów przez podejmowanie czytelnych decyzji przygotowywanych dla właściwych i niezależnych władz;

– dążenia do komunikacji na wysokim poziomie, która dostarczy wiedzę i zapewni zrozumienie wśród przyszłych użytkowników, w tym przyjmując interaktywne sposoby reprezentacji dla ułatwienia publicznej debaty i ogólnego zrozumienia proponowanych rozwiązań oraz procesów decyzyjnych;

– upewniania się, że wszystkie trzy poziomy demokracji uczestniczącej w planowaniu są realizowane: informacja, uczestnictwo w opracowywaniu rozwiązań oraz osiąganie poparcia lokalnych lub globalnych polityk planistycznych oraz

– wzmacniania podejmowanych ról, wpływania, angażowania się i wspierania polityków na różnych szczeblach w relacjach geograficznych.

5. Planista, jako osoba zarządzająca Miastami i Regionami (terytoriami), jest zobowiązany do:

– przyjęcia strategicznego podejścia do zarządzania procesami rozwoju przestrzennego, a nie spełniania biurokratycznych wymogów administracyjnych;

– osiągania efektywności i skuteczności przyjętych wniosków, biorąc pod uwagę warunki ekonomiczne, środowiskowe, społeczne i kulturowe zrównoważonego rozwoju;

– przestrzegania zasad planowania oraz celów i zadań Europejskiej Perspektywy Zagospodarowania Przestrzennego (ESDP), innych dokumentów polityki Unii Europejskiej, strategicznych dokumentów Rady Europy, w celu implementowania lokalnych i regionalnych wniosków do europejskich strategii i polityk;

– koordynacji różnych szczebli terytorialnych i różnych sektorów, w celu zapewnienia współpracy, zaangażowania i wsparcia wszystkich organów administracyjnych i władz terytorialnych;

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

– stymulowania partnerstwa między sektorem publicznym i prywatnym w celu zwiększenia inwestycji, tworzenia miejsc pracy, zapewnienia dobrej jakości życia oraz osiągnięcia spójności społecznej;

– korzystania z pożytkiem z funduszy europejskich i innych funduszy poprzez stymulowanie udziału władz lokalnych i regionalnych w programach i projektach przestrzennych współfinansowanych przez UE, oraz

– regularnego monitorowania i aktualizowania planów w celu korygowania nieprzewidzianych skutków, rozwiązywania nowych problemów i aktualizacji prognoz, proponowania odpowiednich rozwiązań lub działań i zapewnienia stałego sprzężenia zwrotnego między planowaniem i implementacją planów[2].

[2] Opracowanie redakcyjne tekstu L. Biegański, P. Lorens, I. Mironowicz i T. Majda, przy wykorzystaniu tłumaczenia na polski J. Sztechmana; [https://www.yumpu.com/xx/document/view/23086776/europejska-karta-planowania-barcelona-2013-wizja-miast-i-regionow 2013_Europejska_Karta_Planowania_2013_wersja_w_języku_polskim _tłumaczenie_ J_Sztechman _maj_-_2013.pdf]; link do dokumentu w języku angielskim: http://www.ectp-ceu.eu/index.php/en/publications-8/the-charter-of-european-planning-2013 (przyp. red.).

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

Bogdan WYPOREK[1]

NOWA KARTA ATEŃSKA – WIZJA MIAST XXI WIEKU. DROGA KU WSPÓŁCZESNEMU PARADYGMATOWI URBANISTYKI?

Początek

Wszystko zaczęło się w 1933 roku. IV CIAM (Congrès Internationaux de l'Architecture Moderne) na zakończenie obrad przyjął ustalenia, które weszły do historii urbanistyki pod nazwą Karty Ateńskiej. Ponad sześćdziesiąt lat później, ECTP (European Council of Town Planners) opracowała i przyjęła w 1998 roku w Atenach dokument zatytułowany „Nowa Karta Ateńska". Zgodnie z przyjętą formułą prace były kontynuowane i w 2003 roku ECTP opublikowała rozwiniętą i zmodyfikowaną Nową Kartę Ateńską, która zastąpiła poprzednią edycję z 1998 roku.

Karta Ateńska odegrała w historii rozwoju myśli urbanistycznej ważną rolę. Pomysł zaktualizowania i dostosowania do współczesnych warunków tego powszechnie znanego i cenionego dokumentu był zaskakujący. Nie istniała już organizacja, w ramach której opracowano Kartę, jako że Międzynarodowy Kongres Architektury Współczesnej (CIAM) został rozwiązany w 1959 roku, a w końcu XX wieku nikt ze współautorów tego dokumentu już nie żył. W latach 70. i 80. większość urbanistów europejskich traktowała Kartę Ateńską jako dokument historyczny, nieprzydatny już w rozwiązywaniu bieżących problemów planistycznych i urbanistycznych. I oto w czerwcu 1994 roku władze miejskie Aten i Stowarzyszenie Urbanistów Greckich wystąpiły z inicjatywą opracowania nowej karty, która prezentowałaby aktualne poglądy na planowanie miast europejskich. Myślą przewodnią tej propozycji było zachowanie ciągłości idei i działań urbanistów na rzecz prawidłowego rozwoju miast i poprawy warunków życia ich mieszkańców z wykorzystaniem współczesnych warunków i możliwości. Europejska Rada Urbanistów uznała pomysł greckich kolegów za bardzo cenny i podjęła się jego realizacji.

Polityczne i urbanistyczne uwarunkowania narodzin Nowej Karty Ateńskiej

Do prac nad Nową Kartą Ateńską przystąpiono w 1994 roku w warunkach istotnie różniących się od tych sprzed ponad sześćdziesięciu lat. To była już inna epoka, inny świat i inna Europa. Zmieniły się stosunki polityczne, społeczne i gospodarcze. Zmieniły się również znacząco miasta europejskie. Po zniszczeniach spowodowanych II wojną światową i okresie odbudowy powojennej, w ostatnich dziesięcioleciach XX wieku miasta ponownie rozwijają się i przekształcają na lepsze, zdrowsze i atrakcyjniejsze miejsca do zamieszkania, życia i pracy.

W wyniku głębokich zmian społecznych, ekonomicznych i ekologicznych, w krajach Unii Europejskiej nastąpiła daleko idąca ewolucja poglądów co do celów i zadań planowania przestrzennego. Za wiodące zadania planowania uznano poprawę jakości życia i środowiska oraz zapewnienie ładu przestrzennego. Dzięki znakomitemu Raportowi Brundtland (premier Norwegii) nowe pojęcie „zrównoważonego rozwoju" weszło na stałe do języka i działań polityków, planistów i urbanistów. Program działań na rzecz planowania trwałego i zrównoważonego rozwoju zarysowany został m.in. w serii raportów Komisji Unii Europejskiej (Commission of the European Communities).

[1] mgr inż. arch., urbanista, wiceprezes ECTP w latach 2002–2005, prezes Towarzystwa Urbanistów Polskich w latach 1993–1997.

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

W raportach Komisji Europejskiej pojawiły się tematy związane z powstającym wówczas programem dla miast i zalecenia dotyczące podjęcia opracowań w zakresie tak kluczowych zagadnień jak:

- specjalna strategia rozwoju miast w Europie,
- sprzyjanie spójności gospodarczej i społecznej,
- usprawnienie transportu i sieci transeuropejskiej,
- poparcie dla zrównoważonego rozwoju i poprawy jakości życia.

Zainteresowanie Komisji Europejskiej problematyką miast i gospodarki przestrzennej stworzyło korzystną atmosferę do podjęcia prac przez urbanistów nad Nową Kartą Ateńską. Stało się oczywiste, że w tak różnych warunkach od tych, w jakich powstawała Karta Ateńska w 1933 roku, Nowa Karta nie może być zaktualizowaną repliką tamtego dokumentu, lecz dokumentem o treści i formie wyrażającej współczesne poglądy i wizje urbanistów dotyczące przyszłości miast europejskich. Podejmując się opracowania Nowej Karty Ateńskiej, Europejska Rada Urbanistów była pewna, że w XXI wieku Europa będzie zdecydowanie zmierzać w kierunku integracji, a miasta europejskie będą nadal motorem postępu gospodarczego i pozostaną twórcze i konkurencyjne.

W odróżnieniu od Karty Ateńskiej z 1933 roku przyjęto założenie, że ewolucja miast będzie wynikiem wpływów różnych sił społecznych oraz działań głównych aktorów życia miasta, a różnorodność i zmienność w czasie zjawisk społecznych, ekonomicznych i przestrzennych wyklucza stworzenie jednego, wzorcowego modelu „miasta funkcjonalnego". We wstępie do Nowej Karty napisano m.in., że zawiera ona szereg rekomendacji i zaleceń, adresowanych do urbanistów, polityków i do tych wszystkich, którzy są zainteresowani rozwojem miast w Europie. Założono w nim dalej, że zalecenia te powinny podlegać systematycznej aktualizacji, a cały dokument powinien być przeglądany i przeredagowywany co cztery lata tak, aby uwzględniał zmiany struktury i działania systemów planowania w Europie.

Istnienie różnych systemów planowania w Europie stwarzało pewne problemy w toku prac nad formułowaniem Nowej Karty. Przyjęto bowiem założenie, że jej treść i forma będzie zaakceptowana przez wszystkie stowarzyszenia urbanistów będące członkami Europejskiej Rady Urbanistów w taki sposób, aby wyrażała szeroko podzielone poglądy europejskich planistów. Wymagało to uzgadniania stanowisk pomiędzy poszczególnymi stowarzyszeniami krajowymi, reprezentującymi różne poglądy na zadania urbanistyki, związane z wysoce zróżnicowaną mozaiką systemów planowania przestrzennego w Europie. Skalę i charakter różnic pomiędzy istniejącymi systemami prawnymi i administracyjnymi prezentuje literatura fachowa, która wyróżnia, z punktu widzenia charakteru planowania przestrzennego, pięć jego „rodzin" (*families*): brytyjską, napoleońską, germańską, skandynawską i wschodnio-europejską.

Trzeba podkreślić, że prace nad Nową Kartą, w których uczestniczyło również Towarzystwo Urbanistów Polskich, znakomicie poszerzyło międzynarodową współpracę europejskich urbanistów. Efektem tej współpracy było uzgodnienie przez wszystkie stowarzyszenia opracowanych tekstów, a następnie przyjęcie Nowej Karty Ateńskiej 1998 na kongresie w Atenach, w maju 1998 roku i Nowej Karty Ateńskiej 2003 na kongresie w Lizbonie, w listopadzie 2003 roku.

Dwie Nowe Karty Ateńskie

Dlaczego powstały dwie Nowe Karty Ateńskie? Stało się tak w wyniku realizacji ustaleń zapisanych w pierwszej z nich, powstałej w 1998 roku, zobowiązujących Europejską Radę Urbanistów do przeglądania i aktualizowania Karty co cztery lata. To ustalenie wynikało z przyjęcia zasady, iż Nowa Karta ma stać się dokumentem od-

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

zwierciedlającym i kwalifikującym na bieżąco aktualne problemy urbanistyczne oraz wynikające z nich zadania planowania przestrzennego i urbanistów w szybko zmieniającej się rzeczywistości.

Co więcej, zobowiązanie do aktualizowania Nowej Karty zostało poszerzone o stwierdzenie, iż krajowe stowarzyszenia urbanistów mogą ją uzupełniać o dodatkowe zasady i zalecenia odnoszące się do warunków lokalnych, a wyniki czteroletnich przeglądów będą dyskutowane na konferencjach ECTP organizowanych w Atenach. Stwierdzenie, że cały dokument powinien być przeglądany i przeredagowywany co cztery lata w taki sposób, aby uwzględniał zmiany struktury i działania systemu planowania w Europie, zapowiadało ciągłość i powtarzalność procedury aktualizacyjnej, bez określenia końca tego procesu.

Analizując i oceniając oba dokumenty Nowej Karty Ateńskiej widać wyraźnie, że dużo uwagi poświęcają one mieszkańcom i użytkownikom miast oraz ich potrzebom w szybko zmieniającym i rozwijającym się świecie. Jest to znacząca różnica w porównaniu z Kartą Ateńską z 1933 roku, która przede wszystkim koncentrowała się na krytycznym stanie miast i fatalnych warunkach życia ich mieszkańców. Kolejna różnica polega na tym, że Karta Ateńska przyjęta przez CIAM w 1933 roku była czytelnym manifestem skierowanym do szerokiej opinii publicznej z apelem o ratowanie miast, podczas gdy Nowe Karty Ateńskie prezentują i rekomendują poglądy urbanistów na współczesne problemy funkcjonowania, rozwoju i planowania miast europejskich nie traktując ich jako nienaruszalne kanony współczesnej i przyszłej urbanistyki.

Obie nowe Karty łączy takie samo spojrzenie na współczesne miasto europejskie, problemy jego rozwoju oraz rolę i zadania planowania przestrzennego i urbanistów. Nie ma sprzeczności pomiędzy tymi dwoma dokumentami w podejściu do głównych tematów, choć inaczej rozłożone są w nich akcenty i forma prezentowania i eksponowania omawianych problemów. W Karcie „2003" dążono do pełniejszego i czytelniejszego przedstawienia spodziewanych kierunków rozwoju i przekształceń miast oraz wynikających z nich zadań dla urbanistów, podczas gdy Karta „1998" szerzej traktowała rolę edukacyjną i analityczno-informacyjną tego dokumentu Europejskiej Rady Urbanistów.

Opublikowanie w odstępie pięciu lat dwóch Nowych Kart Ateńskich wywołało pewne zamieszanie i brak jasności, co do obecnego stanu ważności pierwszej edycji Karty. Możliwe są dwie interpretacje:

– obie Karty są równorzędnymi i aktualnymi dokumentami Europejskiej Rady Urbanistów;

– obecnie tylko Nowa Karta Ateńska 2003 wyraża aktualne poglądy i stanowisko Europejskiej Rady Urbanistów, a pierwsza edycja Karty stanowi materiał informacyjny i pomocniczy.

Niezależnie od przyjętej interpretacji obie Nowe Karty stanowią razem z Kartą Ateńską z 1933 roku ważne źródło informacji o ewolucji myśli urbanistycznej i o poszukiwaniu przyszłego modelu miasta europejskiego.

Nowa Karta Ateńska 1998 – Zasady planowania miast

Przyjęta na Kongresie Europejskiej Rady Urbanistów w Atenach Nowa Karta Ateńska 1998 zatytułowana została „Zasady planowania miast przyjęte przez Europejską Radę Urbanistów". Dokument ten został opracowany w latach 1995–1998 przez stowarzyszenia urbanistyczne 11 krajów Unii Europejskiej, będące członkami ECTP. Punktem wyjścia do prac nad nową Kartą było przekonanie o niedoskonałości struktur i zespołów miejskich powstałych pod wpływem Karty Ateńskiej 1933. Uznano więc, że wiodącym tematem Nowej Karty będą zasady planowania miast dostosowane do istniejących warunków i odpowiadające nadchodzącym dekadom. Koncepcję Karty oparto na założeniu, że ewolucja miast powinna być wynikiem wpływów różnych sił społecznych, a obywatel jest centralnym punktem odniesienia dla polityki miejskiej.

Zgodnie z założeniami wyjściowymi do Nowej Karty Ateńskiej 1998 za jej główne cele przyjęto:

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

– określenie aktualnych problemów urbanistycznych środowiska miejskiego i zarysu programu dla miast;

– określenie roli planowania przestrzennego w realizacji programu dla miast;

– zarekomendowanie urbanistom i decydentom wszystkich szczebli zaleceń i podstawowych zasad postępowania.

Aktualne problemy środowiska miejskiego przedstawione zostały w Karcie w formie ogólnych opisów i zgeneralizowanych zadań. Podobnie rola planowania. W przeciwieństwie do tych ogólnych i bezdyskusyjnych sformułowań, na końcu dokumentu znajduje się szereg konkretnych ważnych zaleceń, z których na szczególną uwagę zasługują następujące:

– Proces planowania miast musi spełniać wymagania współpracy i zaangażowania na szczeblu lokalnym tak, aby rozwijać społeczne zainteresowanie kształtowaniem środowiska i poprawą warunków społeczno-gospodarczych.

– System planowania miast winien być ujęty w hierarchiczne ramy tak, aby był jak najbliżej mieszkańców, a zasady pomocniczości powinny być ściśle stosowane.

– Należy odtworzyć przestrzenie publiczne tak, aby znów mogło się tam rozwijać poczucie wspólnoty w spontanicznych działaniach społecznych.

– Wszystkie opracowania planistyczne muszą być oparte o zasady trwałego i zrównoważonego rozwoju; ocena wpływu na środowisko winna być integralną częścią planu.

– Generalnym celem w planowaniu miast winno być odejście od praktyki ustalenia wielkoobszarowych, monofunkcyjnych stref użytkowania terenu.

– Należy popierać zasadę przemieszczania funkcji, specjalnie w centrach miast, tak, aby ożywić i zróżnicować tkankę miast.

Zadania urbanistów określone zostały zgodnie z uchwaloną w Amsterdamie w 1986 roku Kartą Planistów Europejskich. Na tej podstawie stwierdzono, że urbaniści pełnią ściśle określoną i nie dającą się zastąpić rolę w ustalaniu nowego programu dla miast i jego specyficznych długookresowych celów, a rola urbanisty zmienia się w miarę rozwoju społeczeństwa, prawa i polityki w dziedzinie gospodarki przestrzennej. Istotną staje się koordynacja i mediacyjna rola współczesnego urbanisty. Nowej Karcie przypisano zadanie poszerzania powszechnej świadomości i wiedzy o pozycji urbanisty jako inicjatora, koordynatora i współtwórcę poprawy stanu i rozwoju miasta, a nie dominującego Wielkiego Twórcę – Demiurga.

W zestawie dziesięciu końcowych zaleceń na uwagę zasługuje zalecenie dotyczące utrzymania specyfiki lokalnej poprzez planowanie urbanistyczne, które musi zapewnić ochronę tożsamości i tradycyjnych elementów środowiska miejskiego, takich jak budynki, dzielnice zabytkowe, tereny zielone i otwarte, a rozwiązania projektowe winny być oparte na analizie estetycznych, kulturowych, funkcjonalnych i historycznych wartości specyficznych dla danego obszaru.

Przy analizowaniu i ocenianiu Nowej Karty Ateńskiej 1998 trzeba brać pod uwagę fakt, że był to pierwszy w historii dokument urbanistyczny tworzony przy udziale przedstawicieli ponad 25 tysięcy urbanistów i planistów przestrzennych. To bezprecedensowe podejście do skumulowania w jednym dokumencie poglądów, doświadczeń i programów działań wielu bardzo różniących się środowisk urbanistycznych, było zadaniem trudnym, traktowanym przez ECTP jako pierwszy etap tworzenia wizji przyszłości miast.

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

Nowa Karta Ateńska 2003 – Wizja miast XXI wieku

Zgodnie z ustaleniami o celach i formie prowadzenia aktualizacji Nowej Karty Ateńskiej, dwa lata po zatwierdzeniu Karty „1998" powołany został pięcioosobowy zespół redakcyjny pod przewodnictwem prof. Paolo Correia, który rozpoczął pracę od gromadzenia opinii, uwag i zastrzeżeń do treści i formy Karty będącej od dwóch lat w publicznym obiegu. Wszystkie stowarzyszenia będące członkami ECTP, wśród których było również Towarzystwo Urbanistów Polskich, przekazały swoje uwagi i zastrzeżenia. Robocze wersje aktualizowanej Karty były dyskutowane, modyfikowane i uzupełniane na sympozjach z udziałem delegatów wszystkich stowarzyszeń.

Nowa Karta Ateńska 2003 przyjęta została przez Europejską Radę Urbanistów na kongresie w Lizbonie – a nie w Atenach, jak to było pierwotnie planowane – w listopadzie 2003 roku. Różni się ona znacznie od Karty z 1998 roku, której temat „Zasady planowania miast" został zmieniony na „Wizja miast XXI wieku".

W Nowej Karcie Ateńskiej europejscy urbaniści przedstawiają swoją wizję przyszłego miasta. Opiera się ona na znajomości miast, historii ich rozwoju a zwłaszcza na pozytywnych zmianach i poprawie jakości środowiska miejskiego w drugiej połowie XX wieku w miastach europejskich. Ta wizja nie jest więc oderwaną od rzeczywistości utopią, ani niemożliwą do osiągnięcia prognozą obrazu miasta przyszłości. Dzisiejszy, daleki od ideału stan większości miast europejskich pokazuje olbrzymie możliwości ich rozwoju i poprawy jakości środowiska miejskiego i warunków życia mieszkańców.

Prezentowana Wizja koncentruje się na „wizji miasta spójnego", na którą składa się wiele czynników: historycznych, społecznych, ekonomicznych, środowiskowych i przestrzennych. Ważnym wyjściowym stwierdzeniem jest uznanie historycznej ciągłości rozwoju miasta i tego, że przyszłość kształtują nasze dzisiejsze działania. Pod wieloma względami miasto przyszłości istnieje już dzisiaj, a charakterystyczną cechą miast europejskich jest ich różnorodność, indywidualne cechy i bogactwo dziedzictwa kulturowego. Te cechy muszą być honorowane i rozwijane jako wartości szczególne, decydujące w znacznym stopniu o znaczeniu i roli miasta w utrzymaniu więzi społecznych i kulturowych.

Szczególnie ważne dla urbanistów jest stwierdzenie, że każde miasto wymaga indywidualnego podejścia, które wyklucza zalecanie uniwersalnych recept i „jedynie słusznych" rozwiązań przestrzennych i urbanistycznych. To jednoznaczne stanowisko sformułowane przez ECTP najlepiej ilustruje ewolucję, jaką przeszło planowanie przestrzenne od modelu miasta funkcjonalnego, zdefiniowanego w Karcie Ateńskiej z 1933 roku, do dzisiejszego patrzenia na miasta przez pryzmat bogactwa i różnorodności dziedzictwa kulturowego i indywidualnych cech lokalnych i regionalnych. Wizja miasta spójnego zakłada spójność koncepcji rozwoju z charakterystycznymi indywidualnymi wartościami każdego rozpatrywanego miejsca.

Druga część Nowej Karty (B1) zatytułowana „Problemy i wyzwania" przedstawia analizy i oceny obserwowanych zmian i tendencji rozwojowych miast europejskich, i wynikające z nich problemy i wyzwania dla miast przyszłości. Kierunki zmian zostały omówione w podziale na cztery grupy:

- zmiany społeczne i polityczne,
- zmiany ekonomiczne i technologiczne,
- zmiany środowiska przyrodniczego,
- zmiany środowiska miejskiego.

W Karcie podkreśla się potrzebę analizowania długoterminowych tendencji rozwojowych pod kątem ich możliwego oddziaływania na przyszłość miast. Analizy i oceny długofalowych trendów posłużyły m.in. do formułowania „Wizji miast XXI wieku", ze świadomością, że nie da się przewidzieć rzeczywistych skutków obecnych kierunków rozwojowych, które mogą ulec zmianie w wyniku nieprzewidywalnych dziś wydarzeń.

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

Ostatnia część Karty przedstawia zadania urbanistów zajmujących się planowaniem przestrzennym w Europie. Jest to niezwykle interesująca dla nas część Karty. Pokazuje ona, jak różnie widzi ich zadania i zaangażowanie Europejska Rada Urbanistów. ECTP szczególnie ważną rolę urbanistów widzi w doradzaniu władzom publicznym i społecznościom miejskim oraz w promowaniu Wizji miasta przyszłości i założeń rozwoju wyrażonych w Nowej Karcie, a sporządzanie planów widzi jako jedno z równorzędnych zadań przypadających urbanistom. Odzwierciedla to ewolucję roli urbanisty, wynikającą z rozwoju społeczeństwa, systemu prawa gospodarki przestrzennej i zasad urbanistyki.

W wyniku istniejących i pełnych wyzwań zadań urbanistów w XXI wieku, w Karcie „2003" wyróżniono cztery kategorie zawodu urbanisty:

- urbanista – humanista i pracownik naukowy,
- urbanista – projektant planów i twórca wizji,
- urbanista – doradca polityczny i mediator,
- urbanista – zarządca i administrator.

To zestawienie pokazuje, jak zmienia się podejście do planowania przestrzennego i jaką rolę odgrywają w nim urbaniści. Obecnie kształtuje się to bardzo różnie w poszczególnych krajach europejskich. Nieznana w Polsce rola urbanisty-mediatora, w wielu krajach zachodnich, a zwłaszcza w Wielkiej Brytanii, funkcjonuje powszechnie od wielu lat i jest wysoce ceniona. Zdaniem ECTP, właśnie wiedza urbanisty będzie szczególnie pomocna w pośredniczeniu w sporach i prowadzeniu negocjacji przy rozwiązywaniu konfliktów dotyczących programów rozwojowych i użytkowania terenu.

Wpływ Nowej Karty Ateńskiej na rozwój myśli urbanistycznej

Nowa Karta Ateńska jest jednym z dokumentów, deklaracji i manifestów urbanistycznych, które powstały w XX wieku w odpowiedzi i reakcji na kryzys miast i degradację środowiska miejskiego i przyrodniczego. Do tych dokumentów / manifestów należą: Karta Ateńska z 1933 roku, Karta Machu Picchu, Deklaracje Habitatu z Vancouver i Stambułu, Deklaracja z Toledo. Choć wiele je różni, to ich wspólnym wiodącym celem było występowanie i apelowanie o poprawę stanu osiedli ludzkich, środowiska przyrodniczego i warunków życia oraz prezentowanie programu działań prowadzących do poprawy stanu istniejącego.

Nowa Karta Ateńska różni się od poprzednich dokumentów w dość istotny sposób. Karta nie koncentruje się na poprawieniu dzisiejszego stanu miast i warunkach życia ich mieszkańców, ponieważ uznano, że w okresie szybkiego bogacenia się miast europejskich, podnoszenia standardów i jakości środowiska miejskiego i warunków życia w mieście, priorytetem jest racjonalne planowanie i myślenie o przyszłości miasta, a nie o dzisiejszych mniejszych już problemach. Ponadto przyjęto założenie wyjściowe, że z uwagi na szybko zmieniającą się rzeczywistość polityczną, społeczną i ekonomiczną, właściwą formą opracowania Nowej Karty będzie seria aktualizowanych co cztery lata kolejnych Kart. Życie skorygowało jednak te zamierzenia i przyjęta na Kongresie ECTP w Lizbonie Nowa Karta Ateńska 2003 zamknęła cykl planowanych aktualizacji.

Jak ocenić charakter i rolę Nowej Karty Ateńskiej w historii rozwoju myśli urbanistycznej? Szczególnie interesujące i wartościowe są analizy i omówienia zmian, problemów i wyzwań dla miast przyszłości w dziedzinie społecznej, politycznej i ekonomicznej oraz w zakresie środowiska miejskiego i naturalnego. To one dają najpełniejszy obraz miasta przyszłości, jaki został zaprezentowany w Karcie „2003". Znaczenie czynników społecznych, politycznych, ekonomicznych i kulturowych w rozwoju i kształtowaniu miasta jest szczególnie mocno podkreślone. Miasto dobrze funkcjonujące i zrównoważone we wszystkich dziedzinach życia miejskiego

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

i społecznego nazwane zostało miastem spójnym (określenie raczej nie upowszechnione w języku zawodowym), czyli takim, w którym wszystkie elementy harmonijne ze sobą współgrają.

Z uwagi na zmieniającą się rolę urbanisty wraz z rozwojem społeczeństwa, systemu prawa gospodarki przestrzennej i zasad urbanistyki, szczególnie cenne jest omówienie zadań i roli urbanistów zajmujących się planowaniem przestrzennym w krajach Europy. Szerokie omówienie roli, jaką urbaniści pełnią dzisiaj i pełnić będą w przyszłości, jest cennym materiałem do przemyśleń i wykorzystania w dyskusjach na temat polskiej urbanistyki, zwłaszcza że prezentuje on doświadczenie i wiedzę w tym zakresie głównych środowisk urbanistów europejskich.

Podsumowując, niewątpliwie Nowa Karta Ateńska prezentuje szeroko podzielane poglądy europejskich urbanistów na problemy, kierunki i formy rozwoju miast europejskich z punktu widzenia oceny stanu w 2003 roku. Niezależnie od zapisu, że Karta adresowana jest do tych wszystkich, którzy uczestniczą w procesach planistycznych i są zainteresowani rozwojem miast w Europie, głównym jej adresatem są urbaniści pracujący w Europie. Wynika to z przypisanych w Karcie zadań planistów przestrzennych przy realizacji wizji miast XXI wieku. Nie należy więc traktować Nowej Karty Ateńskiej jako opracowania naukowo-badawczego ani manifestu mającego porwać do działań szerokie kręgi społeczne. Jest to, zgodnie z założeniami, Raport Europejskiej Rady Urbanistów, skierowany przede wszystkim do ponad 25 tysięcy urbanistów i planistów przestrzennych pracujących we wszystkich krajach Europy.

Nowa Karta Ateńska pozytywnie wpisuje się w historię rozwoju urbanistyki i jest wyrazem dobrej, efektywnej współpracy międzynarodowej europejskich urbanistów i planistów przestrzennych.

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

Anna BOCIAN[1]

NOWA KARTA ATEŃSKA – UTOPIA CZY RZECZYWISTA WIZJA MIASTA W XXI WIEKU?

Nowy paradygmat

Początek nowego tysiąclecia wydaje się być dobrym momentem na rozważania nad kondycją i przyszłością miast, w których żyjemy. Tak też stało się na przełomie XX i XXI wieku. Przyczyniły się do tego już odczuwalne skutki procesu globalizacji, funkcjonowania międzynarodowej gospodarki, rozwoju nowych technologii, zmiany społeczne oraz wiele innych. Podczas europejskiego kongresu urbanistycznego w 1998 roku, Europejska Rada Urbanistów przygotowała Nową Kartę Ateńską, czyli Kartę Miast Europejskich w XXI wieku. Dokument określa problemy i wyzwania dla europejskich miast w nowym tysiącleciu. Odnosi się również do roli planistów i zakresu ich pracy. Warto dodać, że miejsce przyjęcia Nowej Karty Ateńskiej miało charakter symboliczny. Odbyło się w Atenach, gdzie miał się odbyć CIAM 1933 roku i skąd wywodzi się nazwa pierwszej Karty. Jednym z założeń nowej karty była systematyczna aktualizacja dokumentu, co nastąpiło już w 2003 roku. Wtedy Nowa Karta Ateńska uzyskała swój nowy kształt, gdy została uzupełniona o Wizję Miast XXI wieku podczas kolejnej konferencji, tym razem w Lizbonie. Następna zmiana Nowej Karty Ateńskiej miała miejsce w 2013 roku, tym razem w Barcelonie, kiedy zaktualizowano wizję europejskich miast i zadania dla urbanistów w oparciu o nowe wydarzenia w Europie i na świecie. Nowa Karta Ateńska została dedykowana urbanistom i wszystkim tym, którzy w jakikolwiek sposób „uczestniczą w procesach planistycznych w Europie". Określa najważniejsze problemy i wyzwania dla miast oraz strategie ich rozwoju. Wskazuje również zadania i obowiązki, które wiążą się z wykonywaniem zawodu urbanisty.

Jaką wizję miast w XXI wieku przedstawia Nowa Karta Ateńska? Czy jest ona futurystyczna i niemożliwa do zrealizowania? Może to obraz przyszłości miast, jakie chcielibyśmy mieć, a nie miast, jakie jesteśmy w stanie mieć? Może przeciwnie – jest to zupełnie realistyczna synteza problemów i wyzwań dla współczesnych miast oraz propozycja realnej wizji ich dalszego rozwoju?

Wizja miasta spójnego

Nowa Karta Ateńska, szczególnie jej wydanie z 2003 roku, wyraźnie definiuje wizję miast w XXI wieku. Już we wstępie można przeczytać, że miasta powinny nawiązywać do swoich walorów i zróżnicowania kulturowego, być ze sobą powiązane a zarazem konkurencyjne, przyczyniać się do „dobrobytu i wygodnego życia" mieszkańców oraz harmonijnie łączyć środowisko zurbanizowane i naturalne. Realizacja tych założeń będzie możliwa dzięki wizji **miasta spójnego**, która jest fundamentem kreowania teraźniejszości i przyszłości miast. Spójność miasta należy rozumieć jako spójność w czasie, społeczną, ekonomiczną, środowiska i przestrzeni. Podkreślona została również konieczność łączenia różnych funkcji miasta, a nie ich strefowania, jak proponował Le Corbusier w Karcie Ateńskiej z 1933 roku.

[1] mgr inż., Katedra Urbanistyki i Procesów Osadniczych Politechniki Wrocławskiej, Instytut Rozwoju Terytorialnego.

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

Punktem wyjścia do rozważań nad Wizją Miast w XXI wieku jest zachowanie ciągłości ich tożsamości. Nie należy odrzucać historycznych i kulturowych wartości, jakie miasto posiada. Są one zasobem, który może wpłynąć pozytywnie na jego rozwój. Na podstawie przeszłości powinno budować się przyszłość miasta. Wydaje się to prawidłowe i aktualnie dość oczywiste podejście. Takie walory miasta chroni się i wykorzystuje jako generator rozwoju. Jednak w porównaniu do Karty Ateńskiej z 1933 roku jest to zupełnie inne podejście. W pierwszej karcie założono, że nie należy chronić historycznych wartości miasta, jeśli nie spełniają one wymagań współczesnej funkcjonalności.

Czynnik społeczny jest ważnym elementem w planowaniu i zarządzaniu miastem. Nowa Karta Ateńska, oprócz podstawowych funkcji społecznych, które musi spełniać miasto, wymienia jeszcze inne cechy charakterystyczne już dla współczesnych miast. Jest nim „zaangażowanie społeczne", czyli tak dziś popularna partycypacja społeczna. Wydaje się, że to dobrze wskazany nurt. Zmierzamy do społeczeństwa obywatelskiego, które chce mieć realny wpływ na kształtowanie się miast. Kolejnym ciekawym elementem społecznym jest podkreślenie znaczenia związków międzypokoleniowych. Autorzy Karty trafnie zwrócili uwagę na ogromny problem starzejącego się społeczeństwa Europy. Według nich należy wzmacniać lub przywracać więzi pomiędzy różnymi generacjami. Jesteśmy społeczeństwem bardzo zróżnicowanym, nie tylko wiekowo. Ciekawym nowym aspektem jest tzw. „wielokulturowe bogactwo". Oznacza to, że społeczności Europy w poszczególnych miastach będą coraz bardzie różnorodne pod względem kulturowym i narodowościowym. Przyczyn należy doszukiwać się w rosnącej mobilności mieszkańców Europy, łatwości zmiany miejsca pracy i zamieszkania. Na ten proces wpłynie również zwiększająca się liczba imigrantów spoza Europy. Może to powodować bark poczucia bezpieczeństwa i konflikty społeczne. Ten problem został podkreślony w Nowej Karcie Ateńskiej. Niestety brakuje metody jego rozwiązania. Zapis, że wielokulturowość będzie atutem europejskich miast jest piękną wizją. Jednak zdecydowanie brak narzędzi jej osiągnięcia. W Karcie celnie wskazano rosnące znaczenie nowych technologii i ich wpływ na sposób funkcjonowania społeczeństwa. Możliwości pracy zdalnej czy skracanie czasu podróży są tylko podstawowymi przykładami. Zmiana naszych dotychczasowych zachowań na pewno wpłynie na planowanie przestrzeni miejskiej.

Wizje rozwoju miast w części dotyczącej ich „spójności ekonomicznej" wydają się bardzo ambitne, a może nawet utopijne (choć życzyć należy każdemu miastu w Europie, żeby się spełniły). Miasta i regiony będą ze sobą silnie powiązane gospodarczo, tworząc sieć. Co ciekawe, miasta mają rozwijać się jednocześnie globalnie i lokalnie. Być otwarte na rynki i powiązania zewnętrzne i bazować na potencjalne wewnętrznym. Wizja ta wydaje się dość trudna do zrealizowania. Szczególnie że występuje duża nierówność sił pomiędzy gospodarką globalną i lokalną, na korzyści tej pierwszej. Kolejnym celem, trudnym do zrealizowania, będzie zachowanie współpracy i jednocześnie konkurencyjności pomiędzy miastami. Zgodnie z wizją, miasta w XXI wieku mają ze sobą konkurować, a z drugiej strony, tworzyć ścisłą sieć powiązań. Przy tym powinny jeszcze zachować różnorodność w rozwoju gospodarczym. Wizja jest bardzo ambitna i trudna do osiągnięcia, szczególnie przy „bezwzględnych" zasadach, jakimi kieruje się wolny rynek. W praktyce nie wszystkie miasta rozwijają się w sposób tak zbalansowany. Jedne działają bardziej globalnie, a inne lokalnie, niektórym współpraca z innymi regionami sprzyja, a innym nie. Na różne podziały miasta, wywołane procesem globalizacji, wskazuje wielu autorów (zob. np. Hall 1997, Sassen 2006). Zatem wizja zrównoważonego i spójnego rozwoju ekonomicznego miast Europy wydaje się dość utopijna. Jednak jest to ideał, do którego warto dążyć.

W każdej z wersji Nowej Karty Ateńskiej bardzo wyraźne wybrzmiewa kontekst środowiska. Z jednej strony jest on postrzegany dość „tradycyjnie" i sprowadza się do zapewnienia odpowiedniej powierzchni terenów zielonych w mieście czy szeroko rozumianej ochrony środowiska. Pojawia się też nowe podejście, które wydaje

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

się być bardzo realne i priorytetowe do realizacji. Środowisko przyrodnicze postrzegane jest jako zasób, na którym można budować tożsamość miasta. Jednak należy pamiętać, że jest to zasób ograniczony. Wiąże się to z zagadnieniem korzystania z zasobów środowiska, szczególnie w aspekcie energetyki. Zwrócona jest szczególna uwaga na wykorzystywanie odnawialnych źródeł energii, jak również minimalizowanie negatywnego oddziaływania na środowisko naturalne podczas rozwoju miasta i regionów. Jest to bardzo ważny i dobry kierunek, który aktualnie jest wdrażany przez planistów i innych specjalistów w wielu krajach.

Ostatni komponent Wizji Miast w XXI wieku dotyczy „syntezy przestrzeni". Szczególna uwaga jest zwrócona na sieć powiązań funkcjonalnych w miastach. Poszczególne dzielnice mają być spójne funkcjonalnie i połączone systemem transportu. Urbanistyka ma przeżyć swój „renesans", a projektowanie urbanistyczne powinno być podstawowym narzędziem odnowy zdegradowanych części miasta. Zgodnie z tą wizją, urbanistyka przyczyni się do poprawy jakości przestrzeni w miastach, co wpłynie bezpośrednio na jakość i komfort życia mieszkańców oraz walory estetyczne miast. Na pewno tak powinno być. Niestety, w praktyce na jakość życia i ostateczny wygląd naszych miast ma wpływ wiele innych czynników, nie tylko aspekt planistyczny. Jednak idea wzrostu znaczenia urbanistyki i planowania jest słuszna, czego z pewnością chcieliby wszyscy urbaniści.

Zaletą Wizji Miast w XXI wieku, przedstawionej w Nowej Karcie Ateńskiej, jest szerokie spojrzenie na zagadnienie urbanistyki i procesów wpływających na miasto. Oprócz takich standardowych uwarunkowań, jak jakość przestrzeni, zagadnienia społeczne, transport i inne, pojawiają się nowe. Są nimi uwarunkowania ekonomiczne w kontekście globalnej gospodarki, ochrony środowiska, odnawialnych źródeł energii czy wpływu nowych technologii. Oprócz „tradycyjnego" pakietu zagadnień, wprowadza nowe, które z pewnością będą miały znaczący wpływ na przyszły rozwój miasta.

Wizja zawodu urbanisty

Część Nowej Karty Ateńskiej, a dokładnie jej aktualizacji z 2003 i 2013 roku, stanowi opis roli urbanistów i proponowany podział ich kompetencji. Urbanistyka jest wielodyscyplinarną dziedziną, która łączy wiele różnych aspektów. Zatem proces planowania przestrzeni jest pracą specjalistów z różnych dziedzin. Wychodzi on również poza tradycyjne ramy projektowania. Urbanista staje się mediatorem, uczestniczy w procesach podejmowania decyzji politycznych czy ekonomicznych. Celem pracy urbanistów jest dbałość o interes społeczny, to z myślą o ludziach powinni oni projektować przestrzeń. Jednocześnie miasto należy tratować jako jedną całość, a jego rozwój planować w krótko- i długoterminowej perspektywie. Urbaniści powinni zwracać uwagę na wiele aspektów wpływających na przestrzeń i uwzględniać je w swojej pracy.

W Karcie wyszczególniono podstawowe role urbanistów, jakie mogą oni pełnić w zależności od specyfiki wykonywanej pracy. Urbanista może być pracownikiem naukowym, projektantem, doradcą i mediatorem lub zarządcą i administratorem. Pierwsza specjalizacja, pracownika naukowego, jest ściśle związana z badaniem zachodzących zjawisk i prognozowaniem przyszłych trendów. Pełni on w niej również rolę edukatora oraz przeprowadza konstruktywną krytykę obwiązujących teorii i praktyk planistycznych. Natomiast zadaniem urbanisty-projektanta i twórcy wizji jest rozwiązywanie aktualnych problemów przez działalność projektową i tworzenie wizji przyszłego rozwoju miast i regionów. Powinien on uwzględniać w swojej pracy czynniki ekonomiczne, społeczne i środowiskowe. Jako projektanta definiował siebie Le Corbusier (2013), ale też jako rzemieślnika. Według niego wdrażaniem projektów urbanistycznych zajmują się politycy. Natomiast w Nowej Karcie pojawia się urbanista jako doradca polityczny. Taka funkcja wykracza poza tradycyjne postrzeganie tego zawodu, jednak wydaje się być bardzo słuszna i aktualna. Planowanie przestrzenne to nie tylko projektowanie, lecz również

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

szereg złożonych decyzji politycznych i gospodarczych, które doprowadzają do powstawania zaprojektowanych założeń. Rolą urbanisty o takiej specjalizacji jest doradztwo politykom, inwestorom oraz wspieranie partycypacji społecznej. Umiejętnie łączy stanowiska różnych grup interesariuszy. Ostania grupa urbanistów, to zarządcy i administratorzy, którzy koordynują przebieg procesów planistycznych na różnych poziomach administracji publicznej. Dbają o prawidłowość procedur administracyjnych, ale również o wdrażanie przyjętych założeń planistycznych, interes społeczny, ochronę środowiska i wiele innych aspektów.

Nowa Karta Ateńska celnie określiła szeroki zakres pracy urbanistów i różne kompetencje w zależności od ich specjalizacji. Wszyscy powinni dbać o zachowanie ładu i jakość powstającej przestrzeni. Jednak każda specjalizacja ma inne narzędzia i możliwości do jej kształtowania. Jednak wszyscy razem mogą przyczynić się do wzrostu znaczenia urbanistyki i, co jest z tym związane, znaczenia zawodu urbanisty.

Realna wizja przyszłości czy utopia?

Należy pamiętać, że Nowa Karta Ateńska jest dokumentem mającym charakter wizjonerski i wyznacza pewne kierunki i trendy. Ponieważ jest to opracowanie na poziomie europejskim, jego stopień ogólności jest dość duży. Kartę należy traktować raczej jako pewien zbiór pomysłów, inspiracji lub drogowskazów. Na pewno nie da się jej wprost zaaplikować do wszystkich miast europejskich w równym stopniu. Każde miasto w Europie nie jest w stanie spełnić idealistycznych wizji zawartych w Karcie, choć zapewne każde powinno do tego dążyć.

Pytanie o trafność założeń Nowej Karty Ateńskiej – czy jest to realna wizja, czy utopia – na jakiś czas pozostanie bez odpowiedzi. Jest ona jeszcze niemożliwa do zweryfikowania, jest na to za wcześnie. Obecnie urbaniści europejscy żyją i funkcjonują według paradygmatu, jaki wyznaczyła Nowa Karta Ateńska. Prawdopodobnie wielu z nich byłoby w stanie wymienić kierunki współczesnej urbanistyki, nie znając treści tego dokumentu. W codziennej praktyce zawodowej urbaniści mierzą się z problemami trafnie zdefiniowanymi w tekście Karty. Jednak czy zawarte w niej kierunki ich rozwiązywania i wizja rozwoju europejskich miast jest prawidłowa – to dopiero zweryfikuje czas. W przypadku pierwszej Karty Ateńskiej z 1933 roku, wiele założeń okazało się nietrafne, a z perspektywy czasu są, jak futurystyczne wizje. Prawdopodobnie tak będzie z częścią założeń Nowej Karty Ateńskie. Część z nich okaże się dobrym kierunkiem rozwoju miast, a część nie trafionym. Ich prawdziwość będzie można ocenić tylko z odpowiedniej perspektywy czasu. Ciekawe, które z nich okażą się właściwe, a które chybione.

Literatura

Hall P., 1997. *Megacities, World Cities and Global Cities. Megacities Lecture.* Megacities Lecture, http://megacities.nl/?page_id=284., The Hauge.

Le Coorbusier, 2013. *Kiedy katedry były białe. Podróż do kraju ludzi nieświatłych*. Centrum Architektury, Warszawa.

Sassen S., 2006. *Cities in a World Economy.* Pine Forge Press, Thousand Oaks.

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

DEKLARACJA I KONGRESU URBANISTKI POLSKIEJ
MIASTO – WSPÓLNE DOBRO I ZBIOROWY OBOWIĄZEK

1. My, uczestnicy I Kongresu Urbanistyki Polskiej zwołanego przez Towarzystwo Urbanistów Polskich w 80. roku jego działalności, należący do środowisk społecznych i zawodowych, którym wspólna jest troska o polskie miasta, zgromadzeni w Gdańsku, mieście o wyjątkowym znaczeniu w historii i kulturze Europy, obradujący w czasie, gdy przystąpienie do Unii Europejskiej otwiera przed naszym krajem nowe perspektywy i stwarza nowe wyzwania,

postanawiamy zainicjować sojusz na rzecz polskich miast stanowiących nasze wspólne dobro i nasz zbiorowy obowiązek.

2. Nasze postanowienie wynika z:
- przekonania o kluczowej roli miast w życiu społecznym, gospodarce i kulturze, znamionującej rozwój cywilizacji europejskiej;
- świadomości opóźnień urbanizacji w Polsce i marginalizacji polskich miast w Europie, ich małej zdolności konkurowania o inwestycje i miejsca pracy na światowym rynku oraz słabego jednocześnie przygotowania do korzystania z funduszy Unii Europejskiej;
- zaniepokojenia tym, że miasta Polski znajdują się daleko od drogi zrównoważonego rozwoju;
- dostrzegania, że w wielu miastach polskich nie wytworzyły się lub uległy zachwianiu więzi społeczne oraz poczucie odpowiedzialności za miasto, a grupy nacisku realizują swe interesy kosztem dobra publicznego;
- narastania w wielu miastach chaosu przestrzennego i zagrożeń dziedzictwa kulturowego, którym nie zapobiegają: niespójne i nieskuteczne prawo dotyczące gospodarowania przestrzenią, nieliczna i słabo do swych zadań przygotowana administracja urbanistyczna oraz nieadekwatny do zadań warsztat planowania miast;
- wiedzy, że rozwój miast jest głównie wynikiem decyzji indywidualnych podmiotów a w coraz mniejszym stopniu efektem działań sektora publicznego;
- pewności, że istotą miasta jest więź i solidarność mieszkańców, a miasto, będące wprawdzie terenem współzawodnictwa i nieuniknionych konfliktów, jest przede wszystkim wspólnotą interesów mieszkańców i podmiotów prowadzących w nim działalność gospodarczą.

3. Widzimy pilną potrzebę zespolenia wysiłków przywódców politycznych, twórców prawa, działaczy samorządowych, administracji publicznej, przedsiębiorców, urbanistów i architektów, oraz naukowców i ludzi kultury w dążeniach do:
- tworzenia w naszych miastach dogodnych warunków zamieszkania, pracy i odpoczynku w przyjaznym człowiekowi i atrakcyjnym środowisku o wysokich wartościach estetycznych;
- umacniania spójności społeczności miejskich i tożsamości kulturowej miast;
- respektowania w miastach zasad zrównoważonego rozwoju;

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

– dynamizowania gospodarki łączącej otwartość na świat z efektywnym wykorzystaniem atutów społeczności i przestrzeni miasta oraz lokalnych zasobów;
– uczestnictwa mieszkańców miast w tworzeniu i czerpaniu z dorobku nauki, techniki i kultury oraz ułatwienia im zdobywania wiedzy i informacji;
– wzmacniania wielorakich więzi między miastami w kraju i jednoczącej się Europie będących istotnym czynnikiem przyśpieszania rozwoju.

4. Uważając, że dla urzeczywistnienia tych dążeń zasadnicze znaczenie ma rozwijanie poczucia odpowiedzialności za miasto, solidarnie ponoszonej przez jego mieszkańców, władze publiczne oraz podmioty gospodarcze działające w mieście, odpowiedzialności obejmującej zarówno gotowość do aktywnego uczestnictwa w rozwoju miasta jak i do ograniczenia swych aspiracji w imię potrzeb miejskiej społeczności – będziemy:
– kształtować w społeczeństwie świadomość, że jakość życia a także spełnienie indywidualnych i grupowych celów oraz szansa i koszt ich osiągnięcia zależą od walorów miasta, jego społecznej i ekonomicznej struktury oraz środowiska fizycznego;
– chronić krajobraz kulturowy i przyrodniczy miasta oraz kultywować jego historię i obyczaje;
– wpływać na rozwój wielorakich więzi społecznych i wzrost kapitału zaufania społecznego oraz na kształtowanie przestrzeni ułatwiających bezpośrednie kontakty międzyludzkie;
– przeciwdziałać wykluczeniom kogokolwiek z czerpania tworzonych przez miasto korzyści oraz hamować narastanie społecznej stratyfikacji i dezintegracji przestrzeni miasta.

5. Rozumiejąc, że przyjęcie odpowiedzialności za miasto jest możliwe tylko wtedy, gdy towarzyszy mu możliwość wpływania na jego funkcjonowanie i rozwój, będziemy:
– zabiegać o jawność procesów decyzyjnych dotyczących miasta i zapewnienie w nich rzeczywistej partycypacji społecznej,
– upowszechniać we współpracy z mediami wiedzę o mieście oraz o uwarunkowaniach, szansach i zagrożeniach jego rozwoju;
– przeciwstawiać się interesom partykularnym oraz rosnącemu zawłaszczaniu miasta przez grupy nacisku;
– zwalczać biurokratyczne postawy administracji oraz korupcję niszczącą tkankę społeczną i gospodarkę;
– domagać się społecznej kontroli działań publicznych w zarządzaniu miastem;
– dążyć do wprowadzania monitoringu rozwoju miasta opartego o zdefiniowane prawem i dostosowywane do lokalnych warunków mierniki.

6. Wiedząc, że podstawą odpowiedzialnego i współuczestniczącego społeczeństwa obywatelskiego jest dobre, spójne i stabilne prawo oraz zdolne do jego egzekwowania instytucje, będziemy zabiegać, by:
– system prawny nie tylko umożliwiał, ale w większym niż obecnie stopniu zapewniał równowagę interesu publicznego i prywatnego oraz ochronę ładu w gospodarowaniu przestrzenią miast;
– regulacje prawne wynikały z dogłębnych analiz i diagnoz zmian zachodzących w zagospodarowaniu i użytkowaniu przestrzeni miast a jednocześnie brały pod uwagę możliwość wystąpienia procesów i zjawisk znanych z doświadczeń innych krajów, zamiast reagować z opóźnieniem na dewastację przestrzeni i patologie w jej zagospodarowaniu i użytkowaniu;
– zostało zahamowane rozpraszanie kompetencji i odpowiedzialności za politykę przestrzenną i gospodarowanie przestrzenią między wiele organów administracji rządowej a problematyka zrównoważonego

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

rozwoju i planowania zagospodarowania przestrzennego miast, urbanistyki i architektury znalazła się na szczeblu centralnym w gestii jednego urzędu;
- wdrożono procedury zapewniające, przy zachowaniu zasady subsydiarności, spójność polityk przestrzennych, planów i programów rozwoju powstających na różnych szczeblach i w różnych działach zarządzania;
- powstały skuteczne mechanizmy a także rozwiązania prawne i instytucjonalne służące zespalaniu zamierzeń rozwojowych oraz łączeniu środków sąsiadujących gmin, zwłaszcza w obszarach metropolitalnych;
- wprowadzono uregulowania prawne, które zapobiegną spekulacji gruntami i zagwarantują, że korzyści z inwestycji publicznych czerpane przez podmioty prywatne będą przekładać się na adekwatny wzrost dochodów miasta;
- prawo skłaniało do lokowania nowych inwestycji na terenach zdegradowanej zabudowy, przeciwdziałając tym samym zabudowie terenów otwartych: zieleni miejskiej, terenów rolnych i leśnych.

7. Przekonani, że dla poprawy stanu naszych miast niezbędne są rzetelne strategie i długofalowe programy rozwoju wzywamy władze miast do opracowania, we współdziałaniu z administracją rządową i władzami wojewódzkimi oraz ze wszystkimi innymi partnerami na scenie miejskiej, strategii i programów najlepiej służących:
- tworzeniu trwałych przewag konkurencyjnych miast opartych o jakość zasobów ludzkich, dobre zarządzanie, wykorzystanie walorów przyrodniczych i dziedzictwa kulturowego, sprawność infrastruktury oraz atrakcyjne, zdrowe i bezpieczne środowisko;
- uzyskiwaniu efektów mnożnikowych ze współdziałania różnych podmiotów publicznych i prywatnych oraz organizacji pozarządowych;
- kształtowaniu ładu przestrzennego i piękna miast równolegle z budową ich siły ekonomicznej i rozwiązywaniem problemów społecznych;
- najszerzej rozumianej ochronie środowiska;
- rewitalizacji zdegradowanych obszarów zabudowy, terenów poprzemysłowych i opuszczonych.

8. Świadomi trudnej sytuacji finansowej władz miejskich, nieomal wykluczającej obecnie finansowanie inwestycji potrzebnych dla rozwoju miasta z dochodów budżetowych, a także wobec wielorakich ograniczeń w pozyskiwaniu przez władze miejskie innych źródeł finansowania rozwoju, zwracamy uwagę na konieczność:
- pilnego stworzenia regulacji prawnych, instytucji i instrumentów realizacji polityki regionalnej;
- powstania systemu instrumentów finansowych i rozwiązań prawnych umożliwiających władzom miejskim współfinansowanie, a w szczególności przygotowanie i prefinansowanie projektów realizowanych z pomocą Funduszy Strukturalnych i Funduszu Spójności UE;
- przyśpieszenia opracowywania i podniesienia jakości projektów inwestycyjnych planowanych do finansowania ze środków Unii Europejskiej;
- nowych uregulowań prawnych dotyczących zaciągania zobowiązań finansowych przez władze miejskie;
- uczynienia realnym wieloletniego budżetowania inwestycji publicznych;
- przyjęcia ustaw potrzebnych dla rozwijania w miastach partnerstwa publiczno-prywatnego i podejmowania z udziałem kapitału wysokiego ryzyka inwestycji związanych zwłaszcza z projektami rewitalizacji miast;
- podnoszenia umiejętności władz miejskich organizowania inwestycji publicznych, zwłaszcza współdziałania z kapitałem prywatnym oraz dokonywania ocen ekonomicznych i społecznych efektów inwestycji (zysku publicznego);

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

– lepszego rozumienia i wzajemnego uczenia się partnerów uczestniczących w procesach inwestycyjnych niosących skutki przestrzenne.

9. Dostrzegając, że bezprecedensowe tempo i skala zmian zachodzących we współczesnej cywilizacji wymagają zasadniczego pogłębienia wiedzy o mieście i oparcia o nią praktyki planowania i zarządzania rozwojem miast przy gruntownej rewizji obecnych doktryn będziemy:

– inspirować badania procesów rozwojowych zachodzących w polskich miastach;
– dbać o przenikanie nowej wiedzy do praktyki zarządzania miastami i do warsztatu planowania;
– unowocześniać warsztat zawodowy urbanisty i planisty przestrzennego ze zwróceniem szczególnej uwagi na podnoszenie umiejętności planowania i programowania procesów przekształceń przestrzennych;
– rozwijać systemy kształcenia dla potrzeb zarządzania i planowania miast, w tym zabiegać o powstanie dogodnych warunków ustawicznego kształcenia kadr;
– poszukiwać kryteriów estetycznych kształtowania przestrzeni miejskiej oraz gromadzić i upowszechniać wiedzę o korzyściach ekonomicznych płynących z piękna krajobrazu i atrakcyjności przestrzeni miejskiej.

10. Spójne społecznie, silne ekonomicznie i przyjazne środowisku miasto powinno być jednocześnie miastem pięknym. Dobre i przestrzegane prawo oraz silna gospodarka nie wystarczą do osiągnięcia tego celu, a brzydota miasta osłabiać będzie jego ekonomiczne i społeczne walory. Uznajemy troskę o piękno naszych miast za swój szczególny obowiązek, wiedząc, że wymaga ono:

– rozwijania wrażliwości społeczności miejskiej na ład i harmonię zagospodarowania i użytkowania przestrzeni, m.in. poprzez programy edukacyjne na wszystkich szczeblach nauczania;
– zrozumienia, że piękno miast nie jest dane raz na zawsze, a stanowi dobro wymagające stałej społecznej troski i ochrony;
– woli politycznej i determinacji władz miejskich;
– sprawnej, skutecznej i uczciwej administracji urbanistycznej;
– kunsztu architektów i urbanistów oraz silnych swą wiedzą instytucji planistycznych;
– podejmowania przez władze miejskie opracowań studialnych i projektowych nad kształtowaniem krajobrazu miejskiego i wzbogacaniem piękna miast;
– organizowania konkursów urbanistyczno-architektonicznych i tworzenia warunków dla szerokich debat publicznych nad projektami inwestycji istotnie wpływających na krajobraz miasta;
– zaangażowania środowisk opiniotwórczych i mediów;
– mecenatu publicznego i mecenatu kapitału prywatnego w kształtowaniu przestrzeni publicznych.

11. Dynamiczny rozwój polskich miast można osiągnąć tylko wysiłkiem całego społeczeństwa. My, uczestnicy Kongresu Urbanistyki Polskiej deklarując swój udział w SPOŁECZNYM SOJUSZU DLA MIAST chcemy być inspiratorami i spoiwem podejmowanych wysiłków, przyjmując niniejszą Deklarację za wspólną dla nas wytyczną działania.

Wzywamy do udziału w sojuszu samorządy miejskie i ich związki ponoszące szczególną odpowiedzialność za rozwój polskich miast. Liczymy, że obok TUP uczestnikami sojuszu będą organizacje społeczne i zawodowe oraz stowarzyszenia twórcze i kulturalne, a media poświęcą jego działaniom uwagę należną wadze problemu. Mamy nadzieję, że do sojuszu przystąpią organizacje skupiające przedsiębiorców oraz instytucje i organizacje

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

zaangażowane w rozwój mieszkalnictwa, dla których sukcesu potrzebne jest sprawnie funkcjonujące i dobrze zarządzane miasto. Ufamy we wsparcie sojuszu przez wyższe uczelnie i inne instytucje naukowe.

Zwracamy się do gospodarza Kongresu, Towarzystwa Urbanistów Polskich, aby nawiązując do swej osiemdziesięcioletniej tradycji stało się ośrodkiem myślenia i dyskusji o polskim mieście oraz stworzyło forum dla rozwinięcia naszej Deklaracji w program jednoczący działania wszystkich uczestniczących w sojuszu środowisk.[1]

Gdańsk, 11–12 września 2003 roku

[1] Tekst pochodzi z publikacji: M. Kochanowski, P. Lorens (red.), *Miasto – wspólne dobro i zbiorowy obowiązek.* Materiały I Kongresu Urbanistyki Polskiej, „biblioteka urbanisty" t. 2, Urbanista sp. z o.o., Warszawa 2004, ss. 141–144.

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

PRZESŁANIE II KONGRESU URBANISTYKI POLSKIEJ
URBANISTYKA W DZIAŁANIU. TEORIA I PRAKTYKA

1. My, uczestnicy II Kongresu Urbanistyki Polskiej potwierdzamy wagę i aktualność przesłania I Kongresu Urbanistyki Polskiej w 2003 roku „Miasto – wspólne dobro i zbiorowy obowiązek".

2. W obecnej sytuacji kraju przesłanie to wymaga przełomu w skuteczności osiągania celów polityki przestrzennej urzeczywistniającej się przez efektywne przedsięwzięcia urbanistyczne.

3. Przełom jest niezbędny wobec:
- pogłębiającej się zapaści ładu przestrzennego, która zagraża dalszemu rozwojowi gospodarczemu, cywilizacyjnemu i demograficznemu,
- szansy i potrzeby wzmocnienia konkurencyjności kraju w warunkach postępującej globalizacji,
- potrzeby wzmocnienia ochrony wartości przyrodniczych i kulturowych.

4. Zwiększenie skuteczności polityki przestrzennej jest wyzwaniem dla wszystkich zajmujących się realnie zagospodarowaniem przestrzeni.

5. Uzyskanie skuteczności wymaga:
- konstruowania i realizowania polityki przestrzennej z udziałem wszystkich zainteresowanych partnerów publicznych, społecznych i gospodarczych, warunkującym uzyskanie społecznej aprobaty i wsparcia politycznego,
- wzmocnienia roli urbanistyki w procesie podejmowania decyzji politycznych,
- prowadzenia polityki przestrzennej w skali kraju,
- tworzenia struktur organizacyjnych zdolnych do skoordynowanej współpracy w ramach realizacji złożonych przedsięwzięć urbanistycznych, w tym także przynoszących obopólną korzyść przedsięwzięć publiczno-prywatnych,
- stabilności dobrego i spójnego prawa,
- uporządkowania kompetencji władz publicznych oraz ich wyposażenia w efektywne instrumenty polityki przestrzennej,
- przeciwdziałania dysfunkcjom uspołecznienia procesów planowania,
- reorientacji modelu planowania na kreowanie nowych wartości oraz sterowanie procesami rozwoju i przekształceń,
- upowszechniania wiedzy o dobrych praktykach planowania i realizacji.

* * *

Downloaded from mostwiedzy.pl

Doktryna urbanistyczna na nowe czasy

1. Aktywność i skuteczność działania urbanistyki powinna opierać się na aktualnym, aprobowanym i upowszechnionym systemie wartości i zasad określających sposób zaspokajania potrzeb człowieka.

2. Modernizm w urbanistyce przechodzi do historii. Nowej doktryny dziś nie mamy.

3. Na sposób zaspokajania potrzeb przestrzennych wpływają dziś przede wszystkim:
- zasady gospodarki rynkowej, rozstrzygające obecnie w znacznej mierze o kierunkach rozwoju i przekształceń naszej przestrzeni,
- resztki doktryny modernistycznej, pozostałe w nawykach warsztatowych urbanistów,
- ogólnikowe zasady rozwoju zrównoważonego, występujące niemal wyłącznie w warstwie deklaratywnej.

4. Nowa doktryna urbanistyczna powinna:
- obejmować podstawy teoretyczne i zasady praktyczne,
- konkretyzować pojęcie ładu przestrzennego jako dobra publicznego,
- brać pod uwagę zmieniające się aspiracje, potrzeby, możliwości, upodobania i zwyczaje społeczeństwa polskiego,
- odnosić się do problemów i tendencji rozwojowych polskich miast i całej przestrzeni kraju,
- respektować obiektywne prawa rządzące urbanizacją,
- ograniczać się do określenia podstawowych kanonów, pozostawiając pole do ich twórczej interpretacji,
- uwzględniać pryncypia leżące u podstaw polityki Unii Europejskiej.

5. Przygotowanie i opracowanie nowej doktryny urbanistycznej jest obowiązkiem całego zainteresowanego nią środowiska. Powinna ona być efektem porozumienia i współdziałania, emanacją wiedzy i poglądów szerokiego grona ludzi i organizacji zajmujących się wieloma aspektami urbanistyki.

6. Stan prac nad nową doktryną powinien być zaprezentowany na kolejnym Kongresie Urbanistyki Polskiej.[1]

Wrocław, 9 września 2006 roku

[1] Tekst pochodzi z publikacji: T. Ossowicz, T. Zipser (red.), *Urbanistyka w działaniu. Teoria i praktyka*. Materiały II Kongresu Urbanistyki Polskiej, „biblioteka urbanisty" t. 9, Urbanista sp. z o.o., Warszawa 2006, ss. 11–12.

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

DEKLARACJA III KONGRESU URBANISTYKI POLSKIEJ
NOWA URBANISTYKA – NOWA JAKOŚĆ ŻYCIA

My, uczestnicy III Kongresu Urbanistyki Polskiej, świadomi stanu polskiej przestrzeni zurbanizowanej, a w szczególności przestrzeni publicznej polskich miast, w trosce o jej poprawę, uznajemy za szczególnie pilne i ważne:

- Podjęcie zintegrowanych działań na rzecz realizacji idei: „Nowa Urbanistyka – nowa jakość życia", rozumianej jako szeroka i wieloaspektowa odnowa wartości przestrzennych, społecznych i kulturowych tworzących podstawy do trwałego, harmonijnego i zrównoważonego rozwoju miast.
- Stworzenie podstaw dla nowej polityki przestrzennej opartej na idei *pro publico bono*.
- Zmianę podejścia do polityki przestrzennej i gospodarowania przestrzenią w kierunku harmonizowania interesów zbiorowych i jednostkowych oraz godzenia korzyści krótkookresowych z długookresowymi.
- Tworzenie podstaw do trwałego, harmonijnego i zrównoważonego rozwoju miast, w formie aktywnej polityki miejskiej.
- Koordynowanie działań planistycznych i realizacyjnych w dążeniu do minimalizacji konfliktów i godzenia zróżnicowanych interesów skoncentrowanych w obszarach miast.
- Poprawę skuteczności prawa przez jego dostosowanie do współczesnych wyzwań oraz bardziej precyzyjne formułowanie ograniczające dowolną interpretację.
- Wymianę informacji i doświadczeń między twórcami polityki miejskiej, samorządowcami, praktykami, inwestorami, naukowcami, społecznościami lokalnymi i innymi użytkownikami miast.
- Dążenie do zaspokajania zróżnicowanych potrzeb społecznych przez wyposażenie w odpowiednie usługi i poprawienie funkcjonowania miast.
- Działanie na rzecz ochrony środowiska przyrodniczego miast i poprawy jego stanu.
- Kultywowanie wartości dziedzictwa materialnego i duchowego przez rewaloryzację i rewitalizację miejsc szczególnych – istotnych dla tożsamości i specyfiki przestrzeni miejskiej.
- Tworzenie warunków do ochrony i wykorzystania specyfiki miejskich „miejsc magicznych" i ich *genius loci*.
- Poprawę dostępności przestrzeni miejskich dla osób zagrożonych różnymi formami wykluczeń społecznych.

Przyjmujemy, że:

Nowa Urbanistyka to nowe zasady działania interdyscyplinarnego i zintegrowanego, z udziałem przedstawicieli wszystkich grup społecznych i inwestorów, rozumiane jako kreatywność, uspołecznienie, partycypacja, a także odpowiedzialność wszystkich użytkowników przestrzeni miejskiej za jej stan oraz poczucie wspólnoty i więzi, zarówno z miastem, jak i innymi jego użytkownikami.

Nowa jakość życia to podwyższenie istniejących standardów zagospodarowania, zainwestowania i wyposażenia przestrzeni miejskiej oraz tworzenie podstaw dla społecznej aktywności zapewniającej wzmocnienie rynku pracy, osiągane przez popieranie małego i średniego biznesu.

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

Uczestnicy III Kongresu popierają inicjatywę Karty Przestrzeni Publicznej, jako wyraz troski o przestrzeń publiczną, stanowiącą wspólne dobro i szczególną wartość, dającą świadectwo tożsamości narodowej i lokalnej oraz będącą podstawą harmonijnego rozwoju miast.

Przyjmując założenia ideowe Karty Przestrzeni Publicznej stwierdzamy, że troska o przestrzeń publiczną polskich miast musi stać się niekwestionowanym prawem i obowiązkiem obywatelskim.

Akceptujemy zasady kształtowania i użytkowania przestrzeni publicznych zapisane w Karcie Przestrzeni Publicznej:[1]

- Maksymalizacja wartości miasta i jego nieruchomości poprzez kreowanie wysokiej jakości przestrzeni publicznych.
- Kompleksowe planowanie miejscowe oraz projektowanie urbanistyczne przestrzeni publicznych w oparciu o wyniki konkursów urbanistycznych i architektonicznych.
- Społeczna partycypacja w tworzeniu narzędzi kształtowania i gospodarowania przestrzenią publiczną, z aktywnym udziałem lokalnych społeczności w procesie sporządzania dokumentów planistycznych.
- Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz specyfiki lokalnej jako szczególnych wartości przestrzeni publicznych.
- Równowaga w tworzeniu nowej przestrzeni publicznej w stosunku do rewitalizowanej przestrzeni historycznej.
- Sprawiedliwy dostęp do przestrzeni publicznych i minimalizacja konfliktów przy ich tworzeniu oraz użytkowaniu.
- Kształtowanie przestrzeni publicznych integrujących grupy społeczne z szacunkiem dla ich różnych potrzeb i systemów wartości.
- Aktywne użytkowanie przestrzeni publicznych i ich wykorzystywanie do organizowania wydarzeń lokalnych.

Wobec istnienia licznych przeszkód w kształtowaniu przestrzeni publicznej i ich negatywnego oddziaływania na jakość życia obecnych i przyszłych pokoleń, istotne jest, aby akceptacja Karty nie służyła tylko uspokojeniu sumień, ale była początkiem intensywnych i konsekwentnych starań o wysoką jakość przestrzeni publicznych polskich miast.[2]

Poznań, 6 września 2009 roku

[1] Tekst Karty Przestrzeni Publicznej zaprezentowany na kongresie przygotował zespół w składzie: Ewa Cichy-Pazder, Ludwik Biegański, Grzegorz Buczek, Mieczysław Kochanowski, Adam Kowalewski, Tadeusz Markowski, Tomasz Ossowicz, Feliks Pankau.

[2] Tekst pochodzi z publikacji: E. Cichy-Pazder, T. Markowski (red.), *Nowa urbanistyka – nowa jakość życia*. Materiały III Kongresu Urbanistyki Polskiej, „biblioteka urbanisty" t. 14, Urbanista sp. z o.o., Warszawa 2009, s. 232–233.

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

REZOLUCJA IV KONGRESU URBANISTYKI POLSKIEJ
ODPOWIEDZIALNI ZA MIASTO

Miasto jest dobrem publicznym, wspólnym dziełem wszystkich użytkowników oraz aktorów sceny miejskiej. Od zarania dziejów istniała potrzeba solidarnego i zgodnego działania na rzecz miast.

Dlatego my, uczestnicy IV Kongresu Urbanistyki Polskiej – działacze samorządowi i przedstawiciele ruchów miejskich, inwestorzy, finansiści i deweloperzy, urbaniści i architekci – zgromadzeni w Lublinie pod hasłem „Odpowiedzialni za miasto" wyrażamy głębokie zaniepokojenie niedostatecznym zaangażowaniem władz publicznych w procesy rozwoju miast, niewystarczającymi sposobami włączania mieszkańców i użytkowników miast w procesy dotyczące ich planowania i funkcjonowania, złym stanem gospodarki przestrzennej i słabością planowania przestrzennego, co prowadzi także do niekorzystnych zjawisk na rynku nieruchomości.

Wyrażamy głębokie przekonanie, że zintegrowane i odpowiedzialne zarządzanie miastem wymaga kompleksowych i racjonalnych zasad rządzenia, adekwatnego prawa, sprawnych instytucji publicznych, uspołecznienia decyzji o mieście, ale także zwiększenia odpowiedzialności za miasto nas wszystkich.

Zwracamy się do Władz Centralnych – Parlamentu i Rządu – z apelem o szybkie podjęcie kompleksowej reformy gospodarki przestrzennej, której najważniejsze kierunki wytycza Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030, z jej Celem 6: „Przywrócenie i utrwalenie ładu przestrzennego" – rozumianym wieloaspektowo, ze szczególnym uwzględnieniem narzędzi ekonomicznych umożliwiających racjonalizację gospodarki przestrzennej; o wzmocnienie centralnych instytucji publicznych, na wzór istniejących w krajach UE, odpowiedzialnie i skutecznie działających w sferze gospodarki przestrzennej; o podjęcie aktywnych działań na rzecz takiego przygotowania nowej generacji odpowiedzialnych specjalistów – znawców problematyki miejskiej, w tym planistów, urbanistów, socjologów, ekonomistów i menedżerów miasta, aby mogli oni sprostać nowym wyzwaniom gospodarowania polską przestrzenią.

Apelujemy do Władz Publicznych o pilne wdrożenie mechanizmów regulacyjnych, prawnych i instytucjonalnych, niezbędnych do prawidłowego planowania i efektywnego zarządzania rozwojem miast, w tym o jak najpilniejsze wdrożenie założeń Krajowej Polityki Miejskiej.

Zreformowane prawo winno umożliwić samorządom prowadzenie racjonalnej polityki przestrzennej, wprowadzając równocześnie bariery ustawowe i procedury nadzorcze, które ograniczą działania społecznie i gospodarczo szkodliwe. Należy zwłaszcza powstrzymać uchwalanie tych planów zagospodarowania przestrzennego, które generują wydatki publiczne nieadekwatne do potrzeb rozwoju i możliwości ekonomicznych gmin.

Zreformowane prawo winno ułatwiać inwestowanie, upraszczając procedury i eliminując bariery administracyjne, gwarantując równocześnie, że planowane inwestycje nie naruszają interesu społecznego i dobrze służą miastu, a kontrola planistyczna ogranicza patologie urbanizacyjne, zwłaszcza zjawiska spekulacyjne oraz rozpraszanie zabudowy.

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

Oczekujemy:

- **od polityków i partii politycznych** – rozumnego działania na rzecz naszych miast oraz wpisanie w programy polityczne zadań związanych z polityczną i społeczną odpowiedzialnością za ich rozwój;
- **od administracji centralnej** – skutecznego działania na rzecz wysokiego poziomu urbanistyki, architektury i warunków zapewniających sprawne planowanie miejskie, procesy budowlane i ochronę interesu publicznego, a zwłaszcza interesów społeczności miejskich;
- **od władz samorządowych i administracji samorządowej** – podjęcia zdecydowanych działań na rzecz racjonalnego planowania miast oraz sprawnej realizacji akceptowanych społecznie planów;
- **od inwestorów i przedsiębiorców** – włączenia się we współtworzenie i realizację lokalnych strategii i polityk prorozwojowych oraz koordynacji ich interesów z celami rozwoju miast i interesami publicznymi;
- **od deweloperów** – respektowania publicznych celów miejskich oraz uwzględniania w swych działaniach celów polityki przestrzennej gmin i rządu;
- **od banków i instytucji finansowych** – traktowania miast jako wspólnego interesu, miejsca inwestycji generujących długookresowy zwrot nakładów oraz działań na rzecz ograniczenia spekulacji na rynku nieruchomości przez włączanie się w procesy planowania przestrzennego i ich respektowanie w polityce kredytowej;
- **od społeczności lokalnych i organizacji obywatelskich** – odpowiedzialnego formułowania potrzeb społecznych, współuczestniczenia w ich zaspokajaniu w systemie powiernictwa od samorządu miejskiego oraz wzmocnienia społecznej kontroli sektora publicznego;
- **od planistów, urbanistów i architektów** – profesjonalnej współpracy z władzami publicznymi i jednostkami samorządu miejskiego, deweloperami i inwestorami, z przestrzeganiem zasad społecznej i zawodowej odpowiedzialności, a także stałego doskonalenia warsztatu planistycznego oraz kształtowania metod planistycznych i projektowych adekwatnych do współczesnych wyzwań;
- **od izb zawodowych** – skutecznej kontroli jakości prac planistów, urbanistów i architektów oraz przestrzegania przez nich zasad sztuki i etyki zawodowej;
- **od mediów** – promocji zasad społecznej odpowiedzialności za miasta oraz aktywności na rzecz ochrony interesu publicznego związanego z przestrzenią miast;
- **od wszystkich, którym bliskie są sprawy polskich miast** – troski o ich racjonalny rozwój i stan oraz wspierania działań na rzecz poprawienia ich jakości i funkcjonowania.

Uczestnicy IV Kongresu Urbanistyki Polskiej:

- apelują o zmianę dotychczasowych niezadowalających reguł i praktyki planowania oraz realizacji struktur miejskich;
- deklarują aktywne wspieranie wszelkich inicjatyw służących rozwojowi miast polskich.

Dalsze lekceważenie problemów przestrzeni, bierność władz publicznych i nie podejmowanie działań racjonalizujących procesy przestrzenne, nieuchronnie pogorszy kondycję naszych miast i doprowadzi do olbrzymich strat w budżetach publicznych w wyniku wydatków generowanych przez wadliwy system planowania przestrzennego. Zaniechanie działań będzie dowodem braku społecznej odpowiedzialności i błędem o trudnych do oszacowania skutkach.[1]

Lublin, 21 września 2012 roku.

[1] Tekst pobrany ze strony TUP: http://www.tup.org.pl/index.php?option=com_alphacontent&view =alphacontent&Itemid=402&lang=pl

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

UCHWAŁA V KONGRESU URBANISTYKI POLSKIEJ
POWRÓT DO CENTRUM

V Kongres Urbanistyki Polskiej zorganizowany został przez Towarzystwo Urbanistów Polskich we współpracy ze Związkiem Miast Polskich w Łodzi – poprzemysłowym mieście o wyjątkowym znaczeniu dla historii i kultury Polski. Odbywa się on w czasie, gdy coraz bardziej widoczne są zmiany w myśleniu o kierunkach rozwoju miast, poprawie jakości życia ich mieszkańców i podejmowaniu w ich obszarach kompleksowo traktowanej rewitalizacji. Rząd RP sformułował Krajową Politykę Miejską i Narodowy Plan Rewitalizacji przy założeniu uzyskania znaczącego, europejskiego wsparcia dla rozwoju i rewitalizacji polskich miast.

Realizacja wynikających z powyższych przesłanek zadań wymaga wprowadzenia nowych, adekwatnych do dzisiejszych uwarunkowań, regulacji prawnych i organizacyjnych oraz stwarza szczególne wyzwania dla samorządów miejskich, administracji państwowej, a także dla wielu środowisk zawodowych, organizacji pozarządowych i ruchów miejskich. Aby im sprostać, potrzebne jest zbudowanie szerokiego partnerstwa na rzecz przywracania ważnej roli miast w rozwoju kraju, a zwłaszcza ich centrów.

Potrzebna debata

Stan zagospodarowania polskiej przestrzeni wykazuje narastające znamiona chaosu. W szczególny sposób dotyczy to miast i strefy podmiejskiej, a w tym ich obszarów centralnych. Jest to spowodowane w głównej mierze nieprzestrzeganiem reguł ich prawidłowego rozwoju oraz nieadekwatnymi do nich regulacjami prawnymi. Dotyczą one zwłaszcza sfery funkcjonowania gospodarki przestrzennej, w której dominuje źle rozumiana zasada prymatu interesu prywatnego właścicieli nieruchomości nad potrzebami wspólnoty oraz niski poziom poczucia wartości ładu przestrzennego wśród społeczeństwa i administracji publicznej.

Wieloaspektowa degradacja śródmieść i dzielnic staromiejskich: przestrzenna, środowiskowa, społeczna i gospodarcza, wywołuje pogorszenie jakości życia ich mieszkańców i ucieczkę ze stref centralnych do stref podmiejskich, utrudnia inwestowanie oraz powoduje niekontrolowane procesy rozlewania się zabudowy. Potrzebne jest zatem wznowienie debaty nt. przywrócenia roli centrum we współczesnym mieście i wypracowanie w jej ramach sposobów wyeliminowania wspomnianych, niekorzystnych tendencji i zintensyfikowanie działań rewitalizacyjnych oraz modernizacyjnych.

o trzeba osiągnąć

W odbiorze nie tylko specjalistów i osób bezpośrednio związanych z rozwojem miast ewidentną potrzebą społeczną jest to, by ich obszary cechowała wysoka jakość przestrzeni publicznych, w tym zwłaszcza w obszarach centrów. Powinna ona wyrastać z ich historycznej tożsamości i wielofunkcyjnej struktury i zaspokajać potrzeby w zakresie usług ponadlokalnych, kultury, nauki, pracy, zamieszkania i rekreacji, w tym zwłaszcza potrzeb dzieci, młodzieży, osób niepełnosprawnych i seniorów.

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

Centra powinny być atrakcyjnymi miejscami kontaktów społecznych, wielostronnej wymiany ekonomicznej, kulturowej, intelektualnej i w każdym rozumieniu wizytówkami miast oraz miejscami o wysokiej jakości życia, sprzyjającymi prowadzeniu biznesu, a także spójnymi pod względem społecznym, ekonomicznym i przestrzennym. Powinny koncentrować się tu różnorodne funkcje, w formach dostosowanych do skali miast i otaczających je obszarów funkcjonalnych.

Jak do tego doprowadzić

Dla wzmocnienia roli centrów miast oraz wsparcia powrotu mieszkańców i inwestorów na ich tereny konieczne są w szczególności:

- traktowanie powrotu do centrum jako zasadniczego kierunku polityki miejskiej dla zaspokojenia potrzeb społecznych określonej wspólnoty, a ich odnowy urbanistycznej jako jednego z najważniejszych elementów polityki społecznej;
- wypracowanie nowego modelu współczesnego centrum, uwzględniającego poprawę jego dostępności oraz wykorzystanie mobilnego i kreatywnego sektora prywatnego;
- uzyskiwanie jak najwyższej jakości przestrzeni części centralnej miast, wzmocnienie ich historycznej i kulturowej tożsamości oraz wzmocnienie ich wielofunkcyjnej struktury, przy jednoczesnym poprawieniu standardów technicznych i funkcjonalnych;
- wypracowanie skutecznych programów, zachęcających do powrotu do centrów i tworzenie warunków sprzyjających osiedlaniu się w nich nowych mieszkańców oraz powstawaniu nowych miejsc pracy.

Dla podniesienia skuteczności procesów rewitalizacji obszarów śródmiejskich i centrów miast potrzebne są w szczególności:

- nadanie priorytetowego znaczenia prowadzeniu systemowych i ciągłych działań rewitalizacyjnych i modernizacyjnych w obszarach śródmiejskich przy aktualizacji dokumentów planowania strategicznego i przestrzennego;
- kompleksowość w programowaniu, planowaniu i projektowaniu działań rewitalizacyjnych, prowadzonych w centrach miast dla zasadniczej poprawy sytuacji mieszkaniowej, społecznej i gospodarczej;
- dbanie o najwyższy poziom planowania i projektowania urbanistycznego i m. in. wykorzystywanie instytucji konkursów dla najlepszego kształtowania obiektów i przestrzeni publicznych;
- społeczna mobilizacja oraz zidentyfikowanie potrzeb i aspiracji mieszkańców wobec zagospodarowania centrów, przy ochronie ich różnorodności oraz unikaniu izolacji i segregacji;
- poprawa dostępności do centrum oraz funkcjonowania wewnętrznych układów komunikacji i umiejętne pogodzenie potrzeb wszystkich użytkowników z preferencją dla ruchu rowerowego, pieszego i transportu publicznego;
- promowanie i wdrażanie idei zawartych w „Karcie przestrzeni publicznych" przyjętej na III Kongresie Urbanistki Polskiej.

Dla podniesienia skuteczności i kompleksowości zarządzania procesami wzmacniania roli centrów miast oraz przeprowadzenia ich rewitalizacji konieczne są w szczególności następujące działania:

- wypracowanie skutecznych mechanizmów koordynowania i integrowania zadań i działań w przygotowaniu i prowadzeniu kompleksowej rewitalizacji;
- doskonalenie form budowania szerokiego partnerstwa – władz, mieszkańców, instytucji publicznych, biznesu dla aktywizacji centrów oraz nowych metod partnerstwa publiczno-prywatnego;

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

- traktowanie korzyści i kosztów rewitalizacji w kategoriach ogólnomiejskiego rachunku społeczno-ekonomicznego, tj. uwzględniającego skalę całego miasta i jego otoczenia oraz potrzebę zwrotu poniesionych nakładów;
- uwzględnienie zaangażowania i współuczestnictwa ruchów miejskich, m.in. związanego z budowaniem tzw. budżetów obywatelskich;
- zainicjowanie wprowadzania uregulowań prawnych, zapobiegających spekulacji gruntami i umożliwiających prowadzenie racjonalnej polityki przestrzennej;
- doprowadzenie do uzyskania spójności i skuteczności prawa dla prowadzenia gospodarki przestrzennej, zgodnej z konstytucyjną zasadą rozwoju zrównoważonego, w ramach wdrażania Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030;
- zintegrowanie planowania, inwestowania i zarządzania procesami rozwoju;
- edukacji kulturowej promującej problematykę roli centrum w rozwoju miasta;
- tworzenie warunków dla unowocześnienia warsztatu zawodowego urbanisty i planisty przestrzennego i podnoszenia umiejętności współpracy z władzami, społecznościami lokalnymi i innymi partnerami.[1]

Opracowała Rada Towarzystwa Urbanistów Polskich.

Łódź, 11 września 2015 roku.

[1] Tekst pobrany ze strony TUP: http://tup.org.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=1218%3Akarta-powrotu-do-centrum&catid=131%3Aartykuly&Itemid=203&lang=pl (przyp. red.).

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

Mieczysław KOCHANOWSKI[1]

MANIFESTY I DEKLARACJE TOWARZYSTWA URBANISTÓW POLSKICH JAKO ELEMENT DYSKURSU PROGRAMOWEGO URBANISTÓW

Odbywające się co trzy lata, łączone ze Zjazdami TUP, Kongresy Urbanistyki Polskiej są swego rodzaju fenomenem. Odbywają się w okresie, kiedy urbanistyka polska zmniejszyła siłę i zakres swego oddziaływania, a i samo Towarzystwo liczebnie zredukowane i pozbawione dawnej roli, utraciło niemało z dawnej atrakcyjności w świecie zawodowym. Ciężar decyzji kształtujących współcześnie nasze miasto przesunął się w inną stronę.

W takiej sytuacji, w warunkach rozpoczynającego się kryzysu organizacyjnego, Towarzystwo zainicjowało w 2003 roku nowy okres swej działalności, znaczony kolejnymi kongresami, poświęconymi dyskusjom nad podstawowymi problemami współczesnych miast polskich. I to one właśnie stały się zasadniczą formą działalności programowej Towarzystwa. Gromadziły liczne grona uczestników, prowokowały poważne dyskusje. I przetrwały do dziś. Materiały zaś kongresowe, referaty i deklaracje programowe, choć może niewidoczne w swych bezpośrednich materialnych skutkach, to świadczyły przecież o stanie naszych miast, polskiej urbanistyki i hierarchii narastających problemów. Można też mieć nadzieję, że konkluzje i deklaracje tam formułowane, choć nie zawsze trafiały do oficjalnych dokumentów, to treść i klimat dyskusji kongresowych pozostawały w pamięci uczestników i wpływały na późniejszą, merytoryczną stronę ich działalności zawodowej.

Problematyka Kongresów obejmowała szerokie spectrum zagadnień, akcentując tym nasze przekonanie, że urbanistyka to nie tylko architektura i komunikacja, to także jej wielorakie uwarunkowania. W dyskusjach kongresowych często padało hasło: „wszyscy jesteśmy urbanistami".

Jest rzeczą symptomatyczną, że tematyka wszystkich kongresów, niezależnie od ich szczegółowych scenariuszy, nasycona była problematyką społeczną, co niewątpliwie wpisywało się w dobrą tradycję TUP i jego społecznikowskiego podejścia. Nie można jednak nie zauważyć, że to podejście było nadto paternalistyczne. Społeczeństwo będące przedmiotem naszej troski zwykli byliśmy traktować bardziej przedmiotowo niż podmiotowo. To wydaje się zmieniać dopiero w czasach najnowszych.

Symptomatyczny jest też pod tym względem charakter i treść I Kongresu zwołanego w Gdańsku w 2003 roku. Był to swego rodzaju kongres „graniczny". Urbanistyka wkomponowywała się wtedy w nowe realia polityczne, gospodarcze i społeczne, ale nasz dyskurs prowadzony był jeszcze z użyciem nazbyt tradycyjnych pojęć i utrwalonych dotychczasowymi doświadczeniami nawyków myślowych. Hasłem tego Kongresu było: „Miasto – wspólne dobro i zbiorowy obowiązek". Posłużenie się w tym kontekście określeniem „miasto", mogło się wydawać wtedy – w atmosferze rewolucyjnej negacji wszelkich reliktów mijającej przeszłości – nazbyt tradycyjne czy wręcz anachroniczne.

Poszukiwaliśmy radykalnie nowych form osadniczych i nowego podejścia do ich kształtowania. Dziś, kiedy naczelnym postulatem światowej urbanistyki jest spójność oraz hasła powrotu do miast a nawet śródmieść, tytułowe hasło naszego Kongresu zadziwia swą aktualnością. A „wspólne – dobro i zbiorowy obowiązek"... mimo wszystko, wierzymy w zawarte w nim wartości.

I Kongres, jakby świadom swej roli otwierającego dyskusję, charakteryzował się ujęciem najbardziej całościowym i rozbudowaną warstwą teoretyczną. Poruszył też bardzo szeroką gamę zagadnień. Sformułował

[1] prof. dr hab. inż. arch., Wydział Architektury Politechniki Gdańskiej. Prezes Towarzystwa Urbanistów Polskich w latach 2003–2006.

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

wiele celów, postulatów i wskazał wielu adresatów, do których je kierowano. Tkwiła w tym jednak pewna charakterystyczna dla kongresów słabość: nadmiernie rozbudowana warstwa postulatywna zdominowała znacznie szczuplejszą warstwę aplikacyjną. Być może ujawniły się tu nawyki wykształcone w systemie scentralizowanym.

Świadomość tej dysproporcji sprawiła prawdopodobnie, że temat następnego II Kongresu brzmiał: „Urbanistyka w działaniu. Teoria i praktyka". Ten Kongres próbował dyskontować nasze doświadczenia zdobyte w organizacji procesów inwestycyjnych w nowych warunkach systemowych. Można jednak żałować, że ten nurt tematyczny nie znalazł kontynuacji w następnych kongresach. Miejmy nadzieję, że nie oznacza to trwałego zniechęcenia w stosunku do realiów kreowania przestrzeni miejskiej i warsztatu urbanistycznego.

Na tymże II Kongresie podjęto też próbę zarysowania nowej doktryny urbanistycznej pod nazwą „Doktryna na nowe czasy". Próba się nie powiodła. Być może zniechęcająco podziałały wspomnienia apodyktycznej doktryny modernistycznej a może czasy dzisiejsze, przeciwne są doktrynom. Wszelkim doktrynom. Niemniej warto może byłoby na forum TUP zastanowić się nad porozumieniem co do niewielkiego zbioru podstawowych zasad kształtowania współczesnych miast polskich, aby skuteczniej przeciwstawić się tu nadmiernemu woluntaryzmowi i partykularyzmowi.

Dalsze Kongresy sukcesywnie rozwijały problematykę wstępnie zarysowaną w pierwszych spotkaniach, a ujawniające się w bieżących procesach urbanizacyjnych.

W 2009 roku w Poznaniu były to problemy kształtowania i funkcjonowania przestrzeni publicznej i jej rosnącego znaczenia. W 2012 w Lublinie, dyskutujący pod hasłem „odpowiedzialni za miasto" poddali głębokiej krytyce niedostatek działań na rzecz miast ze strony władzy publicznej i brak skutecznej polityki miejskiej. W 2015 roku w Łodzi w pewnym sensie wróciliśmy do tematyki i nastroju I Kongresu postulując „Powrót do centrum", a właściwie powrót z rozlewających się suburbii do miast.

W okresie trwania Kongresów, oprócz przypominanych tu ważkich tematów, pojawiły się jeszcze inne, wynikające bądź z naszej praktyki i bezpośrednich obserwacji, bądź przyswojonych z dyskursu międzynarodowego. Były to między innymi: wzrost znaczenia szeroko pojmowanej lokalności; lokalnych układów przestrzennych, sąsiedztwa; krytyka i nasilające się próby przezwyciężenia „samochodowego" modelu miasta; wzrost tendencji aktywnego kształtowania miasta przez mieszkańców, rola wspólnot miejskich; zmiany stylu życia i stosunku do miejskiej przestrzeni, model „ekologiczny".

Nie uzurpując sobie zasług za wprowadzenie tych tematów do szerokiego dyskursu, stwierdzić możemy, że były one przedmiotem naszych dyskusji oraz formułowanych postulatów na wszystkich kongresach, a nasze konkluzje i wnioski zgodne były z odczuciami mieszkańców. Wykazaliśmy więc chyba słuch społeczny i byliśmy czujnymi obserwatorami życia miasta, chociaż nie inicjatorami zachodzących tam procesów. Postulaty nasze były więc aktualne, choć niekoniecznie skuteczne; trzeba je jednak głosić dalej, bo na tym w dużej mierze polega nasza misja społeczna. Należy jednak zastanowić się, w jaki sposób wzmocnić ich skuteczność, a to przede wszystkim przez pozyskiwanie sojuszników (i kto wie, czy to nie mógłby być temat jednego z następnych Kongresów?). Takimi sojusznikami powinni się stać wszyscy, podejmujący różne formy spontanicznej aktywności na rzecz miast. Jest ich już niemało, a ich głos brzmi coraz donioślej. Towarzystwo nasze nie było w stanie dotychczas nawiązać z nimi konkretnej i pożytecznej współpracy. Moglibyśmy, gdybyśmy pozbyli się naszego irytującego mentorstwa i lekceważenia ich amatorskich poczynań. Byłoby to także realnym potwierdzeniem naszego prospołecznego stosunku do miasta i jego obywateli.

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

EUROPA MIAST

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

KARTA LIPSKA
NA TEMAT ZRÓWNOWAŻONYCH MIAST EUROPEJSKICH

Preambuła

Karta Lipska nt. Zrównoważonych Miast Europejskich jest dokumentem państw członkowskich (UE), który został opracowany przy szerokim i przejrzystym udziale przedstawicieli zainteresowanych stron. Mając na uwadze wyzwania i szanse, jak również różne aspekty historyczne, gospodarcze, społeczne i ekologiczne europejskich miast, ministrowie państw członkowskich odpowiedzialni za rozwój miast zgodzili się na wspólne zasady i strategie dotyczące polityki rozwoju miejskiego. Ministrowie zobowiązują się:

– zapoczątkować polityczną inicjatywę w swoich państwach członkowskich, tj. jak mogą zostać zintegrowane zasady i strategie Karty Lipskiej nt. Zrównoważonych Miast Europejskich z krajową, regionalną i lokalną polityką rozwoju;

– zapewnić dalsze funkcjonowanie instrumentu zintegrowanego rozwoju miejskiego, wspierając kompetentne do jego wdrożenia struktury rządowe i tworząc na szczeblu krajowym wymagane warunki ramowe;

– promować zrównoważony rozwój przestrzenny w oparciu o zdecentralizowany europejski system miast.

Ministrowie dziękują niemieckiej Prezydencji za przedłożenie raportu zatytułowanego: „Zintegrowany rozwój miejski jako warunek sukcesu zrównoważonego miasta", jak również opracowań: „Urbanistyczne strategie oceny w kryzysowych dzielnicach miejskich", „Wzmocnienie lokalnej gospodarki i polityki lokalnego rynku pracy w kryzysowych dzielnicach miejskich", „Polityki aktywnej edukacji i szkoleń dla dzieci i młodzieży w kryzysowych dzielnicach miejskich", „Zrównoważony ruch miejski i kryzysowe dzielnice miejskie" wraz z przykładami odpowiedniej praktyki z całej Europy. Te opracowania pomogą miastom każdej wielkości zastosować w praktyce zasady i strategie leżące u podstaw Karty Lipskiej.

Ministrowie oświadczają:

My, ministrowie odpowiedzialni za rozwój miast w państwach członkowskich Unii Europejskiej, uważamy miasta europejskie każdej wielkości, które ewoluowały z biegiem historii, za wartościowe i niezastąpione dobra gospodarcze, społeczne i kulturowe.

Mając na celu ochronę, wzmocnienie i dalszy rozwój naszych miast, silnie wspieramy Strategię Zrównoważonego Rozwoju Unii Europejskiej, opierając się na Programie Działań z Lille (*Lille Action Programme*), Prawie Miejskim (*Urban Acquis*) i Porozumieniu z Bristolu (*Bristol Accord*). W tym celu wszystkie wymiary zrównoważonego rozwoju – to jest dobrobyt gospodarczy, równowaga społeczna, aspekty ekologiczne, wymagania kulturalne i zdrowotne, skuteczność instytucji w państwach członkowskich – muszą zostać jednocześnie i na równych prawach rozważone. Nasze miasta posiadają unikalne wartości kulturowe i architektoniczne, silną inkluzję społeczną i wyjątkowe możliwości do rozwoju gospodarczego. Są one centrami wiedzy, źródłami wzrostu i innowacji. Jednocześnie w naszych miastach istnieją problemy demograficzne, nierówność i wykluczenie społeczne określonych grup ludności, zapotrzebowanie na korzystne cenowo i odpowiednie mieszkania oraz problemy środowiska.

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

Na dłuższą metę miasta nie będą mogły pełnić swojej funkcji lokomotyw postępu społecznego i wzrostu gospodarczego zgodnie z zaleceniami Strategii Lizbońskiej, jeśli nie uda nam się utrzymać równowagi społecznej w obrębie miast i pomiędzy miastami, chroniąc ich kulturową różnorodność oraz wyznaczając wysoką jakość w dziedzinie projektowania, architektury i środowiska. Coraz bardziej potrzebujemy zintegrowanych strategii i skoordynowanego działania wszystkich osób i instytucji zaangażowanych w proces rozwoju miast, które sięgają poza granice pojedynczych miast i wspólnot lokalnych (gmin). Wszystkie szczeble rządowe, począwszy od lokalnych, regionalnych, krajowych a na szczeblu europejskim kończąc, ponoszą własną odpowiedzialność za przyszłość naszych miast. Musimy poprawić koordynację różnych obszarów polityk sektorowych oraz rozwinąć nowe poczucie odpowiedzialności za politykę zintegrowanego rozwoju miast. Wszystkim, którzy pracują nad realizacją celów dotyczących zrównoważonego miasta, musimy zapewnić zdobycie koniecznych i ponadzawodowych kompetencji oraz wiedzy.

Z wielkim zadowoleniem przyjmujemy oświadczenia i rekomendacje przedstawione w Agendzie Terytorialnej Unii Europejskiej, jak również w pracach europejskich instytucji, które promują zintegrowaną perspektywę rozwoju miejskiego. Uznajemy znaczenie zobowiązań z Aalborg (*Aalborg Commitments*) jako cenny wkład do strategicznego i skoordynowanego działania na szczeblu lokalnym oraz postanowień Europejskiego Forum nt. Polityk Architektonicznych i Kultury Budowlanej z 27 kwietnia 2007. Odnotowujemy z uwagą Europejską Kartę nt. Sieci Kluczowych Miast[1].

Ministrowie zalecają:

I. W większym stopniu wykorzystywać zintegrowane podejście do rozwoju miast

Polityka zintegrowanego rozwoju miast oznacza dla nas jednoczesne i uczciwe uwzględnianie obaw i interesów, które mają znaczenie w rozwoju miast. Zintegrowana polityka rozwoju miast jest procesem. Koordynuje ona kluczowe obszary polityki miejskiej w ramach określonego obszaru z punktu widzenia przestrzeni, przedmiotu działania i czasu. Nieuniknione jest zaangażowanie ze strony podmiotów gospodarczych, grup interesu i opinii publicznej. Polityka zintegrowanego rozwoju miast jest kluczowym warunkiem dla wdrażania europejskiej Strategii Zrównoważonego Rozwoju. Wdrażanie jej jest zadaniem o wymiarze europejskim, w którym jednakże muszą zostać uwzględnione osobliwości lokalne jak i zasada pomocniczości.

Pogodzenie interesów, umożliwione poprzez formy polityki zintegrowanego rozwoju miast, stanowi realną podstawę dla konsensu pomiędzy państwem, regionami, miastami, obywatelami i przedsiębiorstwami. Poprzez wspólną mobilizację zasobów wiedzy i zasobów finansowych zostanie wzmocniona skuteczność ograniczonych środków publicznych. Inwestycje publiczne i prywatne będą ze sobą lepiej skoordynowane. Polityka zintegrowanego rozwoju miast angażuje uczestników spoza administracji i umożliwia mieszkańcom odgrywać aktywną rolę w kształtowaniu ich bezpośredniego otoczenia. Jednocześnie działania te zagwarantują większą pewność planowania i inwestycji.

Zalecamy, aby miasta europejskie rozważyły opracowanie strategii zintegrowanego rozwoju miejskiego dla miasta jako całości. Te narzędzia planowania, zorientowane na wdrażanie, powinny:

- opisywać mocne i słabe strony miast i miejskich dzielnic w oparciu o analizę bieżącej sytuacji;
- definiować stałe cele rozwoju dla obszaru miejskiego oraz opracować wizję dla miasta;

[1] Ang. *Network Vital Cities* (przyp. red.).

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

– koordynować ze sobą różne plany obszarów sąsiedzkich, sektorowe i techniczne, uzgodnić działania polityczne oraz gwarantować, aby zaplanowane inwestycje wspierały wyważony rozwój obszaru miejskiego;

– skupiać i koordynować wykorzystanie funduszy przez beneficjentów sektora publicznego i prywatnego pod względem przestrzennym;

– być skoordynowane na szczeblu lokalnym i na szczeblu miejsko-regionalnym oraz angażować obywateli i innych uczestników, którzy mogą w istotnej mierze przyczynić się do kształtowania przyszłej gospodarnej, społecznej i ekologicznej jakości poszczególnych obszarów.

Koordynacja pomiędzy miastem i regionem musi zostać wzmocniona. Celem jest osiągnięcie partnerstwa pomiędzy miastami i obszarami wiejskimi, jak również pomiędzy małymi, średnimi i dużymi miastami oraz w ramach regionów miejskich i metropolii. Traktowanie problemów polityki rozwoju miejskiego, jak również procesu decyzyjnego, tylko w oparciu o pojedyncze miasto musi zostać przezwyciężone. Nasze miasta powinny być punktami skupiającymi rozwój regionów miejskich i przejąć na siebie odpowiedzialność za spójność terytorialną. Bardzo pomocne byłoby dla przyszłości miast ich współdziałanie w sieci na poziomie europejskim.

Polityka zintegrowanego rozwoju miast dostarcza nam zestaw instrumentów, które już wcześniej potwierdziły swoją wartość w wielu europejskich miastach w rozwijaniu nowoczesnych, wspólnych i skutecznych struktur zarządzania i są niezbędne dla poprawiania konkurencyjności miast europejskich. Ułatwiają one koordynację rozwoju osadnictwa, rozwoju ekonomicznego i rozwoju infrastruktury, biorąc pod uwagę istniejące warunki demograficzne, tendencje migracji oraz warunki polityki energetycznej.

W zakresie polityki zintegrowanego rozwoju miast uważamy jako szczególnie ważne następujące strategie działania w celu wzmacniania konkurencyjności miast europejskich:

Tworzenie i zabezpieczenie wysokiej jakości przestrzeni publicznych

Czynniki takie, jak jakość przestrzeni publicznych, miejskich krajobrazów kulturowych oraz rozwoju architektury i rozwoju miejskiego odgrywają ważną rolę w tworzeniu warunków życia populacji miejskiej. Jako miękkie czynniki lokalizacji, stanowią one ważne wskaźniki dla lokalizacji przedsiębiorstw gospodarki opartej na wiedzy, dla wykwalifikowanej i kreatywnej siły roboczej oraz dla turystyki. Dlatego też interakcja architektury, planowania infrastruktury i planowania miejskiego musi zostać wzmocniona w celu stworzenia atrakcyjnych, skierowanych na użytkownika przestrzeni publicznych oraz w celu osiągnięcia wysokiego standardu „kultury budowlanej"[2]. Pojęcie to należy rozumieć w jego szerokim znaczeniu, jako sumę czynników kulturalnych, ekonomicznych, technicznych, społecznych i ekologicznych wpływających na jakość i proces planowania i budownictwa. Wymagania kultury budowlanej nie mogą ograniczać się tylko do przestrzeni publicznych. Kultura budowlana jest koniecznością dla miasta jako całości i jego okolic. Miasta i państwo muszą mieć tutaj wpływ znaczący. To ma szczególne znaczenie dla zachowania dziedzictwa architektonicznego. Historyczne budynki, publiczne przestrzenie oraz ich miejskie i architektoniczne wartości muszą pozostać zachowane.

Tworzenie i gwarantowanie funkcjonalnych oraz dobrze zaprojektowanych przestrzeni miejskich i infrastruktury jest zadaniem, które musi być realizowane wspólnie przez władze krajowe, regionalne i lokalne, jak również przez mieszkańców i przedsiębiorstwa.

[2] W oryginalnym tekście angielskim użyto niemieckiego pojęcia „Baukultur" (przyp. red.).

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

Modernizacja sieci infrastrukturalnych oraz poprawa efektywności energetycznej

Istotnym czynnikiem, który może mieć wpływ na jakość życia i jakość środowiska jest zrównoważony, łatwo dostępny i tani transport miejski, skoordynowany z sieciami transportu regionalnego. Szczególną uwagę należy poświęcić zarządzaniu ruchem i połączeniu różnych środków transportu, łącznie z infrastrukturą dla ruchu rowerów i pieszych. Transport miejski musi być dostosowany do wymogów funkcjonalnych poszczególnych obszarów miejskich: miejsc pracy, mieszkalnictwa, środowiska naturalnego oraz przestrzeni publicznych.

Techniczna infrastruktura, w szczególności wodociągi, oczyszczalnie ścieków i inne sieci inżynieryjne muszą zostać jak najszybciej zmodernizowane i dostosowane do zmieniających się potrzeb, aby sprostać przyszłym wymaganiom wysokiej jakości życia w miejście.

Istotnymi warunkami dla zrównoważenia systemu usług użyteczności publicnej są efektywność energetyczna, oszczędne gospodarowanie zasobami naturalnymi jak również energooszczędność przy ich przetwarzaniu. Efektywność energetyczna budynków musi zostać poprawiona. W równym stopniu odnosi się to do nowych jak i starych budynków. Renowacja budynków podnosi znacząco ich efektywność energetyczną i przyczynia się do poprawy jakości życia mieszkańców. Należy poświęcić szczególną uwagę budynkom z płyty oraz starym budynkom powstałym z materiałów o niskiej jakości. Zoptymalizowane i wydajne sieci infrastruktury i energooszczędne budynki obniżą koszty eksploatacyjne przedsiębiorstw i mieszkańców.

Ważną podstawę dla oszczędnego i zrównoważonego wykorzystania zasobów stanowi zwarta struktura zasiedlenia. To może zostać osiągnięte poprzez planowanie miejskie i regionalne, które zapobiega rozpraszaniu zabudowy na tereny otaczające miasto, kontrolując udostępnianie terenów i zapobiegając spekulacjom. Jako szczególnie zrównoważona okazała się przy tym koncepcja mieszania funkcji: mieszkaniowej, zatrudnienia, edukacji, zaopatrzenia i użytkowania rekreacyjnego w dzielnicach miejskich.

Miasta, przy zastosowaniu najnowocześniejszych technologii informacyjnych i komunikacyjnych w sektorach kształcenia, rynku pracy, usług socjalnych, zdrowia, bezpieczeństwa oraz pełnego dostępu obywateli do instytucji rządowych za pośrednictwem internetu, muszą przyczynić się do zagwarantowania i podniesienia jakości życia ludności, a także lokalnej atrakcyjności przedsiębiorstw. Nowe technologie informacyjne i komunikacyjne muszą zostać jednocześnie wykorzystane także jako instrument ulepszonego zarządzania miejskiego.

Nasze miasta muszą dostosować się również do wymogów, które wynikają z grożących zmian klimatycznych. Dobrze zaprojektowany i zaplanowany rozwój miejski może umożliwić wzrost miast, który poprawi jakość środowiska i zmniejszy emisję dwutlenku węgla. Ten cel mogą osiągnąć miasta poprzez innowacyjne działania prewencyjne i przystosowawcze, wspierając rozwój przemysłu oraz przedsiębiorstw o zmniejszonej emisji dwutlenku węgla.

Aktywizująca polityka innowacyjna i edukacyjna

Miasta są miejscami, gdzie są wytwarzane oraz przekazywane duże zasoby wiedzy. Pełne wykorzystanie miejskiego potencjału wiedzy zależy od jakości jego przedszkolnej i szkolnej edukacji, możliwości transferu w ramach systemów edukacyjnych i szkoleniowych, społecznych i kulturowych sieci, możliwości kształcenia ustawicznego, doskonałości jego uczelni jak i pozauniwersyteckich ośrodków badawczych oraz powiązań między gospodarką i światem nauki.

Polityka zintegrowanego rozwoju miast może przyczynić się do poprawienia tych czynników, np. poprzez łączenie partnerów, wspieranie sieci i optymalizowanie struktur lokalizacyjnych. Zintegrowany rozwój miast promuje dialog społeczny i międzykulturowy.

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

Strategie zintegrowanego rozwoju miast oraz wspólne zarządzanie rozwojem miejskim mogą przyczynić się do celowego wykorzystania potencjału miast europejskich, szczególnie w zakresie konkurencyjności i wzrostu, jak również do zmniejszenia dysproporcji wewnątrz i między obszarami sąsiadującymi. Stwarzają one mieszkańcom możliwość społecznego i demokratycznego uczestnictwa.

II. Zwrócenie szczególnej uwagi na dzielnice kryzysowe w kontekście miasta jako całości

Przed miastami stoją obecnie bardzo duże wyzwania w związku ze zmianami struktur gospodarczych i społecznych oraz globalizacją. Do specyficznych problemów zaliczają się przy tym w szczególności wysokie bezrobocie i społeczne wykluczenie. W obrębie jednego miasta mogą istnieć znaczące różnice dotyczące możliwości gospodarczych i społecznych w poszczególnych jego obszarach, jak również różnice w zakresie jakości środowiska. Ponadto, narastające często podziały społeczne oraz różnice w rozwoju gospodarczym przyczyniają się do destabilizacji miast. Polityka społecznej integracji, która sprzyja zmniejszaniu różnic i przeciwdziała społecznemu wykluczeniu jest najlepszą gwarancją utrzymania bezpieczeństwa w naszych miastach.

Skutecznym instrumentem umożliwiającym osiągnięcie społecznej spójności i integracji w miastach oraz regionach miejskich mogą być odpowiednio ukierunkowane polityki budownictwa socjalnego. Zdrowe, wygodne i tanie budownictwo może podwyższyć atrakcyjność tych dzielnic, zarówno dla młodych jak i starszych ludzi, a tym samym przyczynić się do stabilności dzielnicy.

Lepiej dostrzegać wcześniej sygnały ostrzegawcze i podejmować od razu i skutecznie odpowiednie działania. To obniża koszty. Odwrócenie raz już pojawiającej się tendencji spadkowej, wymaga o wiele większych kosztów w porównaniu z podjęciem działania w odpowiednim czasie. Zarządzający muszą mieć przegląd sytuacji i przejawiać inicjatywę w kierunku poprawy warunków życia mieszkańców w zagrożonych dzielnicach. Dla znalezienia najlepszych rozwiązań dla obszarów kryzysowych podstawowe znaczenie ma aktywne zaangażowanie mieszkańców i poprawa dialogu między mieszkańcami, politykami i przedstawicielami sektora gospodarczego.

Na tym tle uważamy, że następujące strategie działania, osadzone w polityce zintegrowanego rozwoju miast, będą mieć istotne znaczenie dla kryzysowych obszarów miast:

Realizacja strategii podnoszenia jakości środowiska

Działalność gospodarcza i inwestycje, z jednej strony, oraz wysokiej jakości struktury miejskie, zdrowe środowisko, a także nowoczesna i wydajna infrastruktura z drugiej, są ze sobą blisko związane. Z tego powodu konieczne jest także poprawienie stanu budynków w obszarach kryzysowych, ich zaprojektowania, usytuowania i energooszczędności. Duży potencjał dla zwiększenia efektywności energetycznej wewnątrz Unii Europejskiej i tym samym ochrony środowiska znajduje się w stawianiu wyższych wymagań wobec nowych i istniejących budynków, w szczególności w odniesieniu do osiedli z wielkiej płyty jak i do starych budynków, które zostały zbudowane z niskiej jakości materiałów budowlanych.

Aby zwiększyć zrównoważenie inwestycji w ulepszanie środowiska fizycznego, muszą zostać one osadzone w długoterminowej strategii rozwoju, która zawiera również, m.in. dalsze inwestycje sektora publicznego i prywatnego.

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

Wzmacnianie polityki w zakresie gospodarki lokalnej i lokalnego rynku pracy

Działania prowadzące do uzyskania stabilizacji gospodarczej w dzielnicach kryzysowych muszą wykorzystywać siły ekonomiczne występujące w samych tych dzielnicach. W tym kontekście polityki dotyczące rynku pracy i polityki gospodarcze, które są dopasowane do potrzeb poszczególnych obszarów, będą odpowiednimi instrumentami. Celem jest stworzenie i zapewnienie miejsc pracy oraz ułatwienie zakładania nowych firm. Szczególnie możliwości dostępu do lokalnych rynków pracy muszą zostać poprawione poprzez zaoferowanie szkoleń dostosowanych do popytu. Należy także zwiększyć wykorzystanie możliwości zatrudnienia i szkolenia w sektorze „gospodarki etnicznej".

Zadaniem Unii Europejskiej, państw członkowskich oraz miast jest stworzenie lepszych warunków oraz instrumentów do wzmacniania lokalnych gospodarek, a przez to lokalnych rynków pracy, w szczególności przez promocję gospodarki prospołecznej i dostarczanie usług przychylnych obywatelom.

Aktywizujące polityki kształcenia i doszkalania dzieci i młodzieży

Istotnym punktem wyjścia do poprawy sytuacji miejskich obszarów kryzysowych jest poprawa sytuacji edukacyjnej i szkoleniowej w społeczności lokalnej wraz z polityką aktywizującą dzieci i młodzież.

Mając to na uwadze, należy zapewnić oraz poprawić dostęp do edukacji, jakość kształcenia i szkolenia na obszarach kryzysowych, które będą dostosowane do potrzeb i problemów dzieci i młodzieży zamieszkujących te obszary. Poprzez politykę dotyczącą dzieci i młodzieży, która jest dopasowana do obszaru społecznego, na jakim żyją, musimy przyczynić się do poprawy sytuacji w zakresie włączania i realizacji ambicji przez dzieci i młodzież z obszarów kryzysowych oraz do zapewnienia im równych szans w dłuższej perspektywie czasowej.

Promowanie wydajnego i łatwo dostępnego transportu miejskiego

Dla wielu kryzysowych obszarów miejskich dodatkową uciążliwością są słabe połączenia transportowe i zły stan środowiska, co jeszcze zmniejsza atrakcyjność tych obszarów. Rozwój skutecznego i cenowo korzystnego publicznego transportu ma dawać mieszkańcom tych obszarów takie same warunki mobilności, jak pozostałych obywateli, czego mają prawo oczekiwać.

Aby rozwiązać ten problem, planowanie transportu i zarządzanie ruchem na tych obszarach musi zmierzać do ograniczania negatywnego wpływu transportu na środowisko oraz do zorganizowania transportu w sposób, który lepiej włączy te obszary do miasta oraz do regionu jako całości. Będzie to także wymagało wydajnego systemu transportu publicznego, jak również odpowiednich sieci dla ruchu pieszych i rowerzystów.

Im lepiej zdołamy ustabilizować obszary upośledzone gospodarczo, zintegrować je społecznie oraz poprawić stan ich fizycznego środowiska oraz infrastruktury transportowej, tym większe szanse, że nasze miasta pozostaną w dłuższej perspektywie czasu miejscami postępu społecznego, wzrostu i innowacji.

Ministrowie podkreślają, że:

Zasady polityki rozwoju miast muszą zostać określone na szczeblu krajowym. Z tej płaszczyzny należy stworzyć bodźce dla rozwiązań innowacyjnych. Nasze miasta potrzebują odpowiednio szerokiego zakresu działań w celu realizacji lokalnych zadań w odpowiedzialny sposób i solidnej długoterminowej bazy finansowej.

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

Dlatego ważne jest także, aby państwa członkowskie miały możliwość wykorzystania europejskich funduszy strukturalnych w zintegrowanych programach rozwoju miast. Wykorzystanie tych funduszy musi skupiać się ściśle na istniejących trudnościach i potencjałach oraz musi uwzględniać specyficzne możliwości i problemy państw członkowskich. Jeżeli nie zostało to jeszcze zapewnione, władze lokalne powinny rozwinąć konieczne umiejętności i efektywność, aby wdrażać polityki zintegrowanego rozwoju miast, mając na uwadze przy tym ogólną jakość i zrównoważenie środowiska zbudowanego.

Nowe inicjatywy Unii Europejskiej JESSICA i JEREMIE, wspierające utworzenie funduszy miejskiego rozwoju i funduszy na SME[3], używają instrumentów finansowych do zaangażowania prywatnego kapitału w realizację zintegrowanych strategii rozwojowych miast, oferują obiecujące warunki do wzmocnienia skuteczności stosowania konwencjonalnych narodowych i europejskich źródeł finansowania.

Czynniki rządowe, działające na poziomie państwa, muszą być świadome, że miastom przypada ważna rola, jeśli chodzi o realizację ustalonych celów krajowych, regionalnych i lokalnych, i że ich profesjonalne politycznie działania oddziałują na miasta. Różne działy organów państwa, aktywne w obszarze rozwoju miejskiego lub mające wpływ na rozwój miejski, powinny być lepiej ze sobą powiązane i zintegrowane, aby wzajemnie się uzupełniać a nie pozostawać w konflikcie.

Podkreślamy znaczenie systematycznej i ustrukturyzowanej wymiany doświadczeń oraz wiedzy w obszarze zrównoważonego rozwoju miejskiego. Zwracamy się do Komisji Europejskiej o przedstawienie wyników wymiany sprawdzonych praktyk opierających się na zasadach Karty Lipskiej na konferencji organizowanej pod hasłem „Regiony dla gospodarczych przemian". Równocześnie, potrzebne jest istnienie europejskiej platformy silnie łączącej wymianę doświadczeń w obszarze dobrych praktyk, statystyk, rozwoju, ekspertyz, studiów sondażowych i pozostałych badań miejskich wspierającej na wszystkich szczeblach i we wszystkich dziedzinach podmioty uczestniczące w rozwoju miejskim. Również w przyszłości będziemy wspierać i zwiększać wymianę wiedzy i doświadczeń pomiędzy decydentami politycznymi, praktykami, naukowcami na szczeblu lokalnym, regionalnym, krajowym i europejskim, aby wzmocnić wymiar Strategii Zrównoważonego Rozwoju UE, Strategii Lizbońskiej i Europejskiej Strategii Zatrudnienia.

Europa potrzebuje miast i regionów silnych i dobrych do życia.[4]

Lipsk, 2 maja 2007 roku.

[3] Ang. *small and medium enterprizes* (małe i średnie przedsiębiorstwa) (przyp red.).

[4] Tekst pochodzi ze strony: http://www.sarp.org.pl/pliki/karta_lipska.pdf; autor tłumaczenia nieznany; redakcja T. Majda; dokument oryginalny na portalu Komisji Europejskie: http://ec.europa.eu/regional_policy/archive/themes/urban/leipzig_charter.pdf

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

DEKLARACJA Z TOLEDO
W SPRAWIE ROZWOJU OBSZARÓW MIEJSKICH

Ministrowie odpowiedzialni za rozwój obszarów miejskich uzgodnili i zatwierdzili następujące postanowienia[1]:

A. W sprawie podjęcia obecnych wyzwań związanych z obszarami miejskimi oraz wdrażania Strategii Europa 2020 poprzez osiągnięcie inteligentnego i bardziej zrównoważonego rozwoju obszarów miejskich sprzyjającego włączeniu społecznemu

Biorąc pod uwagę miejski wymiar obecnego kryzysu oraz przyszłe problemy, którym będą musiały stawić czoła miasta europejskie ministrowie szczegółowo zbadali Strategię Europa 2020 i w wyniku tego badania podkreślają potrzebę promowania inteligentniejszego i bardziej zrównoważonego rozwoju obszarów miejskich, sprzyjającego włączeniu społecznemu w obrębie europejskich obszarów miejskich, miast i miasteczek.

A.1. Przydatność zintegrowanego podejścia do polityki rozwoju obszarów miejskich oraz potrzeba jego jednolitej interpretacji

Ministrowie potwierdzili słuszność zobowiązań podjętych podczas poprzednich spotkań ministrów i ważność zasad określonych w ich trakcie w celu osiągnięcia inteligentniejszego i bardziej zrównoważonego rozwoju obszarów miejskich sprzyjającego włączeniu społecznemu oraz podkreślają przede wszystkim znaczenie zintegrowanego podejścia do polityki miejskiej jako głównego narzędzia pomagającego podążać w kierunku wyznaczonym przez Strategię Europa 2020, w szczególności w świetle ograniczonych zasobów, gdzie wydaje się konieczne, aby osiągać więcej mniejszym kosztem. W tym celu, ministrowie uznają również rolę, jaką miasta mogą odegrać w osiąganiu tych celów oraz wzywają do realnego partnerstwa pomiędzy miastami podczas wdrażania Strategii Europa 2020.

Ministrowie stwierdzili jednakże, że aby sprostać tym istotnym wyzwaniom związanym z obszarami miejskimi należy w pełni opracować, wdrożyć i wprowadzić w życie zasady uzgodnione na ostatnich spotkaniach, które odbyły się w Lipsku i Marsylii. Ministrowie zgodnie uznali, że aby możliwe było kontynuowanie tych prac należy opracować szczegółową i jednolitą interpretację zintegrowanego podejścia do rozwoju obszarów miejskich. W związku z tym zwrócili oni uwagę na główne cechy zintegrowanego podejścia opisane w „Dokumencie referencyjnym z Toledo w sprawie zintegrowanej rewitalizacji obszarów miejskich i jej strategicznego poten-

[1] Dokument rozpoczyna się Preambułą określającą uczestników spotkania (m.in. ministrów krajów UE), omówieniem kontekstu społecznego i gospodarczego odbywających się obrad oraz wymienieniem wcześniejszych dokumentów, do których nawiązuje przyjęta deklaracja (przyp. red.).

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

cjału w zakresie inteligentniejszego i bardziej zrównoważonego rozwoju obszarów miejskich, sprzyjającego włączeniu społecznemu w Europie" oraz podziękowali Prezydencji hiszpańskiej za przygotowanie tego, jakże wartościowego dokumentu. Ministrowie zobowiązali się do promocji tej jednolitej interpretacji w ramach swoich kompetencji; a ponadto uzgodnili, że są zainteresowani zbadaniem możliwości opracowania wspólnego, minimalnego zestawu wskaźników, który będzie przekładał jednolitą interpretację zintegrowanego podejścia oraz który obejmować będzie również wskaźniki zrównoważonego rozwoju obszarów miejskich.

A.2. Znaczenie zintegrowanej rewitalizacji obszarów miejskich i jej strategiczny potencjał do inteligentniejszego i bardziej zrównoważonego rozwoju obszarów miejskich sprzyjającego włączeniu społecznemu w Europie

W celu urzeczywistnienia modelu inteligentniejszego i bardziej zrównoważonego miasta, sprzyjającego włączeniu społecznemu, ministrowie podkreślają znacznie następujących kwestii:

– wdrażanie zintegrowanych strategii rozwoju obszarów miejskich, które realizują globalną i spójną wizję miasta dogodnie umiejscowioną w kontekście terytorialnym oraz które w harmonijny sposób promują wszystkie wymiary zrównoważonego rozwoju obszarów miejskich w sposób zintegrowany, zarówno pod względem nowej rozbudowy obszarów miejskich jak i już istniejących obszarów miast;

– uwzględnienie potrzeby poprawy wyników gospodarczych, ekoefektywności i spójności społecznej w istniejących miastach, aby osiągnąć cele ogólne i szczegółowe cele nadrzędne[2] określone w Strategii Europa 2020 oraz aby rzeczywiście wdrożyć i rozwijać ten model inteligentniejszego i bardziej zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu w całym środowisku zabudowanym oraz we wszystkich strukturach społecznych istniejącego miasta;

– zapewnienie obywatelom jakości życia i dobrobytu we wszystkich istniejących społecznościach i dzielnicach miasta podkreślając przy tym potrzebę ich zaangażowania w rozwój obszarów miejskich poprzez udział obywateli, a ponadto uznanie znaczenia związków pomiędzy innymi zainteresowanymi stronami (z sektora prywatnego, społeczeństwa obywatelskiego itp.) oraz ich wpływu na kluczowe narzędzia służące zintegrowanemu podejściu;

– przypomnienie zalecenia, aby rozważyć i należycie uwzględnić zmiany klimatu, tak jak zostało to określone w samej Strategii Europa 2020 oraz w Deklaracji z Marsylii;

– wsparcie dla uznania znaczenia renowacji i modernizacji istniejących zasobów mieszkaniowych z różnych perspektyw, jak podkreślano w ostatecznym komunikacie z XXVIII nieformalnego Spotkania Ministrów ds. Mieszkalnictwa, które odbyło się w Toledo w dniu 21 czerwca 2010 r.;

– uwzględnienie zobowiązań określonych w Karcie Lipskiej w odniesieniu do zwracania szczególnej uwagi na „zaniedbane dzielnice miast w kontekście miasta jako całości" a szczególnie dostosowanie do siebie jej konkretnych celów[3], aby zmniejszyć polaryzację społeczną;

[2] Są one następujące: wskaźnik zatrudnienia osób w wieku 24–64 lat powinien wynosić 75%; na inwestycje w badania i rozwój należy przeznaczać 3% PKB Unii; należy osiągnąć cele „20/20/20" w zakresie klimatu i energii (w tym ograniczenie emisji dwutlenku węgla nawet o 30%, jeśli pozwolą na to warunki); liczbę osób przedwcześnie kończących naukę szkolną należy ograniczyć do 10%, a co najmniej 40% osób z młodego pokolenia powinno zdobywać wyższe wykształcenie; liczbę osób zagrożonych ubóstwem należy zmniejszyć o 20 mln.

[3] Są one następujące: „zapewnienie ciągłości strategiom urbanistycznym mającym na celu podniesienie atrakcyjności lokalizacji, w tym inwestycje w mieszkalnictwo"; „wzmocnienie gospodarki lokalnej i polityki w zakresie lokalnego rynku pracy"; promocja „aktywnej polityki w zakresie kształcenia dzieci i młodzieży; oraz „promowanie wydajnego i niedrogiego transportu miejskiego".

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

– przypomnienie, że ogólna jakość obszarów miejskich jest warunkowana jakością przestrzeni publicznych i miejskich krajobrazów kulturowych, a architektura jest podstawowym wymogiem warunkującym stworzenie przyjemnego środowiska dla mieszkańców obszarów miejskich oraz ogólną atrakcyjność i konkurencyjność miasta;

– pokreślenie komfortu i skuteczności planowania przestrzennego i planowania obszarów miejskich jako dźwigni politycznej dla zintegrowania celów środowiskowych, społecznych i gospodarczych;

– uwzględnienie stosowności ponownego wykorzystania terenów zurbanizowanych i/lub, tam gdzie to właściwe, kompaktowego planowania urbanistycznego[4] jako strategii mających na celu ograniczenie zagospodarowania nowych terenów, zapobieganie niepotrzebnym zmianom zagospodarowania gruntów niezabudowanych i obszarów naturalnych w zurbanizowane tereny zabudowane, a tym samym zarządzanie niekontrolowaną suburbanizacją oraz jej ograniczanie.

Dlatego też ministrowie postanowili podkreślić strategiczną rolę zintegrowanej rewitalizacji obszarów miejskich umiejscowioną w bardziej rozległym kontekście zintegrowanego rozwoju obszarów miejskich jako jednej z istotnych perspektyw służących osiągnięciu wyżej wspomnianych celów.

W rezultacie ministrowie zwrócili uwagę na powiązane zalecenia nakreślone w wyżej wspomnianym dokumencie pod tytułem „Dokument referencyjny z Toledo" rozpoznając jego wkład w jednolitą interpretację tej koncepcji oraz przyszły rozwój współpracy pomiędzy państwami członkowskimi, a Komisją Europejską, innymi instytucjami unijnymi i zainteresowanymi stronami. Dlatego też ministrowie zgodzili się – w granicach swoich kompetencji i w ścisłej współpracy z miastami w swoich krajach oraz w stosownych przypadkach w kontekście poszczególnych państw członkowskich – promować zintegrowaną rewitalizację obszarów miejskich jako narzędzia strategicznego mając na celu osiągnięcie modelu inteligentniejszego i bardziej zrównoważonego rozwoju, sprzyjającego włączeniu społecznemu, a w szczególności podjęcie obecnych wyzwań i wdrażanie celów Strategii Europa 2020 w istniejących strukturach obszarów miejskich i środowisku zabudowanym.

B. W sprawie wsparcia dla kontynuowania procesu marsylskiego i wdrażania europejskich ram odniesienia miasta zrównoważonego

W wyniku oświadczenia z Marsylii w sprawie potrzeby kontynuowania wsparcia dla zrównoważonego rozwoju obszarów miejskich i zintegrowanego podejścia oraz wdrożenia zasad określonych w Karcie Lipskiej na poziomie lokalnym, w latach 2009–2010 grupa robocza wysokiego szczebla (MS/I WG) opracowała pod kierownictwem Francji wstępną wersję Europejskich Ram Odniesienia Miasta Zrównoważonego.

W tym kontekście ministrowie:

– podziękowali wszystkim zaangażowanym uczestnikom, w szczególności Francji, za ich wkład i zaangażowanie w proces;

– z zadowoleniem przyjęli i uznali prace wykonane do chwili obecnej rozpoznając wartość dodaną Ram Odniesienia Miasta Zrównoważonego jako narzędzia operacyjnego dla miast, szczególnie dla miast małych i średnich; narzędzie to ma pomóc miastom wypracować lepiej zintegrowane strategie, polityki i projekty zrównoważonego rozwoju miast;

[4] Zgodnie z Komunikatem Komisji dotyczącym „strategii tematycznej w sprawie środowiska miejskiego", COM (2005) 718 wersja ostateczna.

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

– potwierdzili, zgodnie z oświadczeniem z Marsylii, że powyższe Ramy Odniesienia opierają się o wspólny i otwarty proces, i mają być narzędziem dotyczącym różnych zagadnień, elastycznym, otwartym i niewiążącym, służącym miastom w oparciu o zasadę pomocniczości.

Biorąc pod uwagę fakt, że wstępna wersja dokumentu przedstawiona na nieformalnym spotkaniu ministrów w Toledo musi być dalej dopracowana i zbadana w nowej fazie, ministrowie:

– potwierdzili swoje zaangażowanie w kontynuowanie procesu w nadchodzącej drugiej fazie, która jest przewidziana do przetestowania prototypu narzędzia przez wybrane miasta pilotażowe oraz do poprawy i sfinalizowania Ram Odniesienia Miasta Zrównoważonego na podstawie niniejszego tekstu i zgodnie ze sposobem opisanym w konkluzjach grupy roboczej MS/I, które proponują, aby kompletna i w pełni operacyjna, ostateczna wersja narzędzia została stworzona w drugiej połowie 2011 r. (w czasie polskiej Prezydencji);

– podkreślili potrzebę wspólnego wsparcia ze strony państw członkowskich i Komisji Europejskiej oraz poprosili Komisję o pełnienie istotnej roli w tym procesie, tak aby podjęła się współprzewodnictwa w trakcie fazy testowej razem z Francją i innymi dobrowolnie zgłaszającymi się krajami, w tym odpowiednimi Prezydencjami w Radzie UE;

– potwierdzili swoje zaangażowanie, w ramach swoich kompetencji i możliwości, w przeprowadzanie i wspieranie procesu na szczeblu krajowym poprzez podtrzymywanie istniejących krajowych grup wsparcia lub dobrowolne powoływanie nowych grup; w dokładanie odpowiednich starań w rozpowszechnianie, promowanie i wykorzystywanie Europejskich Ram Odniesienia w kontekście krajowym; oraz przetłumaczenie wstępnej wersji Ram Odniesienia Miasta Zrównoważonego i/lub ostatecznej wersji na ich języki narodowe w celu zwiększenia ich dostępności i umożliwienia szerszego udziału wszystkich miast; oraz

– uznali, że szeroki udział i zaangażowanie europejskich miast ma kluczowe znaczenie dla powodzenia opracowania i wdrażania tego dokumentu w przyszłości i dlatego niezbędne jest, aby grupa miast wybranych na zasadzie dobrowolności przetestowała narzędzie; w tym celu ministrowie zobowiązują się ułatwić tym miastom testowanie narzędzia w kontekście krajowym oraz komunikację na poziomie europejskim, w razie potrzeby.

Biorąc pod uwagę wszystkie te zalecenia, ministrowie:

– zachęcają nadchodzące Prezydencje do udziału w fazie monitoringu tego procesu;

– zapraszają władze lokalne i inne organizacje, a w szczególności organizacje zawodowe, organizacje z sektora prywatnego, organizacje pozarządowe itp. do aktywnego udziału w tym procesie;

– zachęcają wszystkie zainteresowane strony na szczeblu europejskim, krajowym, regionalnym i lokalnym do skorzystania z tej możliwości i udzielania wsparcia podczas rozpowszechniania tego dokumentu;

– podkreślają potencjalny wkład Ram Odniesienia w dobre sprawowanie władzy i w europejski wielopoziomowy dialog oparty o wspólną strukturę i zrozumienie; oraz

– zaznaczają jego wysoką wartość dodaną w kontekście celów nowej europejskiej agendy miejskiej i Strategii Europa 2020.

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

C. W sprawie potrzeby konsolidacji w zakresie przyszłości europejskiego programu prac dotyczącego polityki rozwoju miast

Uznając prace, w zakresie kwestii związanych z obszarami miejskimi, prowadzone przez następujące po sobie rotacyjnie kolejne Prezydencje UE, a zwłaszcza biorąc pod uwagę najnowsze przełomowe wydarzenia z ostatnich Nieformalnych Spotkań Ministrów, ministrowie uważają, że nowe ramy wynikające z wejścia w życie Traktatu Lizbońskiego zwiększą potrzebę koordynacji pomiędzy trójką następujących po sobie Prezydencji. Dlatego też wydaje się stosowne, aby rozpocząć konsolidację strategicznych obszarów w celu zachowania ciągłości i koordynacji pomiędzy kolejnymi Prezydencjami, w celu przygotowania w przyszłości wspólnego programu prac dotyczącego polityki rozwoju miast (*European Urban Agenda*), który będzie stopniowo rozwijany zanim nabierze ostatecznego kształtu.

Oprócz międzyrządowego wsparcia ministrowie również uwzględniają ciągłe wysiłki podejmowane przez Komisję Europejską i jej stały wkład w program prac dotyczący polityki rozwoju miast, w szczególności w ramach miejskiego wymiaru polityki spójności. W związku powyższym ministrowie wzywają Komisję do dalszego odgrywania aktywnej roli, w szczególności w tych obszarach procesu międzyrządowego, które wspierają europejski dorobek prawny w zakresie polityki miejskiej.

Ministrowie podkreślają również potrzebę wzmocnienia współpracy i koordynacji prac z Parlamentem Europejskim, Komitetem Regionów, Europejskim Komitetem Ekonomiczno-Społecznym, Europejskim Bankiem Inwestycyjnym i innymi właściwymi instytucjami i organizacjami działającymi na polu rozwoju obszarów miejskich w Europie.

W ramach wstępnego zarysu tego wspólnego programu prac ministrowie zobowiązali się do zachęcania do podejmowania następujących wspólnych działań i ich wspierania.

C.1. Wzmacnianie wymiaru miejskiego polityki spójności

Ministrowie uznają, że miasta to miejsca, w których tkwi obecny i przyszły potencjał ale i wyzwania oraz iż stanowią one klucz do osiągnięcia celów wyznaczonych w Strategii Europa 2020 poprzez tworzenie inteligentniejszych i bardziej zrównoważonych gospodarek europejskich sprzyjających włączeniu społecznemu. Dlatego też podkreślają oni, że priorytetem politycznym musi być wzmocnienie pozycji miast europejskich, aby mogły pokonywać przyszłe wyzwania i aby uwolnić ich potencjał oraz aby nadal wspierać i wzmacniać pomoc dla polityk zrównoważonego rozwoju obszarów miejskich w całej Unii Europejskiej, zawłaszcza poprzez politykę spójności.

Aby tego dokonać, ministrowie zgodzili się ze sobą co do chęci współpracy z Komisją Europejską podczas debaty dotyczącej rozważenia i opracowania mocniejszych ram wymiaru miejskiego polityki spójności w kolejnym okresie programowania.

Ministrowie uzgodnili, że wspólną podstawę dla nowych ram wymiaru miejskiego polityki spójności powinny stanowić następujące zasady: zaangażowanie władz lokalnych i miast w projektowanie i wdrażanie programów operacyjnych, większy nacisk na zintegrowane podejście i zrównoważony rozwój obszarów miejskich, położenie większego nacisku na spójność terytorialną i społeczną oraz uproszczony system realizacji.

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

C.2. Wspieranie większej zgodności pomiędzy wymiarem terytorialnym i problematyką rozwoju miast oraz programami prac w tym zakresie a także wzmacnianie wymiaru miejskiego w kontekście spójności terytorialnej

Ministrowie podkreślają znaczenie koordynacji i zgodności pomiędzy politykami działającymi w terenie i na obszarach miejskich, biorąc pod uwagę dokument zatytułowany „Kwestie terytorialne na rzecz sukcesu Strategii Europa 2020"[5], uznają fakt, że Europa jako całość byłaby „inteligentniejsza" i bardziej zrównoważona oraz sprzyjałaby włączeniu społecznemu, gdyby lepiej wykorzystywano jej bogatą różnorodność geograficzną i potencjał terytorialny we wszystkich regionach i miastach, zwracając szczególną uwagę na mechanizmy wielopoziomowego sprawowania rządów, w celu zagwarantowania lepszej spójności pomiędzy różnymi politykami sektorowymi i różnymi szczeblami władzy na danym terytorium.

W związku z tym podjęto decyzję o zbadaniu możliwości opracowania lepszej koordynacji pomiędzy wymiarem terytorialnym oraz problematyką rozwoju miast oraz programami prac w tym zakresie, pracując nad problemem w sposób skoordynowany w trakcie dokonywania przeglądu europejskiej Agendy Terytorialnej, który ma zostać zatwierdzony w czasie Prezydencji węgierskiej, w pierwszej połowie 2011 roku.

Ponadto ministrowie za kluczowe uznali postrzeganie wymiaru miejskiego w szerszym kontekście spójności terytorialnej. Miasta europejskie i związki pomiędzy miastami a sąsiadującymi społecznościami, w tym związki i partnerstwa metropolitalne i miejsko-wiejskie, oraz uwzględnienie różnorodności terytorialnej w szerszym kontekście są kluczem do osiągnięcia tych nowych unijnych celów horyzontalnych. Dlatego też wymiar miejski powinien stanowić integralną część koncepcji spójności terytorialnej.

C.3. Dalsza promocja badań naukowych, badań porównawczych i statystyk, wymiana najlepszych praktyk i rozpowszechnianie wiedzy w zakresie tematów dotyczących obszarów miejskich oraz wzmacnianie koordynacji pomiędzy tymi wszystkimi elementami

Ministrowie stwierdzają, że kwestiami kluczowymi, oprócz wymiany najlepszych praktyk i rozpowszechniania wiedzy, będzie dalsza promocja badań naukowych, badań porównawczych i statystyk dotyczących tematów z zakresu obszarów miejskich.

Aby tego dokonać, konieczna będzie koordynacja i bardziej energiczne prowadzenie programów naukowych na skalę krajową oraz projektów transnarodowych na skalę europejską. W tym względzie Komisji Europejskiej należą się podziękowania za prowadzenie europejskiej przestrzeni badawczej, dotyczącej tematów z zakresu obszarów miejskich, udzielając znacznego wsparcia dla badań dotyczących obszarów miejskich poprzez Program Ramowy obejmujący badania i rozwój technologiczny oraz w szczególności poprzez finansowanie sieci URBAN-NET. [6] Niezwykle korzystne byłoby dalsze podążanie ścieżką wyznaczoną przez URBAN-NET po 2010 r., aby koordynować transnarodowe programy naukowe dotyczące tematów miejskich i międzyrządowe finansowanie naborów na projekty transnarodowe oraz aby powiększyć liczbę uczestniczących krajów. Ministrowie zwracają się również do Komisji z prośbą o rozważenie wymiaru miejskiego w ramach obecnie obowiązującego Siódmego Programu Ramowego oraz podkreślają potrzebę jego dalszego wspierania w przyszłości. Wreszcie

[5] Wspólny wkład dyrektorów departamentów ministerstw odpowiedzialnych za politykę rozwoju terytorialnego w Unii Europejskiej, zatwierdzony w Sewilli w dniu 10 maja 2010 r.

[6] URBAN-NET – Urban Sustainability in Europe – http://www.urban-net.org/

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

ministrowie poprosili również Komisję i zaangażowane władze krajowe o pogłębienie analizy dotyczącej wymiaru terytorialnego dynamiki obszarów miejskich w ramach Programu ESPON.[7]

W świetle zaleceń zawartych w portugalskim sprawozdaniu przedstawionym na spotkaniu w Lipsku, które dotyczyło konieczności bliższej współpracy pomiędzy podmiotami zapewniającymi wiedzę, ministrowie dostrzegają postępy poczynione na polu współpracy pomiędzy europejskimi sieciami miejskimi oraz pomiędzy inicjatywami międzyrządowymi i Komisji, w szczególności z zadowoleniem przyjmując projektowane stworzenie wspólnej wyszukiwarki dla Europejskiej Sieci Wiedzy o Miastach (EUKN) [8] i Programu URBACT[9] . Ministrowie również z radością przyjęli zaangażowanie wielu państw członkowskich w kontynuację ich udziału w EUKN w okresie 2011–2015 oraz wysoko cenią ich wysiłki wkładane w ustanowienie EUKN jako europejskiego ugrupowania współpracy terytorialnej (EUWT).

Wreszcie ministrowie podkreślają potrzebę wzmocnienia wszystkich tych inicjatyw i z zadowoleniem przyjmują inicjatywę Szwecji, Hiszpanii i Belgi, aby utworzyć grupę roboczą UDG[10] powiązaną z grupą rozwoju obszarów wiejskich, mającą na celu zbadanie możliwości oraz opracowanie strategii mających na celu wzmocnienie koordynacji oraz refleksję na tematy związane z badaniami obszarów miejskich i wiedzą na ich temat.

C.4. Promocja zrównoważonego rozwoju obszarów miejskich i zintegrowanego podejścia poprzez ponowne wdrożenie i rozwój instrumentów realizacji Karty Lipskiej na wszystkich poziomach

Ministrowie ponownie potwierdzają, że wielopoziomowa polityka opisana w Karcie Lipskiej stanowi warunek konieczny wdrożenia zintegrowanej polityki rozwoju obszarów miejskich. Takie podejście nie tylko ułatwi realizację zintegrowanej polityki rozwoju obszarów miejskich, ale również pomoże w realizacji celów Strategii Europa 2020 i Strategii Zrównoważonego rozwoju UE. W tym względzie należy stwierdzić, że Karta Lipska musi stać się czymś więcej niż tylko zestawem zasad aspirującym do stania się „żywym dokumentem" na podstawie, którego będzie można opracowywać konkretne strategie mające na celu realizację wszystkich zaleceń zawartych w tej karcie.

Ministrowie uznają, że należy wzmocnić istniejące instrumenty koordynacyjne oraz zbadać możliwości rozwoju nowych instrumentów służących zintegrowanej i zrównoważonej polityce miejskiej na wszystkich poziomach sprawowania rządów: lokalnym, regionalnym, krajowym i europejskim. Na poziomie lokalnym przydatnym narzędziem wspierającym zintegrowane podejście będą Europejskie Ramy Odniesienia Miasta Zrównoważonego. Na poziomie regionalnym i krajowym należy intensywniej korzystać z istniejących struktur koordynacyjnych oraz możliwości oferowanych przez nowe instrumenty koordynacyjne odkryte, aby dążyć do zrównoważonego podejścia w polityce miejskiej. Jak wspomniano powyżej, na poziomie europejskim należy wzmocnić współpracę pomiędzy państwami członkowskimi, instytucjami europejskimi oraz stowarzyszeniami i sieciami miast.

W związku z powyższym, ministrowie z zadowoleniem przyjmują inicjatywę kierowaną przez Prezydencję czeską w UE mającą na celu dalsze wdrażanie zasad zawartych w Karcie Lipskiej na skalę krajową. Konkluzje z powyższego badania wskazują na konieczność dalszej promocji zrównoważonego rozwoju obszarów

[7] *ESPON – European Observation Network for Territorial Development and Cohesion*.

[8] *European Urban Knowledge Network* – http://www.eukn.org/

[9] *European Territorial Cooperation Programme* – http://urbact.eu/

[10] *Urban Development Group* – http://ntccp-udg.eu/udg

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

miejskich i zintegrowanego podejścia do obszarów miejskich, w szczególności w krajowej polityce, za którą jesteśmy odpowiedzialni.

W tym celu z inicjatywy Hiszpanii, Belgii i Węgier, począwszy od drugiej połowy 2010 r., badana będzie możliwość opracowania metod wdrażania Karty Lipskiej oraz kontynuacji jej realizacji na wszystkich poziomach zarządzania.

C.5. Uwzględnienie najważniejszych wyzwań, którym europejskie miasta będą musiały stawić czoła w przyszłości

Ministrowie z radością przyjęli inicjatywę Komisji Europejskiej na rzecz procesu refleksji dotyczącego wyzwań i modeli dla miast przyszłości.

Ministrowie wspierają również inicjatywę węgierską mającą na celu otwarcie dyskusji dotyczącej dwóch głównych wyzwań, przed którymi europejskie miasta staną w przyszłości: zmiana klimatu – w ramach kontynuacji refleksji prowadzonych w trakcie słoweńskiej, francuskiej i szwedzkiej Prezydencji – oraz wpływu zmian demograficznych[11].

[11] Do deklaracji dołączony jest „Dokument referencyjny" dotyczący zintegrowanej rewitalizacji obszarów miejskich. Pełny tekst pod adresem: www.archiwum.mir.gov.pl/rozwoj... /Deklaracja_Toledo_PL_poprawione_final.pdf. Tłumaczenie na polski: Ministerstwo Rozwoju Regionalnego (brak autora); ang.: http://www.mdrap.ro/userfiles/declaratie_Toledo_en.pdf (przyp. red.).

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

PAKT AMSTERDAMSKI
AGENDA MIEJSKA UNII EUROPEJSKIEJ

I. Przedmiot i cel Agendy Miejskiej UE

Ministrowie potwierdzają, że:

1. Agenda Miejska UE ma na celu pełne wykorzystanie potencjału i wkładu Obszarów Miejskich w realizację celów Unii i związanych z nimi priorytetów krajowych przy pełnym poszanowaniu zasad pomocniczości, proporcjonalności i kompetencji.

2. Agenda Miejska UE dąży do ustanowienia bardziej skutecznego, zintegrowanego i skoordynowanego podejścia do polityk i ustawodawstwa UE wraz z ich potencjalnym oddziaływaniem na Obszary Miejskie, a także stanowi wkład do poprawy spójności terytorialnej poprzez zmniejszenie luk społeczno-ekonomicznych obserwowanych na obszarach i terenach zurbanizowanych.

3. Agenda Miejska UE dąży do zaangażowania Władz Miejskich w opracowywanie polityk, do mobilizowania Władz Miejskich do wdrażania polityk UE oraz wzmocnienia wymiaru miejskiego w tych politykach. Poprzez określenie i dążenie do przezwyciężenia niepotrzebnych przeszkód w polityce UE, Agenda Miejska UE ma na celu umożliwienie pracy Władz Miast w bardziej systematyczny i spójny sposób dla osiągnięcia nadrzędnych celów. Pomoże to uczynić politykę UE bardziej przyjazną dla miast oraz bardziej skuteczną i efektywną.

4. Agenda Miejska UE nie stworzy nowych unijnych źródeł finansowania, zbędnych obciążeń administracyjnych, ani nie wpłynie na obecny podział kompetencji prawnych, istniejących schematów pracy i struktur podejmowania decyzji, nie przeniesie też kompetencji na poziom UE (zgodnie z art. 4 i 5 Traktatu o Unii Europejskiej).

Cel

5. Zgodnie z Konkluzjami Rady Europejskiej z dnia 19 listopada 2014 roku (Dok. 15802/14), Agenda Miejska UE będzie w pełni respektować zasadę pomocniczości i kompetencje wynikające z traktatów UE. Ponadto, Agenda Miejska UE oparta jest na Konkluzjach Rady Europejskiej przyjętych w dniach 26–27 czerwca 2014 roku, które stanowią, że zgodnie z zasadami pomocniczości i proporcjonalności Unia musi skoncentrować swoje działania na obszarach, w których będzie to przynosić wymierne korzyści. Powinna powstrzymywać się od podejmowania działań, jeśli Państwa Członkowskie mogą same lepiej osiągnąć te same cele.

Agenda Miejska UE skupia się na trzech filarach tworzenia i wdrażania polityki UE:

5.1. Lepsze uregulowania prawne

Agenda Miejska UE koncentruje się na bardziej skutecznym i spójnym wdrażaniu istniejących polityk, prawodawstwa i instrumentów UE. Opierając się na ogólnych zasadach lepszego stanowienia prawa, prawodawstwo UE powinno być tworzone tak, aby osiągnąć cele za pomocą minimalnych kosztów, bez nakładania zbędnych obciążeń legislacyjnych. W tym znaczeniu Agenda Miejska UE przyczyni się do realizacji Programu Lepszego Stanowienia Prawa. Agenda Miejska UE nie zainicjuje nowych regulacji prawnych, ale będzie stanowiła nieformalny wkład w kształtowanie przyszłych

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

zmian w istniejących regulacjach unijnych, aby lepiej odzwierciedlać miejskie potrzeby, praktyki i obowiązki. Należy zwrócić uwagę na potrzebę uniknięcia potencjalnych wąskich gardeł i zmniejszenie obciążeń administracyjnych dla Władz Miejskich.

5.2. Lepsze finansowanie[1]

Agenda Miejska UE przyczyni się do identyfikacji, wspierania, integracji i ulepszania na odpowiednim poziomie instytucjonalnym tradycyjnych, innowacyjnych i przyjaznych dla użytkownika źródeł finansowania obszarów miejskich, w tym z Europejskich Funduszy Strukturalnych i inwestycyjnych (ESIF) (zgodnie z istniejącymi obecnie strukturami prawnymi i instytucjonalnymi), aby skutecznie wdrażać interwencje w obszarach miejskich. Agenda Miejska UE nie stworzy nowych oraz zwiększonych funduszy unijnych, celem większej alokacji środków dla Władz Miejskich. Jednakże będzie czerpać oraz przenosić wnioski ze zdobytej wiedzy na temat sposobów poprawy możliwości finansowania dla Władz Miejskich we wszystkich politykach i instrumentach UE, w tym w Polityce Spójności.

5.3. Lepsza wiedza (podstawy i wymiana wiedzy)

Agenda Miejska UE przyczyni się do poszerzenia wiedzy na temat zagadnień związanych z miastami oraz do wymiany najlepszych praktyk i wiedzy. Wiarygodne dane są ważne w celu ukazania różnorodności struktur Władz Miejskich oraz ich zadań, w celu opracowania polityki miejskiej opartej na faktach, a także aby zapewnić indywidualnie dopasowane rozwiązania najważniejszych wyzwań. Wiedza na temat ewolucji obszarów miejskich jest fragmentaryczna a działania zakończone sukcesem mogą być lepiej wykorzystane. Inicjatywy podjęte w tym kontekście będą zgodne z odpowiednim prawodawstwem UE w zakresie ochrony danych, ponownego wykorzystywania informacji sektora publicznego oraz promowania dużych, powiązanych i otwartych danych[2].

6. Agenda Miejska UE będzie opierać się na zasadzie zintegrowanego podejścia do zrównoważonego rozwoju obszarów miejskich jako głównej zasady osiągnięcia celów trzech filarów politycznych. Agenda Miejska UE, poza organizacjami wymienionymi w Pakcie Amsterdamskim, wykorzysta istniejące europejskie polityki, instrumenty, platformy i programy, np. możliwości oferowane przez Politykę Spójności, włączając jej ścieżki zrównoważonego rozwoju obszarów miejskich[3], *Urban Innovative Actions*, URBACT, ESPON, Porozumienie Burmistrzów, Civitas 2020, RFSC (Ramy Odniesienia dla Zrównoważonych Miast Europejskich), EUKN. Jak ustaliła Komisja, Agenda w pełni wykorzysta Europejskie Partnerstwo Innowacyjne Inteligentne Miasta i Społeczności[4].

7. Agenda Miejska UE będzie sprzyjała spójności pomiędzy kwestiami miejskimi a spójnością terytorialną, jak określono w Agendzie Terytorialnej 2020. Ministrowie odpowiedzialni za Spójność Terytorialną i Sprawy

[1] Finansowanie zostało zdefiniowane jako zapewnienie zasobów finansowych i / lub instrumentów do finansowania potrzeb, programu lub projektu.

[2] *Big Data* – to gigantyczne źródła masowych danych, które mają ogromną objętość, są bardzo zróżnicowane, zmieniają się w sposób niezwykle dynamiczny i stanowią zarazem dużą potencjalną wartość, choć wymagają odpowiedniego przetwarzania i technologii, aby wydobyć ich wiarygodną zawartość informacyjną przydatną do procesów poznawczych i decyzyjnych (raport Ministerstwa Administracji i Cyfryzacji pt „Społeczeństwo informacyjne w liczbach 2015"); *Linked Data* – to dane, które są przygotowane i publikowane w taki sposób, że możliwe jest ich (danych wewnątrz pierwotnych dokumentów) automatyczne wyszukiwanie i przetwarzanie komputerowe, niezależnie od wykorzystywanych narzędzi; *Open Data* – to dane, które mogą być swobodnie i wielokrotnie wykorzystywane i rozpowszechniane przez każdego, podlegające jedynie wymogowi uznania autorstwa i udostępniania na tych samych warunkach (OpenDefinition.org) (przyp. red.)

[3] Artykuł 7 Rozporządzenia nr 1301/2013 w sprawie EFRR.

[4] Inteligentne miasta i społeczności – Europejskie Partnerstwo Innowacyjne ustanowione Komunikatem Komisji z dnia 10.7.2012 (C(2012)4701 wersja ostateczna); http://ec.europa.eu/eip/smartcities/

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

Miejskie będą okresowo informowani o rozwoju Agendy Miejskiej UE poprzez spotkania Dyrektorów Generalnych ds. Miast.

8. Agenda Miejska UE będzie przyczyniać się do realizacji Agendy na Rzecz Zrównoważonego Rozwoju 2030 ONZ, w szczególności do realizacji jej celu 11: „Uczynić miasta i osiedla ludzkie bezpiecznymi, stabilnymi, zrównoważonymi oraz sprzyjającymi włączeniu społecznemu" oraz do wdrożenia globalnej Nowej Agendy Miejskiej w ramach procesu Habitat III.

9. Agenda Miejska UE powinna być wdrażana w pełni transparentnie. Wszystkie zainteresowane strony powinny mieć równy dostęp do informacji o aktualnym stanie Agendy Miejskiej oraz powinny mieć równe szanse do wnoszenia swojego wkładu do Agendy Miejskiej UE.

II. Zagadnienia Priorytetowe i kwestie przekrojowe Agendy Miejskiej UE

Ministrowie są zgodni co do tego, że:

10. Biorąc pod uwagę priorytety Strategii UE 2020 na rzecz inteligentnego, zrównoważonego wzrostu sprzyjającego włączaniu społecznemu, początkowa lista Zagadnień Priorytetowych (w przypadkowej kolejności) dotyczących Agendy Miejskiej UE jest następująca[5]:

10.1. Włączenie migrantów i uchodźców.
10.2. Jakość powietrza.
10.3. Ubóstwo w miastach.
10.4. Mieszkalnictwo.
10.5. Gospodarka o obiegu zamkniętym.
10.6. Praca i kwalifikacje w lokalnej gospodarce.
10.7. Zmiany klimatu (w tym rozwiązania dotyczące zielonej infrastruktury).

[5] Poniższy opis zagadnień priorytetowych przytoczony za Programem Wdrażania Agendy ma charakter poglądowy: (10.1) Celem jest integracja przybywających migrantów i uchodźców spoza UE i zapewnienie ram ich włączania w oparciu o chęć i zdolności integracyjne społeczności lokalnych. Będzie obejmować: mieszkalnictwo, integrację kulturalną, zapewnienie usług publicznych, włączenie społeczne, edukację i miejsca pracy, szanse drugiego-trzeciego pokolenia, segregację przestrzenną. **(10.2.)** Celem jest realizacja systemów i polityk zapewniających dobrą jakość powietrza. Będzie obejmować: aspekty legislacyjne i techniczne związane z szerokim spektrum źródeł zanieczyszczeń, takich jak samochody, przemysł, działalność rolnicza itd.**(10.3)** Celem jest zmniejszenie ubóstwa i poprawa włączenia ludzi ubogich lub zagrożonych ubóstwem w zdegradowanych dzielnicach. Ubóstwo miejskie odnosi się do zagadnień związanych ze strukturalną koncentracją ubóstwa w zdegradowanych dzielnicach oraz rozwiązaniami, które należy zaprojektować i realizować ze zintegrowanym podejściem: – rozwiązania oparte na miejscu (regeneracja zagrożonych obszarów); - rozwiązania oparte na ludziach (społeczno-ekonomiczna integracja ludzi żyjących w dzielnicy). Nacisk zostanie położony na przestrzenną koncentrację ubóstwa w dzielnicach zdegradowanych (i ich regenerację) oraz ubóstwo dzieci.**(10.4)** Celem jest zapewnienie dostępnych mieszkań o dobrej jakości. Nacisk zostanie położony na publiczne budownictwo dostępne, zasady pomocy państwa oraz ogólną politykę mieszkaniową.**(10.5)** Celem jest zwiększenie ponownego wykorzystania, napraw, renowacji i recyklingu istniejących materiałów i produktów w celu pobudzania wzrostu i możliwości zatrudnienia. Na przykład dodatkowe środki na zwiększenie efektywności wykorzystania zasobów o 30% do 2030 r. mogłyby zwiększyć PKB o 1%, tworząc jednocześnie 2 mln nowych miejsc pracy. Nacisk zostanie położony na gospodarkę odpadami (przetwarzanie odpadów na surowce), ekonomię współdzielenia (*sharing economy*), efektywność wykorzystania zasobów.**(10.6)** Celem jest dobrobyt i niskie bezrobocie. Nacisk zostanie położony na: a) przyciąganie i utrzymywanie przedsiębiorstw; b) tworzenie nowych przedsiębiorstw; c) lokalną produkcję i konsumpcję; d) wspieranie nowych rodzajów pracy; e) zapewnienie dostosowania umiejętności do potrzeb.**(10.7)** Celem jest przewidywanie negatywnych skutków zmian klimatu i podejmowanie odpowiednich działań, aby zapobiec lub zminimalizować szkody, jakie one wyrządzą na obszarach miejskich. Nacisk zostanie położony na ocenę podatności, odporność na zmiany klimatyczne i zarządzanie ryzykiem (włączając społeczny wymiar strategii adaptacji do zmian klimatu).

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

10.8. Transformacje systemu energetycznego.

10.9. Zrównoważone wykorzystanie gruntów i rozwiązania oparte na naturze.

10.10. Mobilność w miastach.

10.11. Cyfryzacja.

10.12. Innowacyjne i odpowiedzialne zamówienia publiczne.

11. Powyższe Zagadnienia Priorytetowe będą kierować działaniami Agendy Miejskiej UE (zgodnie z pozycjami 14 b, c i d).

12. Złożoność wyzwań miejskich wymaga uwzględnienia różnych aspektów polityki w celu uniknięcia niespójnych efektów oraz w celu zwiększenia skuteczności działań w obszarach miejskich. Zgodnie z kompetencjami i obowiązkami różnych uczestników oraz biorąc pod uwagę, że UE nie ma kompetencji w odniesieniu do niektórych z poniższych kwestii, należy w ramach Partnerstw rozważyć znaczenie następujących przekrojowych kwestii dotyczących wybranych Zagadnień Priorytetowych:

12.1. Efektywne rządzenie miastami, włączając udział obywateli oraz nowe modele rządzenia.

12.2. Rządzenie ponad granicami administracyjnymi i współpraca międzygminna: miejsko-wiejska, miejsko-miejska oraz współpraca transgraniczna; powiązanie z rozwojem terytorialnym i Agendą Terytorialną 2020 (wyważony rozwój terytorialny).

12.3. Rozsądne i strategiczne planowanie miejskie (powiązanie z planowaniem regionalnym, w tym „Strategie innowacji na rzecz inteligentnej specjalizacji" (RIS3) oraz zrównoważony rozwój terytorialny), z podejściem opartym na miejscu i opartym na ludziach.

12.4. Podejście zintegrowane i partycypacyjne.

12.5. Podejście innowacyjne, włączając Inteligentne Miasta.

12.6. Wpływ na zmiany społeczne, w tym zmiany zachowań, promowanie między innymi równego dostępu do informacji, równości płci i upodmiotowienia kobiet.

12.7. Wyzwania i szanse małych i średnich miast oraz rozwój miejskich obszarów policentrycznych.

12.8. Regeneracja obszarów miejskich, włączając aspekty społeczne, gospodarcze, środowiskowe, przestrzenne i kulturowe, związane również z wykorzystaniem terenów opuszczonych przez wcześniejszych użytkowników, co sprzyja ograniczeniu zajmowania nowych terenów pod inwestycje.

12.9. Dostosowanie się do zmian demograficznych oraz migracji wewnętrznej i zewnętrznej.

12.10. Zapewnienie odpowiednich usług publicznych w interesie ogółu (w rozumieniu art. 14 TFUE w powiązaniu z Protokołem Numer 26).

Cd. przypisu 5: **(10.8)** Celem jest długofalowa strukturalna zmiana w systemach energetycznych, tzn. przejście na energię odnawialną i efektywność energetyczną. Nacisk zostanie położony na poprawę efektywności energetycznej (także zabudowy). **(10.9)** Celem jest zapewnienie, że zmiany na obszarach miejskich (wzrost, kurczenie, regeneracja) zachodzą z poszanowaniem środowiska, poprawiając jakość życia. Nacisk zostanie położony na rozlewanie zabudowy, rozwój terenów opuszczonych i renaturyzację / zazielenienie obszarów miejskich. **(10.10)** Celem jest zrównoważona i efektywna miejska mobilność. Nacisk zostanie położony na transport publiczny, miękką mobilność (pieszą, rowerową, przestrzenie publiczne) i dostępność (dla niepełnosprawnych, osób starszych, małych dzieci itd.) oraz efektywny transport z dobrymi wewnętrznymi (lokalnymi) i zewnętrznymi (regionalnymi) połączeniami.**(10.11)** Celem jest zapewnienie lepszych usług publicznych dla obywateli i stworzenie możliwości biznesowych. Nacisk zostanie położony na gromadzenie danych (w tym prawo własności), lepsze wykorzystanie otwartych danych, zarządzanie danymi (włączając zdolności obywateli, zagadnienia władz planistycznych i prywatności) a także usług cyfrowych (włączając nowe technologie) i dostępności publicznych usług cyfrowych dla niepełnosprawnych i osób starszych (zgodnie z międzynarodowymi standardami WCAG 2.0). **(10.12)** Celem jest wykorzystanie tego potężnego narzędzia do realizacji celów społecznych i środowiskowych oraz do osiągnięcia większych efektów mniejszym nakładem (*to do more with less)*. Obejmie to innowacyjne podejście do zamówień publicznych (oprac. T. Majda).

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

12.11. Wymiar międzynarodowy: powiązanie z Nową Agendą Miejską (Habitat III) ONZ (do uzgodnienia), Celami Zrównoważonego Rozwoju (Agenda na Rzecz Zrównoważonego Rozwoju 2030) ONZ i Porozumieniem Paryskim w Sprawie Zmian Klimatu z grudnia 2015 roku.

III. Ramy operacyjne Agendy Miejskiej UE

Ministrowie są zgodni co do tego, że:

13. Agenda Miejska UE jest spójnym zestawem działań kluczowych podmiotów europejskich. Jest to nowa forma nieformalnej wielopoziomowej współpracy, w ramach której działają w partnerstwie Państwa Członkowskie, Regiony, przedstawiciele Władz Miejskich, Komisja Europejska, Parlament Europejski, Organy Doradcze Unii (KR, EKES), EBI i inne istotne podmioty.

14. Działania wynikające z Agendy Miejskiej UE należą do następujących kategorii:

a) *Zagadnienia* – Agenda Miejska UE skupia się na ograniczonej liczbie Zagadnień Priorytetowych (patrz rozdział II).

b) *Koordynacja pozioma i pionowa* – Partnerstwa Tematyczne są nowym instrumentem współpracy wielopoziomowej i międzysektorowej (horyzontalnej i wertykalnej) służącym zapewnieniu bardziej skutecznych rozwiązań problemów miast oraz zapewnieniu bardziej zintegrowanego podejścia na poziomie obszarów miejskich.

c) *Ocena Oddziaływania* – aby zmniejszyć kolizyjne oddziaływanie prawodawstwa UE, dotyczące obszarów miejskich, oraz uciążliwe jego wdrażanie na szczeblu lokalnym i regionalnym, przy ocenie wpływu terytorialnego należy zbadać, czy można zastosować lepsze metody jak również konkretne narzędzia w kwestiach dotyczących obszarów miejskich. Można to osiągnąć poprzez zwrócenie większej uwagi na możliwy wpływ unijnego prawodawstwa na Obszary Miejskie, zarówno w procesie kształtowania polityki UE jak i w procesie legislacyjnym.

d) *Wiedza* – wymiana wiedzy i doświadczeń oraz monitorowanie wyników na Obszarach Miejskich będzie miało kluczowe znaczenie dla poprawy i oceny skutków Agendy Miejskiej UE i istotnych działań UE. Dlatego potrzebne są bardziej wiarygodne dane dotyczące Obszarów Miejskich oraz zapewnienie ich wymiany, przy jednoczesnym uwzględnieniu odpowiednich przepisów UE dotyczących ochrony danych, konieczności zminimalizowania obciążeń administracyjnych i niejednorodności Władz Miejskich. Konkretne działania w ramach powyższych kategorii są wymienione w Programie Roboczym Agendy Miejskiej UE.

15. Zarządzanie Agendą Miejską UE będzie wykonywane w podany niżej sposób. Działanie Agendy Miejskiej UE będzie koordynowane przez spotkania Dyrektorów Generalnych (DG) ds. Miast, które będą:

a) Zapewniać, że działania są zorganizowane w taki sposób, aby były transparentne, podejmowane i wspierane przez (przedstawicieli) Państw Członkowskich, Władz Miejskich i Komisji Europejskiej, wzajemnie wspierających się i mających najbardziej skuteczny wpływ na kształtowanie polityki UE.

b) Raportować do Nieformalnego Spotkania Ministrów odpowiedzialnych za Sprawy Miejskie i Spójność Terytorialną.

c) Monitorować postępy w realizacji Agendy Miejskiej UE.

d) Udzielać informacji zwrotnych na temat Planów Działania dla Partnerstw.

e) Udzielać nieformalnych wytycznych dotyczących przyszłej ewolucji Agendy Miejskiej UE.

f) Oceniać obecny i przyszły zestaw działań Agendy Miejskiej UE, najpóźniej do roku 2020.

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

g) Recenzować wstępną listę Zagadnień Priorytetowych, która zostanie poddana przeglądowi na Nieformalnym Spotkaniu Ministrów odpowiedzialnych za Sprawy Miejskie.
h) W Programie Roboczym opisano bardziej szczegółowo Ramy Operacyjne Agendy Miejskiej UE. Spotkanie DG ds. Miast przejrzy Program Roboczy i zaproponuje Ministrom odpowiedzialnym za Sprawy Miejskie zamiany do zatwierdzenia. Sprawozdanie dotyczące poprawek zostanie przekazane Radzie do Spraw Ogólnych (GAC).

IV. Partnerstwa

Ministrowie są zgodni co do tego, że:

16. Partnerstwa są kluczowym mechanizmem realizacji Agendy Miejskiej UE.

17. Celem Partnerstw jest wypracowanie w sposób otwarty i przejrzysty wielopoziomowego i międzysektorowego podejścia do spraw rządzenia, aby osiągnąć szersze cele Agendy Miejskiej UE wymienione w części I, a oparte na silnym zaangażowaniu fachowców z Władz Miejskich. Program Roboczy wyjaśnia bardziej szczegółowo metodę działania Partnerstw.

18. Aby zapewnić koncentrację i rzeczywisty wpływ na podstawy, Partnerstwa powinny mieć podejście oddolne, analizujące, między innymi, konkretne przypadki na obszarach miejskich, co pozwoli określić wąskie gardła i potencjalne możliwości.

19. Każde Partnerstwo będzie wyrażać Plan Działania zawierający konkretne propozycje Lepszego Stanowienia Prawa, Lepszego Finansowania i Lepszej Wiedzy, związanych z tematem Partnerstwa, które można uznać za niewiążący wkład do projektowanych w przyszłości oraz poprawy istniejących w Unii: legislacji, narzędzi i inicjatyw.

20. Wkład Partnerstw do przyszłych i istniejących regulacji prawnych UE, wpływających na miasta, zostanie przedłożony do rozpatrzenia po przekazaniu nieformalnych wytycznych Spotkania DG ds. Miast Komisji Europejskiej. Ponadto, propozycje te mogą być przedstawione do rozważenia przez przyszłe Prezydencje UE w celu ich ewentualnego włączenia do programu roboczego tych Prezydencji.

21. Udział w Partnerstwach jest dobrowolny.

V. Państwa Członkowskie

Ministrowie są zgodni, aby:

22. Podjąć odpowiednie kroki do realizacji Agendy Miejskiej UE oraz w odpowiednich przypadkach angażować właściwe organy na wszystkich szczeblach administracji rządowej do realizacji Agendy Miejskiej UE, zgodnie z ich kompetencjami i zasadą pomocniczości.

23. Zwiększyć zaangażowanie odpowiednich partnerów kluczowych, w tym przedstawicieli władz miejskich i regionalnych, w przygotowaniu oraz ewaluacji polityki UE w ramach istniejących możliwości konsultacji dostępnych dla Państw Członkowskich.

24. Wzmocnić dialog z Komisją Europejską na temat sposobu poprawy wymiany danych dotyczących Obszarów Miejskich na poziomie UE (w tym audytu miejskiego), biorąc pod uwagę potrzebę ograniczania w jak największym stopniu obciążeń administracyjnych.

25. Promować, jako właściwą i zgodną z zasadą proporcjonalności, poprawę wiedzy podstawowej i proporcjonalnego zbierania danych dotyczących kwestii rozwoju obszarów miejskich, w odniesieniu do różnych

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

rodzajów jednostek miejskich na szczeblu UE, biorąc pod uwagę potrzebę zminimalizowania w jak największym stopniu obciążeń administracyjnych oraz wykorzystując istniejące narzędzia i instrumenty.

26. Zaangażować Władze Miejskie i Regionalne, Komisję Europejską, Parlament Europejski, Komitet Regionów i EBI, z poszanowaniem zasady proporcjonalności, w debatę nad ulepszeniem istniejących instrumentów w Polityce Spójności i innych politykach UE ukierunkowanych na rozwój obszarów miejskich, nad bardziej rozpowszechnionym i efektywnym wykorzystaniem instrumentów finansowych przez Władze Miejskie oraz nad wdrożeniem Europejskiego Funduszu na rzecz Inwestycji Strategicznych w odniesieniu do finansowania na obszarach miejskich. Obejmuje to uproszczenie zasad w ramach programów i instrumentów finansowania.

27. Agenda Miejska UE powinna być regularnie omawiana przez Ministrów właściwych do Spraw Miejskich, najlepiej co najmniej raz na 18 miesięcy.

28. Zwrócić uwagę na Konkluzje Rady z dnia 12 maja 2016 roku dotyczące Nowej Agendy Miejskiej przygotowanej w ramach III Konferencji Narodów Zjednoczonych w sprawie Mieszkalnictwa i Zrównoważonego Rozwoju (Habitat III).

VI. Władze Miejskie

Ministrowie są zgodni, aby:

29. Władze Miejskie zostały zaproszone do podjęcia aktywnej roli w Agendzie Miejskiej UE oraz do dostarczenia wymaganych wytycznych dla wszystkich działań Agendy Miejskiej UE, ponieważ odgrywają one decydującą rolę w Agendzie Miejskiej UE, dostarczając lokalne polityczne wytyczne i istotne spostrzeżenia na temat potrzeb, a także wiedzę o tym, jak najlepiej sprostać wyzwaniom.

30. Zachęcić Władze Miejskie do wykorzystania wiedzy i możliwości specjalistycznych europejskich sieci miejskich w odpowiednich Partnerstwach.

31. Wezwać Władze Miejskie do kontynuacji współpracy z Władzami Regionalnymi, sektorem prywatnym, społecznościami lokalnymi, instytucjami naukowymi i społeczeństwem obywatelskim we wprowadzaniu Agendy Miejskiej UE.

32. Zaprosić Komitet Regionów, jako organ doradczy Unii formalnie reprezentujący regiony i gminy na poziomie UE, aby wnosił swój wkład do dalszego rozwoju Agendy Miejskiej UE.

33. Wezwać i bezpośrednio zaangażować EUROCITIES, CEMR i inne organy reprezentujące Władze Miejskie, aby przyczyniły się do dalszego rozwoju Agendy Miejskiej UE oraz do wymiany dobrych praktyk, a także do korzystania z wyników funkcjonowania Agendy Miejskiej UE, w szczególności działań Partnerstw.

34. Zachęcać do pracy w ramach sieci i wymiany wiedzy pomiędzy Władzami Miejskimi Obszarów Miejskich różnej wielkości i pomiędzy różnymi szczeblami władz.

VII. Komisja Europejska

Ministrowie są zgodni co do tego, by:

35. Z zadowoleniem przyjąć postępy Komisji Europejskiej przedstawione w Dokumencie Roboczym Personelu na temat Wyników Konsultacji Społecznych w sprawie Kluczowych Cech Agendy Miejskiej UE.

36. Wezwać Komisję Europejską do odgrywania aktywnej roli oraz dalszego ułatwienia wdrażania Agendy Miejskiej UE w ramach istniejącego budżetu Komisji, włączając zabezpieczenie podstawowej pomocy technicznej dla Partnerstw od 1 stycznia 2017 roku.

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

37. Wezwać Komisję Europejską do dostosowania swoich działań na rzecz wzmocnienia wymiaru miejskiego polityk UE do Agendy Miejskiej UE.

38. Wezwać Komisję Europejską do dalszego wzmocnienia w przejrzysty sposób koordynacji oraz usprawnienia polityk bezpośrednio lub pośrednio wpływających na Obszary Miejskie, w celu zwiększenia komplementarności polityk i wzmocnienia ich wymiaru miejskiego, w szczególności w zakresie Lepszego Stanowienia Prawa, Lepszego Finansowania i Lepszej Wiedzy

39. Wezwać Komisję Europejską do utworzenia punktu kompleksowej obsługi w zakresie spraw dotyczących Agendy Miejskiej UE i miejskiego wymiaru polityk UE, co tym samym ułatwi dostęp do pełnych, rzetelnych, dostosowanych do potrzeb użytkownika informacji dla Obszarów Miejskich i zainteresowanych stron.

40. Wezwać Komisję Europejską do zapewnienia ciągłości, spójności i koordynacji Agendy Miejskiej UE poprzez wspieranie, w stosownych przypadkach, realizacji zestawu działań Agendy Miejskiej dla UE, zwłaszcza działań Partnerstw.

41. Wezwać Komisję Europejską do poszanowania miejskiej różnorodności oraz aby wzięła pod uwagę, wraz z kierunkami określonymi przez Spotkania DG ds. Miast, w sposób przejrzysty oraz w stosownych przypadkach, wyniki i zalecenia Partnerstw przy opracowywaniu odpowiednich propozycji i w trakcie przeglądu właściwego prawodawstwa UE, instrumentów i inicjatyw.

42. Wezwać Komisję Europejską, aby regularnie składała sprawozdania Radzie w sprawie realizacji i wyników Agendy Miejskiej UE, po raz pierwszy w trakcie 2017 roku.

43. Wezwać Komisję Europejską do kontynuowania współpracy z Władzami Miejskimi i reprezentującymi je organizacjami poprzez różnorodne możliwości istniejących konsultacji i przekazywania informacji zwrotnej, przy opracowywaniu stosownych nowych polityk i inicjatyw legislacyjnych oraz w trakcie ewaluacji istniejących unijnych strategii, polityk i prawodawstwa.

44. Wezwać Komisję Europejską, aby kontynuowała poszukiwanie ulepszonych ocen wzajemnych oddziaływań w mieście, i gdzie to ma zastosowanie, jako część Oceny Skutków, przy użyciu dostępnych narzędzi i przy silniejszym zaangażowaniu interesariuszy. Ta udoskonalona Ocena Skutków, jeżeli stosowana jest proporcjonalnie, może być ważnym instrumentem w celu lepszego włączenia wymiaru miejskiego i terytorialnego do nowych inicjatyw UE, zgodnie z celami programu lepszego stanowienia prawa.

VIII. Parlament Europejski

Ministrowie są zgodni, żeby:

45. Podziękować Parlamentowi Europejskiemu za jego aktywny wkład do Agendy Miejskiej UE i poprzeć przyszłą współpracę w tej dziedzinie z Komisją Rozwoju Regionalnego (REGI) oraz Intergupą URBAN, a także z innymi komitetami i intergrupami, których zakres działania ma wyraźny wymiar miejski.

46. Z zadowoleniem przyjąć nacisk Parlamentu Europejskiego na stosowanie lepszych regulacji w odniesieniu do wzmocnienia wymiaru miejskiego w polityce UE.

47. Zaprosić Parlament Europejski do wzięcia pod uwagę, w stosownych przypadkach, wyniki i zalecenia Partnerstw wraz z ustalonymi przez Spotkanie DG ds. Miast wytycznymi, do porządku obrad odpowiednich komitetów przy omawianiu nowego i istniejącego prawodawstwa UE.

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

IX. Europejski Bank Inwestycyjny (EBI)

Ministrowie są zgodni co do tego, żeby:

48. EBI odgrywał ważną rolę, również we współpracy z innymi międzynarodowymi instytucjami finansowymi oraz krajowymi bankami na rzecz rozwoju, w finansowaniu inwestycji na obszarach objętych Agendą Miejską UE, w łączeniu dotacji i pożyczek dla inwestycji miejskich oraz w doradztwie Państwom Członkowskim i miastom w zakresie przygotowania projektów miejskich i instrumentów finansowych.

49. Zaprosić EBI do wspierania rozwoju lepszego podejścia do finansowania w kontekście miejskim, w tym za pomocą instrumentów finansowych, we współpracy z Komisją Europejską.

50. Zaprosić EBI, aby wniósł wkład do pracy przy Partnerstwach, w szczególności w odniesieniu do lepszego finansowania i lepszego ich poznania.

51. Zaprosić EBI, aby rozważył, w stosownych przypadkach, wyniki Agendy Miejskiej UE odpowiednio do udzielanych miejskich pożyczek, łączonych dotacji i pożyczek oraz w podejściu do usług doradczych dotyczących kontekstu miejskiego, biorąc pod uwagę potrzebę wspierania strategii zrównoważonego rozwoju obszarów miejskich oraz bez narażania dyscypliny finansowej.

X. Społeczeństwo Obywatelskie, Instytucje Naukowe i Biznesowe

Ministrowie są zgodni, aby:

52. Rozpoznać potencjał społeczeństwa obywatelskiego do współtworzenia innowacyjnych rozwiązań wyzwań miejskich, które mogą przyczynić się do tworzenia polityki publicznej na wszystkich szczeblach władzy oraz do wzmocnienia demokracji w UE.

53. Zaprosić EECS[6] do udziału, w ramach jego kompetencji, w dalszym rozwoju Agendy Miejskiej UE.

54. Zaprosić organizacje społeczne, instytucje naukowe i przedsiębiorstwa, aby zapewnić doradztwo na temat wszystkich działań w ramach Agendy Miejskiej UE zmierzających do Lepszego Stanowienia Prawa, Lepszego Finansowania i Lepszej Wiedzy.[7]

[6] European Economic and Social Committee – Europejski Komitet Społeczno-Ekonomiczny (przyp. red.).

[7] Tłumaczenie z angielskiego Marek Izydor na podstawie: http://ec.europa.eu/regional_policy/ sources/policy/themes/urban-development/agenda/pact-of-amsterdam.pdf; streszczenie po polsku m.in.: http://www.subregioncentralny.pl/materialy/info/pliki/128.pdf (prezentacja J. Kwieciński, Ministerstwo Rozwoju) (przyp. red.).

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

Aldo VARGAS-TETMAJER[1]

MIASTA W POLITYKACH UE I ŚWIADOMOŚCI SPOŁECZNEJ

Europa w miastach – miasta w Europie

Europa jest obecnie najbardziej zurbanizowanym kontynentem świata. Cechuje ją gęsta sieć dobrze skomunikowanych miast o bardzo różnej strukturze, z ośrodkami o skali i zasięgu globalnym, z wyraźną koncentracją od Londynu, wzdłuż Renu do północnych Włoch, po obszary słabiej zurbanizowane z małymi rozproszonymi ośrodkami miejskimi. Na niektórych obszarach Europy nastąpiła już znaczna konsolidacja sieci miast a system miejski jest już w dużym stopniu scalony (Matznetter, Musil 2012).

Poszerzenie Unii o nowe kraje członkowskie na początku XXI wieku sprawiło, że środek ciężkości przesunął się a wschód, tworząc nowy rodzaj nierównowagi spowodowanej faktem, że sieć miast w tej części Europy jest nieco rzadsza. Okres transformacji ustrojowej również nie był w równym stopniu łaskawy dla wielu miast tego obszaru, gdyż zbiegło się to ze schyłkiem przemysłu ciężkiego, na którym wiele z nich bazowało, niszcząc dotychczasowy porządek społeczno-ekonomiczny. Zróżnicowana wielkość i struktura przestrzenna krajów, uwarunkowania polityczno-admnistracyjne, czas, w którym kraje przystąpiły do Unii, oraz zamożność i możliwości, jakimi dysponują, sprawiają, że procesy europeizacji miast toczą się różnymi ścieżkami w poszczególnych krajach.

Budowanie Europy przez miasta oraz europeizacja miast są procesami ciągłymi i wielokierunkowymi a także ściśle ze sobą sprzężonymi. Angażują trzy grupy aktorów: instytucje europejskie, rządy i instytucje krajów Unii oraz około 100 tys. samorządów miejskich. Dotyczą też różnego rodzaju relacji pionowych i poziomych pomiędzy tymi grupami.

Zjednoczenie państw europejskich sprawiło, że w dotychczasowym układzie pionowej zależności: kraj – region – poziom lokalny, pojawiła się znacznie silniejsza instancja ponadnarodowa. W wyniku zadziałania mechanizmów zjednoczeniowych, rola rządów krajowych uległa pewnemu zmniejszeniu w ogólnej strukturze decyzyjnej.

Pozycja samorządów lokalnych w strukturach i traktatach unijnych jest jeszcze słaba, jednak ich rola jest coraz bardziej zauważalna. Obecność samorządów lokalnych zaznacza się w Traktacie Lizbońskim, który zapewnia im prawa do ściślejszej współpracy z Komisją Europejską.

Polityka Spójności odgrywa w tym względzie również ważną rolę. Jako polityka redystrybucji środków, na które składają się państwa członkowskie, po zaadoptowaniu jednolitego rynku w 1986 roku i jego reformy dwa lata później, wprowadzono do istniejących trzech zasad – koncentracji, programowania i pomocniczości – zasadę partnerstwa, która umożliwiła opracowanie każdego programu we wspólnym procesie, z udziałem partnerów poziomu europejskiego, regionalnego oraz lokalnego, a także z partnerami społecznymi i organizacjami społeczeństwa obywatelskiego.

[1] Krajowy Punkt URBACT, Związek Miast Polskich.

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

Zmiany, które zaszły w Europie od lat 70. do końca wieku – upadek przemysłu a następnie dezintegracja bloku wschodniego – spowodowały w miastach europejskich wzrost bezrobocia, pojawienie się zdegradowanych obszarów poprzemysłowych i wiele innych problemów. Unia Europejska i jej kraje członkowskie podjęły wysiłki zaradzenia tym problemom.

Europeizacja miast – zarys ogólny

W badaniach z zakresu europeizacji miast unijnych wyodrębnia się trzy podstawowe aspekty tego procesu (Kern 2007). Pierwszym jest wymienione wcześniej, bezpośrednie wdrażanie prawa unijnego na poziomie lokalnym. Drugi aspekt dotyczy sposobu, w jaki lokalne samorządy reagują na ten proces, poprzez bardziej bezpośrednie odnoszenie się do struktur europejskich, z mniejszym lub większym pominięciem władz krajowych. Trzeci aspekt dotyczy nawiązywania współpracy międzysamorządowej poprzez różnego rodzaju sieci współpracy oraz jako wynik uczestniczenia w różnych programach i inicjatywach finansowanych ze środków europejskich.

Pierwszy z wymienionych aspektów ujmuje struktury zarządcze krajów członkowskich i ich przynależność do Unii w sposób klasyczny, z podziałem na kilka poziomów zarządzania. Jest też najczęściej krytykowany, gdyż stawia samorządy lokalne w pozycji mniej lub bardziej biernego "klienta" procesów zjednoczeniowych. Ponieważ wielkość i struktury administracyjne (status i zakres samorządności poszczególnych szczebli) krajów Unii są różne, stąd różny jest sposób i efekty wdrażania prawa unijnego.

Drugi aspekt jest efektem coraz większej świadomości samorządów terytorialnych wobec możliwości, jakie oferuje Unia. Samorządy regionalne i lokalne zaczęły aktywnie uczestniczyć w procesach decyzyjnych, uzyskując w ten sposób wpływ na tworzenie się prawodawstwa unijnego, które ich bezpośrednio dotyczy, czy to poprzez instytucje je zrzeszające czy też poprzez swoje bezpośrednie przedstawicielstwa w Brukseli lub Strasburgu. Takie aktywne podejście powoduje, że europeizacja nie jest procesem jednokierunkowym.

Trzeci aspekt europeizacji jest wynikiem udziału w różnego rodzaju programach i inicjatywach opartych na współpracy pomiędzy samorządami. Jedną z jej wczesnych form są partnerstwa miast, które pojawiły się już w pierwszej połowie XX wieku, a szerzej były stosowane po drugiej wojnie światowej. Inne formy partnerskiej współpracy obejmują wcześniej wspomniane organizacje zrzeszające samorządy, których celem jest lobbowanie na rzecz miast, głównie przed Komisją i Parlamentem Europejskim, oraz programy i inicjatywy proponowane przez Komisję od lat 90. do czasów obecnych.

Europeizacja miast – polityki europejskie dotyczące miast

Od początku istnienia Unii Europejskiej do połowy drugiej dekady XXI wieku polityki miejskie nie były bezpośrednio obecne w politykach unijnych, jednak tematyka miejska przebija się przez ważne dokumenty unijne i jest wyraźnie obecna w różnego rodzaju dokumentach, działaniach, inicjatywach i programach w sposób bezpośredni lub częściej nawet w sposób pośredni, jako część innych polityk i działań. Jest ich na tyle dużo, są tak różnorodne i odpowiedzialne jest za nie tak wiele podmiotów, że trudno jest ułożyć pełny i spójny ich obraz.

Jeśli chodzi o istniejące oficjalne dokumenty o tematyce miejskiej, należy wymienić w pierwszej kolejności dwa komunikaty Komisji Europejskiej. Pierwszy z nich to komunikat „W kierunku programu rozwoju miast w Unii

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

Europejskiej" z 1997 roku[2], drugi to „Zrównoważony rozwój miast w Europie: ramy działania" z 1998 roku[3]. Nastawione są one na tworzenie wspólnych ram w zakresie problematyki miejskiej w państwach członkowskich.

Główne wątki dotyczące rozwoju polityk miejskich w Europie zapisane zostały przez Komisję Europejską w dokumentach przyjętych podczas kolejnych prezydencji państw unijnych oraz w inicjatywach i działaniach bezpośrednio dedykowanych problemom miejskim. Każda prezydencja również organizuje Fora Miejskie (*Urban Forum*), na których omawiana jest polityka miejska UE w różnych jej aspektach.

Warto zauważyć, że Unia Europejska ma ogromny wpływ na miasta europejskie poprzez prawodawstwo unijne, które wdrażane jest na każdym poziomie wielopoziomowego zarządzania, w tym również w miastach, gdzie między 2/3 a 3/4 przepisów to prawo unijne.

Od końca lat 80. organizowane są też spotkania ministrów odpowiedzialnych za planowanie przestrzenne pod nazwą Komitetu Rozwoju Przestrzennego (*Committee on Spatial Development* – CSD)[4]. Pod koniec lat 90. utworzono na jego podstawie nieformalną grupę roboczą pod nazwą *Urban Development Group*.

Jednym z efektów prac Komitetu Rozwoju Przestrzennego było opracowanie Europejskiej Perspektywy Rozwoju Przestrzennego (*European Spatial Development Perspective* – ESDP)[5]. Wśród wielu zagadnień omawianych w tym dokumencie, te dotyczące obszarów miejskich omawiały takie tematy, jak: zmienność trendów w europejskich systemach miejskich, wyłanianie się sieci powiązań miejskich, zmiany w szansach gospodarczych dla miast, rozlewanie się miast, zwiększające się segregacja społeczna i zmiany w jakości środowiska miejskiego. Chociaż w dokumencie nie pojawiają się bezpośrednio odwołania do tego terminu, nastawienie na rewitalizację miejską jest wyraźne. W tym dokumencie również deklarowana jest intencja wspierania współpracy międzysamorządowej i międzysektorowej w celu przeciwdziałania zidentyfikowanym problemom.

Świadomość wagi problematyki miejskiej w UE sprawia, że podejście Komisji w kwestii tworzenia miejskiego prawa unijnego cechuje duża ostrożność. Polega ono na rozpoznaniu w praktyce działania jak najpełniejszego spektrum problemów miejskich w krajach unijnych i zaangażowaniu wszystkich jej uczestników, w tym szczebla lokalnego, w proces współtworzenia prawa unijnego w tym zakresie.

W 2000 roku, podczas Prezydencji francuskiej, Komitet Rozwoju Przestrzennego ustanowił wieloletni program współpracy w temacie polityki miejskiej Unii Europejskiej, znany jako „Program Działania z Lille" (*Lille Action Programme*).

Acquis Urbains jest terminem określającym zestaw porozumień wypracowanych w latach 2000. i będących dorobkiem państw unijnych w zakresie problematyki miejskiej. Konsekwencją tych porozumień było sformułowanie Agendy Miejskiej UE i podpisanie wprowadzającego ją Paktu Amsterdamskiego w 2016 roku.

Do Acquis Urbains zalicza się: „Program Działania z Lille" z 2000 roku, „Miejski dorobek prawny" z Rotterdamu z 2004 roku, „Porozumienie bristolskie" z 2005 roku, Kartę Lipską z 2007 roku, „Raport końcowy"

[2] T*owards an Urban Agenda in the European Union* (1997), Communication from the Commission, COM(97) 197 final, 6 May 1997. Brussels: Commission of the European Communities.

[3] *Sustainable Urban Development in the European Union: A Framework for Action*, Communication from the Commission COM(98) 605 Žfinal, 28 October 1998. Brussels: Commission of the European Communities.

[4] *Proposal for a multiannual programme of co-operation in urban policy within the European Union*. Report by the Committee on Spatial Development (CSD) http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex: 52013PC0312 (dostęp 7.07.2017)

[5] E*uropean Spatial Development Perspective* (1999) Towards Balanced and Sustainable Development of the Territory of the EU. Brussels: Committee on Spatial Development.

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

z Marsylii z 2008 roku, Deklarację z Toledo z 2010 roku oraz Deklarację z Rygi z 2015 roku. Najistotniejsze, z punktu widzenia kształtowania polityki miejskiej oraz europejskiej agendy, są trzy z nich:

– „Miejski dorobek prawny" z Rotterdamu – przyjęte w trakcie Prezydencji holenderskiej w 2004 roku zasady efektywnego tworzenia polityki miejskiej w krajach Unii, zobowiązanie do współpracy ministerstw w tym zakresie oraz zachęcanie instytucji unijnych do stawiania tematyki miejskiej na wyższej pozycji w politykach unijnych.

– „Porozumienie bristolskie" – porozumienie podpisane podczas Prezydencji brytyjskiej w 2005 roku, w którym określono osiem charakterystyk zrównoważonej społeczności oraz zaproponowano gromadzenie przykładów dobrych praktyk w tym zakresie.

– Karta Lipska[6] – porozumienie podpisane podczas Prezydencji niemieckiej w 2007 roku stwierdzające, że zintegrowane podejście do wyzwań miejskich jest niezbędne do osiągnięcia celu, jakim są zrównoważone społeczności miejskie. Zaznacza się w nim również, że środki z funduszy strukturalnych muszą być dostępne na realizację zintegrowanego podejścia w projektach.

Najważniejszą polityką europejską, opracowaną i przyjętą w ostatnich latach, jest niewątpliwie **Agenda Miejsk**a **UE**, ratyfikowana przez kraje członkowskie w maju 2015 roku. Jest to dokument, dzięki któremu miasta europejskie zyskują możliwość lepszego dostosowania swoich polityk do unijnego prawodawstwa w tym zakresie oraz wpływu na jego przyszły rozwój, lepszy dostęp do finansowania oraz lepszy dostęp do wiedzy dotyczącej problematyki miejskiej i zwiększenie możliwości wymieniania się nią. Agenda Miejska UE zawiera 12 priorytetów tematycznych, dla których powołanych zostało tyle samo partnerstw roboczych, w ramach których przedstawiciele miast i rządów państw europejskich pracują wspólnie nad formułowaniem propozycji ulepszenia istniejących polityk w danym zakresie. Powstała również inicjatywa zwiększenia udziału miast z nowych państw członkowskich poprzez utworzenie tzw. drugiego kręgu Agendy Miejskiej, powielającego jej partnerstwa, w którego skład weszłyby tylko miasta z tego obszaru. Jednak prace są w toku i nieznane są na chwilę obecną (połowa 2017 roku) dalsze losy tej inicjatywy.

Budowanie Europy przez miasta – instytucje i organizacje reprezentujące miasta

Od zakończenia II wojny światowej do chwili obecnej powstało wiele instytucji zrzeszających władze regionalne i lokalne, które reprezentują głos miast względem instytucji unijnych. Do najważniejszych z nich należą Rada Europy, Komitet Regionów, Rada Europejskich Miast i Regionów, Eurocities oraz ICLEI, choć istnieje także duża liczba innych, przeważnie bardziej sektorowych organizacji. Wskazuje to na coraz większą świadomość tych podmiotów w stosunku do prawodawstwa unijnego.

Przykładem jest tu Rada Europy, w ramach której w 1957 roku została utworzona Konferencja Władz Lokalnych Europy, w 1994 roku przemianowana na Kongres Władz Lokalnych i Regionalnych (CLRA), której celem jest wspieranie samorządności lokalnej na szczeblu unijnym. Kongres jest ciałem doradczym Rady Europy a od 2005 roku współpracuje również z Komitetem Regionów. Ze względu na swoją wielkość (324 członków i tyle samo zastępców, ponad 200 tys. reprezentowanych władz lokalnych) i przyjętą w 1985 roku Europejską Kartę

[6] *Leipzig Charter on Sustainable European Cities* (2007); http://ec.europa.eu/regional_ policy/archive/themes/ urban/leipzig_charter.pdf (dostęp 7.07.2017).

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

Samorządu Terytorialnego, regulującą status władz samorządowych w poszczególnych krajach, jest ważną instytucją reprezentującą interesy władz lokalnych w UE.

Drugą, podobną instytucją jest wspomniany Komitet Regionów (CoR), złożony z 350 członków, którego celami są: udzielanie głosu samorządom regionalnym i lokalnym w unijnym procesie legislacyjnym oraz wypełnianie luki powstającej pomiędzy procesem integracji europejskiej a społeczeństwem w poszczególnych krajach.

Traktaty Europejskie obligują Komisję Europejską oraz Radę Europy do konsultowania wdrażanego prawodawstwa, w każdym przypadku, jeśli dotyczy ono poziomu samorządowego. Traktaty z Maastricht oraz Amsterdamu określają obszary, w których te konsultacje muszą się odbywać, a instytucje te do tego służą.

Wiele innych struktur i mechanizmów umożliwia samorządom lokalnym i regionalnym skuteczne lobbowanie w Brukseli i Strasburgu. Oprócz wymienionych instytucji, ważną rolę odgrywa wspomniana wcześniej Rada Europejskich Miast i Regionów (CEMR). Zrzesza ona głównie związki samorządów lokalnych, nie tylko z krajów należących do Unii.

Kolejną, nieco podobną organizacją, jest organizacja Samorządy na Rzecz Zrównoważonego Rozwoju (ICLEI). W jej przypadku również nie wszyscy członkowie należą do Unii Europejskiej.

Inną organizacją o podobnym profilu jest Eurocities, zrzeszająca duże miasta europejskie. Te i inne, bardziej sektorowe organizacje wspierają miasta nie tylko w prawnych staraniach względem Unii, ale również czynnie pomagają miastom w aktywnym udziale w programach oraz inicjatywach wspólnotowych (Donas, Beyers 2013).

Aktywność samorządów regionalnych i miejskich z czasem rośnie, a poza współpracą w strukturach wspomnianych instytucji, wiele miast europejskich przyjęło strategię wykorzystania możliwości oferowanych przez Unię poprzez specjalizację pracy wysoko wykwalifikowanych pracowników bądź całych jednostek.

W wyścigu wygrywają miasta, które mają większe możliwości i zasoby (ludzkie, ekonomiczne), są bardziej ambitne, przedsiębiorcze, ogólnie lepiej przygotowane i otwarte na naukę. Miasta słabsze, szczególnie mniejsze i gorzej przygotowane, tracą w rywalizacji z silniejszymi konkurentami. Bariery w uczestnictwie w sieciach europejskich są często proste, jak chociażby nieznajomość języków europejskich, zwłaszcza angielskiego, czy też brak perspektywicznego spojrzenia ze strony decydentów miejskich, najczęściej skupionych na krótkotrwałych celach zarządczych lub politycznych.

Inicjatywy i programy na rzecz miast

Coraz większe zaangażowanie Komisji Europejskiej w tematykę miejską można zauważyć w fakcie, że Dyrekcja Generalna, której zakres obowiązków obejmuje tematyka miejska została przemianowana w nowym okresie programowania na Dyrekcję Generalną ds. Polityki Regionalnej i Miejskiej, gdzie zakres miejski w nazwie został dodany.

Zaangażowanie Komisji Europejskiej odbywa się poprzez tworzenie różnego rodzaju programów i inicjatyw na rzecz rozwoju miast europejskich. Wyraźne jest nastawienie na jak najbardziej bezpośrednie wsparcie, a poziom krajowy niekoniecznie musi być zaangażowany w ich realizację, najczęściej zachowując rolę pośrednika w stosunku do władz lokalnych.

Duża liczba i różnorodność inicjatyw i programów uniemożliwia pełne przedstawienie wszystkich chociażby w skrótowej formie. Do najważniejszych należą inicjatywa URBAN (dwie edycje) oraz programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej, w tym programy Interreg i URBACT.

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

W latach 1990–1993 utworzono tzw. Miejskie Programy Pilotażowe URBAN (*URBAN Pilot Programmes*) finansowane ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego. W jego ramach zainicjowano 33 projekty w 11 państwach członkowskich, których głównym celem była szeroko pojęta rewitalizacja miejska (działania społeczne, gospodarcze i infrastrukturalne). W okresie 1997-1999 powtórzono tę inicjatywę inicjując 26 projektów w 14 krajach (w międzyczasie przyjęto nowych członków). Równocześnie, w latach 1994–1999 oraz 2000–2006 rozwinięto te doświadczenia w dwóch następujących po sobie inicjatywach: URBAN i URBAN II. W pierwszej edycji tej inicjatywy sfinansowano działania w 118 obszarach miejskich w 71 miastach na łączną kwotę 900 milionów euro ze środków unijnych, w drugiej sfinansowano działania w 70 miastach na łączną kwotę blisko 730 milionów euro.

Wyniki URBAN sprowadzają się do zmiany podejścia w zarządzaniu miastem polegającą na zachęceniu do większej partycypacji podmiotów okołomiejskich w działania rozwojowe, co pozwoliło zrozumieć lokalnym decydentom i aktorom oraz szerzej, podmiotom europejskim, jak istotną rolę odgrywa odpowiednie współdziałanie partnerów lokalnych. Odnotowano pewną poprawę w sytuacji gospodarczej, społecznej i przestrzenno-materialnej wielu (choć nie wszystkich) obszarów, gdzie zastosowana została inicjatywa URBAN. Nastąpiła również ogólna poprawa wizerunku i bardziej pozytywne podejście do zdegradowanych obszarów miasta przez ich mieszkańców i użytkowników. Inicjatywa URBAN zachęciła również wielu decydentów i aktorów lokalnych do większej aktywności na rzecz swojego otoczenia oraz wypracowane zostało bardziej inkluzywne podejście do działania na poziomie lokalnym[7].

Wraz z przystąpieniem nowych krajów do UE w 2004 roku nastąpiła reorganizacja budżetu unijnego oraz sposobu wydatkowania środków. Inicjatywa URBAN nie była kontynuowana, gdyż zakładano, że jej cele w nowych państwach członkowskich zostaną spełnione przez odpowiednie wykorzystanie funduszy strukturalnych. Chcąc jednak wykorzystać doświadczenie inicjatywy URBAN i umożliwić rozwijanie wypracowanej wiedzy, Komisja zadecydowała o powołaniu programu wymiany wiedzy o zrównoważonym rozwoju miast pod nazwą URBACT[8]. Główne różnice pomiędzy URBAN i URBACT polegały na tym, że URBACT nie jest programem inwestycyjnym i operuje bardzo ograniczonymi środkami (budżet każdej sieci składającej się z około 10 partnerów opiewa na kwotę ok. 600 tys. euro), przeznaczonymi prawie wyłącznie na wymianę wiedzy i organizację Lokalnych Grup URBACT, w których skład, oprócz miasta będącego partnerem sieci, wchodzą również partnerzy spoza struktur miejskich. Program w obecnej edycji proponuje trzy rodzaje sieci projektowych: Planowanie Działań, Wdrażanie oraz Transfer Dobrych Praktyk.

W przeciągu trzech edycji programu URBACT zdołał on wypracować sobie wysoką pozycję w unijnych strukturach. Okazał się bowiem doskonałym – choć nie jedynym – medium do bezpośredniego kontaktu Komisji Europejskiej z władzami samorządowymi miast UE przy realizacji różnych przedsięwzięć. URBACT jest np. ciałem doradczym w partnerstwach Agendy Miejskiej UE a jego eksperci często służą bezpośrednią pomocą merytoryczną. URBACT napotyka niestety trudności z dotarciem do miast małych i średnich w związku z tym, że miasta te zainteresowane są środkami inwestycyjnymi, a nie pozyskaniem i wymianą wiedzy w zakresie zintegrowanego i zrównoważonego rozwoju miejskiego, której wartość najczęściej słabo dostrzegają. Miasta decydujące się na udział w programie wypracowują z czasem umiejętności, które w kontekście europejskim

[7] *Ex-Post Evaluation of The URBAN Community Initiative 2001–2006* (2010) Final Report prepared for the European Commission http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/evaluation/pdf/expost2006 /urbanii/final_report.pdf (dostęp 7.07.2017).

[8] Cities of Tommorrow, challenges, visions, ways forward (2011) URBACT Report, European Commission, DG Regional Polic, http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/studies/pdf/citiesoftomorrow /citiesoftomorrow_final.pdf (dostęp 7.07.2017).

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

i nieco dłuższej perspektywie czasowej są dla nich bardzo korzystne. Wiedza ekspercka, sieciowanie miast i wypracowanie kontaktów, nabywanie praktycznej umiejętności partycypacji społecznej, bezpośrednie korzystanie z dobrych praktyk europejskich, to najważniejsze korzyści płynące z udziału w tym programie.

Współpraca międzyregionalna i międzysamorządowa jest celem Inicjatywy Wspólnotowej Interreg, która rozpoczęła się w 1998 roku i łącznie z obecną miała już pięć edycji. Podzielona była we wcześniejszych edycjach na trzy komponenty, z których pierwszy dotyczył współpracy przygranicznej, drugi dotyczył regionalnej i krajowej współpracy transnarodowej, trzeci z kolei dotyczył współpracy międzyregionalnej na rzecz wymiany wiedzy i informacji.

W obecnym okresie programowania 2014–2020 kontynuacją jest program Interreg V z całkowitym budżetem 10,1 miliarda euro. Częścią tego programu, działającą niezależnie, jest program Interreg Europa będący kontynuacją Interreg IVC.

Od akcesji nowych państw, w efekcie uczestnictwa w programie Interreg, da się zauważyć tendencję państw trzynastki do częstszego skupiania się na inwestycjach infrastrukturalnych, podczas gdy starsze kraje unijne wybierają częściej miękkie i oddolne projekty, angażujące lokalnych nie-miejskich partnerów i dotykające wielu obszarów polityki spójności równocześnie, zgodnie z zaproponowanym przez Komisję zintegrowanym podejściem.

Wsparcie dla miast w regulacjach funduszy strukturalnych

W regulacjach Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, w obecnej perspektywie finansowej, Komisja zapisała kilka rozwiązań mających wspierać różne działania dla miast. W Artykule 7 zaproponowano wdrożenie tzw. Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych (ZIT)[9]. Ten bardzo ambitny w założeniu instrument miał za zadanie wspieranie funkcjonalnych obszarów miejskich w państwach unijnych (Krukowska, Lackowska 2016). Jednak różnice w definicji w poszczególnych krajach, różny poziom finansowania oraz zakres działań a także problem z instrumentalizacją zapisanego w artykule wskazania dotyczącego delegacji decyzyjności z poziomu krajowego na poziom lokalny sprawił, że Komisja ma pewne trudności w ujęciu działań ZIT w skali europejskiej jako spójną całość oraz w ocenie skuteczności tego instrumentu.

Komisja Europejska chcąc wesprzeć potencjał innowacyjny miast wpisała w Artykule 8 przeznaczenie 0,2% środków EFRR (330 milionów Euro) na Działania Innowacyjne dla Miast. Instrument ten wdrożony został w postaci nowego programu o takiej nazwie, do którego w kolejnych naborach startują miasta europejskie chcące zaproponować innowacyjne (tzn. pomysłowe i nigdzie indziej nie wypróbowane) rozwiązania kluczowych problemów miejskich. Ponieważ powstanie tego programu zbiegło się z pracami nad tworzeniem Agendy Miejskiej UE, program powiela 12 celów tematycznych tejże. W kolejnych naborach stało się jasne, że doświadczenie europejskie miast piętnastki, zwłaszcza krajów bogatszych, przekłada się bezpośrednio na wybór projektów z tej części Europy. W pierwszym naborze żadne z miast nowych krajów akcesyjnych nie zostało aprobowane do realizacji. Komisja stara się temu zaradzić organizując dodatkowe spotkania i szkolenia dla miast „nowej" trzynastki.

Artykuł 9, z kolei, był podstawą do utworzenia Sieci na rzecz Rozwoju Miast (UDG). Sieć ta działa jako platforma dla budowania potencjału i wymiany wiedzy między miastami, które są pionierami we wdrażaniu

[9] *Cohesion Policy: The use of Integrated Territorial Investments (ITI) by Member States* (2014) Council of European Municipalities and Regions,overview, June 2014.

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

zintegrowanego podejścia i nowych rozwiązań wyzwań miejskich. Nie służy do bezpośredniego finansowania działań, lecz do gromadzenia i wymiany wiedzy w tych zakresach[10].

Miejski aspekt Unii Europejskiej – wnioski

Komisja Europejska stara się zaproponować mechanizmy pomocowe dla państw członkowskich w zakresie ich wysiłków na rzecz rozwoju miast i przeciwdziałania problemom je nękającym. Zasada pomocniczości jednak warunkuje wszelkie bezpośrednie działania, nie tylko na poziomie europejskim, ale też na poziomie poszczególnych krajów członkowskich. Dla krajów członkowskich często istotniejsze jest zapewnienie dogodnych warunków rozwojowych poszczególnych regionów oraz sektorów gospodarki, co może stać w sprzeczności z potrzebami ośrodków miejskich. Te ostatnie są bardziej skupione na wspieraniu swoich obszarów funkcjonalnych, równocześnie rywalizując między sobą o pozycję, inwestycje i wpływy w skali regionu, kraju oraz Europy. Stąd rozwijane są przez Parlament i Komisję Europejską różnego rodzaju inicjatywy mające na celu zachęcenie miast do współpracy i angażowania się nie tylko w infrastrukturalne miejskie działania rozwojowe (Atkinson, Eckardt 2004).

Ewaluacja działań instytucji reprezentujących samorządy, programy i inicjatywy oraz efektów wykorzystania środków europejskich na rzecz miast jest niezwykle trudna, a bardziej szczegółowe i dogłębne ich zbadanie jest zadaniem do wykonania w dłuższej perspektywie czasu przez odpowiednie instytucje i organizacje. Trudność wynika głównie z faktu, że wiele działań ma charakter miękki i przez to niełatwy do oszacowania. Poza tym rzeczywiste efekty mogą nie być widoczne tuż po zakończeniu działań, gdyż ich realizacja nastawiona jest na zmianę sytuacji w bardziej odległym terminie. Różny jest też efekt osiągany w poszczególnych krajach i regionach.

Niewątpliwie jednak stwierdzić można na podstawie konkretnych przykładów zrealizowanych projektów, iż miasta aktywnie uczestniczące w programach i inicjatywach europejskich są generalnie bardziej świadome swojej sytuacji w Europie, lepiej dostosowane do prawodawstwa unijnego, lepiej przygotowane do korzystania z różnych, często nieoczywistych możliwości, jakie oferuje Unia i jakie wynikają ze współpracy z partnerami miejskimi z obszaru całej Unii (Hamedinger, Wolffhardt 2010).

Doświadczenie miast europejskich wskazuje wyraźnie, że rozwój z wykorzystaniem środków unijnych polega na strategicznej ciągłości z projektu na projekt i przechodzenia z programu na inny program w kolejnych okresach finansowania i cyklach naborów. Skuteczność takiego rozwoju jest oczywiście różna, jednak dobre wykorzystanie środków określa nie tylko liczba podjętych działań w trakcie trwania projektów. Wyróżnia je przede wszystkim trwałość oraz samodzielność ich struktur operacyjnych po zakończeniu projektu oraz zbudowane relacje współpracy w skali lokalnej i europejskiej, a w idealnej sytuacji, zmiana niekorzystnej sytuacji lub trendu.

Rozwój polityk miejskich na poziomie Unii, stała obecność państw europejskich na spotkaniach tematycznych, aktywny udział miast w programach i inicjatywach europejskich oraz w instytucjach reprezentujących je wobec Unii tworzą zupełnie nowe, dotąd nieistniejące warunki rozwoju polityk i praktyk miejskich. Opierają się one na wielopoziomowych i wielokierunkowych złożonych relacjach między podmiotami różnego szczebla, przełamując dotychczasowe relacje pionowe. Warunki te sprawiają, że w miastach aktywnie uczestniczących w inicjatywach i programach unijnych wzrasta poczucie rzeczywistej sprawczości, nie tylko na poziomie lokalnym

[10] *Urban development and territorial cohesion: how to coordinate the work and improve its efficiency?* (2011) Expert report prepared at the request of the Polish EU Presidency by Patrick Salez,

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

ale też europejskim, i rozwija się „europejska tożsamość miejska". Chociaż da się ją zauważyć w wielu programach, najbardziej odczuwalna jest w miastach uczestniczących w programach URBACT oraz *Urban Innovative Actions*. Najbliższe lata pokażą jak ten trend się rozwinie.

Bibliografia

Atkinson R., Eckardt F., 2004. Urban Policies in Europe: the Development of a New Conventional Wisdom? [w:] Eckardt F., Kreisl P. (red.) *City Images and Urban Regeneration*. Peter Lang, Frankfurt/New York, ss. 33-65.

Donas T., Beyers J., 2013. *How regions assemble in Brussels: The organizational forms of territorial representation in the European Union*. The Journal of Federalism 43(4), str. 527–540.

Hamedinger A.,Wolffhardt A. (red.), 2010. *The Europeanization of Cities: Policies, Urban Change and Urban Networks*. TechnePress, Amsterdam.

Kern K., 2007. *When Europe Hits City Hall: The Europeanization of Cities in the EU Multi-level System*. Paper submitted for presentation at the 2007 Biennial Conference of the European Studies Association in Montreal.

Krukowska J., Lackowska M., 2016. *Metropolitalne kolory europeizacji. Instytucjonalizacja współpracy w funkcjonalnych obszarach miejskich w Polsce w świetle nowych instrumentów Polityki spójności UE*. Studia Regionalne i Lokalne Nr 1(63)/2016, http://www.studreg.uw.edu.pl/article.php?id=687 (dostęp 7.07.2017).

Matznetter W., Musil R., 2012. *The European City in the Age of Globalisation*. Belgeo [Online], 1-2 |, http:// belgeo.revues.org/6100 (dostęp: 21.06.2017).

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

KU AGENDZIE GLOBALNEJ

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

DEKLARACJA HABITAT I Z VANCOUVER
W SPRAWIE OSIEDLI LUDZKICH

Świadomi, że konferencja została zwołana[1] zgodnie z zaleceniami Konferencji ONZ w Sprawie Naturalnego Środowiska Człowieka[2] i kolejnych uchwał Zgromadzenia Ogólnego, w szczególności uchwały 3128 (XXVIII)[3] w której narody świata wyraziły swoje zaniepokojenie bardzo poważnym stanem osiedli ludzkich, szczególnie w krajach rozwijających się;

uznając, że należy rozwijać i wzmacniać współpracę międzynarodową, opartą na zasadach Karty Narodów Zjednoczonych, w celu zapewnienia rozwiązań problemów globalnych i stworzenia międzynarodowej wspólnoty opartej na równości, sprawiedliwości i solidarności;

przypominając o decyzjach Konferencji Narodów Zjednoczonych w Sprawie Naturalnego Środowiska Człowieka, jak również rekomendacji Światowej Konferencji w Sprawie Ludności[4], Światowej Konferencji Żywnościowej[5], Drugiej Konferencji Generalnej Organizacji Narodów Zjednoczonych do spraw Rozwoju Przemysłowego[6], Światowej Konferencji Międzynarodowego Roku Kobiet[7]; Deklaracji i Programu Działań przyjętych na szóstej sesji specjalnej Zgromadzenia Ogólnego ONZ[8] oraz Karty Praw i Obowiązków Gospodarczych Państw[9], które ustanowiły podstawy Nowego Światowego Ładu Ekonomicznego;

zauważając, że kondycja osiedli ludzkich w największym stopniu wpływa na jakość życia, której wzrost jest warunkiem wstępnym pełnego zaspokojenia podstawowych potrzeb, takich jak zatrudnienie, mieszkanie, usługi zdrowia, edukacja i wypoczynek;

uznając, że problemy osiedli ludzkich nie są niezależne od społecznego i gospodarczego rozwoju krajów oraz że nie mogą być oddzielane od istniejącej niesprawiedliwości w gospodarczych relacjach międzynarodowych;

będąc głęboko zaniepokojonymi rosnącymi globalnymi trudnościami w zaspokajaniu podstawowych potrzeb i dążeń narodów zgodnych z zasadami ludzkiej godności;

---

[1] Deklarację przyjęto 11 czerwca 1976 roku w Vancouver w Kanadzie (przyp. red.).

[2] Tzw. Konferencja sztokholmska obradowała w 1972 r. pod hasłem „Mamy tylko jedną ziemię" (przyp.red).

[3] Przyjęta 12 grudnia 1973 r. na 28 sesji Zgromadzenia Ogólnego ONZ (przyp.red).

[4] *The World Population Conference* w Bukareszcie w 1974 r. była trzecią z kolei konferencją ONZ w sprawie ludności, po Rzymie w 1954 r. i Belgradzie w 1965 r. Pierwsza Światowa Konferencja w Sprawie Ludności została zorganizowana przez Ligę Narodów w 1927 r. w Genewie (przyp.red.).

[5] *The World Food Conference* miała miejsce w 1974 r. w Rzymie. Rządy państw uczestniczących w konferencji przyjęły Uniwersalną Deklarację w prawie likwidacji głodu i niedożywienia (przyp.red.).

[6] *Second General Conference of the United Nations Industrial Development Organization* miała miejsce w Limie w 1975 r. Przyjęto wówczas Lima Declaration on Industrial Development and Cooperation (przyp.red.).

[7] *World Conference of the International Women's Year* miał miejsce w Meksyku w 1975 r. Przyjęto wówczas *Declaration of Mexico on the Equality of Women and their Contribution to Development and Peace* (przyp.red.).

[8] Sesja miała miejsce w 1974 r.; Przyjęto wówczas *Declaration on the Establishment of a New International Economic Order oraz Programme of Action on the Establishment of a New International Economic Order*. Łącza do Deklaracji i Programu na stronach ONZ są obecnie nieaktywne (przyp.red.).

[9] *Charter of Economic Rights and Duties of States* została przyjęta na 29 sesji Zgromadzenia Ogólnego ONZ w 1974 r. (przyp.red.).

Downloaded from mostwiedzy.pl

uznając że warunki życia olbrzymiej liczby ludzi w osiedlach ludzkich są nie do przyjęcia, zwłaszcza w krajach rozwijających się, oraz, że o ile nie zostaną podjęte pozytywne i konkretne działania dla znalezienia i realizacji rozwiązań na szczeblu krajowym i międzynarodowym, to warunki te prawdopodobnie będą się dalej pogarszać w wyniku nierównomiernego wzrostu gospodarczego, który znajduje odbicie w:

- głębokich różnicach dobrobytu, jakie obecnie istnieją pomiędzy krajami i ludźmi i które skazują miliony ludzi na życie w nędzy, bez zaspokojenia podstawowych potrzeb w zakresie żywności, wykształcenia, usług zdrowotnych, dachu nad głową, higieny środowiska, wody i energii;
- pogorszeniu się warunków społecznych, ekonomicznych, ekologicznych i środowiskowych przejawiających się na poziomie krajowym i międzynarodowym w nierówności warunków życia, segregacji społecznej, dyskryminacji rasowej, trwałym bezrobociu, analfabetyzmie, chorobach i ubóstwie, załamaniu się więzi społecznych i tradycyjnych wartości kulturowych oraz wzrastającej degradacji życiodajnych zasobów powietrza, wody i ziemi;
- trendach wzrostu ludności świata, które wskazują, że w ciągu następnych 25 lat liczba ludności podwoi się, tym samym zwiększając ponad dwukrotnie zapotrzebowanie na żywność, dach nad głową i wszelkie inne potrzeby w sferze życia i godności ludzkiej, które obecnie są spełniane w niewystarczający sposób;
- niekontrolowanej urbanizacji i wynikających stąd warunkach przeludnienia, zanieczyszczenia, pogorszenia i wzrostu napięć psychologicznych na obszarach metropolii;
- zacofaniu wsi, które zmusza większość ludzkości do życia na najniższej stopie życiowej oraz przyczynia się do niekontrolowanego wzrostu miast;
- rozproszeniu wsi, którego przykładem są małe rozrzucone osiedla i odosobnione gospodarstwa, utrudniające zapewnienie im infrastruktury i usług, zwłaszcza tych, które są związane z wodą, zdrowiem i edukacją;
- niechcianej migracji, uzasadnionej politycznie, rasowo i ekonomicznie, oraz przesiedlaniu i wysiedlaniu ludzi z ich stron ojczystych;

uznając również, że ustanowienie sprawiedliwego i słusznego globalnego ładu gospodarczego poprzez konieczne zmiany w dziedzinie handlu międzynarodowego, systemów monetarnych, uprzemysłowienia, transferu zasobów, transferu technologii i konsumpcji światowych zasobów jest niezbędne dla rozwoju społeczno-gospodarczego i poprawy stanu osiedli ludzkich, zwłaszcza w krajach rozwijających się;

jednocześnie uznając, że problemy te stanowią niezwykłe wyzwanie dla ludzkiego pojmowania świata, rozwijania wyobraźni, pomysłowości i podejmowanych postanowień i że nowe priorytety popierania jakościowych cech rozwoju gospodarczego, jak też polityczne zaangażowanie w szukanie rozwiązań skutkujących praktycznym zastosowaniem Nowego Światowego Ładu Ekonomicznego, **szczególnej wagi nabiera, co następuje**:

I. Możliwości i rozwiązania

1. Ludzkość nie może być onieśmielona skalą zadań, jakie przed nią stoją. Istnieje potrzeba świadomości tego i odpowiedzialności za rosnącą aktywność rządów narodowych i społeczności międzynarodowej, skierowanych na uruchomienie sił ekonomicznych, zmian instytucjonalnych i międzynarodowej solidarności w celu:

- wdrażania śmiałych, wartościowych i skutecznych polityk w odniesieniu do osiedli ludzkich i strategii w planowaniu przestrzennym, dostosowanych do warunków lokalnych;
- tworzenia bardziej dogodnych do życia, atrakcyjnych i efektywnych osiedli, dostosowanych do ludzkiej skali, dziedzictwa i kultury ludności i szczególnych potrzeb grup słabszych, zwłaszcza dzieci, kobiet

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

i stabilizacji porządku zapewniającego świadczenia zdrowotne, usługi, edukację, wyżywienie i zatrudnienie w warunkach sprawiedliwości społecznej;
- tworzenia możliwości skutecznego uczestnictwa wszystkich ludzi w planowaniu, budowaniu i zarządzaniu swoimi osiedlami;
- rozwijania innowacyjnego podejścia do definiowania i wdrażania programów osiedleńczych poprzez właściwe stosowanie nauki i techniki oraz odpowiednie krajowe i międzynarodowe finansowanie;
- używania najbardziej skutecznych sposobów komunikacji przy wymianie wiedzy i doświadczeń w dziedzinie osiedli ludzkich;
- zacieśniania więzi tworzonych przez międzynarodową kooperację, zarówno na poziomie regionalnym jak i globalnym;
- tworzenia warunków ekonomicznych sprzyjających pełnemu zatrudnieniu w zdrowych i bezpiecznych warunkach, w jakich kobiety i mężczyźni będą mieli w pełni zaspokojone oczekiwania pod względem finansowym, zdrowotnym i innych osobistych korzyści.

2. Aby sprostać tym wyzwaniom, osiedla ludzkie muszą być traktowane jako narzędzie i przedmiot rozwoju. Cele polityk dotyczących osiedli są nierozerwalnie połączone z celami wszystkich sektorów życia społecznego i gospodarczego. Stąd też rozwiązania problemów osiedli ludzkich muszą być traktowane jako integralna część procesów rozwojowych poszczególnych krajów i społeczności globalnej.

3. Mając na uwadze te możliwości i stwierdzenia i będąc zgodni co do zasad, którymi będą kierować się rządy i społeczność międzynarodowa w rozwiązywaniu problemów osiedli ludzkich, Konferencja proklamuje poniższe ogólne zasady i wskazania dla dalszych działań.

II. Zasady ogólne

1. Poprawa jakości życia istot ludzkich jest pierwszym i najważniejszym celem każdej polityki w sprawie osiedli ludzkich.

Polityki te muszą ułatwić szybką i stałą poprawę jakości życia wszystkich ludzi, poczynając od zaspokojenia podstawowych potrzeb wyżywienia, schronienia, czystej wody, zatrudnienia, zdrowia, edukacji, szkolenia, opieki społecznej, bez jakiejkolwiek dyskryminacji ze względu na rasę, kolor skóry, płeć, język, religię, ideologię, kraj pochodzenia lub sferę społeczną albo jakiekolwiek inne powody, w ramach zasad wolności, godności i sprawiedliwości społecznej.

2. W dążeniu do osiągnięcia tego celu, należy przyznać pierwszeństwo potrzebom ludzi najbardziej upośledzonych.

3. Rozwój gospodarczy powinien prowadzić do zaspokojenia potrzeb ludzkich i jest on niezbędnym środkiem do podnoszenia jakości życia, pod warunkiem, że przyczynia się do bardziej równomiernego podziału płynących z niego korzyści między ludźmi i narodami. W tym kontekście szczególną uwagę należy zwrócić na przyspieszone przejście, jakie zachodzi w krajach rozwijających się, z gospodarki pierwszego sektora na drugi, a szczególnie na produkcję przemysłową.

4. Godność ludzka i możność wolnego wyboru w zgodzie z ogólnym dobrem publicznym są podstawowymi prawami, które muszą być zapewnione w każdym społeczeństwie. Stąd obowiązkiem wszystkich ludzi i rządów jest włączenie się do walki ze wszystkimi formami kolonializmu, obcej agresji i okupacji, panowania, apartheidu oraz wszelkich postaci rasizmu i dyskryminacji rasowej, o których mowa w uchwale podjętej przez Zgromadzenie Ogólne.

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

5. Tworzenie osiedli na terytoriach zajętych siłą jest nielegalne. Jest potępiane przez społeczność międzynarodową. Należy podejmować działania przeciwko zakładaniu takich osiedli.

6. Prawo do swobodnego poruszania się i prawo każdej jednostki do wybrania miejsca osiedlenia się w obrębie własnego kraju powinno być uznane i zapewnione.

7. Każde państwo posiada suwerenne i niezbywalne prawo wyboru swojego systemu gospodarczego, jak również systemu politycznego, społecznego i kulturalnego, zgodnie z wolą jego narodu, bez ingerencji, przymusu lub groźby zewnętrznej jakiekolwiek rodzaju.

8. Każde państwo ma prawo do pełnej i stałej suwerenności, władzy nad swym bogactwem, zasobami naturalnymi i działalnością gospodarczą, przyjmując niezbędne środki dla planowania i zarządzania swymi zasobami, zapewnienia ochrony, zachowania i poprawy środowiska.

9. Każdy kraj powinien mieć prawo do suwerennego dziedziczenia własnych wartości kulturowych, stworzonych w ciągu jego historii, oraz ma obowiązek zachowania ich jako integralnej części dziedzictwa kulturowego ludzkości.

10. Ziemia jest jednym z podstawowych dóbr w osiedlach ludzkich. Każde państwo ma prawo podejmować niezbędne kroki dla utrzymania pod kontrolą publiczną jej użytkowania, posiadania, rozporządzania i zachowania w nienaruszonym stanie. Każde państwo ma prawo planować i regulować sposób użytkowania terenu, który jest jednym z najważniejszych zasobów, w taki sposób, by rozwój skupisk ludzkich, zarówno miejskich jak i wiejskich, odbywał się w oparciu o wszechstronne plany użytkowania terenu. Takie środki muszą zapewniać każdemu krajowi osiągnięcie podstawowych celów reform społecznych i gospodarczych, w zgodzie z krajowym systemem prawnym i własnościowym.

11. Narody muszą unikać zanieczyszczenia biosfery i oceanów oraz w dłuższej perspektywie powinny połączyć swoje wysiłki dla zakończenia nieracjonalnej eksploatacji wszystkich zasobów środowiskowych – nieodnawialnych i odnawialnych. Środowisko jest wspólnym dziedzictwem ludzkości, a jego ochrona jest obowiązkiem całej społeczności międzynarodowej. Wszystkie działania narodów i ludzi powinny być więc inspirowane głębokim szacunkiem do ochrony zasobów środowiska, od których uzależnione jest życie.

12. Trzeba zapobiec marnotrawstwu i nadużywaniu zasobów na wojny i zbrojenia. Wszystkie kraje muszą stanowczo zobowiązać się do powszechnego i całkowitego rozbrojenia pod ścisłą i skuteczną kontrolą międzynarodową, szczególnie w dziedzinie rozbrojenia nuklearnego. Część tak uwolnionych zasobów powinna zostać wykorzystana dla podniesienia jakości życia ludzkości, a szczególnie ludzi w krajach rozwijających się.

13. Wszystkie osoby mają prawo i obowiązek współuczestniczenia, indywidualnie i kolektywnie, w opracowywaniu i realizacji polityki i programów dotyczących ich miejsc zamieszkania.

14. W celu osiągnięcia powszechnej poprawy jakości życia należy promować sprawiedliwe i zrównoważone relacje gospodarcze pomiędzy państwami. Niezbędna jest zatem pilna realizacja Nowego Międzynarodowego Ładu Ekonomicznego bazującego na Deklaracji i Programie Działań przyjętych na szóstej specjalnej sesji Zgromadzenia Ogólnego oraz na Karcie Praw i Obowiązków Gospodarczych Państw.

15. Najwyższy priorytet powinien być przyznany rehabilitacji ludzi wysiedlonych i bezdomnych, którzy zostali przeniesieni w wyniku katastrof naturalnych lub wywołanych przez człowieka, a zwłaszcza przez akty obcej agresji. W tym ostatnim przypadku wszystkie kraje mają obowiązek pełnej współpracy, aby zagwarantować, że wszystkie strony konfliktu zezwolą na powrót do domów osób wysiedlonych oraz dadzą im prawo władania i cieszenia się ich nieruchomościami i ruchomościami.

16. Osadnictwo historyczne, zabytki i inne przedmioty dziedzictwa narodowego, w tym dziedzictwa religijnego, powinny być zabezpieczone przed wszelkimi aktami agresji lub nadużyć ze strony mocarstwa okupującego.

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

17. Każde państwo, w obrębie swojej jurysdykcji krajowej, ma suwerenne prawo do zarządzania i wykonywania skutecznej kontroli nad inwestycjami zagranicznymi, ze spółkami ponadpaństwowymi włącznie, które bezpośrednio lub pośrednio wpływają na programy dla osiedli ludzkich.

18. Wszystkie kraje, a zwłaszcza rozwijające się, muszą stwarzać warunki umożliwiające pełną polityczną, ekonomiczną i społeczną integrację kobiet i młodzieży, szczególnie w planowaniu i realizacji osiedli ludzkich oraz we wszystkich związanych z tym działaniach. Należy przyjąć zasadę równych praw, aby w pełni i efektywnie wykorzystać ludzkie zasoby, pamiętając, że kobiety stanowią połowę ludzkiej populacji.

19. Współpraca międzynarodowa jest celem i wspólnym obowiązkiem wszystkich państw, co oznacza, że należy podjąć niezbędne wysiłki, aby przyspieszyć społeczny i gospodarczy rozwój państw rozwijających się, za pośrednictwem korzystnych warunków zewnętrznych, spójnych z ich potrzebami i dążeniami, tworzonych z należytym szacunkiem dla suwerenności wszystkich państw.

III. Wskazania dla dalszych działań

1. Zaleca się, aby rządy i organizacje międzynarodowe podjęły wszelkie wysiłki dla realizacji działań zgodnie z poniższymi wytycznymi:

2. Na Rządach spoczywa odpowiedzialność za przygotowywanie planów rozwoju[10] i przyjmowanie polityk osadniczych w celu ukierunkowania wysiłków na rzecz rozwoju społeczno-gospodarczego. Takie polityki muszą być istotnym elementem nadrzędnej strategii rozwoju[11], łączącej i harmonizującej je z polityką uprzemysłowienia, rozwoju rolnictwa, dobrobytu społecznego oraz ochrony środowiska i kultury, tak by każdy wspierał pozostałe w systematycznej poprawie dobrobytu ludzkości.

3. Polityka osadnicza musi dążyć do harmonijnej integracji lub koordynacji wielu różnych elementów, włączając na przykład, wzrost liczby ludności, jej rozmieszczenie, miejsca pracy, schronienia, użytkowanie terenów, infrastrukturę i usługi. Rządy powinny stworzyć mechanizmy oraz instytucje, których zadaniem będzie tworzenie i wdrażanie takich polityk.

4. Niezwykle ważne jest, aby działania krajowe i międzynarodowe nadały priorytet dla poprawy warunków zamieszkania na terenach wiejskich. W tym kontekście, dla harmonijnego rozwoju osiedli ludzkich należy podjąć wysiłki w kierunku zmniejszenia dysproporcji pomiędzy obszarami wiejskimi i miejskimi, w miarę potrzeb, między regionami oraz wewnątrz samych obszarów miejskich.

5. Demograficzna, przyrodnicza i ekonomiczna charakterystyka wielu krajów, wymaga polityki na rzecz wzrostu i rozmieszczenia ludności, własności gruntów i lokalizacji obszarów produkcyjnych w celu zapewnienia uporządkowanych procesów urbanizacji oraz racjonalnego wykorzystania przestrzeni wiejskiej.

6. Polityka i programy dotyczące osadnictwa powinny określać i dążyć do stopniowego wzrostu minimalnych standardów akceptowalnej jakości życia. Standardy te będą różniły się wewnątrz krajów, jak i między nimi, tak samo jak zmieniać się będą z upływem czasu, dlatego musi istnieć przedmiot podlegający zmianom w zależności od warunków i możliwości. Niektóre standardy najwłaściwiej można definiować w kategoriach ilościowych, zapewniając w ten sposób precyzyjnie określone cele na szczeblu lokalnym i krajowym. Inne muszą

[10] Ang. *spatial strategy plans*, czyli rozumianych jako zintegrowanych planów rozwoju, odnoszących ustalenia do przestrzeni (przyp.red.).

[11] Ang. *over-all development strategy* (przyp. red.).

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

być jakościowe, z nieostrymi kryteriami ich osiągnięcia, wymagającymi wyczucia. Jednocześnie sprawiedliwość społeczna i sprawiedliwy podział zasobów wymagają zniechęcania do nadmiernej konsumpcji.

7. Należy zwrócić uwagę na szkodliwe skutki transponowania norm i kryteriów, które mogą być przyjęte jedynie przez mniejszości, a mogą prowadzić do zwiększenia nierówności, niewłaściwego wykorzystania zasobów oraz pogarszania się warunków społecznych, kulturowych i ekologicznych w krajach rozwijających się.

8. Odpowiednie schronienie i usługi stanowią podstawowe prawo człowieka, które nakłada na Rządy obowiązek zapewnienia ich wszystkim ludziom, począwszy od bezpośredniej pomocy dla najmniej uprzywilejowanych, przez programy poradnictwa samopomocowego i działania wspólnotowe. Rządy powinny dążyć do usunięcia wszelkich przeszkód utrudniających osiągnięcie tych celów. Szczególne znaczenia ma likwidacja segregacji społecznej i rasowej, **między innymi**, poprzez tworzenie bardziej zbalansowanych społeczności, które łączą różne grupy społeczne, zawody, mieszkania i udogodnienia.

9. Zdrowie jest niezbędnym elementem rozwoju jednostki, a jednym z celów polityki osadniczej powinna być poprawa warunków sanitarnych i podstawowej opieki zdrowotnej.

10. Podstawowa zasada godności człowieka daje ludziom prawo bezpośredniego, indywidualnego i zbiorowego uczestnictwa w kształtowaniu polityk i programów mających wpływ na ich życie. Proces wyboru, jak i procedury zmierzające do poprawy sytuacji w zakresie osadnictwa, powinny być wyraźnie nastawione na realizację tego prawa. Skuteczne polityki osiedleńcze wymagają stałej współpracy między rządem a narodem na wszystkich szczeblach. Rekomenduje się, aby Rządy promowały programy zachęcające i pomagające samorządom lokalnym uczestniczyć w rozwoju kraju na większą skalę.

11. Ponieważ prawdziwa polityka osadnicza wymaga skutecznego udziału całej ludności, zawsze należy uciekać się do technicznych rozwiązań umożliwiających wykorzystanie wszystkich zasobów ludzkich, zarówno wykwalifikowanych jak i niewykwalifikowanych. Należy zapewnić udział kobiet na równych prawach. Cele te należy powiązać z globalnym programem szkoleń ułatwiających wprowadzanie i wykorzystanie technologii, które maksymalizują produktywne zatrudnienie.

12. Instytucje międzynarodowe i krajowe powinny promować i organizować programy kształcenia i kursy w zakresie „osadnictwa ludzkiego".

13. Ziemia jest podstawowym elementem, zarówno w rozwoju osadnictwa miejskiego jak i wiejskiego. Użytkowanie i władanie terenami, ze względu na ich ograniczoną podaż, powinno być przedmiotem publicznej kontroli dzięki odpowiednim środkom i prawodawstwu, w tym polityce reform rolnych – jako podstawy zintegrowanego rozwoju obszarów wiejskich – co ułatwi transfer zasobów gospodarczych do sektora rolnego i promowanie wysiłków rolno-przemysłowych, w celu poprawy integracji i organizacji osiedli ludzkich zgodnie z krajowymi planami i programami rozwoju. Wzrost wartości nieruchomości, jako wynik decyzji i inwestycji publicznych, powinien być odzyskiwany dla dobra ogółu społeczeństwa. Rządy powinny także dopilnować, aby najlepsze grunty rolne były przeznaczane do ich najbardziej właściwego wykorzystania.

14. Osady ludzkie charakteryzują się znaczącymi różnicami standardów i możliwości życia. Harmonijny rozwój osiedli ludzkich wymaga zmniejszenia różnic pomiędzy obszarami wiejskimi i miejskimi, między regionami i wewnątrz regionów. Rządy powinny przyjąć polityki mające na celu zmniejszenie różnic między standardami i możliwościami życia na terenach zurbanizowanych i niezurbanizowanych. Takie polityki na szczeblu krajowym powinny zostać uzupełnione politykami ukierunkowanymi na zmniejszenie różnic między krajami w ramach Nowego Światowego Ładu Ekonomicznego.

15. W osiąganiu społeczno-ekonomicznych i środowiskowych celów rozwoju osiedli ludzkich należy przyznać wysoki priorytet aktualnemu warsztatowi projektowania i planowania przestrzennego, który ma wśród swoich

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

głównych zadań syntezę różnych podejść planistycznych i przekształcanie szeroko zakreślonych i ogólnych celów w szczegółowe rozwiązania projektowe. Należy kontynuować i zachęcać do wykorzystywania metod projektowania opartych na wrażliwości i wszechstronności, związanych z uwarunkowaniami konkretnego czasu i przestrzeni, ale także uwzględniających skalę ludzką.

16. Projektowanie osiedli ludzkich powinno mieć na celu zapewnienie środowiska życia, w którym zachowane są tożsamości jednostek, rodzin i społeczeństw oraz zapewnione są odpowiednie środki dla zachowania prywatności, możliwości interakcji międzyludzkich, a także partycypacji publicznej w procesach podejmowania decyzji.

17. Osiedle ludzkie jest czymś więcej niż zbiorowiskiem ludzi, miejsc schronienia i pracy. Należy szanować i zachęcać do różnicowania osadnictwa ludzkiego, które odbija wartości kulturowe i estetyczne, a obszary o znaczeniu historycznym, religijnym, czy archeologicznym oraz wartościowe obszary naturalne należy zachować dla przyszłych pokoleń. W celu zaspokojenia duchowych i religijnych potrzeb różnych grup zgodnie z wolnością wyznania powinny być zapewnione i uznane miejsca kultu, szczególnie w obszarach rozwijania osadnictwa.

18. Rządy powinny ułatwiać przekazywanie odpowiednich technologii, lepiej dostosowanych do specyfiki społeczno-kulturowej i wzorców populacji poprzez umowy dwustronne lub wielostronne, biorące pod uwagę suwerenność i interesy państw zaangażowanych. Zgromadzona wiedza i doświadczenia dotyczące osadnictwa powinna być dostępna dla wszystkich państw. W staraniu o to pełniejszy wkład powinny mieć instytucje badawcze i akademickie, poprzez przykładanie większej uwagi do problemów osiedli ludzkich.

19. Należy zapewnić, na bardziej korzystnych warunkach, dostęp do nowoczesnych technologii, które w razie konieczności powinny zostać dostosowane do szczególnych warunków gospodarczych, społecznych i ekologicznych oraz do zróżnicowanego poziomu rozwoju krajów rozwijających się. Należy podjąć wysiłki w celu dopilnowania, aby praktyki handlowe w zakresie transferu technologii zostały dostosowane do potrzeb krajów rozwijających się oraz aby zagwarantować, że prawa nabywców nie są nadużywane.

20. Międzynarodowa, techniczna i finansowa współpraca krajów rozwiniętych z krajami rozwijającymi się musi być prowadzona w oparciu o poszanowanie suwerenności narodowej i krajowych planów oraz programów rozwoju i nastawiona na rozwiązywanie problemów związanych z projektami, w ramach programów osadnictwa, mającymi na celu poprawę jakości życia mieszkańców.

21. Należy zwrócić uwagę na wdrażanie technologii ochrony i recyklingu.

22. W planowaniu i zarządzaniu osiedlami ludzkimi Rządy powinny wziąć pod uwagę wszystkie istotne zalecenia dotyczące planów, które pojawiły się na wcześniejszych konferencjach poświęconych jakości życia i problemom rozwoju, które na tę jakość mają wpływ, poczynając od wysokiego priorytetu globalnego, reprezentowanego przez zmianę ładu ekonomicznego na szczeblu krajowym i międzynarodowym (szósta i siódma sesja specjalna), wpływu osadnictwa na środowisko (Konferencja Sztokholmska w Sprawie Naturalnego Środowiska Człowieka), mieszkaniowe i sanitarne konsekwencje wzrostu liczby mieszkańców (Światowa Konferencja w Sprawie Ludności, Bukareszt), rozwoju obszarów wiejskich i potrzeby zwiększenia dostaw żywności (Światowa Konferencja Żywnościowa, Rzym) oraz wpływu rozwoju miast i mieszkalnictwa na kobiety (Światowa Konferencja w Sprawie Kobiet, Meksyk).

23. Planując nowe osiedla ludzkie lub restrukturyzując istniejące, należy nadać priorytet promowaniu optymalnych i twórczych warunków ludzkiego współistnienia. Oznacza to stworzenie dobrze zorganizowanej przestrzeni miejskiej o ludzkiej skali, ścisłego sprzężenia różnych funkcji miejskich, uwolnienia mieszkańca miasta od nieznośnych napięć psychologicznych spowodowanych przegęszczeniem i chaosem, tworzenie szans na ludzkie spotkania i eliminowanie koncepcji miejskich prowadzących do izolacji człowieka.

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

24. Kierując się powyższymi zasadami, wspólnota międzynarodowa musi ponosić odpowiedzialność za wspieranie krajowych wysiłków na rzecz zaspokojenia wyzwań, stojących przed osiedlami ludzkimi. Ponieważ zasoby rządów są niewystarczające do zaspokojenia wszystkich potrzeb, społeczność międzynarodowa powinna zapewnić niezbędną pomoc finansową i techniczną, opracować odpowiednie rozwiązania instytucjonalne i poszukiwać nowych, skutecznych sposobów ich promowania. W tym czasie, pomoc dla krajów rozwijających się musi osiągnąć przynajmniej cele procentowe ustalone w Międzynarodowej Strategii Rozwoju na Drugą Dekadę Rozwojową ONZ[12].[13]

[12] *International Development Strategy for the Second United Nations Development Decade* przyjęto na 25 sesji Zgromadzenia Ogólnego ONZ w 1970 r. Przedstawiała szereg celów wyrażonych w procentach, np. średnia roczna stopa wzrostu produktu brutto w krajach rozwijających się w pierwszej połowie dekady miała wynosić 6% (przyp.red.)

[13] Tłumaczenie z angielskiego i redakcja T. Majda według: http://mirror.unhabitat.org/downloads/docs/The_Vancouver_Declaration.pdf; w tekście wykorzystano fragmenty publikacji ze strony: http://www.wolfpunk.most.org.pl/habitat.htm stanowiącej link z portalu https://pl.wikipedia.org/wiki/UN-HABITAT (przyp. red.).

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

DEKLARACJA HABITAT II ZE STAMBUŁU
W SPRAWIE OSIEDLI LUDZKICH

1. My, Głowy Państw, delegacje rządowe i oficjalne krajów zebranych na Drugiej Konferencji Narodów Zjednoczonych w/s Osiedli Ludzkich (Habitat II) odbywającej się w Stambule, Turcja, od 3 do 14 czerwca 1996 roku, korzystamy z tej okazji, aby wyrazić nasze poparcie dla uniwersalnych celów zapewnienia wszystkim odpowiedniego mieszkania (dachu nad głową) i uczynienia osiedli ludzkich bezpieczniejszymi, zdrowszymi, znośniejszymi, sprawiedliwszymi, zdolnymi do trwałego i zrównoważonego rozwoju i bardziej produktywnymi[1]. Nasze rozważania w sprawie dwóch głównych tematów konferencji, odpowiedniego mieszkania dla każdego oraz trwałego i zrównoważonego rozwoju osiedli ludzkich w urbanizującym się świecie, zostały zainspirowane przez Kartę Narodów Zjednoczonych i mają na celu potwierdzenie istniejących i wypracowanie nowych stosunków partnerskich dla działań na poziomie międzynarodowym, krajowym i lokalnym w celu poprawy środowiska, w którym żyjemy. Zobowiązujemy się realizować cele, zasady i zalecenia zawarte w Agendzie Habitat i uroczyście deklarujemy wzajemne udzielanie sobie pomocy dla jej wdrożenia.

2. Rozważyliśmy naglący problem postępującego pogarszania się warunków zamieszkania i stanu osiedli ludzkich. Jednocześnie uznajemy miasta za centra cywilizacji, tworzące rozwój gospodarczy oraz postęp społeczny, kulturowy, duchowy i naukowy. Musimy skorzystać z możliwości oferowanych przez nasze osiedla i zachować ich różnorodność w celu promowania solidarności między wszystkimi ludźmi.

3. Jeszcze raz potwierdzamy nasze zaangażowanie w sprawę lepszych standardów życia w większej wolności dla całej ludzkości. Wspominamy Konferencję Narodów Zjednoczonych w sprawie Osiedli Ludzkich odbytą w Vancouver – Kanada, obchody Międzynarodowego Roku Mieszkania dla Bezdomnych oraz Globalną Strategię na rzecz Mieszkalnictwa, które przyczyniły się do zwiększonej globalnej świadomości problemów osiedli ludzkich i wezwały do działania na rzecz osiągnięcia odpowiedniego mieszkania dla każdego. Niedawne konferencje światowe Narodów Zjednoczonych, zwłaszcza Konferencja Narodów Zjednoczonych w sprawie Środowiska i Rozwoju, dały nam wszechstronny program na rzecz godziwego osiągnięcia pokoju, sprawiedliwości i demokracji zbudowanej na rozwoju gospodarczym, rozwoju społecznym oraz ochronie środowiska jako współzależnych i wzajemnie wzmacniających się czynnikach trwałego i zrównoważonego rozwoju gospodarczego. Dążyliśmy do zintegrowania wyników tych konferencji w Agendzie Habitat.

4. Aby poprawić jakość życia w osiedlach ludzkich, musimy zwalczać pogarszanie się warunków, które w większości przypadków, zwłaszcza w krajach rozwijających się, osiągnęły wymiar kryzysowy. W tym celu musimy wszechstronnie zająć się, między innymi, wzorcami konsumpcji i produkcji niezgodnymi z zasadami trwałego i zrównoważonego rozwoju, zwłaszcza w krajach uprzemysłowionych; zmianami ludnościowymi, które zagrażają trwałemu i zrównoważonemu rozwojowi, w tym ich strukturą i rozmieszczeniem, zwracając specjalnie uwagę na tendencję do nadmiernej koncentracji ludności; bezdomnością; pogłębiającą się biedą; bezrobociem; wyobcowaniem społecznym; niestabilnością rodzin; niewystarczającymi zasobami; brakiem

[1] Deklaracja została przyjęta na 18. posiedzeniu plenarnym 14 czerwca 1996 roku jako Aneks I do Rezolucji nr 1 Konferencji Narodów Zjednoczonych do spraw Osiedli Ludzkich (Habitat II) (przyp.red.).

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

podstawowej struktury i usług; brakiem odpowiedniego planowania; wzrastającym poczuciem zagrożenia i przemocą; degradacją środowiska naturalnego i zwiększającą się podatnością na katastrofy.

5. Wyzwania osiedli ludzkich mają charakter globalny, ale poszczególne kraje i regiony stoją również wobec problemów specyficznych, które wymagają specyficznych rozwiązań. Uznajemy potrzebę zintensyfikowania naszych wysiłków i współpracy dla poprawienia warunków życia w miastach i wsiach na całym świecie, zwłaszcza w krajach rozwijających się, gdzie sytuacja jest szczególnie poważna, oraz w krajach, których gospodarki znajdują się w okresie przemian. Zdajemy sobie sprawę, że globalizacja gospodarki światowej stwarza możliwości i wyzwania dla procesu rozwoju, jak również ryzyko i niepewność, oraz że osiągnięcie celów Agendy Habitat ułatwione byłoby, między innymi, przez pozytywne działania w sprawach finansowania rozwoju, zadłużenia zewnętrznego, handlu międzynarodowego i transferu technologii. Ludzie w naszych miastach muszą żyć w odpowiadający im sposób, w godności, dobrym zdrowiu, bezpieczeństwie i nadziei.

6. Rozwój wsi i miast jest wzajemnie uzależniony. Oprócz poprawiania warunków życia w miastach musimy również pracować nad rozszerzeniem odpowiedniej infrastruktury, usług komunalnych i możliwości zatrudnienia na obszarach wiejskich, aby zwiększyć ich atrakcyjność, rozwinąć zintegrowaną sieć osiedli i zminimalizować migrację ze wsi do miast. Specjalnej uwagi wymagają średnie i małe miasta.

7. Ponieważ ludzie znajdują się w centrum naszej troski o zapewnienie trwałego i zrównoważonego rozwoju, stanowią oni podstawę naszych działań w ramach wdrażania Agendy Habitat. Uznajemy szczególne potrzeby kobiet, dzieci i młodzieży w zakresie bezpiecznych, zdrowych i nie budzących obaw warunków życia. Zintensyfikujemy nasze wysiłki w celu wyplenienia biedy i dyskryminacji, promowania i ochrony wszystkich praw ludzkich i podstawowych wolności dla wszystkich, oraz zaspokojenia podstawowych potrzeb, takich jak edukacja, żywienie i służba zdrowia przez całe życie, a zwłaszcza odpowiednie mieszkanie dla każdego. W tym celu zobowiązujemy się poprawiać warunki życia w osiedlach ludzkich takimi sposobami, które odpowiadają lokalnej rzeczywistości i potrzebom, i potwierdzamy konieczność odniesienia się do światowych tendencji gospodarczych, społecznych, środowiskowych dla zapewnienia wszystkim ludziom lepszego środowiska życia. Zapewnimy również pełne i równoprawne uczestnictwo wszystkich kobiet i mężczyzn oraz efektywne uczestnictwo młodzieży w życiu politycznym, gospodarczym i społecznym. Będziemy promować dostępność dla ludzi niepełnosprawnych a także równoprawność płci w politykach, programach i projektach dotyczących mieszkalnictwa oraz trwałego i zrównoważonego rozwoju osiedli ludzkich. Podejmujemy te zobowiązania, odnosząc się szczególnie do ponad miliarda ludzi żyjących w absolutnej biedzie oraz do grup ludzi nieodpornych na przeciwności i dotkniętych przez los, wymienionych w Agendzie Habitatu.

8. Jeszcze raz potwierdzamy nasze zobowiązanie do pełnej i postępującej realizacji prawa do odpowiedniego mieszkania zgodnie z postanowieniami dokumentów międzynarodowych. W tym celu będziemy starać się o aktywne uczestnictwo partnerów publicznych, prywatnych i pozarządowych na wszystkich poziomach, aby zapewnić prawne zabezpieczenie użytkowania lub własności nieruchomości, ochronę przed dyskryminacją i równy dostęp do tanich i odpowiednich mieszkań wszystkim osobom i ich rodzinom.

9. Będziemy działać w kierunku zwiększania podaży tanich mieszkań poprzez umożliwianie sprawnego i odpowiedzialnego, z punktu widzenia społecznego i środowiskowego, działania rynków, poprawianie dostępu do terenów i kredytu oraz pomaganie tym, którzy nie są w stanie uczestniczyć w rynkach mieszkaniowych.

10. Dla podtrzymania światowego środowiska naturalnego i poprawienia jakości życia w osiedlach ludzkich, zobowiązujemy się do stosowania systemów produkcji, konsumpcji, transportu i osadnictwa zgodnych z zasadami trwałego i zrównoważonego rozwoju; do zapobiegania zanieczyszczeniom; uszanowania pojemności ekosystemów oraz zachowania szans i możliwości dla przyszłych pokoleń. W tym celu będziemy współpracować w duchu globalnego partnerstwa dla zachowania, ochrony i przywrócenia zdrowia i integralności ekosystemu

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

Ziemi. Wobec różnego stopnia przyczyniania się do degradacji globalnego środowiska potwierdzamy, że kraje mają wspólne, ale zróżnicowane obowiązki. Uznajemy również, że musimy podejmować te działania w sposób zgodny z zasadą rozważnego podejścia, która będzie szeroko stosowana, odpowiednio do możliwości poszczególnych krajów. Będziemy również promować zdrowe środowisko życia, zwłaszcza poprzez dostarczanie odpowiednich ilości bezpiecznej wody i sprawne zarządzanie odpadami.

11. Będziemy promować zachowywanie, odnawianie i konserwację budynków, pomników, otwartych przestrzeni, krajobrazów i układów osiedleńczych o wartości historycznej, kulturowej, architektonicznej, naturalnej, religijnej i duchowej.

12. Przyjmujemy strategię umożliwiania działań oraz zasady partnerstwa i uczestnictwa jako najbardziej demokratyczne i efektywne podejście do realizacji naszych zobowiązań. Uznając władze samorządowe za naszych najbliższych i niezbędnych partnerów we wdrażaniu Agendy Habitat, musimy promować, w ramach prawa każdego kraju, decentralizację poprzez umocnienie demokratycznych władz samorządowych, ich możliwości finansowych i kompetencji instytucjonalnych, zgodnie z warunkami istniejącymi w poszczególnych krajach, zapewniając jednocześnie przejrzystość ich działań, odpowiedzialność i odpowiednie reagowanie na potrzeby ludzi, co stanowi podstawowe wymagania w stosunku do rządów na wszystkich poziomach. Będziemy zwiększać naszą współpracę z parlamentarzystami, sektorem prywatnym, związkami zawodowymi oraz pozarządowymi i innymi organizacjami społecznymi, z odpowiednim poszanowaniem ich autonomii. Będziemy również wzmacniać rolę kobiet i zachęcać do odpowiedzialnego pod względem społecznym i środowiskowym inwestowania przez przedsiębiorstwa sektora prywatnego. Działania lokalne powinny być ukierunkowywane i stymulowane poprzez programy lokalne oparte na Agendzie 21, Agendzie Habitat lub na innych równorzędnych programach, jak również korzystać z doświadczeń współpracy zainicjowanej przez Światowe Zgromadzenie Miast i Władz Samorządowych, bez uszczerbku dla zasad polityki, celów, priorytetów i programów poszczególnych krajów. Strategia umożliwiania działań obejmuje odpowiedzialność rządów za wdrożenie specjalnych środków dla ludzi nieodpornych na przeciwności i doświadczonych przez los, tam, gdzie będzie to właściwe.

13. Ponieważ wdrożenie Agendy Habitat będzie wymagało odpowiedniego finansowania, musimy zmobilizować zasoby finansowe na poziomach krajowych i międzynarodowym, łącznie z nowymi i dodatkowymi zasobami z wszystkich źródeł – wielostronnych i dwustronnych, publicznych i prywatnych. W związku z tym musimy ułatwiać przekazywanie uprawnień i promować transfer odpowiedniej technologii i know-how. Ponadto, ponownie potwierdzamy zobowiązania ustalone podczas niedawnych konferencji Narodów Zjednoczonych, zwłaszcza zobowiązania zawarte w Agendzie 21 w sprawie finansowania i transferu technologii.

14. Wierzymy, że pełne i efektywne wdrożenie Agendy Habitat będzie wymagało wzmocnienia roli i funkcji Centrum Narodów Zjednoczonych ds. Osiedli Ludzkich (Habitat), co wynika z konieczności jego koncentracji na dobrze zdefiniowanych i precyzyjnie wypracowanych celach i zagadnieniach strategicznych. Deklarujemy nasze poparcie dla pomyślnego wdrożenia Agendy Habitat i jej Planu Działań. W pełni uznajemy wkład regionalnych i krajowych planów działań, przygotowanych na obecną Konferencję, w proces wdrażania Agendy Habitat.

15. Obecna Konferencja w Stambule wyznacza nową erę współpracy, erę kultury solidarności. Wchodząc w dwudziesty pierwszy wiek, proponujemy pozytywną wizję osiedli ludzkich zdolnych do trwałego i zrównoważonego rozwoju, poczucie nadziei dla naszej wspólnej przyszłości i wzywamy do przyłączenia się do naprawdę wartego zachodu i zobowiązującego wyzwania, aby budować wspólnie taki świat, w którym każdy może żyć w bezpiecznym domu z obietnicą przyzwoitego życia w godności, dobrym zdrowiu, bezpieczeństwie, szczęśliwości i nadziei.[2]

[2] Link do strony na portalu Habitat: https://unhabitat.org/wp-content/uploads/2014/07/The-Habitat-Agenda-Istanbul-Declaration-on-Human-Settlements-20061.pdf.

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

DEKLARACJA HABITAT III Z QUITO
NOWA AGENDA MIEJSKA

1. My, szefowie państw i rządów, ministrowie i wysocy przedstawiciele, zebraliśmy się na konferencji Narodów Zjednoczonych w sprawie Mieszkalnictwa i Zrównoważonego Rozwoju Obszarów Miejskich (Habitat III) w dniach 17–20 października 2016 r. w Quito, z udziałem władz regionalnych i lokalnych, parlamentarzystów, przedstawicieli społeczeństwa obywatelskiego, ludności rdzennej i społeczności lokalnych, sektora prywatnego, profesjonalistów i praktyków, społeczności naukowej i akademickiej i pozostałych zainteresowanych stron, by przyjąć Nową Agendę Miejską.

2. Do 2050 roku spodziewane jest niemal podwojenie populacji miast, co czyni urbanizację jednym z najbardziej przeobrażających trendów. Ludność, działalność gospodarcza, interakcje społeczne i kulturowe, jak również skutki procesów środowiskowych i humanitarnych coraz bardziej skupiają się w miastach, a to skutkuje ogromnymi wyzwaniami w zakresie rozwoju zrównoważonego w kategoriach, między innymi, mieszkalnictwa, infrastruktury, podstawowych usług, bezpieczeństwa żywnościowego, zdrowia, edukacji, godziwej pracy, bezpieczeństwa i zasobów naturalnych.

3. Od konferencji Narodów Zjednoczonych w sprawie Osiedli Ludzkich w Vancouver w Kanadzie w 1976 i w Stambule w Turcji w 1996 roku, oraz przyjęcia „Milenijnych celów rozwojowych" w 2000 roku, obserwujemy poprawę jakości życia milionów mieszkańców miast, w tym mieszkańców slumsów i osiedli nieformalnych. Jednakże utrzymywanie się wielorakich form ubóstwa, rosnące nierówności i degradacja środowiska pozostają jednymi z głównych barier na drodze do globalnego zrównoważonego rozwoju, a społeczne i ekonomiczne wykluczenie oraz segregacja przestrzenna często bywają niezaprzeczalną rzeczywistością w miastach i osiedlach ludzkich.

4. Nadal jesteśmy dalecy od sprostania tym i innym, istniejącym i wyłaniającym się wyzwaniom, a istnieje potrzeba wykorzystania możliwości, jakie stwarza urbanizacja jako motor zrównoważonego i społecznie włączającego wzrostu, społecznego i gospodarczego rozwoju oraz ochrony środowiska, jak również ich potencjalnego wkładu do osiągnięcia przeobrażającego i zrównoważonego rozwoju.

5. Poprzez zmianę podejścia do sposobu, w jaki miasta i osiedla ludzkie są planowane, projektowane, budowane, rządzone i zarządzane, Nowa Agenda Miejska wspomoże wyeliminowanie ubóstwa i głodu we wszystkich ich formach i wymiarach, zmniejszy nierówności, będzie promować trwały, inkluzywny i zrównoważony rozwój gospodarczy; przyczyni się do osiągnięcia równości płci i równouprawnienia kobiet i dziewcząt w celu pełnego wykorzystania ich żywotnego wkładu w zrównoważony rozwój; poprawi ludzkie zdrowie i dobrostan; będzie sprzyjać odporności i chronić środowisko.

6. W pełni zauważamy będące kamieniami milowymi osiągnięcia roku 2015, w szczególności „Agendę na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030"[1], w tym „Cele zrównoważonego rozwoju", agendę działań z Addis

[1] Dokument w wielu miejscach odnosi się do rezolucji Zgromadzenia Ogólnego ONZ z lat 2012–2015, a zwłaszcza do rezolucji 67/216 z 21 grudnia 2012 roku, którą powołano Konferencję ONZ w sprawie Mieszkalnictwa i Zrównoważonego Rozwoju Miast (Habitat III) (przyp. red.).

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

Abeby Trzeciej Międzynarodowej Konferencji Finansowania i Rozwoju, porozumienie paryskie przyjęte zgodnie z „Ramową konwencją Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu", „Ramy działania z Sendai na rzecz redukcji ryzyka klęsk żywiołowych w okresie 2015–2030", „Program działań z Wiednia dla krajów rozwijających się bez dostępu do morza na dekadę 2014–2014", „Ścieżki przyspieszonych sposobów działania na rzecz małych i rozwijających się krajów wyspiarskich" (SAMOA) i „Program działań ze Stambułu na rzecz najmniej rozwiniętych krajów na dekadę 2011–2020"[2]. Uwzględniamy również „Deklarację w sprawie środowiska i rozwoju" z Rio de Janeiro[3], Światowy Szczyt w sprawie Zrównoważonego Rozwoju, Światowy Szczyt w sprawie Rozwoju Społecznego, „Program działań międzynarodowej Konferencji w sprawie Populacji i Rozwoju"[4], „Pekińską platformę działania"[5], Konferencję Narodów Zjednoczonych w sprawie Zrównoważonego Rozwoju i działania następcze związane z tymi konferencjami.

7. Choć przyznajemy, że nie miał on uzgodnionych międzyrządowych konkluzji, zauważamy Światowy Szczyt Humanitarny, który odbył się w maju 2016 roku w Stambule.

8. Zauważamy wkłady rządów krajowych, jak również władz regionalnych i lokalnych, w określenie Nowej Agendy Miejskiej, a także zauważamy drugie Światowe Zgromadzenie Władz Lokalnych i Regionalnych.

9. Nowa Agenda Miejska potwierdza nasze globalne zaangażowanie w zrównoważony rozwój obszarów miejskich jako kluczowy krok w kierunku realizacji zrównoważonego rozwoju w sposób zintegrowany i skoordynowany na poziomie globalnym, regionalnym, krajowym i lokalnym, z udziałem wszystkich zainteresowanych stron. Wdrażanie Nowej Agendy Miejskiej wnosi wkład we wdrażanie i lokalizację „Agendy na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030" w sposób zintegrowany, oraz w osiągnięcie celów zrównoważonego rozwoju, w tym celu 11. dotyczącego uczynienia miast i osiedli ludzkich inkluzywnymi, bezpiecznymi, silnymi i zrównoważonymi.

10. Nowa Agenda Miejska uznaje, że kultura i zróżnicowanie kulturowe są źródłami wzbogacającymi rasę ludzką i wnoszą ważny wkład w zrównoważony rozwój miast, osiedli ludzkich i obywateli, pozwalając im na odgrywanie aktywnej i wyjątkowej roli w inicjatywach rozwojowych. Ponadto, Nowa Agenda Miejska uznaje, że kultura powinna być brana pod uwagę w propagowaniu i wdrażaniu nowych zrównoważonych wzorców konsumpcji i produkcji wnoszących wkład w odpowiedzialne wykorzystanie zasobów i zapobieganiu niekorzystnym skutkom zmiany klimatu.

Nasza wspólna wizja

11. Podzielamy wizję miast dla wszystkich, odnoszącą się do sprawiedliwego użytkowania i korzystania z miast i osiedli ludzkich, starającą się propagować włączenie społeczne i zapewniać, że wszyscy mieszkańcy, obecnego i przyszłych pokoleń, bez żadnej dyskryminacji, mogą zamieszkiwać i tworzyć sprawiedliwe, bezpieczne, zdrowe, dostępne, przystępne, silne i zrównoważone miasta i osiedla ludzkie, zapewniające wszystkim dobrobyt

[2] *Report of the Fourth United Nations Conference on the Least Developed Countries*, Istanbul, Turkey, 9–13 May 2011 (A/CONF.219/7), chap. II.

[3] *Report of the United Nations Conference on Environment and Development*, Rio de Janeiro, 3–14 June 1992, vol. I, Resolutions Adopted by the Conference (United Nations publication, Sales No. E.93.I.8 and corrigendum), resolution 1, annex I.

[4] *Report of the International Conference on Population and Development*, Cairo, 5–13 September 1994 (United Nations publication, Sales No. E.95.XIII.18), chap. I, resolution 1, annex.

[5] *Report of the Fourth World Conference on Women*, Beijing, 4–15 September 1995 (United Nations publication, Sales No. E.96.IV.13), chap. I, resolution 1, annex II.

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

i wysoką jakość życia. Zauważamy wysiłki niektórych rządów krajowych i władz lokalnych na rzecz wypełnienia tej wizji, określanej w ich prawodawstwie, deklaracjach politycznych i kodeksach jako „prawo do miasta".

12. Celem naszym jest osiągniecie takiego stanu miast i osiedli ludzkich, w których wszyscy ludzie mogą cieszyć się równymi prawami i szansami, jak również podstawowymi wolnościami, kierując się celami i zasadami Karty Narodów Zjednoczonych, w tym pełnym poszanowaniem prawa międzynarodowego. W tym zakresie Nowa Agenda Miejska opiera się na Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, międzynarodowych traktatach w sprawie praw człowieka, „Deklaracji milenijnej" i dokumencie końcowym światowego szczytu z 2005 roku. Czerpie też z innych instrumentów, takich jak „Deklaracja o prawie do rozwoju".

13. Chcemy miast i osiedli ludzkich, które:

a) Wypełniają swoje funkcje społeczne, w tym społeczne i ekologiczne funkcje użytkowania ziemi, w celu stopniowej, pełnej realizacji prawa do odpowiednich warunków mieszkaniowych, jako składnika prawa do odpowiedniego standardu życia, pozbawionego dyskryminacji, powszechnego dostępu do bezpiecznej wody pitnej i kanalizacji, jak również równego dostępu do wszystkich dóbr publicznych i wysokiej jakości usług w obszarach takich, jak bezpieczeństwo żywnościowe i żywienie, zdrowie, edukacja, infrastruktura, mobilność i transport, energia, jakość powietrza i środki utrzymania.

b) Są partycypacyjne, propagują zaangażowanie obywatelskie, są źródłem poczucia przynależności i własności dla wszystkich mieszkańców, stawiają sobie za cel bezpieczne, włączające społecznie, zielone i wysokiej jakości przestrzenie publiczne przyjazne rodzinom, wspierają społeczne i międzypokoleniowe interakcje, kulturową ekspresję i polityczne uczestnictwo według potrzeb, oraz wspierają społeczną spójność, włączenie i bezpieczeństwo w pokojowych i pluralistycznych społeczeństwach, w których zaspokajane są potrzeby wszystkich mieszkańców, przy uwzględnieniu szczególnych potrzeb osób w najtrudniejszej sytuacji.

c) Osiągają równość płci i umożliwiają wszystkim kobietom i dziewczętom zapewnienie pełnego i skutecznego udziału kobiet i równych praw we wszystkich obszarach oraz kierownictwa na wszystkich poziomach podejmowania decyzji, poprzez zapewnienie godziwej pracy i równego wynagrodzenia za taką samą pracę lub pracę o równej wartości dla wszystkich kobiet, oraz poprzez zapobieganie i eliminowanie wszelkich form dyskryminacji, przemocy i molestowania kobiet i dziewcząt w przestrzeni prywatnej i publicznej.

d) Stawiają czoła wyzwaniom i wykorzystują szanse związane z obecnym i przyszłym trwałym, inkluzywnym i zrównoważonym wzrostem gospodarczym, wykorzystując urbanizację jako dźwignię dla strukturalnej transformacji, wysokiej wydajności, działań przynoszących wartość dodaną i wydajność zasobów, wykorzystania potencjału gospodarek lokalnych oraz zauważania wkładu gospodarki nieformalnej przy wsparciu trwałego przechodzenia do gospodarki formalnej.

e) Wypełniają swoje funkcje terytorialne wychodząc poza granice administracyjne i działają jako węzły i motory napędowe wyważonego, zrównoważonego i zintegrowanego rozwoju miejskiego i terytorialnego na wszystkich poziomach.

f) Propagują planowanie i inwestycje reagujące na kwestie związane z wiekiem i płcią, na rzecz zrównoważonej, bezpiecznej i dostępnej miejskiej mobilności dla wszystkich i efektywności w wykorzystaniu zasobów pasażerskich i towarowych systemów transportowych, skutecznie łączących ludzi, miejsca, towary, usługi i możliwości gospodarcze.

g) Przyjmują i wdrażają systemy ograniczenia ryzyka katastrof i zarządzania nimi, zmniejszają zagrożenie niebezpieczeństwem, budują odporność i możliwości reagowania na zagrożenia

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

naturalne i tworzone przez człowieka, a także promują ograniczanie skutków i dostosowanie się do zmian klimatu.

h) Chronią, zachowują, przywracają i propagują swoje ekosystemy, wodę, naturalne siedliska i bioróżnorodność, minimalizują swój wpływ na środowisko i przechodzą na zrównoważone wzorce konsumpcji i produkcji.

Nasze zasady i zobowiązania

14. W celu osiągnięcia naszej wizji, postanawiamy przyjąć Nową Agendę Miejską, kierując się następującymi, wzajemnie powiązanymi zasadami:

a) Nie pozostawić nikogo samemu sobie, kładąc kres ubóstwu we wszystkich formach i wymiarach, w tym poprzez wyeliminowanie skrajnego ubóstwa, poprzez zapewnienie równych praw i szans, społeczno-gospodarczej i kulturowej różnorodności oraz integracji w przestrzeni miejskiej, poprzez polepszenie warunków życia, edukacji, bezpieczeństwa żywnościowego i żywienia, zdrowia i dobrostanu, w tym poprzez zwalczenie epidemii HIV/AIDS, gruźlicy i malarii, poprzez propagowanie bezpieczeństwa oraz eliminację dyskryminacji i wszelkich form przemocy, poprzez zapewnienie publicznego uczestnictwa dającego bezpieczny i równy dostęp dla wszystkich oraz poprzez zapewnienie równego dostępu do wszelkich fizycznych i społecznych usług infrastrukturalnych i podstawowych, jak również do odpowiedniego i przystępnego mieszkalnictwa.

b) Zapewnienie zrównoważonych i inkluzywnych gospodarek miejskich, poprzez wykorzystanie dźwigni w postaci korzyści aglomeracyjnych dobrze zaplanowanej urbanizacji, w tym wysokiej wydajności, konkurencyjności i innowacyjności, poprzez promowanie pełnego i produktywnego zatrudnienia i godziwej pracy dla wszystkich, poprzez zapewnienie tworzenia godziwych miejsc pracy i równego dostępu do gospodarczych i produktywnych zasobów i szans dla wszystkich oraz zapobieganie spekulacji ziemią promując bezpieczne tytuły do ziemi i zarządzając, tam, gdzie to stosowne, kurczeniem się miast.

c) Zapewnienie zrównoważenia środowiskowego poprzez propagowanie czystej energii i zrównoważonego wykorzystania ziemi oraz zasobów w rozwoju miejskim, poprzez ochronę ekosystemów i bioróżnorodności, w tym poprzez przyjmowanie zdrowego stylu życia w harmonii z naturą, promowanie zrównoważonych wzorców konsumpcji i produkcji, poprzez budowanie miejskiej odporności, przez zmniejszenie ryzyka katastrof oraz poprzez ograniczanie i dostosowanie się do zmian klimatu.

15. Zobowiązujemy się do pracy na rzecz zmiany paradygmatu dla Nowej Agendy Miejskiej, która:

a) Zmieni podejście do sposobu, w jaki planujemy, finansujemy, rozwijamy, rządzimy i zarządzamy miastami i osiedlami ludzkimi, uznając zrównoważony rozwój miejski i terytorialny za kluczowy dla osiągnięcia zrównoważonego rozwoju i dobrobytu dla wszystkich.

b) Uzna kierowniczą rolę rządów krajowych, tam, gdzie to stosowne, w określaniu i wdrażaniu inkluzywnych i skutecznych polityk miejskich i prawodawstwa na rzecz zrównoważonego rozwoju miejskiego, a także równie ważny wkład władz regionalnych i krajowych oraz społeczeństwa obywatelskiego i innych właściwych interesariuszy, w sposób przejrzysty i odpowiedzialny.

c) Przyjmie zrównoważone, skupione na ludziach i reagujące na kwestie wieku i płci, zintegrowane podejścia do rozwoju miejskiego i terytorialnego poprzez wdrażanie polityk, strategii, rozwoju potencjału i działań na wszystkich poziomach, w oparciu o fundamentalne siły napędowe zmian, w tym:

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

i) tworzenie i wdrażanie polityk miejskich na odpowiednim szczeblu, w tym w partnerstwach lokalno-krajowych i wielostronnych, budując zintegrowane systemy miast i osiedli ludzkich oraz promując współpracę pomiędzy wszystkimi szczeblami administracji w celu umożliwienia osiągnięcia zrównoważonego, zintegrowanego rozwoju obszarów miejskich;
ii) wzmacnianie miejskich systemów zarządzania z silnymi instytucjami i mechanizmami, które upoważniają i włączają miejskich partnerów, jak również z odpowiednimi mechanizmami zapewnienia równowagi i kontroli, dającymi przewidywalność i spójność miejskich planów rozwojowych, zapewniających społeczne włączenie, trwały, inkluzywny i zrównoważony rozwój gospodarczy i ochronę środowiska;
iii) ożywienie długoterminowego oraz zintegrowanego planowania miejskiego i terytorialnego w celu optymalizacji przestrzennego wymiaru formy miejskiej i osiągnięcia pozytywnych rezultatów urbanizacji;
iv) wspieranie efektywnych, innowacyjnych i zrównoważonych ram i instrumentów finansowania, zapewniających wzmocnienie finansów gmin i lokalnych systemów fiskalnych w celu wytworzenia, utrzymania i dystrybucji wartości wygenerowanej przez zrównoważony rozwój obszarów miejskich w sposób inkluzywny.

Wezwanie do działania

16. O ile szczególne uwarunkowania wszelkiej wielkości miast, miasteczek i wsi różnią się między sobą, potwierdzamy, że Nowa Agenda Miejska jest powszechna w swoim zakresie, zapewniająca partycypację i skupiona na ludziach, chroni planetę i posiada długoterminową wizję, ustanawiając priorytety i działania na szczeblu globalnym, regionalnym, narodowym i lokalnym, którą rządy i inni właściwi interesariusze w każdym kraju mogą przyjąć w oparciu o własne potrzeby.

17. Będziemy pracować na rzecz wdrożenia Nowej Agendy Miejskiej w naszych własnych krajach oraz na poziomie regionalnym i globalnym, biorąc pod uwagę różne krajowe realia, potencjały i poziomy rozwoju, z poszanowaniem krajowych systemów prawnych i praktyk, jak również polityk i priorytetów.

18. Potwierdzamy wszystkie zasady deklaracji z Rio w sprawie środowiska i rozwoju, w tym między innymi, zasadę wspólnej, lecz zróżnicowanej odpowiedzialności, jak stanowi zasada 7.

19. Uznajemy, że przy wdrażaniu Nowej Agendy Miejskiej, szczególną uwagę należy zwrócić na stawienie czoła szczególnym i pojawiającym się wyzwaniom związanym z rozwojem obszarów miejskich, przed którymi stoją wszystkie kraje, w szczególności kraje rozwijające się, w tym kraje afrykańskie, kraje najmniej rozwinięte, rozwijające się kraje bez dostępu do morza i małe, rozwijające się kraje wyspiarskie, jak również na szczególne wyzwania, przed którymi stoją kraje o średnich dochodach. Szczególną uwagę należy również zwrócić na kraje znajdujące się w sytuacji konfliktu, jak również na kraje i terytoria pod obcą okupacją, kraje które doświadczyły konfliktów w przeszłości i kraje będące ofiarami katastrof naturalnych i spowodowanych przez człowieka.

20. Dostrzegamy potrzebę zwrócenia szczególnej uwagi na rozwiązanie problemu wielorakich form dyskryminacji dotykających, między innymi, kobiety i dziewczęta, dzieci i młodzież, osoby z niepełnosprawnościami, osoby żyjące z HIV/AIDS, osoby starsze, ludność rdzenną i społeczności lokalne, mieszkańców slumsów i osiedli nieformalnych, osoby bezdomne, robotników, małorolnych / drobnych rolników i rybaków, uchodźców, osoby powracające do kraju, osoby przesiedlone w obrębie swojego kraju i migrantów, bez względu na ich status migracyjny.

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

21. Wzywamy wszystkie władze krajowe, regionalne i lokalne, jak również wszystkie zaangażowane strony, by zgodnie z krajowymi politykami i prawodawstwem ożywiały, wzmacniały i zawiązywały partnerstwa, wzmacniając koordynację i współpracę w celu skutecznego wdrażania Nowej Agendy Miejskiej i realizacji naszej wspólnej wizji.

22. Przyjmujemy niniejszą Nową Agendę Miejską jako wspólną wizję i wyraz politycznego zobowiązania do propagowania i realizacji zrównoważonego rozwoju obszarów miejskich, oraz jako historyczną szansę wykorzystania kluczowej roli miast i osiedli ludzkich jako motorów zrównoważonego rozwoju w coraz bardziej zurbanizowanym świecie.[6]

[6] Łącznie z Planem Wdrażania Agenda obejmuje 175 punktów. Pełny tekst Agendy pod adresem: http://habitat3.org/wp content/uploads/NUA-Polish.pdf. Przekład na polski: Ministerstwo Rozwoju, tłumaczenie sfinansowane ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalego, z Programu Pomoc Techniczna (przyp. red.).

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

Tomasz PARTEKA[1]

METABOLICZNY POTENCJAŁ ENERGETYCZNY MIAST

Wstęp

Żyjemy w epoce lęków i zagrożeń. Niepewności i nieprzewidywalności. Zanim wykrystalizuje się nowy, nieznany ład cywilizacyjny – zmagamy się z uwiądem kreatywności. Dominują ujęcia karmiące się przeszłością: prawdziwą lub zakłamaną. Stąd powszechność terminów „post-" i „po-": postmodernizm, ponowoczesność, postprawda. Czasami „stare" – nazywa się odkrywczo: „nowym". Stąd czytamy o „nowym urbanizmie".

W historii cywilizacji już wielokrotnie tak bywało, że sięgano do przepastnego skarbca biologii. Można tam wciąż znaleźć coś ciekawego, inspirującego. Nie jest więc przypadkiem, że zaczynamy się znowu interesować myślami szkockiego uczonego Patricka Geddesa (1854–1932), który w 1915 roku wydał dzieło *Cities in Evolution*. Geddes miał tę przewagę nad urbanistami i inżynierami miejskimi, że był biologiem i podobnie jak Arystoteles traktował miasto jako wytwór natury. Zauważmy, w jakim momencie historii zabiera głos Geddes. Ożywczy na przełomie XIX i XX wieku styl secesji, który przeorał sztukę, filozofię, muzykę, architekturę, politykę, traci swoją świeżość. Świat stacza się ku wojnie określanej jako światowa. Zaczyna wykluwać się konstruktywizm, modernizm i socrealizm.

Głos Geddesa wydaje się zamykać epokę próbą zrozumienia jak działa miasto, bez odpowiedzi – jak powinno działać. Na wiele dziesiątków lat zatriumfowali technokraci produkujący miasta – maszyny do mieszkania.

Jest więc czas na próby innego odczytania znaków czasu z pokorą nieprzewidywalności.

Metabolizm próbą oznaczenia zmiany

Truizmem jest stwierdzenie, że miasto jest organizmem żywym. Jak każdy organizm żywy podlega stałym fazom: powstania (narodzin) – rozwoju (życie) – upadku (śmierci). Każda z tych faz ma swoją dynamikę wynikającą z przemian energii. Jest więc metabolizm przemianą energii i przemianą materii podlegających reakcji żywych organizmów. Stąd nieco trywialny wniosek, że miasto nie może powstać, rozwinąć się i umrzeć – bez żywych organizmów, z których człowiek w procesie ewolucji stanął na czele. W przestrzeni mogą jednak powstać obiekty (także miastotwórcze) bez udziału żywych organizmów. Wulkan poprzez swoje erupcje tworzy formy przestrzenne bez udziału żywych organizmów. Ale już jedna ze wspanialszych struktur przestrzenno-organizacyjnych jaką jest termitiera – powstaje w wyniku aktywności żywych termitów.

We współczesnych, analitycznych ujęciach struktur cywilizacyjnych dominują problemy energii i mobilności. Oba mają powiązanie ze skutkami ekologicznymi, lecz także są zdeterminowane przepływami.

Metabolizm nie jest procesem prostym. Przybiera dwie istotne formy. Jedną jest anabolizm polegający na syntezie. Tworzeniu ze związków prostszych – bardziej złożonych, ulegających asymilacji (przyswojeniu). Przekładając to na język urbanistyki moglibyśmy uznać proces aglomeracji (skupienia) jako formę anabolizmu. Drugą

[1] prof. dr hab. inż., Katedra Urbanistyki i Planowania Regionalnego, Wydział Architektury Politechniki Gdańskiej.

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

formą metabolizmu jest katabolizm polegający na rozpadzie, rozszczepieniu układów złożonych na prostsze struktury. Zarówno anabolizm jak i katabolizm nie są procesami rozłącznymi. Przemiany energii i przepływy materii są bowiem bezustannie syntetyzowane (łączone) jak i rozkładane (rozszczepiane).

Cechy anaboliczne w dynamice miasta

Jeśli zgodzimy się, że chodzi o takie procesy przemian i przepływy energii, które dadzą efekt syntezy, łączenia potencjałów, to dobrym przykładem może tutaj być region metropolitalny. Jest to struktura o cechach rozproszonych, lecz ze względu na poziom zurbanizowania i powiązania funkcjonalne, wytwarza cechy odrębności pozwalające nazwać tę strukturę regionem metropolitalnym. Oczywiście kluczowym jest występowanie metropolii jako miasta rdzeniowego z koncentracją funkcji metropolitalnych. Region metropolitalny jest więc wyższą formą funkcjonalnego obszaru miejskiego złożonego także z miasta oraz jego bezpośredniego otoczenia (gminy).

Istota cech anabolicznych polega więc na przepływach ludzi i energii (szeroko rozumianej) w tej strukturze złożonej, jednak powstałej ze związków prostszych (tradycyjne miasto i wsie).

W metabolizmie miasta istotną rolę odgrywa transport publiczny warunkujący przepływy potencjałów mierzonych ilością przemieszczających się mieszkańców. Jest to wyraźnie cecha anaboliczna, gdyż jest reakcją łączącą. Transport tworzy też system złożony, w którym transport publiczny jest najbardziej pożądany we współczesnych „zdrowych" miastach. Integracja przestrzenna transportu w miastach polega też na tworzeniu funkcjonalnych związków złożonych (np. *park and ride*).

Kontynuując wątek przepływów transportowych można zastanowić się, jakie cechy metaboliczne czy wręcz anaboliczne zawiera koncepcja urbanistyczna „woonerf" polegająca na kreowaniu jednostek osiedleńczych (dzielnic) o pełnej koegzystencji wszelkich rodzajów przemieszczania środków transportu (głównie indywidualnego: auto, rower, hulajnoga) jak i ludzi. Ulica w wariancie cech „woonerf" jest zdecydowanie pozytywnym przykładem „reakcji żywych organizmów" integrującym przestrzeń i jej użytkowników.

Pytaniem jest, czy możemy także uznać znaczące symbole miasta jako przykłady cech anabolicznych? Mam tutaj na myśli np. wieżę Eiffela, Bramę Brandenburską, Plac Czerwony, a nawet kładkę nad Motławą w Gdańsku – łączącą dwie części historycznego miasta. Są to symbole, wokół których identyfikują się mieszkańcy. Są syntezą istoty cech tych części miasta. Kumulują energię miejsca. A przecież to jest istota metabolizmu.

Cechy kataboliczne w dynamice miasta

Za symptomy katabolizmu możemy uznać rozpad złożonych układów na prostsze. Jest to więc proces odwrotny do anabolizmu. Jakie znaki czasu znajdziemy w przestrzeni miejskiej?

Przykładem może być symptom rozpadu miasta na względnie autonomiczne dzielnice. Przypadek dzielnicy Kreuzberg w Berlinie jest tutaj spektakularny. Mimo iż jest to część administracyjna Berlina, jednak odrębność architektoniczna, stylu życia, identyfikacji jest wyraźna. Nastąpiło rozszczepienie Kreuzbergu wobec innych dzielnic Berlina. Czasami częściej się pisze i mówi o Kreuzbergu, niż o całym Berlinie.

Podobnym, choć nieco innym przykładem jest dzielnica Wilna – Użupie (Zarzecze). Jest to także cześć administracyjna Wilna, jednak eksponująca swoją odrębność. Zarzecze wileńskie prezentuje się jako Republika Zarzecze z własną konstytucją, której jednym z 38 punktów jest, iż „człowiek ma prawo do indywidualizmu". Święto proklamowania niepodległości Zarzecza obchodzone jest 1 kwietnia. Mylnym byłoby uznanie, że jest to

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

zręczny zabieg marketingowy przyciągający turystów. Społeczność Zarzecza zachowuje swoją odrębność także w użytkowaniu rewitalizowanych obiektów, często o znaczącej wartości historycznej.

Czy podobne cechy katabolizmu możemy znaleźć na warszawskiej Pradze czy też na krakowskim Kazimierzu?

Funkcja mieszkaniowa determinująca rozwój miast ma także cechy kataboliczne. Nowe realizacje dzielnic mieszkaniowych mają wszelkie cechy gentryfikacji, a więc rozpadu miasta. W ekstremalnym przypadku są to ogrodzone jednostki mieszkaniowe z własną ochroną. Jest tutaj jakaś przewrotna ciągłość wygradzania dzielnic rządowych w czasach realnego socjalizmu. Komicznym jest, że w tych jednostkach mieszkaniowych – po upadku socjalizmu w Polsce – zlikwidowano posterunki, a w nowo budowanych – aktualnie – stworzono „wartownie". Oznacza to, że cechy rozpadu społecznego są trwałe.

Za cechy kataboliczne możemy uznać „rozlewanie się" miast jako ułomny wyraz suburbanizacji. Ekspansja zabudowy mieszkaniowej na tereny wiejskie otaczające miasta charakteryzuje się brakiem ciągłości tkanki miejskiej. Jest to więc ewidentny rozpad miasta z zachowaniem uciążliwych przepływów mieszkańców z miejsca zamieszkania do miejsc pracy. Istotny jest także bilans utraty energii wraz z negatywnymi efektami środowiskowymi.

Spór, jaki toczy się wokół publikacji i wystąpień Jana Gehla jest sporem katabolicznym.[2] Gehl zwalcza koncepcje urbanistyczne, których celem jest stworzenie jak najlepszych warunków dla ruchu samochodów. Upatruje w tym konsekwencje modernizmu, miasta – maszyny i segregacji funkcjonalnej! Zwłaszcza ta ostatnia cecha powoduje rozpad miasta i rozszczepienie dzielnic. Bariery przestrzenne tworzone przez ulice ruchu szybkiego stają się trudne do pokonania mimo kładek i tuneli. Jest to więc ścieranie się koncepcji przestrzeni łączącej (anabolicznej) i dzielącej (katabolicznej). Jest to także przywrócenie przestrzeni miast ludziom.

Nowe zwiastuny metabolizmu

Metabolizm nie jest zdefiniowany raz na zawsze. Podlega ciągłej redefinicji na skutek ujawnienia i rozpoznania procesów dominujących. Dyskusja o metabolizmie nie jest dyskusją o ideach lub o procesach. Kilka z tych procesów warto zasygnalizować.

Miasta forsują rzeczy (przedmioty) a nie idee

Najsilniejszym przedmiotem o bardzo długiej trwałości jest samochód. Żaden z wynalazków cywilizacyjnych nie przeorał tak głęboko struktury miast, mentalności mieszkańców, środowiska zamieszkania. Nie uczynił tego ani wynalazek koła (I rewolucja transportowa), ani maszyna parowa w postaci kolei (II rewolucja transportowa). Samochód miał dać człowiekowi więcej wolności, otworzył korzystanie z wielu okazji, wcześniej trudno dostępnych. Stał się dobrem powszechnie dostępnym, a więc w jakiś sposób egalitarnym, demokratycznym. Teraz miasta dławią się tą demokracją użytkowania przestrzeni miejskiej. Zaczynamy bilansować: co zyskaliśmy a co straciliśmy. Jest to więc analiza przemiany energii witalnej miasta. Znów więc wkraczamy w dyskurs o metabolizmie.

Nie uciekniemy tutaj od wątku energii i jej przemiany. Samochód zawsze był uzależniony od źródeł nieodnawialnych – paliw płynnych i gazu naturalnego. Wyjątkiem były próby napędu gazowego pochodzącego

[2] Jan Gehl, architekt duński (ur. 1936); po polsku m.in. publikacja: Jan Gehl, *Życie między budynkami. Użytkowanie przestrzeni publicznych*, Wydawnictwo RAM, Kraków, 2009 (przyp. red.).

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

ze spalania drewna w samochodzie ciężarowym (tzw. *Holzgas*). Aktualnie przyspiesza proces zastępowania aut spalinowych – elektrycznymi. Jest to tylko kwestia czasu. Kreatywnym jest czynnik ekologiczny, choć tę energię trzeba z czegoś i gdzieś wyprodukować. Jeżeli będzie to węgiel, to będziemy mieli jedynie do czynienia z alokacją miejsca skażeń środowiska. Natomiast zdecydowanie ciekawszą fazą rozwoju motoryzacji jest samochód autonomiczny. Zwolennicy twierdzą, że spowoduje on optymalizację ruchu miejskiego dzięki wyborowi najlepszej trasy. Przeciwnicy twierdzą, że spowoduje wzrost zatłoczenia ulic i spowolnienie ruchu ze względu na potrzebę bezpieczeństwa pieszych, w efekcie segregację, a więc katabolizm. Chyba, że człowieka zastąpią roboty koegzystujące anabolicznie.

Jednocześnie motoryzacja jest objawem skrajnej nieefektywności energetycznej. Zauważmy, że przeciętne zapełnienie użytkownikami samochodu osobowego niewiele przekracza jedną osobę na samochód. Jesteśmy więc ofiarami konsumpcji rzeczy (przedmiotu), zabawki wykreowanej marketingowo (po co auto terenowe do przewożenia dziecka do szkoły?). Tego z pewnością nie chcieli twórcy i kapłani nowego urbanizmu, postmodernizmu i socrealizmu. A więc triumf przedmiotu nad ideologią. A może samochód jest ideologią?

Na drugim miejscu wśród przedmiotów, które rządzą miastem i mieszkańcami umieścić można smartfon wraz z aplikacjami miejskimi, internetem, twitterem.

Zacznijmy od ostatniej „zabawki". Ktoś trafnie napisał, że „twitter" zastąpił ścianę w szalecie miejskim. Uważny turysta zauważy jednak, że z krajobrazu miejskiego Paryża zniknęły ażurowe toalety męskie, dające wgląd od butów do kolan. Nie ulega wątpliwości, że „twitter" stał się najbardziej powszechną i ekshibicjonistyczną formą skrótowego wyrażania myśli – na każdy temat, w każdym miejscu. Nie „twittujesz" – nie istniejesz. Jest to więc idealny przykład katabolizmu – rozpadu i atomizowania wyrażania zbiorowych poglądów.

Internet zrewolucjonizował przepływ informacji a także wiedzy. Encyklopedia Britannica utraciła prymat globalny w zbiorach wiedzy i informacji na rzecz Wikipedii. Internet oderwał miejsce pracy od siedziby firmy. Można pracować na odległość (np. w domu, kawiarni), a jednak wciąż przybywa powierzchni biurowej w miastach. I to raczej w centrach, niż na peryferiach. Internet uprościł wiele czynności codziennych: kupno biletu, umówienie wizyty, operacje bankowe. A więc zastąpił potrzebę fizycznego przemieszczania w tych celach – formą niematerialną. Dlaczego więc zatłoczenie w miastach rośnie, a nie maleje? Odpowiedź wydaje się prosta – internet, poprzez uczestnictwo w sieci informacyjnej, udostępnił ogromną ilość okazji realizacji różnych celów: konsumpcyjnych, kulturalnych, wypoczynkowych. Na szczęście nie da się wypoczywać na plaży przez internet, ale już pozyskać informację, gdzie jest ciekawa plaża – owszem.

Urządzeniem, które integruje powyższe systemy gromadzenia i przesyłu informacji – staje się smartfon. Coraz wyraźniej konsumuje on funkcje tableta, laptopa. To sprawia, że poruszanie się po mieście bez smartfona staje się dla coraz większej ilości mieszkańców bezsensowne. Przewodnikiem jest GPS i Google. Obrazki rodzinnych obiadów w restauracji, gdzie każdy uczestnik zatopiony jest w swoim smartfonie są bardzo smutne. Podobnie obraz wnętrza tramwaju czy autobusu, gdzie większość ludzi zajęta jest smartfonową aktywnością. Ciekawym jest, że wszyscy ci ludzie (na ogół młodzi) są bardzo smutni. Czyli następuje informatyczna inflacja smutku i radości.

Mamy do czynienia ze zbiorową interakcją istoty żywej z energią informacyjną. A więc znów klasyczny przejaw metabolizmu w wersji SMART.

Rzeczą, przedmiotem, który może pozytywnie wpłynąć na procesy przemian urbanistycznych jest rower. Jest to środek transportu starszy niż samochód. Na szczęście prawo sukcesji nie spowodowało całkowitego

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

wyparcia roweru przez samochód. W niektórych miastach nastąpiła całkowita dominacja samochodu (np. miasta amerykańskie), lecz aktualnie mamy fazę renesansu roweru. Miejskie systemy rowerowe skutecznie wypierają ruch samochodowy z centrów miast. Następuje integracja systemów dróg i ścieżek rowerowych z transportem zbiorowym. Rower staje się atrybutem demokratyzacji przestrzeni miejskiej poprzez współużytkowanie ulic przez wszystkich użytkowników na równych prawach.

Nikt nie jest w stanie kwestionować zalet ekologicznych roweru. Jest to najbardziej zintegrowany z człowiekiem przepływ czystej energii. Wartością dodaną jest efekt dla zdrowia fizycznego i psychicznego. Ciekawym jest integracja roweru ze smartfonem, zwłaszcza funkcji GPS i muzyki.

Reindustrializacja miast – inny wymiar

Przemysł, obok mieszkalnictwa i wypoczynku, zawsze tworzył jeden z filarów funkcji miejskiej. Leżał u podstaw doktryny strefowania funkcji, która ukształtowała miasta ery industrialnej. Schyłek klasycznej industrializacji oczywiście zapoczątkował fazę postindustrializacji, która została wypełniona nowymi formami aktywności wielkiej skali. Nie jest to tylko aktywność *stricte* gospodarcza, dająca jako efekt materialny produkt. Pojawia się pojęcie przemysłów kreatywnych. Zalicza się do nich kulturę, naukę, edukację, nowe technologie informacyjne, media, także sport. Jak wpływa to na procesy metaboliczne w miastach? Posłużę się czterema przykładami europejskimi:

Igrzyska Olimpijskie w Barcelonie spowodowały transformację i totalną rewitalizację nadmorskiej części Barcelony – dzielnicy Barceloneta. Wytworzona została nowa struktura miejska o koncentracji funkcji kreatywnych: kulturalnych (np. oceanarium), ale także usługowych i rekreacyjnych. Wykorzystany został trwały efekt wybitnej architektury – co nie jest powszechne w miastach olimpijskich.

Muzeum Guggenheima w Bilbao wytworzyło synergiczny efekt kreacji miejsca, obiektu i funkcji trwale przyciągającego inne funkcje kreatywne. Wiele miast próbuje naśladować „efekt Bilbao".

Hafen City w Hamburgu jest – największą po Docklands w Londynie – realizacją rewitalizacji dzielnicy przemysłowo-portowej. Ten gigantyczny projekt został nasycony przemysłami kreatywnymi: uniwersytetem, siedzibą ogólnoniemieckich mediów, kulturą. Najbardziej spektakularnym obiektem jest filharmonia będąca niedościgłą ikoną architektury postindustrialnej.

Muzeum II Wojny Światowej i Europejskie Centrum Solidarności w Gdańsku są obiektami, które wytwarzają nową energię miasta opartą na powiązaniu historii, badań i kreacji nowego społeczeństwa opartego o solidarność. Jednocześnie są to ikony architektury, które mają szansę synergicznego powiązania nowej przestrzeni miejskiej o unikatowych walorach.

Powyższe przykłady wskazują, jak wielki potencjał energetyczny (szeroko pojęty) można wyzwolić, o ile przeciwstawimy rzeczom (przedmiotom) – idee, które były ich tworzywem.

„Rozlewanie się" i „kurczenie" miast – przejawem metabolizmu

Wraz z awansem cywilizacyjnym odbudowanych miast zaczęło powstawać pragnienie wyższej jakości warunków mieszkaniowych. Warstwa bogatsza społeczeństwa zaczęła szukać realizacji marzeń o własnym domu. Struktury miejskie w granicach administracyjnych szybko wyczerpały swoje możliwości budownictwa jednorodzinnego. Mieszkalnictwo zaczęło się rozlewać poza granice miast. Zrazu był to mechanizm *quasi* rynkowy, bo wartość gruntu nie była tak znacząca, a ich podaż ograniczona. Dopiero rozkwit gospodarki rynkowej zaowocował

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

rzeczywistą skalą rozlewania się mieszkalnictwa. Proces ten obserwujemy stale i nie jest on zakończony. Czy to oznacza, że „miasta się rozlewają"? Nie. To poza granice administracyjne miast, na tereny gmin sąsiedzkich (wiejskich lub miejsko-wiejskich) „wypełza" elementarna funkcja miast – mieszkalnictwo w formach skomercjalizowanych (developerskich), a więc bez usług podstawowych, takich jak żłobek, przedszkole, szkoła, przychodnia lekarska. Tak więc nie rozlewają się miasta, lecz jedna z ich funkcji – mieszkalnictwo. Tak tworzy się suburbanizacja.

Lustrzanym odbiciem procesu „rozlewania" jest „kurczenie się" miast (*shrinking cities*). Jest to w jakimś sensie efekt naczyń połączonych. Jeśli bowiem następuje „wypływanie" ludności poza miasto, to powstaje ubytek, który się degraduje. Oto narasta nowa patologia – kurczenie się miast.

Można by przewrotnie wnioskować, że oto mamy do czynienia z procesem agraryzacji Polski. Jest to oczywisty falsyfikat oceny procesu. Rozlewanie się miast wzmacnia tereny podmiejskie, które się urbanizują. W Europie są to obszary zurbanizowane (*urban areas*), w Polsce są to tereny wiejskie (*rural areas*).

Konkluzja jest taka, że zarówno w procesie „rozlewania się" jak i „kurczenia" miast nie mamy do czynienia z „zagładą miast", „zanikiem miast". Jest to mechanizm odchodzenia od XIX-wiecznej formy miasta z jego centrum, kamienicami, parkami, dworcami. Miasta takie otoczone były wsiami (prawdziwymi!) stanowiącymi strefę żywicielską mieszkańców miast i obecną logistykę i wielkie obiekty handlowe zastępowały rynki. Ten paradygmat miasta zanika (choć czasem za nim tęsknimy). Powstają nowe formy urbanizacji. Jest to forma urbanizacji zewnętrznej (poza granicami administracyjnymi miast) i urbanizacji wewnętrznej, w której niektóre miasta odczuwają utratę ludności, miejsc pracy oraz przyrost terenów wygasłych funkcji. Nie są to więc miasta zaniku, lecz miasta intensywnej innowacyjnej transformacji.

Chirurdzy metabolizmu polskich miast

Zwykło się za takich uważać urbanistów. To oni w dawnych stuleciach przekształcali miasta. Tworzyli wzorce – modele (np. miast-ogrodów). Współczesna rola urbanisty jest zupełnie inna. Zacząć trzeba od pytania, kto jest urbanistą, kto odpowiada za miasta. Prosta odpowiedź brzmi: ten, kto wykonuje plany urbanistyczne i ma do tego uprawnienia. To jest najwyżej połowa prawdy, gdyż decyzje planistyczne podejmuje miasto, niekoniecznie w oparciu o plany zagospodarowania przestrzennego – podejmuje władza samorządowa, a więc prezydent, burmistrz i odpowiednia rada miasta. Nie zawsze ta władza uznaje racje, kompetencje urbanistów. Właśnie kompetencje są tu szczególnie istotne. A więc pytanie, czego powinniśmy uczyć urbanistów.

Pewnikiem jest, że miasta nie znikną, nie powstanie jakaś niemiejska i niewiejska magma, gdyż zawsze potrzebne będą węzły strukturalne. Tak jest od wieków i będzie zawsze. A więc zanik miasta XIX-wiecznego, z której to pozornej pustki wyłania się miasto XXI wieku: rozlane, wirtualne, innowacyjne, mobilne i inteligentne (*smart*).

W jakim kierunku powinno zmierzać kreowanie kompetencji urbanistów? Powinniśmy uczyć:

a) oszczędności przestrzeni, energii, zasobów środowiska, mobilności zbiorowej;

b) planowania adoptującego i przewidującego trafnie zmieniające się uwarunkowania; to jest kierunek rozwoju miast określany jako „smart cities", a więc miasta inteligentnego, zarządzanego zgodnie z powyżej zapisanymi „oszczędnościami" i przepływami energii metabolicznej;

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

c) adaptacji struktur zurbanizowanych (także tych opuszczanych, odłogowanych) do zmieniających się uwarunkowań, w tym determinowanych kryzysem gospodarczym i nieubłaganą demografią; planowanie kompozycyjne bezładnych „puzzli" i osiedli mieszkaniowych na terenach porolnych (*greenfields*)[3];

d) urbanistyki społecznie zorientowanej, kierującej zabudowę wielopokoleniową, dostosowaną do różnych etapów cyklu życia, przestrzeni publicznej, aktywności nie tylko produkcyjnej, spotkań, przyjaznej dla środowiska, dostępniej dla komunikacji zbiorowej także dla niepełnosprawnych; to jest kanon urbanistyki skandynawskiej;

e) urbanistyki operacyjnej, obejmującej inżynierię finansową, logistykę miejską, efektywność ekonomiczną i społeczną, prognozowanie i planowanie strategiczne;

f) partycypacyjnego planowania i projektowania struktur miejskich zgodnie z postulatami mieszkańców samorządowych i biznesu mieszkaniowo-handlowego;

g) marketingu i promocji rozwiązań urbanistycznych, do których trzeba przekonać inwestora, władze i mieszkańców.

[3] W Wielkiej Brytanii nowe realizacje znajdują się w 60% na obszarach uprzednio zagospodarowanych; w Liverpoolu udział ten wynosi 80%.

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

Łukasz MEDEKSZA[1]

GRA W KARTY URBANISTYCZNE

Urbanistyka jest polityką. Urbanista jest politykiem. Próbuje grać o władzę według reguł, które sam ustala. Karty i wizje urbanistyczne określają, czym jest urbanistyka jako polityka – i kto jest urbanistą. Są też nośnikami pojęć i wartości, którymi opisujemy i oceniamy miasta.

Spoglądam na karty urbanistyczne – i inne podobne wypowiedzi programowe, wizje, strategie – z dwóch perspektyw. Pierwszą roboczo nazwę post-strukturalistyczną. Postrzega rzeczywistość jako ciągły *flow* ścierających się sił, które układają się w różne tymczasowe konfiguracje – przybierające formy systemów politycznych, instytucji, idei, struktur społecznych, trendów w sztuce itp. Druga perspektywa jest aksjologiczna. Interesują ją wartości, których przejawami są te same systemy, instytucje, idee.

Te właśnie dwie perspektywy próbuję streścić w dwóch kolejnych rozdziałach tekstu. Ostatni, trzeci rozdział to krótka konkluzja.

Urbanista dzieli i rządzi

Urbanistyka jest polityką – ale nie w sensie stereotypowego rozumienia polityki jako walki o władzę w ramach publicznego porządku instytucjonalnego. Odwołuję się do znacznie głębszego rozumienia polityki. Takiej, która **dzieli i rządzi** – ale przede wszystkim w sferze pojęć, którymi się posługujemy i tematów, które podejmujemy.

Polityka – jak pisał Jacques Rancière –„dotyczy tego, co widzimy i co możemy o tym powiedzieć, tego, kto ma kompetencje, aby widzieć, i predyspozycje, aby mówić oraz sposobów zajmowania przestrzeni lub dysponowania czasem" (Rancière 2007, s. 70). Jest ona „dzieleniem postrzegalnego"[2]. Nie tylko definiuje ono „co jest wspólne dla danej wspólnoty", ale też „wprowadza tam nowe podmioty i przedmioty", „uwidacznia to, co nie było widoczne", „ujmuje jako istoty mówiące tych, którzy byli postrzegani jako hałaśliwe zwierzęta" (Rancière 2007, s. 183)[3]. Tak rozumiana polityka wyznacza więc temat oraz podmioty, które mogą nim się zajmować. Wyznacza też – niczym Foucaultowski dyskurs – sposoby mówienia i działania w obrębie tematu, a także sposoby układania rzeczy i ciał w przestrzeni. Wpływa więc nie tylko na **słowa**, ale i na **rzeczy.** Wszak układanie przestrzeni to także m.in. planowanie miast i stawianie budynków.

Rancière'owskie rozumienie polityki jest zbieżne z tym, co Carl von Clausewitz pisał o strategiach. W jego pomnikowym *O wojnie* czytamy, że strategia musi uwzględniać czynniki „moralne, fizyczne, matematyczne, geograficzne i statystyczne" (von Clausewitz 2006/2007, s. 130). A ponieważ służy ona prowadzeniu wojny (*notabene* rozumianej jako „dalszy ciąg polityki prowadzonej innymi środkami"), wymaga również wskazania przeciwnika. Zatem Clausewitzowski strateg – podobnie jak Rancière'owski polityk czy Foucaultowski dyskurs

[1] mgr, Instytut Kulturoznawstwa Uniwersytetu Wrocławskiego.

[2] Dzielenie oznacza tu zarazem podział oraz współ-dzielenie, czyli pole działań wspólnych.

[3] Cytaty te znalazły się w haśle „polityka" w *Słowniku terminów Jacques'a Rancière'a* zamieszczonym w: Rancière (2007a). Pochodzą z publikacji Rancière (2007b).

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

– wskazuje temat, miejsca, czas, sposoby działania. Jednak wyznaczając podmiot działania współdefiniuje go przez jakiś antypodmiot, przez wroga. W przypadku urbanistyki jako polityki tym wrogiem są rozmaite wyzwania, z którymi zmagają się miasta.

W ujęciu Michela de Certeau strategią jest „rachunek stosunków sił (lub manewrowanie nimi), powstający z chwilą, gdy możliwe jest wyodrębnienie podmiotu woli i władzy (takich jak przedsiębiorstwo, armia, miasto, instytucja naukowa)" (de Certeau 2008, s. 36). Można więc rzec, że strategia nie tyle współtworzy, co wręcz po prostu **tworzy** podmiot.

Zatem urbanistyka jest polityką, bo **dzieli postrzegalne.** Wyznacza tematy, określa miejsca, czas, sposoby działania. Jednym z jej przejawów są rozmaite karty, wypowiedzi, wizje, które – jak strategie – pomagają zdefiniować podmioty działania i ich wrogów (w formie choćby jakichś bezosobowych sił, czy „problemów", „wyzwań"). Każda taka karta czy wypowiedź na nowo definiuje **miasto**, ale przede wszystkim – definiuje kim jest i co ma robić **urbanista**. Zapewne historię urbanistyki da się opisać jako produkcję kolejnych kart, ale w jeszcze większym stopniu to same karty **produkują urbanistykę.** A skoro podmiot wytwarzany przez karty ma również swojego wroga, urbanistyka jest zarazem **polityką, jako walką o władzę**, tyle że prowadzoną na swoim własnym, odrębnym, specyficznym polu. Za spore niedopatrzenie współczesnych *mainstreamowych* narracji o historii należy uznać fakt, że skupiają się na władcach, przywódcach powstań i rewolucji, wielkich generałach – a nie doceniają równie istotnych urbanistów.

Współczesna urbanistyka jest świadoma swojej politycznej roli. Świadczyć o tym może myśl Tadeusza Tołwińskiego – jednego z twórców polskiej urbanistyki, prezesa Towarzystwa Urbanistów Polskich w latach 1936-1938. W swojej klasycznej *Urbanistyce*, wydanej po raz pierwszy w 1934 roku, wylicza sześć czynników kształtujących miasta (czynnik warunków przyrodzonych, gospodarczy, warowności, komunikacji, obyczajowo-prawny, kompozycji urbanistycznej), wyraźnie wskazując, że kluczowy jest szósty z nich. Nazywa go „czynnikiem świadomej twórczości". Uważa, że zabrakło go w miastach XIX i 1. poł. XX wieku – stąd ich fatalna kondycja. „Brakowało [wówczas] twórczej myśli (…), brakowało wielkich idei, wytyczających cele i ujmujących w cugle te podświadome niemal i ślepo działające siły gospodarcze, społeczne i techniczne" – pisze Tołwiński. I puentuje: „Brakowało ludzi genialnych, w tym wypadku już nie budowniczych miast, ale budowniczych ludzkości" (Tołwiński 1939, s. 18–19). Ten pogląd znajdzie swój ostateczny wyraz raptem kilkanaście lat później, już w całkiem innych realiach politycznych, gdy główny ideolog polskiej architektury i urbanistyki socrealistycznej Edmund Goldzamt napisze: „Architekt społeczeństwa budującego socjalizm jest nie tylko inżynierem gmachów i ulic, lecz inżynierem dusz ludzkich" (zob. Majewski 2009, s. 115).[4]

Urbanistyka generalnie staje się bardziej zrozumiała, gdy dostrzeżemy jej nierozerwalne związki z władzą, czyli potraktujemy ją właśnie jako politykę. Jest coś znamiennego w pasji, z jaką wielu rozmaitych władców oddaje się przebudowywaniu, a nawet tworzeniu miast – im większy mają zakres władzy, tym śmielsze są ich wizje. „Nasz Pierwszy Urbanista" – tak o Bolesławie Bierucie mawiali warszawscy architekci w czasach stalinizmu (zob. Majewski 2009, s. 122).[5] Współczesnym prototypem księcia-jako-urbanisty jest oczywiście Napoleon III jako pomysłodawca przebudowy Paryża. Lektura kart urbanistycznych nie pozostawia złudzeń, że urbanistyka jest polityką. CIAM-owską Kartę Ateńską z 1933 roku czyta się jak manifest władzy technokratycznej. Nie ma w tym tekście ani słowa o żadnych innych władzach – przekazuje on kontrolę nad programem ambitnych

[4] Majewski przytacza ten cytat za: J. Sigalin, 1986, *Warszawa 1944–1980. Z archiwum architekta.* Warszawa 1986, t. 2, s. 397-398.

[5] Majewski opatruje ten cytat następującym odesłaniem bibliograficznym: J. Sigalin, 1952, *Pięć spotkań.* Warszawa 1952; cyt. za: A. Roman, 1990, *Paranoja. Zapis choroby*, Warszawa 1990, s. 59.

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

przekształceń miasta wprost w ręce naukowców (por. *Charter of Athens*, 1933, punkty 81, 85 i 89).[6] Nowe Karty Ateńskie z 1998 i 2003 roku – owszem – odnotowują, że urbanista jest doradcą władz. Jednocześnie jednak wyznaczają mu tak bogaty katalog zadań, że w ich świetle urbanista-staje-się-księciem. Tak jest zwłaszcza w Karcie z 2003 roku Całkiem otwarcie pisze ona, że „zadaniem planowania jest nie tylko sporządzanie planów. Planowanie jest częścią procesu politycznego". A dalej wylicza, że urbanista nie tylko „tworzy wizje", „przekonuje zainteresowane strony", „doradza władzom politycznym", ale że jest również „zarządcą i administratorem", który „koordynuje działania", stymuluje współpracę z biznesem, „stara się o uzyskanie" środków unijnych – robi więc to, czym przeważnie zajmuje się władza[7].

Skoro znamy już postać księcia-jako-urbanisty i wiemy, że czasem urbanista-staje-się-księciem, spróbujmy roboczo ułożyć typologię ról, w jakich występują urbaniści jako politycy[8]:

1. Książę-jako-urbanista. Czyli władca, który wymyśla, przebudowuje, buduje miasta. Postacią prototypową jest oczywiście Napoleon III.

2. Urbanista-jako-inżynier. Czyli ekspert, który wie, czym jest miasto (a więc je definiuje) i jak się nim zarządza (a więc wytwarza stosowne plany, strategie, wizje). W tej roli urbanista może przyjąć różne postawy wobec postaci księcia.

2.1. Urbanista-jako-inżynier w służbie księcia. Tu prototypem jest baron Haussmann jako główny wykonawca miastotwórczych wizji Napoleona III. W tym typie mieszczą się też urbaniści-socrealiści, którzy wszak zawsze podkreślali, że architektura i urbanistyka są służebne wobec ideologii i jako takie poddane władzy partii.

2.2. Urbanista-jako-inżynier, który sam staje-się-księciem. Odrzuca władzę, domaga się dla siebie pozycji demiurgicznej. To model technokratyczny. Jego ucieleśnieniem jest Karta Ateńska z 1933 roku.

3. Urbanista-jako-artysta. W tym podejściu miasto traktowane jest jako dzieło sztuki. Ważna jest kategoria piękna. Tę postawę propagował Camillo Sitte (zaciekle zwalczany przez technokratę Le Corbusiera). Wybrzmiewa ona także w przytoczonych powyżej słowach Tadeusza Tołwińskiego o „czynniku świadomej twórczości" w urbanistyce (acz myśl Tołwińskiego należałoby zapewne uznać za połączenie podejścia artystycznego z inżynieryjnym). W tej roli urbanista również może rozmaicie usytuować się wobec księcia. Można np. uznać, że baron Haussmann – w służbie księcia – jest zarówno inżynierem, jak i artystą. Przykładami roli urbanisty-jako-artysty, który sam staje-się-księciem byliby rozmaici wizjonerzy prezentujący swoje tyleż śmiałe, co nierealizowalne pomysły na miasta przyszłości (*vide* prace pokazywane na Międzynarodowych Wystawach Architektury Intencjonalnej Terra 1 i Terra 2 w Muzeum Architektury we Wrocławiu w latach 1974 i 1981).

Jednak taka typologia musi brać pod uwagę zmienność sposobów (samo-)rozumienia poszczególnych dziedzin definiujących owe role. Mam oczywiście na myśli takie dziedziny jak: polityka (książę), nauka – zwłaszcza w jej wymiarze praktycznym (inżynier), sztuka (artysta). W dziedzinie polityki księciem może być nie tylko władca-autokrata, ale i np. lud, albo lokalne władze samorządowe. Nauka w XX w. przechodzi kryzys, którego jednym z efektów jest – jak pisał Zygmunt Bauman – wyparcie postaci naukowca jako prawodawcy (to inna wersja inżyniera) przez postać naukowca jako tłumacza (Bauman 1998). W jeszcze większym kryzysie pogrąża się równolegle sztuka, która po prostu rozmywa się, dochodząc na pewnym etapie do wniosku, że sztuką może

[6] W publikowanej w tym tomie wersji Karty Ateńskiej odpowiadają one treściom podanym na s. 18 (przyp.red.).

[7] *vide* s. 65–67 tej publikacji (przyp. red.).

[8] Nie jest to oczywiście ta sama typologia, którą znajdziemy w Nowej Karcie Ateńskiej z 2003 r. Tam urbanista został obsadzony w czterech rolach: „humanisty i pracownika naukowego", „projektanta planów i twórcy wizji", „doradcy politycznego i mediatora" oraz „zarządcy i administratora" (*Nowa Karta Ateńska 2003*, s. 22–23).

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

być wszystko, zaś artystą – każdy (tę ewolucję zwięźle opisał Jerzy Ludwiński, prekursor Muzeum Współczesnego Wrocław). W rezultacie mutują także role urbanisty. Pojawia się np. urbanista-jako-aktywista – acz nie jest to nowa rola, a efekt zdefiniowania ludu („mieszkańców") jako nowego księcia. W podobny sposób miejsce urbanisty-jako-inżyniera z Karty Ateńskiej z 1933 roku zajmuje urbanista-jako-tłumacz (a ściślej: „mediator") z Nowej Karty Ateńskiej z 2003 r. Natomiast rola urbanisty-jako-artysty okazuje się nagle nieskończenie pojemna, dowolnie definiowalna, do wzięcia przez każdego, kto tylko będzie miał na to ochotę.[9]

W rolę urbanisty wcielają się różne podmioty, które ogłaszają swoje karty. Raz było to środowisko wyznawców modernizmu skupionych w CIAM (zob. *Charter of Athens* 1933), innym razem europejskie stowarzyszenie urbanistów (Nowe Karty Ateńskie, 1998 i 2003)[10]. Karty są także przyjmowane przez rządy państw (np. Karta Lipska z 2007 roku czy Pakt Amsterdamski z 2016)[11]. Zwróćmy uwagę, że gdy urbanistą jest ekspert, miasto bywa definiowane bardzo szeroko i elastycznie – jako część większej „ekonomicznej, społecznej i politycznej" całości, jaką jest region (*Charter of Athens* 1933), zbiór „miejskich wiosek" (Nowa Karta Ateńska 1998) czy część policentrycznej sieci miast obejmującej całą Europę (Nowa Karta Ateńska 2003). Gdy zaś urbanistą są rządy, mocniej akcentowany jest administracyjny wymiar miasta, a więc np. konieczność współpracy władz państwowych, regionalnych i samorządowych w modelu *multi-level governance* (Karta Lipska 2007) czy wyzwania, którym powinny sprostać *urban authorities* różnych szczebli (Pakt Amsterdamski 2016). Ta odmienność perspektyw jest dobrym przykładem na to, jak odmiennie karty mogą definiować podmiot i teren urbanistyki. Użyteczną metaforą może tu być film *Amator* Krzysztofa Kieślowskiego. Dwa odmienne spojrzenia na miasto, na jego cele i na uwarunkowania rządzących nim polityk – reprezentowane przez głównego bohatera i jego szefa, dyrektora fabryki – to właśnie dwa sposoby bycia urbanisty. Główny bohater to urbanista-jako-aktywista. Jego szef to książę-jako-urbanista.

Urbanista krzewi wartości

Jakie trendy aksjologiczne i polityczne przejawiają się w kartach urbanistycznych? By odpowiedzieć na to pytanie, wprowadzę kilka założeń teoretycznych. Po pierwsze – nie posługuję się pojęciem paradygmatów, czy przełomów paradygmatycznych. Bliższa mi jest Foucaultowska kategoria *konfiguracji* (por. Foucault 1977, s. 63–64, 194–196), którą nakładam na sferę wartości, tym samym uzyskując rozmaite, często współistniejące, zmienne **konfiguracje wartości**. Po drugie – chętnie stosuję model biegunowych par pojęć (np. miasto vs. państwo; kosmocentryzm vs. antropocentryzm itp.) – przy czym mają one charakter przede wszystkim opisowy, nie zaś wartościujący. Po trzecie – posługuję się kategorią **zwrotów**, czyli przenoszenia terminów i tematów charakterystycznych dla jednej dziedziny wprost do innej dziedziny (np. zwrot przestrzenny w humanistyce). Po czwarte – moje rozumienie czasu nie jest linearne. Tzn. kolejne konfiguracje i zwroty nie tylko nie układają się w prosty schemat „postępu" lub „regresu", ale nawet nie tworzą jakiegoś zwartego ciągu zdarzeń.

W kartach zwróciłbym uwagę na takie oto trendy:

1. Karty są przejawem czegoś, co nazwałbym metaforycznie miejską kontrrewolucją. Jeśli założymy, że silne miasta były ważnym elementem krajobrazu Europy starożytnej i średniowiecznej (w wersji *hard* – jako miasta-państwa, w wersji *soft* – jako miasta samorządne), to ich późniejsze osłabianie w imię centralizmu państwowego

[9] Tę typologię można rozbudowywać. Choćby wprowadzając takie role jak: artysta-jako-urbanista (być może dobrym przykładem byliby sytuacjoniści), czy wcielający się w rolę urbanisty ekspert z jakiejś dziedziny, która nie kojarzy się wprost z urbanistyką (np. lekarz).

[10] *vide* s. 34–50 i 51–68 w tym tomie (przyp. red.).

[11] *vide* s. 116–122 i 131–139 w tym tomie (przyp. red.).

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

i industrializacji można nazwać rewolucją (tym bardziej że rozmaite ruchy rewolucyjne, choć często rodziły się i zwyciężały właśnie w miastach, to potem wzmacniały państwowe centralizmy). Skoro tak, to stopniowe przywracanie miejskich samorządności i podmiotowości (charakterystycznym punktem zwrotnym na tym polu były tzw. reformy Steina-Hardenberga w Prusach pierwszej dekady XIX w.) można określić jako właśnie kontrrewolucję. W drugiej połowie XIX wieku miasta są już problematyzowane jako ogromne wyzwanie, które wymaga radykalnych interwencji – głównie w imię poprawy warunków życia ich mieszkańców (specyficznym punktem kulminacyjnym tego trendu będzie Karta Ateńska z 1933 r., która traktuje miasto jako – by przywołać kolejny post-strukturalistyczny termin – maszynę biopolityczną, *vide Charter of Athens* 1933: pkt. 71)[12]. Stąd stosowna praktyka, której wzorcem była przebudowa Paryża za Napoleona III oraz stosowna teoria, za której wzorzec można uznać ideę miasta-ogrodu w wersji Ebenezera Howarda. Ten właśnie splot praktyki i teorii, Foucaultowska wiedzo-władza, wytwarza współczesną urbanistykę. Miasta przełomu XIX i XX wieku mają już swoich własnych, silnych przywódców-reformatorów – tego typu postaciami są choćby Georg Bender we Wrocławiu, Juliusz Leo w Krakowie i Sokrates Starynkiewicz w Warszawie. Rola miast jeszcze bardziej rośnie po II wojnie światowej. Stopniowo stają się tematem globalnych polityk rozwojowych, czego przykładem jest ONZ-owska deklaracja z Vancouver z 1976 r., inicjująca program Habitat[13]. Wzmacniają swoją podmiotowość w ramach Unii Europejskiej – pośrednio poprzez tzw. terytorialny wymiar polityki spójności (*vide* Europejska Perspektywa Rozwoju Przestrzennego: ESDP, 1999), a bezpośrednio poprzez dokumenty wprost dedykowane miastom (Karta Lipska 2007, Pakt Amsterdamski 2016). Tej odbudowie znaczenia miast z pewnością sprzyja XX-wieczny powrót Europy do wywodzącej się ze średniowiecza zasady subsydiarności i jej najnowsza mutacja – *multi-level governance*. Ważnym kontekstem jest też rosnące zainteresowanie przestrzenią, miejscem, terytorialnością – w teoriach i politykach rozwojowych i w humanistyce (przykłady: kariera takich kategorii jak lokalność w ramach zwrotu kulturowego w tychże teoriach i politykach rozwojowych oraz w ramach pokrewnych mu nurtów *alternative development* i *post-development* od mniej więcej lat 70. XX w., a także tzw. zwrot przestrzenny w humanistyce, datowany na lata sześćdziesiąte i siedemdziesiąte XX wieku). *Last but not least* trendowi temu sprzyja ciągły wzrost odsetka populacji żyjącej w miastach. Zgodnie z przyjętymi przeze mnie założeniami należy jednak zachować ostrożność w zbyt wczesnym ogłaszaniu nowej ery urbanizacji i pełnego odrodzenia miejskich podmiotowości. Miasta są tylko jednym z kilku szczebli wielopodmiotowej struktury, której pozostałymi szczeblami są m.in. państwa, regiony i obszary wiejskie. Wzmacnianie miast może wywołać reakcję pozostałych szczebli – i np. renesans zainteresowania państwami (a w wymiarze społecznym także choćby ucieczkę ze zbyt przeludnionych i coraz mniej wygodnych obszarów miejskich).

2. Zwrot antropocentryczny w politykach rozwojowych i w urbanistyce. Czyli porzucenie charakterystycznego dla modernizmu myślenia w kategoriach dużych, bezosobowych sił – na rzecz ludzkiej skali, pojedynczych ludzi i łączących ich relacji. Ten zwrot wyraźnie widać, gdy porównujemy Kartę Ateńską z 1933 roku z Nową Kartą Ateńską z 1998 roku. W tej ostatniej człowiek staje się pełnoprawnym podmiotem życia w mieście, a partycypacja – metodą prowadzenia urbanistyki jako polityki. Miasto nie jest już maszyną służącą kapitałowi (jak w XIX w.), ani biopolityce nastawionej na „populację", nie zaś na osobę (tak można by zinterpretować Kartę Ateńską 1933). Za przejaw antropocentryzmu należy też uznać karierę kategorii jakości życia. Odwołuje się do niej deklaracja z Vancouver z 1976 roku. Kategoria ta do dziś robi furorę w teoriach i politykach rozwojowych, zwłaszcza tych z nurtu *alternative development* – i przez swoich zwolenników jest chętnie przeciwstawiana

[12] W publikowanej w tym tomie wersji Karty Ateńskiej odpowiada on treści Podsumowania na s. 17 (przyp.red.).

[13] *vide* s. 150–157 w tym tomie (przyp. red.).

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

takiemu rozumieniu rozwoju, które akcentuje głównie wzrost gospodarczy mierzony np. wskaźnikiem PKB. Antropocentryzm warto jednak postrzegać jako jeden z biegunów pary, której drugim biegunem jest kosmocentryzm – czyli właśnie koncentracja na bezosobowych siłach. Zwrot antropocentryczny nie oznacza, że nie wróci kosmocentryzm. Jego nowe przejawy już widać: choćby w agendzie ekologicznej czy w poststrukturalizmie, który również wpływa na teorie miast.

3. Powrót do takich kategorii jak lokalność, tożsamość, dziedzictwo, charakter. Także na tym polu widać przepaść między Kartą Ateńską z 1933 roku (spycha tradycje architektoniczne do czegoś w rodzaju rezerwatu zabytków, zabraniając ich kontynuacji – *Charter of Athens* 1933, pkt. 65–70, zwłaszcza 70[14]) a Nową Kartą Ateńską z 1998 roku (wzywa do „rozwijania tradycji budowlanych") i Kartą Lipską z 2007 roku (przywołuje termin *Baukultur*, kultury budowlanej, który może być rozumiany również jako ciągłość tradycji budowlanych). Spór modernistów z tradycjonalistami to być może najważniejszy ideowy konflikt współczesnej urbanistyki i architektury. Jednym z przejawów tradycjonalizmu jest nurt *new urbanism*, którego echa wyraźnie wybrzmiewają we wspomnianych kartach z 1998 i 2007 roku. Kategoriom lokalności, tradycji itp. sprzyjają także wspomniane wyżej tendencje w teoriach i politykach rozwojowych: zwrot kulturowy, *alternative development*, *post-development*. Na poziomie aksjologicznym modernizm i tradycjonalizm zasadniczo różnią się w podejściu do rozumienia i wartościowania czasu: modernizm porzuca przeszłość i chętnie odwołuje się do kategorii postępu; tradycjonalizm odwołuje się do przeszłości, wręcz ją idealizując.

4. Kariera kategorii zrównoważonego rozwoju. A wraz z nią – ekologii i spójności społecznej. To też przejaw *alternative development*, efekt narastającego od lat 60. XX wieku zwątpienia w możliwość ciągłego i powszechnego rozwoju (rozumianego głównie jako wzrost gospodarczy). Wprowadzenie samego pojęcia zrównoważonego rozwoju do teorii i polityk rozwojowych i miejskich przypisywane jest tzw. Raportowi Brundtland ogłoszonemu przez ONZ w 1987 roku. Zrównoważony rozwój jest jednym z głównych tematów Nowej Karty Ateńskiej z 1998 roku (jest też zapisany w Konstytucji RP z 1997 roku). Jeśli spojrzymy na tematykę rozwojową przez pryzmat pary przeciwstawnych pojęć: zmiana *vs.* trwanie (lub ochrona), to wyraźnie zauważymy, że zrównoważony rozwój jest próbą przywrócenia wartości trwaniu. W tym wypadku chodzi głównie o trwanie / ochronę przyrody, choć z identyczną postawą mamy do czynienia w przypadku wspomnianego wyżej dziedzictwa (które też należy „chronić" przed zmianą). Nic więc dziwnego, że do zrównoważonego rozwoju chętnie odwołują się tradycjonaliści.

5. Rosnąca złożoność tematyki kart i stosowanych przez nie kategorii. Już Karta Ateńska z 1933 roku była wielowątkowa. Wskazywała cztery podstawowe funkcje miasta (mieszkanie, rekreacja, praca, transport), dorzucając do nich element piąty – dziedzictwo historyczne. I choć rozumiała miasto jako maszynę biopolityczną, to zarazem odnotowywała istnienie wspólnotowych celów duchowych. Późniejsze karty są w zasadzie coraz bardziej skomplikowane. Rośnie liczba dziedzin, którymi się zajmują (dziewięć w Nowej Karcie Ateńskiej z 1998 roku, dwanaście w Pakcie Amsterdamskim z 2016 roku). Co więcej, za jedno z nowych wyzwań można uznać negatywne efekty wdrażania karty z 1933 roku, odnotowywane przez jej następczynie z 1998 i 2003 roku. Złożoność czai się też w kategoriach: takie terminy, jak zrównoważony rozwój czy jakość życia są wszak wielowątkowe. Otwarte pozostaje pytanie o to, czy lepiej jest być świadomym tej ogromnej złożoności, czy może jednak lepiej stawiać na prostą decyzyjność i śmiałość przestrzennych interwencji – tak, jak robili Napoleon III z baronem Haussmannem. Przywołajmy raz jeszcze Tadeusza Tołwińskiego i jego tezę o kluczowym znaczeniu, jakie w urbanistyce ma „czynnik świadomej twórczości", utożsamiany wprost z geniuszem. Kryzys tego czynnika

[14] W publikowanej w tym tomie wersji Karty Ateńskiej odpowiadają one treściom podanym na s. 17 (przyp.red.).

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

– zdaniem Tołwińskiego – „idzie w parze z upadkiem kultury miast" i odzwierciedla „chaos panujący ogólnie w kulturze i cywilizacji danego kraju i pewnej epoki historycznej" (Tołwiński 1939, s. 18).

6. Pojawianie się nowych tematów miejskich. Pod tym względem szczególnie pouczająca jest lektura Paktu Amsterdamskiego z 2016 roku. Charakterystycznymi nowymi wyzwaniami są: napływ migrantów oraz zmiany klimatyczne.

Urbanista sięga po miecz

Kusząca byłaby metafora karty jako miecza, którym urbanista toruje sobie drogę przez miejską dżunglę, by znaleźć w niej miejsce dla nowego miasta. Jednak z poststrukturalistycznego punktu widzenia karta to przede wszystkim wytwór jakiejś konfiguracji sił, która produkuje urbanistę i obarcza go różnymi zadaniami. Rozumienie urbanisty – a zwłaszcza jego mocy sprawczej – znacząco zmieniło się w ciągu ostatnich stu lat. Kreowany wpierw na postać wręcz demiurgiczną, urbanista stopniowo malał, aż stał się jedynie „mediatorem" między licznymi, mocniejszymi od siebie podmiotami i siłami. Równocześnie, miasto okazało się przestrzenią chaosu, złożoności i nieprzewidywalności. Jaki będzie kolejny rozdział tej opowieści? Być może te chaotyczne, rozlewające się obszary miejskie czekają na swoich neo-zasadźców, którzy tym będą różnić się od zasadźców lokujących miasta średniowieczne, że zaczną lokować miasta na nowo, głównie w sferze pojęć, interpretacji, wyznaczania pól gier o władzę. Trawestując znane powiedzenie Gillesa Deleuze'a o filozofii, można zaryzykować tezę, że urbanistyka okaże się sztuką tworzenia pojęć. I może tego właśnie domagają się siły składające się na współczesny miejski chaos: nowych definicji, nowego ułożenia **słów i rzeczy**, nowych miast odkrywanych, produkowanych, wy-grywanych przy pomocy kart/mieczy w miejskich dżunglach.

Zasadźco, nadejdź.

Bibliografia

Bauman Z., 1998. *Prawodawcy i tłumacze*. Wyd. IFiS PAN, Warszawa.

Charter of Athens, 1933. The Getty Conservation Institute. http://www.getty.edu/conservation/publications_resources/research_resources/charters/charter04.html

de Certeau M., 2008. *Wynaleźć codzienność. Sztuki działania*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.

ESDP, 1999. *European Spatial Development Perspective. Towards Balanced and Sustainable Development of the Territory of the European Union*. http:/ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/reports/pdf

Foucault M., 1977. *Archeologia wiedzy*. Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa.

Ludwiński J., 2009. *Sztuka w epoce postartystycznej i inne teksty*. Akademia Sztuk Pięknych w Poznaniu – BWA Wrocław Galerie Sztuki Współczesnej.

Majewski P., 2009. *Ideologia i konserwacja. Architektura zabytkowa w Polsce w czasach socrealizmu*. Wydawnictwo TRIO, Warszawa.

Nederveen Pieterse J., 2015. *Development Theory. Deconstructions/Reconstructions*. II wyd., SAGE, Los Angeles – London – New Delhi – Singapore – Washington DC 2015.

Rancière J., 2007a. *Dzielenie postrzegalnego. Estetyka i polityka.* korporacja ha!art, Kraków.

Rancière J., 2007b. Estetyka jako polityka. [w:] *Estetyka jako polityka*. Warszawa.

Rybicka E., 2014. *Geopoetyka. Przestrzeń i miejsce we współczesnych teoriach i praktykach literackich*. Universitas, Kraków.

Tołwiński T., 1939. Budowa miasta w przeszłości. *Urbanistyka* t. 1, Wydawnictwo Zakładu Urbanistyki Politechniki Warszawskiej, Warszawa.

von Clausewitz C., 2006/2007. *O wojnie.* Wydawnictwo Mireki, Kraków [brak roku wydania].

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

Izabela MIRONOWICZ[1]

PRZETRWAJĄ TYLKO MIASTA. ALE JAKIE?

Wszyscy zdajemy sobie sprawę, że większość ludności świata mieszka dziś w miastach. Sprawa funkcjonowania miast, a w konsekwencji jakości życia w miastach nie dotyczy jednak tylko mieszkańców samych miast, gdyż wpływ, jaki wywierają, rozciąga się na rozległe obszary do nich przyległe.

Prezentowane w tym tomie wizje miasta tworzone przez profesjonalne i polityczne gremia, nieuchronnie ze sobą powiązane, są oczywiście budowane w perspektywie planowania i zarządzania, zatem odnoszą się przede wszystkim do kwestii społecznych, w tym także ekonomicznych oraz do relacji obywateli i władz lokalnych. Stąd słowa klucze dyskursu przytoczonych dokumentów to „zintegrowane podejście" mające ilustrować zrozumienie złożoności procesów, „zrównoważony rozwój", który ma odzwierciedlać jednocześnie staranie o stałe polepszanie warunków życia jak i odpowiedzialność za środowisko, stanowiącą warunek *sine qua non* zarówno rozwoju w ogóle jak i jakości życia, oraz „partycypacja", mająca wyrażać pewne odejście od odgórnego, stechnicyzowanego podejścia do kwestii rozwoju miast.

Z drugiej strony, z dokumentów tych bardzo wyraźnie widać głęboko zakorzenioną iluzję możliwości sprawowania kontroli nad przekształcaniem się miast. Być może następnym krokiem będzie przejście w kierunku „współuczestniczenia" raczej, niż „sterowania" procesami zmian zachodzącymi w miastach.

Ważne jest także zwrócenie uwagi na jeszcze jeden aspekt. Wizje miast sprzed wieku — jak miasto-ogród czy *Ciudad Lineal* — poprzez swoją naiwną prostotę miały pewną moc kształtowania społecznej wyobraźni. Dzisiejsze manifesty, czy to ECTP-CEU, czy Unii Europejskiej, czy ONZ są wielostronnicowymi dokumentami, napisanymi hermetycznym językiem z licznymi biurokratycznymi odwołaniami, będącymi dodatkowo wynikiem różnego rodzaju politycznych kompromisów, przez które coraz trudniej przebrnąć nawet profesjonalistom. Nie są one na pewno w stanie porwać społecznej wyobraźni, trudno przewidywać, czy mogą wpłynąć na kształtowanie się społecznych zachowań. Znacznie większą „marketingową" siłę w tej dziedzinie wykazują różnego rodzaju wizje promowane przez rozmaite środowiska jak na przykład *creative city*, *low-carbon city*, *resilient city*, *innovative city* czy *smart city* lub oddolnie budowane, jak *slow city*. Pomimo swoich ewidentnych słabości czy wręcz promowania partykularnych interesów, mają one siłę oddziaływania nie tylko na gremia polityczne, instytucje i przedsiębiorstwa oraz społeczeństwo ale także na urbanistów i naukowców.

Te wizje pokazują jak bardzo w kształtowaniu rozumienia miast potrzebna jest narracja, opowieść, która nie opiera się na wskaźnikach czy technicznych miernikach, ale pokazuje jakościowe rozwiązania, wartości, na których się one opierają i motywacje, jakie za nimi stoją. Współcześni obywatele miast chcą swoje miasta współtworzyć, a nie tylko być podmiotem działań – choćby najlepszych – profesjonalistów. Współcześni oby-

[1] dr hab. inż. arch., Katedra Urbanistyki i Procesów Osadniczych, Wydział Architektury Politechniki Wrocławskiej.

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

watele miast są wyedukowani i świadomi swojej politycznej roli. Nie zgadzają się i wydaje się, że coraz bardziej nie będą się zgadzać na działania, które stoją w sprzeczności z wartościami, które szanują (takimi jak na przykład dbałość o środowisko) lub które naruszają znacząco ich jakość życia (na przykład narażają na szwank ich zdrowie). Partycypacja nie ma dziś charakteru narzędzia planistycznego, staje się codziennością zarządzania miastami i to nie tylko w rozwiniętych krajach Zachodu. Innowacyjne działania obserwujemy coraz częściej w krajach Ameryki Południowej czy Azji.

Można zaryzykować twierdzenie, że w czasach, kiedy większość ludności świata mieszka w miastach, potrzeba powszechnie zrozumiałego i atrakcyjnego modelu miasta jest głęboko zakorzeniona. Problem polega jednak na tym, że oryginał — miasto — wydaje się być coraz bardziej skomplikowany, nieprzewidywalny i niesterowalny.

Jednocześnie nie widać jak dotąd żadnej alternatywy dla miast. Model życia wiejskiego, jaki znamy z przeszłości, wyczerpał się zarówno kulturowo jak i ekonomicznie. Z drugiej strony, wielkie miasta, które napędzały współczesną gospodarkę i stworzyły bazę dla obecnej formy globalizacji także tracą swoją dynamikę, a przede wszystkim stają się coraz mniej przyjazne dla mieszkańców.

Jakie zatem będzie miasto przyszłości i jak my, urbaniści powinniśmy przygotować się do odpowiadania na nadchodzące, nieznane jeszcze wyzwania?

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

SPIS TREŚCI

Od Wydawcy 3

Słowo od Prezesa Murator EXPO 5

Tomasz Majda, Izabela Mironowicz
Manifesty urbanistyczne – w poszukiwaniu współczesnego modelu miasta 6

MANIFESTY URBANISTÓW U PROGU XX WIEKU

Aleksandra Sas-Bojarska
Idea miasta-ogrodu w rozwoju współczesnej urbanistyki 10

Karta Ateńska 1933
Miasto funkcjonalne. Ustalenia i postulaty IV CIAM 14

Sławomir Gzell
Nowy wspaniały świat: racjonalizm Karty Ateńskiej i jego wpływ na kształt paradygmatów w urbanistyce XX wieku 19

Robert Skrzypczyński
Miasta-ogrody i Karta Ateńska: od racjonalnych wizji do ewoluującej rzeczywistości miejskiej. Co dziś zostało z idei Howarda i manifestu modernistycznego? 28

MANIFESTY URBANISTÓW U PROGU XXI WIEKU

Nowa Karta Ateńska 1998.
Zasady planowania miast 34

Nowa Karta Ateńska 2003.
Wizja miast XXI wieku 51

Karta Planowania Europejskiego.
Wizja miast i regionów (terytoriów) Europy w XXI wieku 69

Bogdan Wyporek
Nowa Karta Ateńska – Wizja miast XXI wieku. Droga ku współczesnemu paradygmatowi urbanistyki? 88

Anna Bocian
Nowa Karta Ateńska – utopia czy rzeczywista wizja miasta w XXI wieku? 95

Deklaracja I Kongresu Urbanistki Polskiej
Miasto – wspólne dobro i zbiorowy obowiązek 99

Przesłanie II Kongresu Urbanistyki Polskiej
Urbanistyka w działaniu. Teoria i praktyka 104

Deklaracja III Kongresu Urbanistyki Polskiej
Nowa urbanistyka – nowa jakość życia 106

Rezolucja IV Kongresu Urbanistyki Polskiej – Lublin 2012
Odpowiedzialni za miasto 108

Uchwała V Kongresu Urbanistyki Polskiej
Powrót do centrum 110

Mieczysław Kochanowski
Manifesty i deklaracje Towarzystwa Urbanistów Polskich jako element dyskursu programowego urbanistów 113

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

EUROPA MIAST

Karta Lipska
Na temat zrównoważonych miast europejskich 116
Deklaracja z Toledo
W sprawie rozwoju obszarów miejskich 123
Pakt Amsterdamski
Agenda Miejska Unii Europejskiej 131
Aldo Vargas-Tetmajer
Miasta w politykach UE i świadomości społecznej 140

KU AGENDZIE GLOBALNEJ

Deklaracja Habitat I z Vancouver
W sprawie osiedli ludzkich 150
Deklaracja Habitat II ze Stambułu
*W sprawie osiedli ludzki*ch 158
Deklaracja Habitat III z Quito
Nowa Agenda Miejska 161
Tomasz Parteka
Metaboliczny potencjał energetyczny miast 167
Łukasz Medeksza
Gra w karty urbanistyczne 174
Izabela Mironowicz
Przetrwają tylko miasta. Ale jakie? 181

MOST WIEDZY Downloaded from mostwiedzy.pl

Publikacja prezentuje ewolucję myśli urbanistycznej zapisaną w oficjalnych dokumentach przez ostatnie 85 lat w Polsce, Europie i na świecie. Tworzyli je architekci, urbaniści i planiści przestrzenni skupieni w takich organizacjach profesjonalnych, jak Congrès Internationaux d'Architecture Moderne, The European Council of Town Planners czy Towarzystwo Urbanistów Polskich a także przy udziale polityków, na różnych forach Unii Europejskiej i Organizacji Narodów Zjednoczonych.

Dokumenty te są wyrazem czasów, w których powstawały, zawierają diagnozę i wskazują środki zaradcze adekwatne do zidentyfikowanych wówczas problemów, pokazują zmieniające się priorytety, ale przede wszystkim coraz bogatsze spojrzenie na miasta w ich kontekście przestrzennym, społecznym, przyrodniczym i gospodarczym. Publikowanym w tym tomie dokumentom towarzyszą komentarze urbanistów, którzy interpretują je w świetle dzisiejszej wiedzy, swoich doświadczeń i przemyśleń.

Autorami analiz i komentarzy są: Anna Bocian, Sławomir Gzell, Mieczysław Kochanowski, Tomasz Majda, Łukasz Medeksza, Izabela Mironowicz, Tomasz Parteka, Aldo Vargas-Tetmajer, Aleksandra Sas-Bojarska, Robert Skrzypczyński, Bohdan Wyporek.

ISBN 978-83-904276-4-5